T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

15. YÜZYIL ANITININ YOK OLMA SÜRECİ: MİMAR AYAS CAMİ ÖRNEĞİ

TAHA ZAHİD ÖZDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RÖLÖVE-RESTORASYON PROGRAMI

DANIŞMAN
PROF. DR. ZEYNEP GÜL ÜNAL

İSTANBUL, 2019

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

15. YÜZYIL ANITININ YOK OLMA SÜRECİ: MİMAR AYAS CAMİ ÖRNEĞİ

Taha Zahid ÖZDEMİR tarafından hazırlanan tez çalışması 17.04.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Mimarlık Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Elvan Ebru OMAY POLAT

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. E.Sibel ONAT HATTAP

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi _____

ÖNSÖZ

Kültür varlığı değeri olan her eser gelecek nesillerce bilinmeye ve hatırlanmaya değerdir. Fatih doğumlu birisi olarak, Fatih'in yok olmuş birçok kültür varlıklarından en azından birisinin hatırlanmasını, bilinmesini amaçladım. Başka bir kültür varlığının, kurul kararlarına rağmen talihsiz bir şekilde yıkılmaması amacıyla eserin yıkım sürecine dikkat çeken bir çalışma ortaya koydum.

Çalışma süresince bilgi ve birikimini esirgemeyen, üstün tecrübesiyle yönlendiren değerli danışmanım Prof.Dr. Zeynep Gül Ünal'a,

Desteklerinden dolayı eşime ve aileme,

Derin şükran ve teşekkürü borç bilirim.

Nisan, 2019

Taha Zahid ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMA LİSTESİ vii

ŞEKİL LİSTESİ viii

ÖZET xiv

ABSTRACT xv

BÖLÜM 1

GİRİŞ 1

1.1 Literatür Özeti 1

1.2 Tezin Amacı 3

1.3 Hipotez 3

BÖLÜM 2

OSMANLI DEVLETİ'NDEN GÜNÜMÜZE SARAÇHANENİN TARİHSEL GELİŞİMİ 5

2.1 Fatih Semti Tarihsel Gelişimi 5

2.1.1 İstanbul'un Fethi Sonrası Fatih ve Saraçhane Semti 10

2.2 Saraçhane 15

2.2.1 Saraçhane Çarşısı ve Osmanlı Devleti'nde Sarraçlık 20

2.3 Semt Tarihindeki Önemli Yapılar 23

BÖLÜM 3

SARAÇHANE SEMTİNDE DEĞİŞİM SÜRECİ VE ANITSAL YAPILAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 27

3.1 İstanbul'un Fethi Öncesi Dönem 27

3.2 İstanbul'un Fethi Sonrası Dönem 28

3.3 20. Yüzyıl'da İmar Politikaları'nın İstanbul Şehri ve Fatih Saraçhane Semti Üzerine Etkisi 29

3.3.1 1950-58 İmar Politikalarının Fatih Semtindeki Kültür Varlıklarına Etkisi 31

3.4 Dokunun Karakterini Belirleyen Anıtsal Yapılar ve Korunmuşluk Durumu 38
3.4.1 Valens Kemeri (Bozdoğan Kemeri) – Mevcut Eser ... 43
3.4.2 Şehzade Külliyesi – Mevcut Eser ... 49
3.4.3 Burmalı Mescid- Mevcut Eser ... 53
3.4.4 Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi – Mevcut Eser ... 56
3.4.5 Ankaravi Mehmet Emin Efendi Medresesi – Mevcut Eser ... 60
3.4.6 Polyeuktos Kilisesi – Arkeolojik Eser ... 66
3.4.7 Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı – Yok Olmuş Eser ... 69
3.4.8 Ebu'l Fazl Mahmut Efendi Medresesi – Yok Olmuş Eser ... 74

BÖLÜM 4

DOKU DEĞİŞİMİNİN YOK OLAN BİR ANIT YAPININ ÜZERİNDEN OKUNMASI ''MİMAR AYAS CAMİ'' ... 80
4.1 Eserin Mimarı: Mimar Ayas Bin Abdullah (Mimar Üstat Ayas) ... 80
4.1.1 Mimarın Diğer Önemli Eseri: Afyon Gedik Ahmet Paşa Cami ... 87
4.2 Mimar Ayas Cami'nin Kültür Mirası Olarak Değeri ... 108
4.2.1 Konumu ve Tarihsel Gelişimi ... 108
4.2.2 Mimari Özellikleri ... 123
4.2.3 Yapı Hakkındaki Yazışmalar ve Kurul Kararları ... 132

BÖLÜM 5

MİMAR AYAS CAMİ RESTİTÜSYON ÖNERİSİ ... 152
5.1 Mimar Ayas Cami Restitüsyonu (20 yy. Son Dönem) ... 152
5.2 Restitüsyon Çalışmalarında Temel Alınan Esaslar ve Restitüsyon Yöntemi ... 153
5.3 Mimari Özellikleri ... 154
5.3.1 Plan Özellikleri ve Restitüsyonu ... 155
5.3.2 Taşıyıcı Sistem Özellikleri ... 164
5.3.3 Cephe Özellikleri ve Restitüsyonu ... 164

BÖLÜM 6

BİR MİMARİ KORUMA YÖNTEMİ OLARAK REKONSTRÜKSİYON ... 170
6.1 Mimari Korumaya İlişkin Temel Yaklaşımlar ... 170
6.2 Mimari Rekonstrüksiyonun Evrimi ... 176
6.2.1 Uluslararası Mevzuatlarda Rekonstrüksiyon ... 179
6.2.2 Dünyadan ve Türkiyeden Rekonstrüksiyon Örnekleri ... 181

BÖLÜM 7

SONUÇ VE ÖNERİLER ... 194
KAYNAKLAR ... 199

EK-A

YAZIŞMALAR VE KURUL KARARLARI 205

EK-B

RESTİTÜSYON ÖNERİSİ 237

ÖZGEÇMİŞ 251

KISALTMA LİSTESİ

GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
ICCROM	Uluslararası Kültürel Değerleri Koruma ve Düzenleme Çalışmaları Merkezi
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
IRCICA	İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İVTD	İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
VGMA	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 Antik dönemde Byzantion kenti [5]. 9
Şekil 2.2 Fatih devrinde İstanbul 1453-1481 [4]. 13
Şekil 2.3 16.yy İstanbul gravürü [11] 14
Şekil 2.4 Günümüzde Saraçhane [13]. 16
Şekil 2.5 Saraçhane Çarşısı planı [17] 22
Şekil 2.6 Saraçhane Çarşısı'nın 1907-1908 yıllarını gösteren vaziyet planı [18]. 23
Şekil 3.1 1933 yılında resmi gazetede yayınlanan kararname [51]. 30
Şekil 3.2 Prost'un İstanbul planı, 1941 [54]. 33
Şekil 3.3 Prost'un Fatih Abidesi anıtı aksonometrik çizimi [55]. 35
Şekil 3.4 Aksaray-Unkapanı yolu Atatürk Bulvarı krokisi [24]. 36
Şekil 3.5 Behçet Ünsal'ın İstanbul'un eski eser kaybıyla alakalı listesi [24]. 37
Şekil 3.6 Saraçhane'de bulunan eski eserlerin krokisi [24]. 40
Şekil 3.7 Pervititich haritasında, Saraçhane'deki eserlerin durumu 41
Şekil 3.8 Günümüzde, Saraçhane'deki eserlerin durumu 42
Şekil 3.9 İstanbul'un su kemerleri krokisi [15]. 44
Şekil 3.10 Valens Kemeri plan ve cephe çizimi [5]. 45
Şekil 3.11 Valens Kemeri'nden bir foto 47
Şekil 3.12 Valens Kemeri ve arkada fatih cami 47
Şekil 3.13 1965 yılında yapılan Saraçhane kazılarından bir görünüm 48
Şekil 3.14 Şehzade Külliyesi vaziyet planı [28]. 50
Şekil 3.15 Şehzade Külliyesi medrese kesiti [28]. 51
Şekil 3.16 Alman mavileri haritasında şehzade külliyesi (1913-1914) 52
Şekil 3.17 Pervititich haritasında Burmalı Mescid, 1934 53
Şekil 3.18 Burmalı Mescit (önde) ve arkada Şehzade Camii (1955-56) 54
Şekil 3.19 Burmalı Mescit günümüzde Saraçhane'de varlığını sürdürmektedir. 55
Şekil 3.20 Pervititich haritalarında Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi (1922-1945) 56
Şekil 3.21 Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi vaziyet planı [27]. 58
Şekil 3.22 Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan restorasyon, 1965 59
Şekil 3.23 Amcazade Hüseyin Paşa Medresesinin günümüzdeki durumu. 60
Şekil 3.24 1935 tarihli Pervititch haritası, Hoşkadem Medresesi /Ankaravi Mehmed Emin Efendi Medresesi 61
Şekil 3.25 Ankaravi Medresesi giriş cephesinde bulunan kitabe görülmektedir (1935) [17]. 62
Şekil 3.26 Ankaravi Medresesi , giriş cephesi ve önündeki hazire, 1953 [24]. 63
Şekil 3.27 Ankaravi Medresesi iç avlu görünümü [24] 63

Şekil 3.28 Ankaravi Medresesi , avludan girişe doğru bir bakış (1953) [24]. 64
Şekil 3.29 Ankaravi Medresesi günümüzde Türk Dünyası Araştırma Vakfı olarak kullanılmaktadır [41]..... 65
Şekil 3.30 Polyeuktus Kilise kalıntıları, Harrison kazısından, 1969 [42]. 66
Şekil 3.31 Polyeuktus Kilise kalıntıları, arkada Valens Kemeri gözükmekte, 1968 [42].. 67
Şekil 3.32 Harrison tarafından çizilen Polyeuktus Kilisesi planı [42]..... 68
Şekil 3.33 Polyeuktos Kilisesi kalıntılarından kemer [42]..... 68
Şekil 3.34 Polyeuktos Kilisesi 3-D modelleme [44]. 69
Şekil 3.35 Pervititich haritalarinda Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı 70
Şekil 3.36 Şehzadebaşı caddesinden bir görünüm, İbrahim Paşa Hamamı girişi [27]. .. 71
Şekil 3.37 İbrahim Paşa Hamamı esas planı [24]. 72
Şekil 3.38 Hamamın çevresinde yapılan kazılar [27]. 73
Şekil 3.39 Hamamın dış cephesinin görünümü [27]. 73
Şekil 3.40 İbrahim Paşa Hamamının günümüzdeki yeri [47]. 74
Şekil 3.41 İbrahim Paşa Hamamı ve bulunduğu yapılan 3-D modellemesi [47]. 74
Şekil 3.42 Ebulfazl Mahmut Efendi Medresesinin harap ve metruk kalıntısından bir köşe , 1952 [24]. 75
Şekil 3.43 Ebu'l Fazl Mahmut Efendi Medresesi'nin Pervititich haritalarındaki konumu, harabe 76
Şekil 3.44 Medresenin planı [48]. 77
Şekil 3.45 Ebulfazl Mahmut Efendi Medresesi arkasındaki sübyan mektebi ve açık türbenin görünüşü [24]. 77
Şekil 3.46 Medresenin avlusundan bir fotoğraf [27]. 78
Şekil 3.47 Medresenin giriş kapısı [27]. 79
Şekil 4.1 Mimar Ayas Cami kitabesi 83
Şekil 4.2 Mimar Ayas'ın özgün kabri [61]..... 85
Şekil 4.3 Mimar Ayas'ın mezarının baş taşı 85
Şekil 4.4 Mimar Ayas'ın nakledilen kabri, Eyüp Afife Hatun mezarlığındadır..... 86
Şekil 4.5 Gedik Ahmet Paşa Cami, taç kapının üzerindeki 1795/96 tarihli kitabe 88
Şekil 4.6 Gedik Ahmet Paşa Cami, hamamı , sıbyan mektebi , medresesi 88
Şekil 4.7 Afyon Gedik Ahmet Paşa Cami'nin planı [61]..... 89
Şekil 4.8 Afyon Gedik Ahmet Paşa Cami'nin zemin kat rölövesi 90
Şekil 4.9 Revak sütunları 91
Şekil 4.10 Sütun başlığı 92
Şekil 4.11 Revakların kuzey doğu yönünden görünümü..... 92
Şekil 4.12 Ön cephede bulunan mihrabiye ve pencereler..... 93
Şekil 4.13 Taçkapı..... 94
Şekil 4.14 Taçkapı yanındaki nişler 94
Şekil 4.15 Taçkapıdaki mukarnas 95
Şekil 4.16 Taçkapının bulunduğu mimari modülün kubbesi..... 95
Şekil 4.17 Revakları oluşturan strüktürel ögeler..... 96
Şekil 4.18 Batı cephesi görünümü..... 96
Şekil 4.19 Batı cephesi 97
Şekil 4.20 Batı cephesi tabhane ve eyvanı..... 97
Şekil 4.21 Kıble cephesi..... 98
Şekil 4.22 Doğu cephesi genel görünümü..... 98
Şekil 4.23 Doğu cephesi eyvanı..... 99

Şekil 4.24 Doğu cephesi eyvan kubbesi 99
Şekil 4.25 Doğu cephesi 100
Şekil 4.26 Minarenin şerefe ve petek kısmı 101
Şekil 4.27 Minare ve yapının ilişkisi 101
Şekil 4.28 Taçkapının harime bakan cephesi 102
Şekil 4.29 Taçkapının üzerinde bulunan madalyon 102
Şekil 4.30 Harimin kuzey cephesi 103
Şekil 4.31 Güneybatı cephesindeki eyvan ve minber 104
Şekil 4.32 Güneydoğu cephesindeki eyvan 104
Şekil 4.33 Mihrap 105
Şekil 4.34 Minber 106
Şekil 4.35 Harimi örten iki kubbe arasındaki kemer, özgün olduğu düşünülen tezyinat. 107
Şekil 4.36 Eyvanlarda geçişlerde bulunan bursa kemerleri 107
Şekil 4.37 Ana kubbelerden birinin dış görünümü 108
Şekil 4.38 1819 tarihli Kauffer haritasında Suriçi 110
Şekil 4.39 1826 yıllarına ait İstanbul haritası 110
Şekil 4.40 Istanbul Fatih günümüz haritası [65] 111
Şekil 4.41 Saraçhane günümüz haritası [65]. 112
Şekil 4.42 1847 Camiler haritası 113
Şekil 4.43 1918 Necip Bey haritasında Mimar Ayas Cami 113
Şekil 4.44 Pervititich haritalarında Mimar Ayas Cami 114
Şekil 4.45 Alman mavileri haritasında Mimar Ayas Cami 115
Şekil 4.46 Ekrem Hakkı Ayverdi haritasında Mimar Ayas Cami [68]. 116
Şekil 4.47 1918 tarihli Alman Arkeolojisi hava fotoğrafı 118
Şekil 4.48 Saraçhane Bozdoğan Kemeri ve Mimar Ayas Cami [69]. 118
Şekil 4.49 Fatih eski belediye binası, Mimar Ayas Cami 119
Şekil 4.50 Mimar Ayas Caminin kitabesi 122
Şekil 4.51 942. ada 4. parsel de belirtilen 779 m^2 alanlı Mimar Ayas Cami [68]. 124
Şekil 4.52 Alman mavileri haritasında detaylı ölçüler 125
Şekil 4.53 Mimar Ayas Cami ihata duvarı 126
Şekil 4.54 Mimar Ayas Cami sokak görünümü 126
Şekil 4.55 Mimar Ayas Cami bahçe duvarı kitabesi ve komşu yapıyla olan ilişkisi 128
Şekil 4.56 Mimar Ayas Cami giriş cephesi ve minaresi 129
Şekil 4.57 Mimar Ayas Cami'nin bulunduğu şehzadebaşı caddesi ve tramvay yolu 130
Şekil 4.58 Mimar Ayas Cami'nin mezarlık tarafındaki cephesi 130
Şekil 4.59 Cami'nin iç mekan fotoğrafı 131
Şekil 4.60 Şadırvan fotoğrafı 131
Şekil 4.61 Fevzipaşa caddesi genişletme çalışmaları, 1956-57 [74] 133
Şekil 4.62 Haşim İşcan geçidi yapımından, 1963-1968 [75]. 133
Şekil 4.63 İmar Müdürlüğü harita şubesi şefliği tarafından çizilen, Mimar Ayas Cami'nin nakledileceği yeri gösteren kroki, 3/10/1956. 146
Şekil 4.64 1/1000 Ölçekli İBB imar planında Mimar Ayas Cami alanı 151
Şekil 5.1 Restitüsyon vaziyet planı 156
Şekil 5.2 Restitüsyon harim kat planı 157
Şekil 5.3 Restitüsyon mahfil kat planı 158
Şekil 5.4 Restitüsyon çatı planı 159

Şekil 5.5 Restitüsyon a-a kesiti 160
Şekil 5.6 Restitüsyon b-b kesiti 161
Şekil 5.7 Restitüsyon c-c kesiti 162
Şekil 5.8 Restitüsyon d-d kesiti 163
Şekil 5.12 Restitüsyon güney/kıble cephesi 169
Şekil 6.1 Varşova, 1944 [83]. 182
Şekil 6.2 Bernardo Belletto, 18. Yüzyıl, Varşova [84]. 183
Şekil 6.3 Savaş sonrası rekonstrüksiyonu yapılan Krakowskie Przedmieście caddesinden bir görünüm, Varşova [85]. 183
Şekil 6.4 Ypres kenti, Birinci Dünya Savaşından sonraki hali , 1918 [87]. 184
Şekil 6.5 Ypres Şehri , rekonstrüksiyon çalışmalarından sonraki hali , 1930 [87]. 185
Şekil 6.6 Tümüyle yok olmuş Mostar köprüsü ve şehrin bir bölümü, 1994 [88]. 186
Şekil 6.7 Mostar Köprüsü Rekonstrüksiyon Uygulaması, 2003 [89]. 186
Şekil 6.8 Mostar Köprüsü , 2005 [88]. 187
Şekil 6.9 St. Mary Aldermanbury Kilisesi rekonstrüksiyonu [91]. 188
Şekil 6.10 Soğukçeşme sokaktan bir görünüm, 1890'lar 189
Şekil 6.11 Soğukçeşme sokak, 1950'ler [92]. 189
Şekil 6.12 İlk Hobyar Mescidi inşaası sırasında. 190
Şekil 6.13 Günümüz Hobyar Mescidi [93]. 191
Şekil 6.14 Bamiyan Buddha Heykeli 2001 öncesi ve sonrası [94]. 192
Şekil 6.15 Bamiyan Buddha Heykelinin 2015 yılında hayata geçirilen 3-D canlandırılması [95]. 193
Şekil A. 1 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belge, 4/8/1949 206
Şekil A. 2 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belgenin devamı, 12/8/1949 207
Şekil A. 3 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belge, 14/7/1949 208
Şekil A. 4 İstanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğünden, vakıflar başmüdürlüğüne yazılan resmi belge, 15/8/1949 209
Şekil A. 5 İstanbul belediyesi istimlak müdürlüğünden, vakıflar başmüdürlüğüne yazılan resmi belge, 6/6/1950 210
Şekil A. 6 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belge, 10/6/1950 211
Şekil A. 7 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanlığından, istanbul vali ve belediye başkanlığına, 15/6/1950 212
Şekil A. 8 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanından, istanbul vali ve belediye başkanlığına, 15/6/1950 213
Şekil A. 9 Topkapı sarayı müzesi müdürlüğünden, istanbul eski eserleri koruma encümeni başkanlığına 20/6/1950 214
Şekil A. 10 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belge, 22/6/1950 215
Şekil A. 11 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belgenin devamı, 22/6/1950 216
Şekil A. 12 İstanbul belediyesi imar müdürlüğünden, istanbul eski eserleri koruma encümeni başkanlığına yazılan resmi belge, 7/7/1950 217
Şekil A. 13 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanından, istanbul vali ve

belediye başkanlığına yazılan resmi belge, 7/7/1950 218
Şekil A. 14 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanlığından, istanbul vali ve belediye başkanlığına yazılan resmi belge, 7/7/1950..... 219
Şekil A. 15 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanından, istanbul vali ve belediye başkanlığına yazılan resmi belge, 13/7/1950..... 220
Şekil A. 16 İstanbul belediyesi imar müdürlüğünden, arkeoloji müzeler müdürlüğüne yazılan resmi belge , 5/8/1950 221
Şekil A. 17 Vali ve belediye başkanından, eski eserleri koruma encümeni başkanlığına yazılan resmi belge ,15/8/1950 222
Şekil A. 18 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul valiliğine yazılan resmi belge, 17/08/1950 223
Şekil A. 19 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belge, 23/08/1950 224
Şekil A. 20 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanından, istanbul vali ve belediye başkanlığına yazılan resmi belge, 2/9/1950 225
Şekil A. 21 İstanbul belediyesi imar müdürlüğünden, istanbul eski eserleri koruma encümeni başkanlığına yazılan resmi belge, 11/9/1950 226
Şekil A. 22 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanından, istanbul belediyesi imar müdürlüğüne yazılan resmi belge, 16/9/1950 227
Şekil A. 23 İstanbul belediyesi imar müdürlüğünden, arkeoloji müzeler müdürlüğüne yazılan resmi belge, 22/9/1950 228
Şekil A. 24 İstanbul belediyesi imar müdürlüğünden, arkeoloji müzeler müdürlüğüne yazılan resmi belgenin devamı, 22/9/1950 229
Şekil A. 25 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belge, 27/09/1950 230
Şekil A. 26 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanından, vakıflar başmüdürlüğüne yazılan resmi belge, 27/09/1950..... 231
Şekil A. 27 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanından, istanbul vali ve belediye başkanlığına yazılan resmi belge, 12/10/1950..... 232
Şekil A. 28 Vali ve belediye başkanından, eski eserleri koruma encümeni başkanlığına yazılan resmi belge ,24/10/1950 233
Şekil A. 29 İmar müdürlüğü harita şubesi şefliği tarafından çizilen, mimar ayas camiinin nakledileceği yeri gösteren kroki, 3/10/1956..... 234
Şekil A. 30 Vakıflar umum müdürlüğünden, gayrimenkul eski eserler ve anıtlar yüksek kurulu başkanlığına yazılan resmi belge, 6/10/1956..... 235
Şekil A. 31 Gayrimenkul eski eserler ve anıtlar yüksek kurulu'nun mimar ayas cami'nin geriye çekilerek yapılmasına ilişkin kararı, 14/10/1956 236
Şekil B. 1 Restitüsyon vaziyet planı..... 238
Şekil B. 2 Restitüsyon harim kat planı..... 239
Şekil B. 3 Restitüsyon mahfil kat planı..... 240
Şekil B. 4 Restitüsyon çatı planı 241
Şekil B. 5 Restitüsyon a-a kesiti..... 242
Şekil B. 6 Restitüsyon b-b kesiti 243
Şekil B. 7 Restitüsyon c-c kesiti..... 244
Şekil B. 8 Restitüsyon d-d kesiti 245
Şekil B. 9 Restitüsyon batı cephesi..... 246
Şekil B. 10 Restitüsyon doğu cephesi..... 247

Şekil B. 11 Restitüsyon kuzey/giriş cephesi 248
Şekil B. 12 Restitüsyon güney/kıble cephesi..... 249

15. YÜZYIL ANITININ YOK OLMA SÜRECİ: MİMAR AYAS CAMİ ÖRNEĞİ

Taha Zahid ÖZDEMİR

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Saraçhane Semti, özellikle Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'un fiziki gelişiminde etkili olan önemli anıtsal yapıların bulunduğu bir semttir. Bu semtin özgün dokusunun karakterini belirleyen yapılar, mimarlık tarihi yazımı açısından da önemli kaynaklar olmuştur.

Bu semtte bulunan ve mimarının adı ile anılan Mimar Ayas Cami, söz konusu dokunun gelişimi ve bir dönemin yapı üretimi ile özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısında, kentsel gelişimin geleneksel dokunun yok olma süreci hakkında bilgi edinmemize olanak sağlayan ve incelenmesi gereken yapılardan biridir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun hassa mimarlarından olan Mimar Ayas; 15. Yüzyıl'da yaşamıştır. Mimar Ayas'ın kendisi için yaptırdığı Mimar Ayas Cami ise İstanbul'un kagir ve kubbeli ilk mahalle cami örneklerinden biridir.

Bu yapı özellikle modern koruma bilincinin kent dokusunun değişim kararlarına katkısının tam da tanımlanamadığı bir dönemde, hakkında ilgili koruma kurulu tarafından verilen taşınarak koruma kararına rağmen yıkılmıştır.

Bu tez, 20. Yüzyılın ikinci yarısında korunması gerekli anıtsal bir yapının yok olma sürecini, dönemin imar ve koruma politikaları üzerinden incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Saraçhane semti, 15.yy anıt eser, imar kararları, kültür varlıkları kurul kararları, rekonstrüksiyon

ABSTRACT

DESTRUCTION PROCESS OF 15TH CENTURY MONUMENT: MİMAR AYAS MOSQUE

Taha Zahid ÖZDEMİR

Department of Architecture

MSc. Thesis

Adviser: Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Sarachane district; especially in the Ottoman period, where important monumental buildings are influential in the physical development of Istanbul. The structures which determine the character of the original texture of this district were also important sources in terms of writing the history of architecture.

The architect Ayas Mosque in this district, which is known by the name of the architect, is one of the structures that should be examined and allowed us to learn about the development of the texture and the construction of a period, especially in the second half of the 20th century, the process of urban development's disappearance of traditional texture. Architect Ayas, one of the hassa architects of the Ottoman Empire; who lived in the 15th century. Architect Ayas Mosque, built by the architect Ayas for himself, is one of the examples of the first mosque of Istanbul with its dome and masonry structure.

The monument was demolished especially in a period when modern conservation consciousness was not defined in terms of the contribution of urban fabric to change decisions.

The aim of this thesis is to examine the destruction process of a monumental structure which must be preserved in the second half of the 20th century.

Keywords: Sarachane District, 15th century monument, construction decisions, committee decisions, reconstruction

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1 Literatür Özeti

İstanbul kenti kuruluşundan günümüze çok katmanlı yerleşimlerin dünya üzerindeki en önemli örneklerinden biri olmuştur. Her uygarlığın varlığını ispatlayan somut izler, kentin oluşmasına katkı sağlayan mimari eserler üzerinden okunabilmektedir.

Kentin gerek fiziki mekan, gerekse kültür mirasının temsiliyeti açısından yaşadığı önemli değişim noktalarından biri de 15.Yüzyıl'da Osmanlı'lar tarafından alınması ile başlayan yeni süreç olmuştur. Bu tarihten sonra İstanbul, yeni sakinleri tarafından oluşturulan yeni bir kimliğe bürünmüştür. 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı Dönemi'nin kentin mimari eserleri üzerinden kimliğini tanımlayan bir çok anıtsal nitelikteki yapısı, zaman içinde yapının iç fiziki koruma sorunları gibi doğrudan ya da planlama hızını gerisinde bırakan hızlı ve çarpık kentleşme, kültür varlıklarının korunması odaklı olmayan imar politikaları ve uygulanamayan koruma kararları gibi farklı nedenlerden ötürü günümüze ulaşamamıştır. Günümüze ulaşamayan bu eserlerden birisi de Saraçhane semtinde inşa edilen ilk mahalle camilerinden biri olan Mimar Ayas Cami'dir.

Yapı; İstanbul'un Türkler tarafından fethi sonrasında imar edilmeye başlandığı Fatih Dönemi'nde inşa edilen bir anıtsal yapı olması ve dönemin Hassa Mimarlarından Mimar Ayas Ağa tarafından yaptırılmış olması nedeniyle gerek yapım tekniği ve kullanılan malzemesi, gerekse mimarı bilinen bir yapı olması nedeniyle önemli belge değerine sahip olmasına ve bu nitelikleriyle yasal koruma statüsüne sahip olmasına rağmen ve dönemin ilgili koruma kurulunun taşınarak korunmasına yönelik kararlarına rağmen yıkılmıştır.

Bu çalışmada ele alınan söz konusu yapının yok olma sürecinin incelenmesi, yapının varlığının belgelenmesi kadar yok oluşunun da belgelenmesi açısından önem taşımaktadır.

Yukarıda tanımlanan bir süreç sonucunda yok olan anıtsal yapılar ile ilgili araştırmaya Fetih'ten sonra kurulan ilk İstanbul mahalleleri ve vakıflarından başlanmıştır. İlk mahalleler konusunda Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 1958 yılında basılan ''Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskanı ve Nüfusu'' kitabından yararlanılmıştır. Vakıflar ile alakalı olarak '' İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'', '' Fatih Sultan Mehmed'in 1472 tarihli Vakfiyesi'', ''İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Katalogları-vakıfnameler'', '' Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Şahsiyet Kayıt Esas Defteri'' eserlerinden ve belgelerinden yararlanılmıştır.

Yok olma süreçleriyle ilgili araştırmalar; İstanbul'un imar sorunları, Cumhuriyet Dönemi İstanbul planlama raporları, Prost dönemi imar planları başlıkları altında araştırılmış ayrıca fotoğraflar ve kurul kararları Arkeoloji Müzesi Encümen Arşivi belgelerinden bulunmuştur.

Detaylı incelenen Mimar Ayas Cami dahil olmak üzere söz konusu dönemde yok olan yapılara ilişkin bilgiler özellikle kendi kurul üyeliği zamanında şahit oldukları olaylar ışığında Behçet Ünsal'ın Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri'nde çıkan ''İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı'' makalesinden ve Semavi Eyice hatıratlarından yararlanılmıştır.

Mimar Ayas Cami'yle ilgili; eserin mimarı olan Mimar Ayas Ağa hakkındaki bilgiler ''Hadikat-ül Cevami'' kitabından, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserleri olan '' Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri'', '' İlk 250 senenin Osmanlı Mimarisi'' eserlerinden, '' Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi'', Ahmet Refik Altınay'ın '' Türk Mimarları'' eseri, İbrahim Hakkı Konyalı'nın, '' Fatih Mimarlarından Azadlı Sinan'' eserlerinden yararlanılmıştır. Eser ve mimar hakkında en derli toplu bilgi İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü tarafından iki cilt halinde basılan '' İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları – Suriçi (Fatih) Camileri ve Mescidleri '' kitabında bulunmaktadır.

1.2 Tezin Amacı

Saraçhane Semti; Mimar Ayas Cami, Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı, Ebu'l Fazl Mahmut Efendi Medresesi gibi, bu aks üzerinde yer alan dokunun Osmanlı Dönemi'nden itibaren aldığı yeni şekli tanımlayan yapılardan oluşmaktaydı. En önemli sorun ise bu imar hareketleri sırasında söz konusu eserlerin korunması ile ilgili alınan kararlara rağmen yok olma sürecinin işlemiş olmasıdır. Söz konusu tez kapsamında yapılan çalışma ile; Mimar Ayas Cami ve içinde yer aldığı dokunun oluşum ve gelişim sürecinin belgeler ışığında tanımlanması ve ilgili koruma kurumları tarafından alınan kararlara rağmen tarihi bir yapı ve yakın çevresinin, yapının yok olması ile sonuçlanan sürecin günümüzdeki koruma yaklaşımlarına göre irdelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada eserlerin kentteki mekansal bütünlüğe katkısı, bulunduğu mahallenin tarihteki yeri, şimdiki durumu ve semtte belirli bir dönemde bulunan eserlerin günümüzdeki durumu ortaya konmuştur. Günümüzde uzun süre önce yok olmuş Mimar Ayas Cami ile ilgili olarak alınmış rekonstrüksiyon kararı ise tarihi yapının korunması kavramında "şeyleşme" (reification) yoluyla yok olması olarak tanımlanabilir. Bu tez çalışması ile yetersiz veriler ışığında gerçekleşecek bir rekonstrüksiyonunun koruma yöntemi olarak benimsenmesinin ileride başka koruma sorunları da oluşturma potansiyelinden hareketle, kollektif kent hafızası içinde yaşanan kaybın irdelenmesine çalışılmıştır.

1.3 Hipotez

Tez kapsamında; Mimar Ayas Cami'nin ve bulunduğu çevrenin tarihi belgeler üzerinden araştırılması, yapı ve çevresinin yıkımına giden sürecin kent geneli ve alan özelinde incelenmesine çalışılmıştır. Çalışmada; yapının mimarı ve aynı zamanda Hassa Mimarı olan Mimar Ayas Ağa'nın sözkonusu dönemde verdiği diğer eserler de araştırılmıştır. Yapı hakkında arşiv belgeleri, yazışmalar ve kurul kararları ortaya konarak yok olma süreci irdelenmiştir. Ayrıca yapıya ilişkin yapılan arşiv çalışmalarında; Arkeoloji Müzesi Encümen Arşivi fotoğrafları, IRCICA Kütüphanesi arşivi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Arşivi, Alman Arkeoloji Enstitüsü fotoğraf arşivi, Arkeoloji Müzesi Encümen Arşivi, İbrahim Hakkı Konyalı Arşivi, Ali Saim Ülgen Arşivi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi gibi arşiv kaynaklarında detaylı araştırmalar yapılmış ve Mimar Ayas

Cami'nin inşa edilişinden yok oluşuna kadar geçen süreci tanımlayabilecek fotoğraflar, haritalar ve hava fotoğrafları tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın hipotezi; İstanbul'un 20. Yüzyılın ikinci yarısında uygulana imar politikaları kapsamında yasal koruma statüsüne rağmen yok olan bir anıtsal yapının yok olma süreci üzerinden inceleyerek yeni imar politikalarında kültür varlıklarının korunması için "alınacak ders" niteliğinde bir belge oluşturmaktır.

BÖLÜM 2

OSMANLI DEVLETİ'NDEN GÜNÜMÜZE SARAÇHANENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1 Fatih Semti Tarihsel Gelişimi

Fatih yerleşimi denilince şüphesiz tarihi İstanbul kenti (suriçi) ve bugün yer altında katman katman uzanan zenginliği ile asırlardır çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış bir toprak parçasının bir bölümü anlaşılmaktadır. Bugün herhangi bir şahsın eski İstanbul (suriçi) ile kastettiği ve 5. Yüzyılda II. Theodosius tarafından yaptırılan kara surları ile çevrilmiş alanda Doğu Roma İmparatorluğunda yaşamış bir şahsın kastettiği İstanbul, isimler farklı olsa da, küçük farklarla aynıdır. Günümüzde Tarihi Yarımada ismiyle anılan bu alan; Geç Antik, Ortaçağ, Yakınçağ'dan günümüze kadar insanoğlu tarafından kullanılagelmiştir. Söz konusu Tarihi Yarımada 15.yüzyılın ortasından itibaren kent tarihi açısından köklü değişikliğe uğramıştır. Kent, MS 1453 yılında müslüman türkler yani Osmanlılar tarafından alınmış ve kentin yapısı eski sahibinden farklı bir dine, dile, ırka ve kültüre sahip bu yeni sahibi tarafından değiştirilmeye başlanmıştır. Fatih Sultan Mehmed Han (II. Mehmed) tarafından alınan bu şehirde; şüphesiz yeni yerleşim birimleri, ibadethaneler, sosyal alanlar kurulması gerekiyordu. Söz konusu yeni tesislerin inşası ve Osmanlı şehirciliğinin bir yansıması olarak gelişen bu çevre; şehri fetheden hükümdarın ismiyle anılmış ve günümüze dek Fatih olarak gelmiştir. Fatih semti çok geniş bir alan üzerine kurulmuştur; güneybatıda Bayrampaşa ovasına doğru inen yamaçlarla Atikali, Edirnekapı ve Horhor semtleri ile Aksaray'a doğru uzanmaktadır. Doğu yönünde Saraçhaneden Şehzadebaşına buradan Altınboynuz'a yönünde Çarşamba, Zeyrek ve Yavuzselim, Edirnekapı'ya doğru da

Karagümrük, Atikali mahalleleriyle sona erer. Şehrin kurucusu Constantinus'un inşa etmiş olduğu ve günümüzde de bir kısmı halen ayakta olan kale surları; Fatih Külliyesinin batısından geçmektedir. Müslüman türkler tarafından inşa edilen ilk selatin camilerden[1] ve cuma mescidlerinden biri olan Fatih Cami, daha önce yerinde bulunan fakat depremler ve istilalar sonrası harap bir halde bulunan Kutsal Havariler kilisesinin üzerine yaptırılmıştır. Bu özelliğiyle de söz konusu bölge; kentin oluşumundan beri dinsel simge olmuştur. [1]

Bölgenin tarihi daha geriye giderek alındığında; bunu şüphesiz Constantinus'tan başlayarak almak gerekir. MS 330 senesinde I. Constantinus Büyük Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkentinin Bizantion'a taşınmasına karar vermiştir. İmparatorluk taşındıktan sonra ilk dönemlerde doğal olarak Roma ile irtibatlandırılan isimlendirmeler yaygın olarak kullanılmıştır, ilerleyen zamanlarda Konstantinapolis ismi yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu isim Constantinus'un kenti anlamına gelmektedir. Bu dönemde fonksiyon alanlarına sadık kalmak üzere bunların üzerinde genişleyen kent, mevcudiyetini genişletmiştir. İstanbul'un yedi tepesinden üçüncü ve dördüncü tepeleri içine alan kent, yüz ölçümü olarak Bizantion'un dört katı büyüklükte surlara sahip bir şekilde ve nüfusunu da katlayarak yaklaşık 100.000-150.000'e ulaşmıştır. Başkent oluşturmanın gerekçesi varsayılan bu pratikleri, Roma'nın anıtsal mimari üslubunun ve şehir yönetim biçiminin taşınması, uygulanması takip etmiştir [2].

Kent olarak Roma (Bizans) İmparatorluğu tarafından kurulan İstanbul, Roma imparatorlarından; Septim Sever, Konstantin, Teodos tarafından genişletilerek yavaş yavaş büyüyen bir şehir olmuştur. Söz konusu şehir 14 ayrı bölgeye ayrılmıştır. Şehir ilk olarak bugün Topkapı Sarayı'nın üzerinde bulunduğu tepe üzerinde kurulmuştur. Çeşitli dönemlerde gelişerek 7 ayrı tepe üzeri ve bu tepelerin etrafında gelişmiştir. Şehrin kurulduğu bu tepeler; Sarayburnu, Çemberlitaş, Beyazıt, Fatih, Yavuz Selim, Edirnekapı ve Altımermer tepeleridir. Kral Teodos zamanında daha hızlı gelişme gösteren 9.,10.,11 ve 12. Mıntıkalar bugünkü Fatih Cami ve çevresini içinde bulunduran bölgeler olarak

[1] Selatin camileri; Osmanlı imparatorluğu döneminde sultanların yaptırdıkları camilere verilen addır.

karşımıza çıkmaktadır. 9.bölge; Mese Megalos,[1] (Filadelfium-Direkler arası) güney kısmından itibaren Kumkapı ve içerisinde Myreleon, Balaban ağa mescidini[2], Forum Amastrionumu[3] içine alan kısım olarak belirtilmektedir. 10.bölge; Unkapanından Valens kemerine doğru çıkan bölgedir. O dönemde bölge içerisinde Valens su kemeri, kiliseler ve Marsiyan Sütunu[4] bulunmaktadır. 11.bölge; bu bölge Pantopepto Kilisesi[5] kuzeyinden başlayan Likus deresine kadar inen bölgedir. Bölgenin içerisinde Havariyun Kilisesi[6], Lips Manastırı[7], Bovis Forumu[8] bulunmaktadır. 12.bölge; Bovis Forumunun bir kısmı ile bugünkü kadınlar pazarının bulunduğu bölgede yer almaktadır. Bugün Topkapı Sarayından Divan yolu olarak adlandırılan tramvay yolu, Bizans Konstantinapolis'inde de ana aksta ilerleyen cadde ve diğer yollar bu yolun birer ikişer kollara ayrılmasıyla oluşan yan akslardır. Bu yol Beyazıt'ta Toru Forumuna kadar ilerleyerek Topkapı sarayının da içinde bulunduğu Kapital şehir, bu yolla şehrin diğer bölgelerine bağlanmaktadır. Toru Forumundan ikiye ayrılan bu yollardan birisi Saraçhane üzerinden Fatih'e, diğeri ise Bovis Forumuna yani Aksaraya uzanmaktadır. Tori Forumu yani Beyazıt Meydanı, kuzeyden Kapitol, güneyden ise Diyakonisa Kilisesini[9] birbirine bağlayan bir merkez görevini üstlenmekteydi. Yine aynı forumdan başlayan diğer bir Mesa Megalos ise Saraçhaneden geçerek Amastriyonun Forumundan geçmektedir [4].

Bizans dönemi İstanbul'unu coğrafik olarak anlamak için Müller- Weiner'ın (Şekil 2. 1) haritası yardımcı olacaktır. Haritada ana akslar, bölgeler, antik yapılar, tepeler ortalama yükseltileriyle beraber verilmektedir.

---

[1] Mese Megalos; Büyük Cadde, Filadelfium, Direkler arası caddesi, Bizans devrinin Tori forumundan başlayarak Amastrianorum forumuna giden büyük caddeye giden verilen isimdir.

[2] Şehzadebaşı ile Laleli arasında bugün mevcut olmayan mescid.

[3] Şehzadebaşı ile Fatih arasında Saraçlar çarşısı içerisinde bulunan kısımda yer almaktaydı.

[4] Marsiyan Sütunu; bugünkü Fatih Kıztaşı, Üç basamaklı bir kaide üstünde 10 metre civarında Granitten sütundur. 450-457 yılları arasında İmparator Mariyan adına yaptırılmıştır.

[5] Eski İmaret Camii, 11.asırda Anna Komnen tarafından yapılmıştır. Fatih tarafından camiye çevrilmiştir.

[6] Fatih camii etrafında bulunan bu kilise, Justinyanus devrinde yapılmıştır.

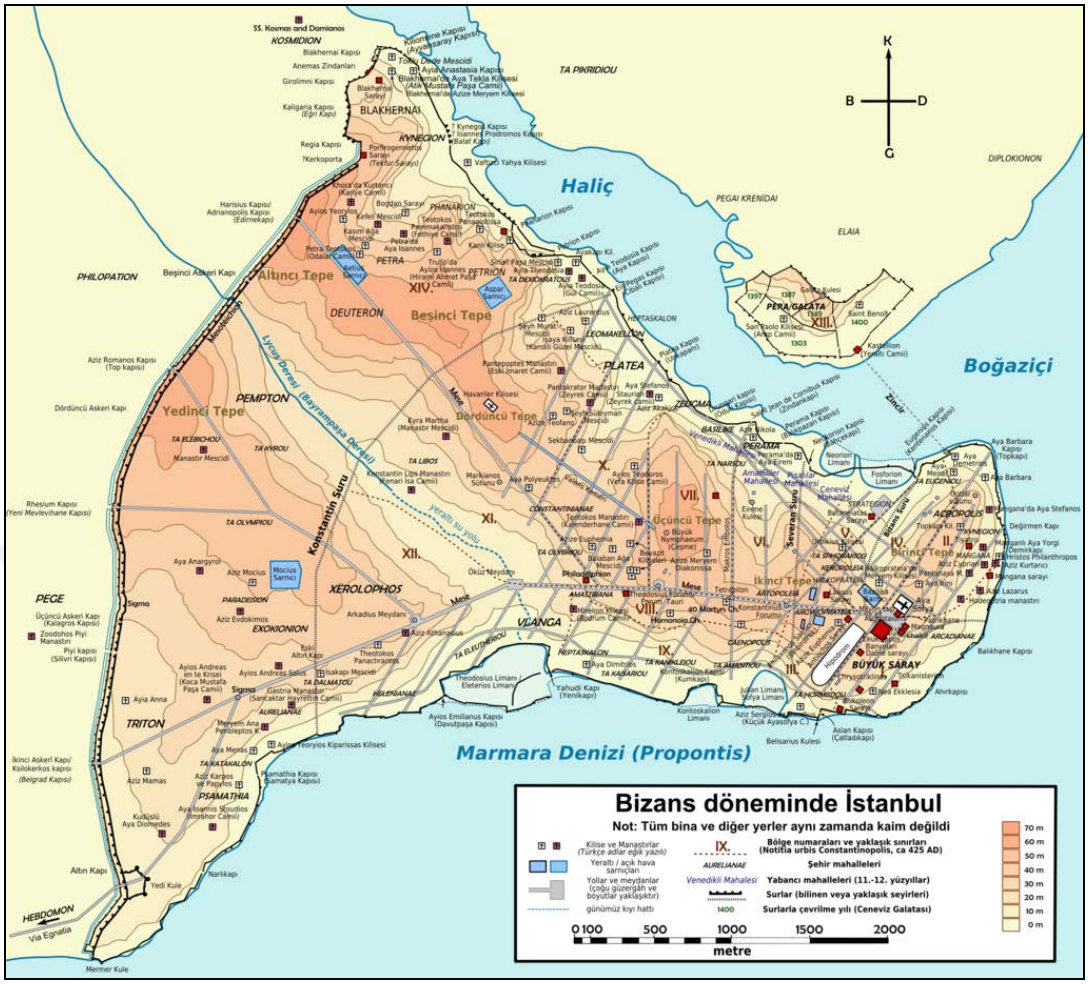
[7] Fatih camii kırkçeşme civarında bulunan Fatih tarafından camiye çevrilmiş, bugün Sekbanbaşı İbrahim ağa mescididir.

[8] Aksaray Valide Camii çevresinden bulunan hayvan pazarı olarak kullanılan Bizans Meydanı.

[9] Kalenderhane Camii, 9. Yüzyılda yapılmıştır, Fatih zamanında etrafına odalar yapılarak Kalenderhaneye daha sonra da camiye çevrilmiştir.

5. yüzyılda kentin hâlihazırda Mese üzerinde bulunan iki forumuna ilave olarak üç forum daha yapılmış ve söz konusu dönemde forumlarla genişlemiş meydanlar içerisinde dar olmayan, planlı ana caddeler oluşturulmuştur. Fakat şehrin içinde bulunduğu bu görünümünün aksini iddia edecek şekilde arka sokakların ise dar, karanlık ve çarpık olduğu bilinmektedir. Şehrin bu özelliğine rağmen, şehre populasyon çekmeye devam ederek 5. asrın ikinci yarısında nüfus yaklaşık iki katına çıkarak 200.000 ile 300.000 arasına ulaşmıştır. Sur içinde yapılaşma o kadar yoğunlaşmıştır ki MS 450'de çıkarılan bir imar yasağı ile binalara kat tahdidi dahi getirilmiştir. Günden güne gelişen şehrin artan nüfusunun ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla su kemerleri, yeraltı ve yerüstü sarnıçları ve yer altı su şebekesi yaptırılmıştır [2].

Bölgede ve dünyada ticari ve kalkınma gücünün artmasıyla birlikte siyasal, ekonomik ve kültürel bir merkez olan Konstantinapolis'in şehir biçimlenişi incelendiğinde o dönemin sosyal, dinsel ve idari yapılanmasının mekâna yansıması izlenmektedir. Ayasofya, dönemin yöneticilerinin yani imparatorların hükmü devraldığı, taç giydikleri gözalıcı bir mabeddir ve aynı zamanda siyasal ve dini gücün meşruiyet kaynağıdır, Ortodoks piskoposluğun merkezi konumunda yer almaktadır. Bugün Sultanahmet meydanını oluşturan Hipodrom, dinsel, fikirsel ve medeniyet tercih ve farklılıkların temsil ettiği simgesel mekânı şeklinde düşünülmektedir. İmparatorluk Sarayı kısmen bugünki Topkapı Sarayı'nın olduğu noktada da kısmen de Hipodrom ile Marmara Denizi arasındaki alanda ve Sultanahmet Külliyesinin bulunduğu alanda yer almaktaydı. Bundan başka anıtsal yapılar, kiliseler ve manastırlar kent siluetinde önemli bir yere sahiptiler. VII. yüzyılda Hıristiyanlığın ağırlığının artmasıyla birlikte kente, içe dönük bir mekânsal örgütlenme hâkim olmuştur. İçe dönük bir yaşam sürdüren kentliler dini ve ekonomik etkinlikler (çarşı, pazar ve kilise) odaklı bir toplumsal yaşam sürdürmektedirler. VII. VIII. ve IX. yüzyıllarda ekonomik kriz ve dinsel çatışmalar nedeniyle Konstantinapolis anıtsal görünümünü kaybetmiş, yıkıntı bir kent konumuna gelmiştir. X. yüzyılda Orta Çağ'ın en önemli ticaret merkezi olan kentte farklı din ve dillerle kozmopolit yapı korunurken diğer yandan Hipodrom eski önemini kaybetmiş ve kent hayatının odak noktası olan tiyatro ve forumlar terk edilmiştir. XII. yüzyılda Kent Haçlı Seferleri ile tahrip edilmiş, XIII. ve XIV. yüzyıllarda siyasal ve ekonomik nedenlerle gücünü tamamen kaybetmiştir[3].

Şekil 2.1 Antik dönemde Byzantion kenti [5].

Constantinus döneminde şehrin ana ulaşım çizgisi Aksaray üzerinden Yedikuleye uzanması, Bozdoğan Kemeri'nin şehrin su ihtiyacını karşılaması ve Constantinus döneminin önemli yapılarını içerisinde bulunmasından dolayı Fatih semti Bizans İstanbul'unun en değerli bölgelerinin içerisinde yer aldığı düşünülmektedir. Marsiyan ya da Markianos Sütunu olarak anılan Kıztaşı, Pantepoptes Manastırı ki şu anki ismiyle Eski İmaret Camii, Pantakrator Manastırı yani Zeyrek Kilise Cami, ortaçağ Bizans'ın bölgedeki en önemli eserlerinden günümüze ulaşanlardır.

2.1.1 İstanbul'un Fethi Sonrası Fatih ve Saraçhane Semti

1453 Miladi, 857 Hicri yılında 29 Mayıs günü Konstantinapolis'e giren Müslüman Türkler, şehrin tahribatına tanıklık etmişlerdir. Türklerin tabiri ile Konstantiniyye'nin maruz kaldığı tahribatı Robert Mayer şöyle açıklar; "…Türk fatihlerin Hıristiyan şehri olan İstanbul'dan ele geçirdikleri şey, aslında bir sürü harabeden başak bir şey değildi, nitekim bu harabeler, tekrar tekrar şehrin başından geçmiş olan kuşatma ve istiladan doğan tahribatın bıraktığı izlerdi. Bu arada İstanbul gibi muhteşem bir şehrin bütün hazineleriyle sanat eserlerini şüphesiz en feci bir şekilde tahrip edenler, 4. Haçlı Seferlerinin başında bulunan şövalyelerdi. Bundan başka, azize resimlerine hürmet edilip edilmemesi konusunun doğurduğu ve yüzyıllarca sürmüş olan Tasvir Mücadelesi de (İkonoklastlar kavgası) eski eserlerin birçoğunu harabeye çevirmiş ya da büsbütün ortadan kaldırmıştır…"[7].

Fatih Sultan Mehmed (Sultan II. Mehmed) şehre girdiğinde kendisini papazlar ve dönemin Papası Yanados'ta karşılamıştır. Yanados'a, şehirde bulunan farklı dine mensup halkın dinlerini rahatça yaşayacaklarını temin etmiş ve Papa Yanados'a Patrik ünvanı vermiştir. İstanbul'u alan Osmanlı Türk'leri, devletin merkezi olacak olan İstanbul'u hemen imar etmeye başlamışlardır. Papalığın kilisesi olan Havariyun kilisesi, kimi kaynaklara göre zaten harap halde bulunan ve etrafında birkaç mezar bulunan bir alandı. Bu kilisenin kalıntılarını temizleten ve üzerine Fatih Camii ve medresesini yaptırma emri verin II. Mehmed, Fatih semtinin ve Müslüman kimliği ile İstanbul'daki ilk Türk yerleşiminin de temelini atmıştır. Semt, Fatih Camii'nin bitmesiyle beraber Fatih ismiyle anılmaya başlanmıştır. Türk toplumu İstanbul'a yerleşmeye başladıkça yeni mahalleler kurulmaya başlanmış ve bu eski Bizans kentinin hiç görmediği tarzda binalar imar edilmeye başlanmıştır. Camiler, mektepler, medreseler, çarşılar, hanlar, hamamlar vb yapılar hızla yapılmaya başlanmış, tümden bir imar faaliyeti başlamıştır. Fatih semtinin imarını, Eyüp, Kumkapı, Samatya, Haliç, Fener, Balat, Tophane ve Beşiktaş semtleri izlemiştir. İmparatorluk sınırları içinde esaslı bir reforma başlayan Fatih'in, 1453 yılını izleyen yıllarda, İstanbul'un imarı işlerine özellikle önem vermiş olması, Haçlı seferlerinin neden olduğu Latin istilalarıyla harabeye dönmüş olan şehrin, az zamanda dünyanın birinci sınıf şehirleri arasına katılmasına neden olmuştur [6].

Fetihle beraber el değiştiren ve kentin yeni sahipleri Osmanlılar tarafından başkent olarak belirlenen Konstantinopolis; artık bir İslam şehri olma yolunda yeniden yapılandırma, imar ve inşaatlarla değişmeye başlamıştır. Bu noktadan itibaren şehrin değişimi; toplumun İslamiyet ile mayalanmış değerleri ve Selçuklu'dan beri oluşmuş Türk-İslam şehirciliği anlayışı ve kimliği ile oluşmuştur. Söz konusu İslami yaşam şekli ve kimliği etrafında şekillenen İstanbul, sarayın yani devletin eliyle imar edilmeye başlanmış ve devletin gücünü göstermekte bir araç olmuştur. Fatih'in en büyük endişelerinden biri de aldığı şehri tekrar eski günlerindeki gibi ihtişamlı yapabimesidir. Şehri yağma etmeden almaya çalışan fakat başarılı olamayan bu genç hükümdar; şehrin nüfusu ve iskânı için bazı politikalar izlemiştir. Şehrin yeni sahipleriyle beraber nüfus 50.000 iken; devletin demografiyi yeniden düzenleme çalışmaları ile özellikle müslüman ahalinin gelmesinin hızlandırılması ile populasyonun 100.000'e ulaştığı tespit edilmektedir. Bu sebeple hem müslüman hem de müslüman olmayan ahaliyi sürgün yoluyla da olsa iskân etmeye çalışmıştır. Amasra, Trabzon, Foça, Mora, Midilli gibi yerleşimlerden Yahudi, İtalyan, Rum asıllı aileleri getirmiş, buna karşın Konya, Aksaray, Niğde vb anadolu topraklarından da müslüman aileleri iskan etmiştir.

Fetih'ten sonra kente yapılan ilk müdahale şüphesiz sembolik bir değeri de olan Ayasofya kilisesinin camiye dönüştürülmesi, Ayasofya vakfının kurulması ve Türk mahallelerinin [1] oluşturulmasıdır. Fetihten sonraki ilk yıllarda, hükümdar, ailesi ve devlet adamları ilk olarak inşa edilen Beyazıt'taki Eski Saray'da yaşamış ve devlet işlerini idare etmişler, fakat Fatih Eski Saray'ın yerini uygun bulmamış, onun yerine Bizans dönemi akropolisinin de önceleri üzerinde bulunduğu alana Topkapı Sarayı (1474-1478) inşa edilmiştir [8].

Fatih; Bizans akropolis'inin yerine saray inşa ettirdiği gibi, şehre girdiklerinde harabe halde bulunan Havariyun Kilisesi'nin olduğu alana da ilk büyük mabedi yani Fatih Cami'ni yaptırma emri vermiştir. Şehir her alanda büyümeye devam ederken bu dönemin ilim adamları ve Fatih Sultan Mehmed'in de akıl hocaları olan, Molla Zeyrek, Molla Gürani, Molla Hüsrev ve Akşemsettin Ayasofya ve çevresine yerleştirilen

[1] Suriçi, Üsküdar, Eyüp Sultan

öğrenciler için medrese talep etmişlerdir. Bu talep üzerine Sahn-ı Seman (sekizli medrese) inşa edilmiş ve bölgedeki en önemli yapı topluluğu haline gelmiştir. Fatih Külliyesi, daha sonra gelecek külliyeler dizisinin ilk halkası olma özelliğini taşımaktadır. Fatih kendi inşa ettirdiği bu büyük camiin çevresinde bu bahsi geçen meşhur sekiz (Semaniye) medresesini ilim talebeleri için, daha küçük yaştaki çocuklar için bir mektep, bir şifahane yani hastahane, bimarhane yaptırdı. İstanbul'da inşa ettirdiği veya kiliseden camiye çevirdiği dokuz cami ve onlarla ilişik kurumları daimi bir şekilde bakım, onarım, ve çalışan işçilerin paralarını ödemek için İstanbul'da bulunan kendisine ait arsa, mesken ve dükkân gelirlerinin ciddi bölümünü ve İstanbul'un ötesinde bulunan 35 köyü de bu amaçla vakfetmiştir. Fatih tarafından kurulan söz konusu Semaniye medreseleri; en yüksek ilim kurumu olarak kurulmuş ve başarılı bulunan Müslüman çocuklar kabul edilmiştir. Fatih'in teşkilatlanmasında Türkistan'dan getirttiği meşhur astronomi âlimi Ali Kuşçu'dan istifade ettiği bu medreselerde akli ve nakli ilimler birlikte okutulmaktaydı. Ekonomik açıdan da büyük öneme sahip olan bu müesseseler şehrin büyümesi ve kalkınmasında büyük rol oynamışlardır. Bu şekilde yalnız Fatih Camii çevresinde iki yüz seksen altı dükkândan oluşan bir çarşı oluşurken bunların kira gelirleri vakfa aitti. Fatih Sultan Mehmed'in 1453 yılında fethettikten sonra saltanatı boyunca bir imparatorluk başkenti haline getirmeyi amaçladığı İstanbul şehri daha 1478 yılında yani fetihten yirmi beş yıl sonra Fatih'in düşündüğü seviyeye yaklaşmış bulunuyordu [9].

Fatih camiinden ve medreselerinden söz edilirken Hammer'in Osmanlı İmparatorluğu Tarihi'nin, Mehmet Ata Bey tarafından yapılan tercümesinde, şöyle deniyor: "…camiin sahn tesmiye olunan havlısında, sekiz medrese bina olunmuştur. Bunların her birinin arkasında talebeye mahsus hücreleri havi bir tetümme vardır. Bu mebaniye muttasıl imaretler mevcuttur ki, bunlardan muhtaç olan talebeye ve sair kesana günde iki defa yemek verilir; dar-üş-şifa tesmiye olunan hastane; tımarhane denilen dar-ül-mecanin; seyyahların, yabancıların beytutetine mahsus ve kervansaray yahut han ismiyle mevsum binalar, nihayet etfal-i-zükûr için mektepler mevcuttur. Kütüphane, cami derunundadır; bir oda tefrik ile kütüphane ittihaz olunmuştur. Osmanlıların İstanbul'da tesis eyledikleri ilk kütüphane budur. Camii muhit olan bu mebaniden başka, bir daire

içinde sebilhaneler, hamamlar, bir kütüphane, hadis tedrisine mahsus bir medrese, bir sofayı havi havlı, bir türbe görülür…” [10].

Şekil 2.2 Fatih devrinde İstanbul 1453-1481 [4].

Anlaşılacağı üzere, Fatih'in kurmak istediği bu şehrin fetihten önceki şehre benzemeyeceği belliydi, Fatih zamanında dönemin dünya devletleri ve başkentleri arasında en seçkini olan İstanbul'u, bizlere o zamanki haliyle tanıtabilecek bir plan vardır ki, 16. yüzyılın ilk yarısında Venedik'te basılmış olduğu tahmin edilen bu gravür, Vavassore adlı bir kişiye atfedilmektedir. Bu gravürde görülüyor ki, şehrin imarı o zamanki araç ve imkânlara göre gerçekten kolay olmamıştır. Fatih'le beraber, İstanbul'un yüksek tepelerine oturtulması gerçekleştirilmiş olan Salatin Camileri ve bunların uyduları değerinde olan dinî ve yarı dinî nitelikteki binalarla özel ikametgâhlar, her ne kadar şehre eşsiz bir güzellik vermişse de, daha kuşatmadan önce şehri terk etmiş olan sanat ve bilim adamlarının fetihten sonra geri çağrılmaları, İstanbul'un alınmasından sonra yapılan fetihlerle ele geçirilen yerler halkından seçilen uzman kişilerin de şehrin imarında yararlanılmak üzere İstanbul ve civarına iskân edilmeleri, tahmin edileceği gibi kolay olmamıştır [6].

Şekil 2.3 16.yy İstanbul gravürü [11].

Abdülhak Adnan Adıvar, 1943 yılında yayımladığı "Osmanlı Türklerinde İlim" adlı eserinde, söz konusu plan (gravür) (Şekil 2. 3) hakkında şöyle diyor: "…üzerindeki kayda nazaran 1566-1574 seneleri arasında, Venedik'te basılmış ve altına tezyinat olarak

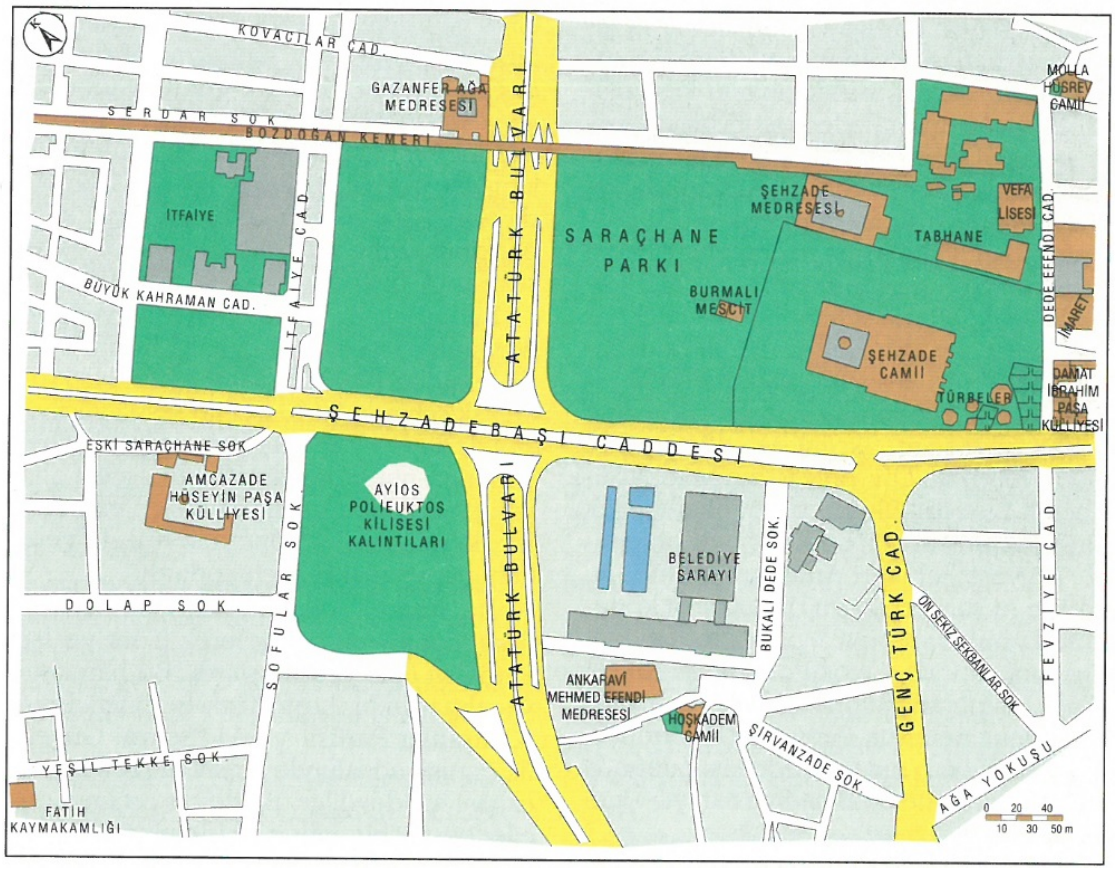
birinci padişahtan onbirinci padişah Selim II.'ye kadar gelen padişahların madalyon içinde resimleri konulmuştur. Bu resimlerden, planın yukarıdaki seneler arasında basıldığı istidlal olunmakta ise de, dikkatle tetkik olununca, gösterdiği binalar arasında Fatih zamanından sonra yapılan camiler, medreseler ve diğer binalardan hiçbiri bulunmadığına, ancak Fatih camii ve medresesi ile yeni ve eski sarayların gösterilmiş olduğuna göre, bu planın aslının Fatih zamanında resmedilmiş olduğu tahmin edilebilir onbirinci padişaha kadar olan tezyinatın, sonradan ilave edilmiş olması pek kolay anlaşılır. Albert Gabriel, Syria, Cilt II, S.33'de, Sefer-i-Irakeyn adlı bir eserden bahsederken, bu haritanın 1540'da Venedik'te basılan ve Vavassore planı denilen plan olduğunu söylemektedir. Hangi tarihte basılırsa basılsın, bu plan XVI. asır ortasındaki İstanbul'u göstermekten çok uzaktır" [10].Prof. Membaury de bu planın Vavassore'ye ait olduğunu söylemektedir [5].

2.2 Saraçhane

Saraçhane, İstanbul'un müslüman-türkler tarafından alınmasından sonra ilk kurulan semtlerinden birisi olarak bilinmektedir. Saraçhane semtinin sınırları çok geniş alanlara yayılmaktadır. Bugün Şehzadebaşı Camii ve Külliyesinin bulunduğu alan halk arasında ''Şehzadebaşı'' olarak geçmekte ve bir mevki belirtmektedir, aslında burası da Saraçhane semtinde bulunan bir noktadır. Günümüzde merkezi Atatürk Bulvarı ile Şehzadebaşı Caddesi'nin kesiştiği nokta olan, Bozdoğan Kemeri'nin çevresinde ve kuzeydoğu güneybatı yönünde Zeyrek ile Aksaray, doğu-batı yönünde ise Şehzadebaşı ile Kıztaşı arasında kalan semttir [13]. Saraçhane ismi aslında Osmanlı'da bulunan bir zanaat olan Sarraçlık'tan gelmekte, bugün Saraçhanede bulunan bölgede Saraçhane çarşısı bulunmaktaymış. Bu sebeple semte Saraçhane semti denilmektedir. Maalesef bugün İstanbul'lu için yalnızca bir isimden fazlasını ifade etmeyen bu eski semt; Tarihi Yarımada'nın trafik kavşaklarından birisi haline gelmiştir. Saraçhane; Unkapanı ile Aksaray aksının kesiştiği, Bayezid'den devam ederek, Vezneciler üzerinden Şehzadebaşı'ndan itibaren uzanarak gelen aksla, tarihi yarımada olarak tanımladığımız İstanbul'un topografik orta noktası üzerinde yer almaktadır.

Saraçhane; sadece Osmanlı döneminde değil Roma ve Bizans İmparatorluğundan beri, ismi farklı olsa da, varlığını sürdüren bir semt olmuştur. Bizans döneminde bulunan ana

yollardan olan ve şehri ortasından bölen ve Bayezid'den sonra, Yedikule ve Edirnekapı yönlerine doğru ayrılan Mese Yolu'nun Edirnekapı'ya doğru uzanan kolu, günümüzde Saraçhanebaşı ismiyle anılan ve adlandırılan semtten geçtiği bilinmektedir. Fakat Bizans döneminde şehrin yerleşim dokusu ve yoğunluğu esas olarak Marmara Denizi'ne paralel şekillendiğinden, Mese yolu'nun Edirnekapısı'na yönelen kolu, yani Saraçhane mevkisi, şehrin daha az rağbet gören ve yerleşim açısından daha seyrek bölgelerinden biri olmuştur [13].

Şekil 2.4 Günümüzde Saraçhane [13].

Bizans döneminden beri mevcut olan Mese Yolu; İstanbul'un ilk kuruluş döneminden itibaren bugüne kadar mevcut olan bir yol olduğu ve bu yolun oluşması şehrin sahip olduğu topografik yapının sonucu olduğu açıktır. Mese Megalos-Büyük Cadde-Filadelfium, Direklerarası Caddesi, Bizans dönemi Tori Forumu'ndan başlayarak Amastrianorum Formuna giden büyük caddeye verilen isimdir. Söz konusu bu aks; bugünkü Şehzadebaşı Caddesine denk gelen bir sokak olduğu bilinmektedir [4].

Bölgenin diğer bir önemi ise İstanbul'un sembol anıtlarından olan Saraçhanebaşı'nda yer alan, İstanbul'a yüzyıllardır su taşıyan su kemerlerdir. Söz konusu su kemerlerinin

tarihi Geç Roma, erken Bizans dönemine kadar gitmektedir ve bu su kemerleri, Saraçhane Semti'nin kuzeydoğu ve güneybatı sınırlarını doğal sınırlar olarak belirlemektedir. Bu kemerler şüphesiz ki bölgenin Roma veya Erken Bizans döneminde inşa edilmiş en önemli yapılarıdır. Bazı kaynaklara göre Hadrianus (117-138), başka kaynaklara göre ise Valens döneminde (364-378) yapılmış olan su kemerinin, Osmanlı dönemi ve bugünkü kullanımıyla ismi ''Bozdoğan '' su kemeridir. İstanbul'un en eski su kemeri olan Bozdoğan Kemeri, geç Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde 15 asrı aşkın süreyle kentin su ihtiyacının karşılanmasında su şebekesinin en önemli parçalarından birini oluşturmaktadır [14]. Bozdoğan Kemeri'nin yerinde veya civarında Hadrianus zamanında (117-138) şehre su getiren düzenlemeyle ilgili olarak Fatih ve Beyazıt tepeleri arasındaki Saraçhanebaşı Çukur bölgesinden geçiren bir kemer yapıldığı bilinmektedir. Constantinus zamanında (324-337) Istrancalar'dan getirilmesi planlanan sular için bir bölümü yapılan isale hattının galerisi de bu kemerin üzerinden geçmektedir. Genellikle Valens (364-378) tarafından 368'de yaptırıldığı kabul edilen Bozdoğan Kemeri, muhtemelen Hadrianus Kemeri'nin yenilenmesi ve genişletilmesi ile meydana gelmiştir [15].

Saraçhane tarihinin diğer bir önemli yapısı ve kişisi de II. Teodosius ve II. Teodosios'un kızı Eudoksia Şehzadebaşı-Saraçhanebaşı bölgesinde Azize Eufemia adına yaptırmak istediği kilisedir. Ancak bu yapı, kızı Plakidia ve onun eşi Anikius Olybrius tarafından tamamlanmış olduğu kaynaklarda belirtilmekle beraber yeri ve hangi tarihlere kadar mevcut olduğu ayrıca ne sebeple ortadan kalktığı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Anikius Olybrius'un kızı Anikia İuliana 524-527 arasında, yine Saraçhane'de Ayios Polieuktos (Polyevktos) Kilisesi'ni yaptırmıştır. Bu kilisenin bugün Saraçhanebaşı'nda temel kalıntıları görülebilmektedir. İuliana bu kiliseyi, kendi sarayının yakınında inşa ettirmiştir [13]. Ayios Polieuktos (Polyevktos) Kilisesi 1964-1965 yılı Prof. Martin Harrison ve Nezih Fıratlı tarafından yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkmıştır. Ayasofya'dan önce inşa edilen söz konusu yapının temel kalıntılarından anlaşılacağı üzere söz konusu ibadethane, bazilika (kubbeli) biçiminde inşa edilmiştir. Sonraları Arkeolojik çalışmalarda bulunan eserlerden çıkarılan sonuca göre; ibadethane daha önceleri bulunan birçok parça 13. yüzyılda Haçlı işgali sırasında Polieuktos Kilisesi'nden Venedik'teki, San Marco'ya kaçırıldığı anlaşılmıştır.

Polyeuktos kilisesi ile alakalı en detaylı bilgiler Martin Harrison ve Nezih Fıratlı tarafından 1964'te başlanan kazılar neticesinde elde edilmiştir. Yapılar kazıların sonucunda Kilisenin yalnızca temellerine ulaşıldı ve detaylı kazılar senelerce devam etmiştir. Fakat bu kazılar bile söz konusu eserin ölçeğiyle alakalı yeterli bilgiyi vermemektedir. Harrison'ın rekonstrüksiyon önerisine göre Ani-kia luliana'nın sarayının hemen yanındaki Ayios Polieuktos Kilisesi, yüksek bir subasman üzerinde yükselmekte ve avludan kilise kotuna 5 metre yüksekliğindeki bir merdivenle çıkılmaktadır. Kilise, büyük bir kubbe ile örtülü bir orta nef ve yan neflerle uzun bir absid, bir iç narteks, avlu tarafında iki katlı bir narteks ve galerilerden oluşmaktadır [16].

Saraçhane'nin İstanbul 'un Osmanlılar eline geçmesinden sonra kurulan ilk semtlerden birisi olduğu yukarıda bahsedilmiştir. Bu bağlamda yeni bir semt kurulurken, şehrin yeni sahibinin beşeri, dini ve demografik kimliğine paralel olarak semt içerisinde külliye, esnaf arastaları, tekke, hamam, mescid, mektep gibi yapıların olduğu, islam karakteristiğini yansıtan yoğun inşa faaliyetlerine girişilmiştir. Semt sınırları içerisinde bulunan, maalesef daha sonra Aksaray aksından yukarı doğru çıkan Atatürk Bulvarı'nın inşaatı esnasında yıktırılan Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı vakfiyesinin 1494 tarihli olması da, söz konusu bölgede Fetih'ten sonra külliye (Fatih Külliyesi), çarşı,arasta (Saraçhane Çarşısı), sübyan mektebi, karakol, çeşmeler ve hanların da içinde bulunduğu yapılarla beraber bir hamamın da inşa edildiğinin kanıtı olarak gösterilebilinir. Saraçhane bölgesinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli zamanlarında imar edilen çok sayıda medrese, külliye, mescid, aşevi, şifahane gibi semtin beşeri, sosyo kültürel ihtiyaçlarını karşılayacak yapı ve yapılar inşa edilmiştir. Fakat bahsedilen bu yapılardan ancak bir kısmı günümüze kadar ayakta kalabilmiştir. Bazıları deprem gibi doğal afetlerle yok olmuşken birçoğu da imar faaliyetleri doğrultusunda devlet eliyle yok edilmiştir.

Osmanlı döneminde Saraçhane semtinde farklı zamanlarda inşa edilen bu yapılardan bazıları şunlardır;

- Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi
- Dülgeroğlu Mescidi
- Firuz Ağa Mescidi

- Saraçhane mescidi
- Saraçhanebaşı mescidi (Mimar Ayas Mescidi)
- Sunullah Efendi Camii (Tezgâhçılar Camii, Su‘nullah Efendi Camii)
- Halil Paşa Camii
- Payzen Yusuf Paşa Mescidi
- Karagöz Mescidi (Muhtesib Karagöz Mescidi)
- Cedid Beşir Ağa Medresesi
- Dülgerzade (Dülgeroğlu) Ahmed Şemseddin Efendi Medresesi
- Gazanfer Ağa Medresesi
- Süleyman Halife Sıbyan Mektebi
- Sunullah Efendi Sıbyan Mektebi
- Hüssameddin bin Alaüddin Mektebi
- Ebulfazl Mahmud Efendi Medresesi
- Ankaravi Medresesi
- Burmalı Mescid
- Burmalı Mescid’in Sübyan Mektebi
- Canfeda Kadın Sebili ve Çeşmesi
- Dülgerzâde Camii Çeşmesi
- Mi’mar Ayaz (Ayas) Camii Sebili
- İbrahim Paşa Hamamı
- Kıztaşı (Sultan) Hamamı
- Su Terazisi
- Saraçhanebaşı Karakolu binası
- Deve Hanı

- Teyyare Şehitleri Anıtı. [17]

2.2.1 Saraçhane Çarşısı ve Osmanlı Devleti'nde Sarraçlık

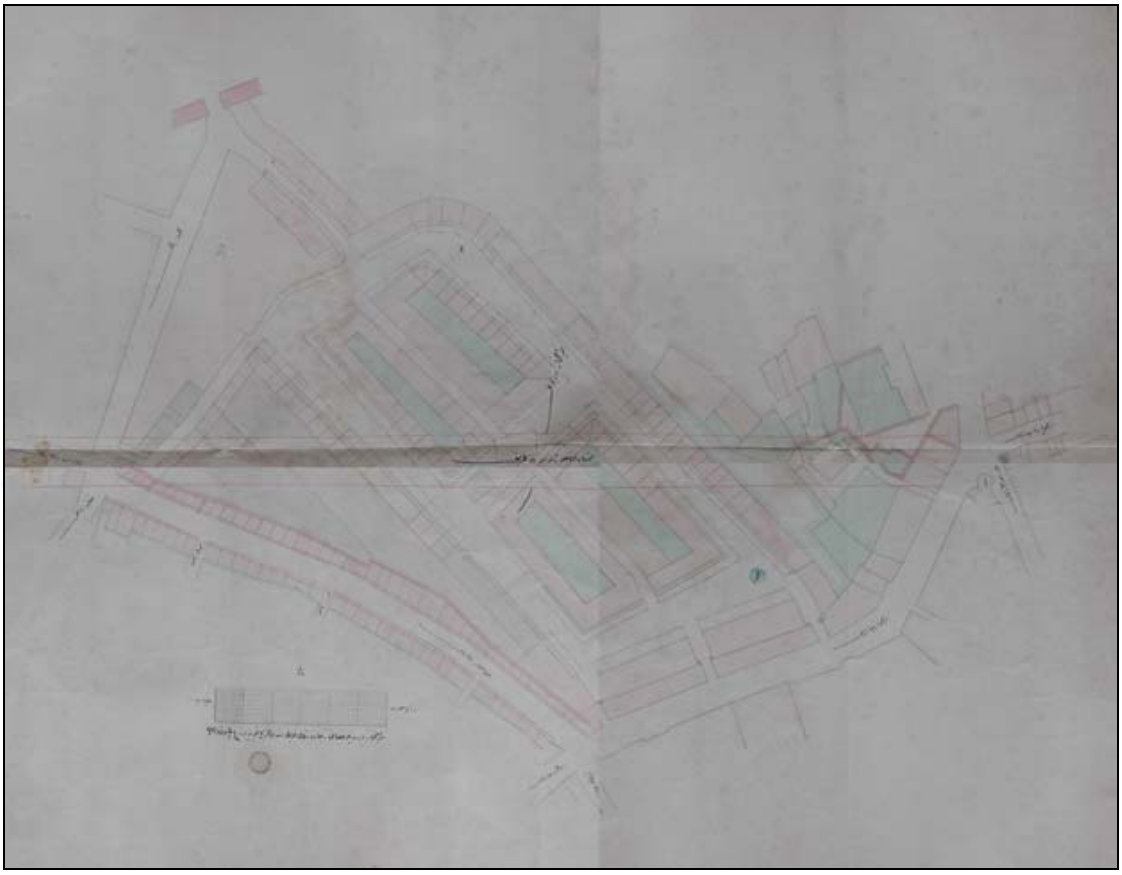
Saraçhane ya da diğer ismiyle Saraçhanebaşı semtinin kurulması Fetih sonrasında başlayıp, gelişmesi ise özellikle Osmanlı Devleti'nin yükselişine kadar sürmüş ve bu süreçte nüfus ve sosyo kültürel alanlarda yoğun semtlerden birisi olmuştur. Fatih Sultan Mehmed; bölgeye kendi ismiyle bir külliye inşa ettirmiş, daha sonra bölgeyi kalkındırmak ve işlevlendirmek üzere 1475'te İstanbul Saraçhanesini kurdurmuştur. Saraçhane semtinin ismi bu meslek ustalarının icra ettiği ''Serraç'' ya da ''Sarraç'' ların olduğu arastadan gelmektedir. Sarraçlık; eski dönemlerde kent içi ulaşımda önemli rol oynayan binek hayvanları için koşumları yapan mesleğe denilmektedir, bu mesleği yapan kişiye de ''Sarraç'' denilmektedir. Sarraçlar, hayvan eyerleri, yük ve binek arabaları için koşumlar, kamçı, fişeklik gibi malzemeleri yaptığı bilinmektedir. Bu ürünlerden oluşan, eyer takımı, koşum takımı 7-8 parçadan meydana gelirdi. Saraçlar, deri kesmek için Fransa'dan gelen 'teber' , derileri tesviye etmek için 'sıyırgı bıçağı' , eyer ağaçlarını ve kamçı çubuklarını delmek için 'matkap', çivi kesmek için 'keski' gibi aletler kullandıkları bilinmektedir. Yalnız yeni eşya yapmakla kalmazlar, aynı zamanda eski saraciye eşyasını da tamir ederlerdi. Saray ahırında görev yapan saraçlara, ''sarracan-ı ıstabl-ı amire'' ya da ''sarracan-ı hassa'' denirdi. Hassa saraçları, has ahıra ait eyer ve koşumları yaparlardı. Uzun süre toplumun en rağbet görülen zanaatlerinden birisi olarak hizmet veren Sarraçlık, teknolojinin gelişmesi ve askerliğin metodlarının şekil değiştirmesi ile saraçların deriden çanta, bavul, hurç gibi işleri yapan esnaf haline gelmesine sebep olmuştur [18]. II. Mehmet, Fetih'ten sonra yaptırdığı hayratlara gelir sağlamak amacıyla, hayratlara vakıflar kurmuş ve söz konusu vakıflara ticarethane bağlanarak akar sağlayarak vakfın ayakta durması amaçlanmıştır. Sarraçlar çarşısı da bu niyetle yapılan bir arasta özelliğini taşımaktadır. 1475'te biten söz konusu arasta, yukarıda bahsedilen vakıf akar ilişkisine bağlı olarak Ayasofya vakfına bağlanmış, bu arastanın daha iyi iş yapabilmesi ve uzun yıllar varlığını sürdürebilmesi için Fatih bir fermanıyla; saraçlık mesleğini sadece Saraçhane'de bulunan saraçların yapabileceği emrini vermiştir. Kaynaklarda Saraçhane Çarşısı'ndan başka bölgede bulunan bir çarşının daha varlığından bahsedilmektedir, bu çarşı Akdeniz medreselerinin diğer tarafında Sultan Pazarı adı ile kurulmuştur. Bu çarşının da 286 dükkân ve 32 hücreden

meydana geldiği ve bu büyük çarşıdan sonra Saraçlar Çarşısının da 116 dükkândan oluştuğu söylenmektedir. Bu çevrede Mimar Ayas Mescidi Mahallesi'nde Fatih'in inşa ettirmiş olduğu Saraçhane çarşısından ayrı, Mimar Ayas tarafından mescidine vakıf için yaptırılan ve Beylik dükkânlar adıyla anılan 35 dükkân daha bulunduğu belirtilmektedir [19].

Saraçhanebaşı Semti'nin adının kaynağını oluşturan söz konusu saraçhanenin 1475'te yapılan ilk halindeki mimari tarzı ve dükkânlarının sayısı bilinmemekle beraber, Evliya Çelebi seyahatnamesinde esnaf alaylarından bahsederken; İstanbul sarraçlarının 1.084 dükkânı olduğunu belirtilmektedir. Saraçhanebaşı sarraçhanesi hakkında yaşlı saraç ustalarından edinilen bilgilere göre bu esnafın toplu bir kooperatif halinde çalışmasını sağlamak amacıyla 360 kemerli dükkân halinde, müstakil dükkânlar olması esası üzerine bina edilmiştir. Sarraç esnafı bu kadar çok dükkânlarla alışveriş yapılamayacağını düşünerek Fâtihe müracaatla azaltılmasını istemişlerse de Fatih: "Öğleye kadar kendi aranızda satışlar yapar, Öğleden sonra da halkla alıverişte bulunursunuz" cevabını vermiş; esnaf da bu söze itiraz etmeyerek çalışmaya koyulmuşlar ve kazanç temin etmişlerdir. İnşa edilen bu ilk Saraçhane 5 Eylül 1693 (4 Muharrem 1105) tarihine kadar işlev gördükten sonra bu tarihte çıkan bir yangınla yok olmuştur. Çarşının tamamen yanması ile buranın esnafı Sultanahmed ile Bayezid arasında dağınık bir şekilde yerleşerek ticari faaliyetlerini yine saraç olarak sürdürmüşlerdir [20]. Hicri 1310 Miladi 1892 yıllarında çizilmiş Saraçhanebaşı Sarraçlar çarşısı planında (Şekil 2. 5) , bölgenin sokakları, çarşının giriş çıkışları ve dükkân yoğunluğu görülmekte ve genel olarak bir yorum yapılabilmektedir. Çarşı; dışarıdan dükkânlarla çevrelenmiş bir şekilde içeride 4 ana dükkân bloğu şeklinde yapılmıştır, ortada bulunan bu dükkân bloklarının her iki tarafa da cephesi bulunmaktadır. Çarşının yanmasından sonra ikinci kez yapılarak zanaatin devamı sağlanmaya çalışılmıştır.

Yangından sonra ikinci kez inşa ettirilen Saraçhane, bir duvar ustasına göre şöyleydi: Saraçhane çarşısı yuvarlak ve etrafındaki dükkânlar kâgirdi. Üç kapısı bulunan hanın iç duvarlarında dükkânlar bulunmaktaydı. Dükkânlar kemerli ve kepenklerle kapanmaktaydı. Hanın tam ortasında Saraçhane Camii ile Loncası vardı. Saraçhane'nin

içinde ve dışında bulunan pek çok musluk ve tulumbalar dükkânların süpürülmesi, sulanması ve derilere tav verilmesi için yaptırılmıştı[1] [21].

Şekil 2.5 Saraçhane Çarşısı planı[2] [17].

İkinci defa inşa edilerek 1908 yılına kadar canlılığını muhafaza eden saraçhaneden bu tarihte çıkan bir yangın üzerine, geriye harabeler ve isminden başka hiçbir iz kalmamıştır [20]. Yangından hemen önce son saraçhane esnaflarından birisi tarafından çizilen plan (Şekil 2. 6), elimizde bulunan bir önceki planla karşılaştırıldığında (Şekil 2. 5) dışarıdan çevreleyen dükkânların yine aynı tarzda yapıldığı, fakat ortada bulunan 4 ana dükkân bloğunun bulunmadığı, yerine bir avlu ve ortada çarşının camisinin bulunduğu görülmektedir.

23 ağustos 1908 Çırçır Yangını'ndan sonra Saraçhane çarşısının büyük ölçüde yok olması üzerine, çarşının bulunduğu arazi üzerinde tramvay yolu'nun yapım çalışması ve genişletilmesi projeleri başlatılmıştır. Saraçhane çarşısından boşalan arazi üzerinde bir

[1] 9 Rebiülevvel 1118 tarihli duruşmada şahit olan duvarcı ustasının ifadesine göre

[2] Hicri 1310 tarihinde yapılmış plan

gezi ve park alanı oluşturulması projesi üzerine, zaten büyük ölçüde önemini yitiren saraçlık mesleği mensupları da dönemin Fatih mülki amirliğince at pazarı caddesinde bulunan mevkiye kaydırılmıştır. Artık eski önemini kaybetmeye başlayan sarraçlık zanaati de kendine yeni bir yol açmak zorunda kalmış ve yine deri ile alakalı olan çanta, ayakkabı imal etmeye devşirilmiştir. Çanta ve ayakkabı imalathaneleri olan bu dükkânlar, günümüzde hala devam eden Fatih bölgesindeki ayakkabı ve çanta imalat sektörünün köklü bir başlangıcını oluşturmuşlardır.

Şekil 2.6 Saraçhane Çarşısı'nın 1907-1908 yıllarını gösteren vaziyet planı[1] [18].

2.3 Semt Tarihindeki Önemli Yapılar

Özellikle İstanbul'un alınmasından sonra hızlanan imar faaliyetleri ve yeni kimliğine kavuşan İstanbul, genelde ve Tarihi Yarımada özelinde ki Osmanlı Devleti'nin son yılları ve Cumhuriyet döneminin ilk yıllarına kadar İstanbul'dan kasıt bugünki Suriçi ve Tarihi

[1] Tarihçi Şinasi Akbatu'nun (ö.2003) Son Saraçhane esnafından olan babası tarafından çizilmiştir.

Yarımadadır.Bu bölge her zaman için imar faaliyetlerinin gözdesi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yükseliş, duraklama ve gerileme döneminde dahi İstanbul'da yeni yapılar ve yerleşimler inşa edilmiştir. Şehirde yapılan sosyal ve dini yapıdaki eserler, Haliç yamaçlarından, Edirnekapı, Yavuzselim ve Fatih Kıztaşı üçgeninde yoğun olarak gözlemlenmiştir. Fatih Külliyesi; Edirnekapı-Saraçhane-Beyazıt aksının merkezinde yer almaktadır ve bölgenin gelişmesine hız vermek amacıyla çevresinde çarşılar oluşturulmaya başlanmıştır. Külliyenin çok sayıdaki çıkışlarından başlayarak çarşılar ve yerleşim yerleri inşa edilmiş, buna bağlı olarak da sosyal ve dini yapılar çoğalarak devam etmiştir. 1496'da Fatih - Edirnekapı yolu üzerinde Bosnalı Gazi Hadım Ali Paşa tarafından 'Atik Ali Paşa Camii' inşa edilmiştir. Sedefçiler Camii, Eski Ali Paşa Camii, Çemberlitaş Camii, Dikilitaş Camii, Vezirhanı Camii, Sandıkçılar Camii adlarıyla da anılan Atik Ali Paşa Camii, kesme taştan yapılmıştır. Bunu takiben Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan tarafından 1562-1565 yılları arasında Edirnekapı'da Mimarbaşı Mimar Sinan'a yaptırılan 'Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii ve Külliyesi' inşa edilmiş ve bu külliyenin altına da çarşı ve dükkânlar yapılarak, Edirnekapı'dan Saraçhane'ye bölge sürekli bir alışveriş ekseni halinde olmuştur. 16.yy da inşa edilen camilerin çoğu Fatih bölgesinde yer almaktadır. 16.yy da inşa edilen; 'Fatih İskender Paşa Camii, Mesih Mehmed Paşa Camii, Çarşamba Nişancı Mehmed Paşa Camii gibi yapılar semtin ve şehrin anıtsal ve kültürel kimliğini zenginleştirmiştir. Bu eserlere ek olarak 17.yy da yapılan Saraçhane Ankaravi Mehmed Efendi Medresesi, Bozdoğan Kemeri yakınındaki Gazanfer Ağa Medresesi, Saraçhane Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi, Fatih Külliyesi karşısında Feyzullah Efendi Medresesi gibi eğitim yapıları eklenmiştir. Fatih Sultan Mehmed zamanında kendisinin yaptırdığı eserler topluluğu içinde bulunan cami, medrese, hastahane, misafirhane, hamam, kervansaray, aşevi, imarethane, kütüphane, mektepler ve içerisinde türbelerin bulunduğu mezarlık ve hazireleri bulunmaktadır. Fatih'in paşalarından olan Murat Paşa'nın inşa ettirdiği cami ve çevresi bugün caminin ismi ile Muratpaşa mahallesi olarak yaşamaktadır. Aynı şekilde Koca Mustafa Paşa, Küçük Mustafa Paşa, İskender Paşa, Atik Ali Paşa gibi devlet adamlarının yaptırdığı eserler mahallelere isimlerini vermiştir. Bir yerleşim yerine külliye yapıldığında, içerisinde çok fonksiyonlu binalar olduğundan insanları da çevresine çekmiş ve külliye bulunan mahalleler daha hızlı gelişmiştir. Süleymaniye Camii, Yavuz Selim veya Selimiye Camii'leri de Kanuni Sultan Süleyman zamanında inşa ettirilen eşsiz eserlerdir. Bunun

yanısıra tarih boyunca yaşamış ünlü şahıslar da semte eserlerini bırakmışlardır, bunlardan bazıları; Mimar Sinan, Mihrimah Sultan, Davut Paşa, Fatma Sultan, Hacı Evhattin, Katip Muslihiddin ve türbesi Vefa'da bulunan semte ismini veren ilim adamı Ebu'l Vefa dır [1].

18.yy da batıtılaşmanın da etkisi ile kentleşme yön değiştirerek suriçinden sahil şeridine ve Haliç'in diğer yakasına geçmiştir ve şehir surlar dışında gelişmiştir. Şehrin nüfusunun artması ve suriçindeki yoğunlaşmanın da getirdiği etkiyle, İstanbul'un iskân gelişimi yön değiştirmiştir. Fatih gibi eski mahallelerdeki 18.yy da meydana gelen yangınlarda büyük kayıplara yol açmıştır. Ahşap konstrüksiyonlu evlerin ve bitişik-sık nizamda biçimlenen mahallelerde yangının etkisi daha büyük olmuştur. Fatih'in 1756'da geçirdiği Cibali semtindeki yangında 70 Hamam, 580 değirmen ve fırın, 10 Han, 200 Cami ve Mescid, 1000 dükkân, 800 mesken yanmıştır [1]. 1776'daki büyük İstanbul depreminde hasar gören Fatih Külliyesi de büyük ölçüde tahrip olmuş ve cami tümüyle yıkılmıştır. Sultan III. Mustafa tarafından cami yeniden inşa edilmiştir. Depremde yıkılan kimi eserler ise hemen tamir edilmemiş, Nakşidil Sultan türbesi gibi bazıları I.Abdülhamit dönemine kadar kaderine terkedilmişlerdir. Söz konusu bazı eserlerin uzunca yıllar restorasyonu yapılmamasının, bölgenin o günlerde artık eskisi kadar popüler olmadığı ve imar faaliyetlerinden biraz da olsa uzak kaldığı çıkarımı yapılabilmektedir. 1908'de Çırçır yangınında da Fatih büyük ölçüde zarar görmüştür. Bu yangında yaklaşık 1500 bina yanmıştır. 1918'deki Cibali yangınında ise civardaki binlerce yapı yokolmuştur. Yangınlar, depremler ve I.Dünya Savaşı'nın etkileriye semtteki doğal sokak örgüsü ve birbirini dik kesen sokak planı da semtteki ahşap evler gibi yok olmuştur. Ahşap evlerin yerini önce kâgir daha sonra beton 3-4 katlı apartmanlar almıştır. Adnan Menderes döneminin imar hareketleri kapsamında açılan Edirnekapı Saraçhane aksındaki Fevzipaşa ve Macarkardeşler Caddesi ve Atatürk Bulvarları açılana kadar Fatih'in eski mahalle ve sokak dokusu korunmaktadır. İmar hareketleriyle (1954-1960) beraber yapı yoğunluğu bölgede artmış, betondan çok katlı apartmanlar ahşap evlerin yerlerini almıştır. Bu değişim bölgenin demografik ve sosyal yapısını değiştirmiş ve bölgedeki aileler semti terk etmişlerdir. Fatih'in tarihsel dokusu ve sivil mimarlık örnekleri de silinmiştir. Fatih ilçesi 1928 yılına kadar Eminönüyle

birleşik iken, o tarihte iki ayrı ilçeye ayrılmıştır. Daha sonra 2008 yılındaki 5747 sayılı kanun gereği Eminönü tekrar Fatih'e bağlanmıştır [1].

BÖLÜM 3

SARAÇHANE SEMTİNDE DEĞİŞİM SÜRECİ VE ANITSAL YAPILAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

İnsanların, toplumların kimliği olduğu gibi şehirlerimizin de birer kimliği bulunmaktadır. Bu kimlik; tarih, toplum, kültür, inanç ve medeniyetimizle harmanlanarak oluşarak toplumsal hafızayı oluşturmaktadır. Toplumsal hafızayı oluşturan etkenlerin en önemlilerinden birisi de milli mimarimiz ve çevremizdir. Çünkü insanlar gelip geçerler fakat medeniyetlerin ortaya koyduğu abidevi eserler yüzyıllarca ayakta kalarak bizlere tarih şuurunu aktarırlar. Her alanda olduğu gibi değişen teknoloji, rejim ve kültürün toplumsal hayatımız üzerinde yaptığı etki gibi şehir hafızamız ve kültürümüz üzerinde de etkisini göstermiştir. Çeşitli imar politikaları, ihmaller, doğal afetler ve bakımsızlık kültürel mirasımızın düşmanı olmuştur. İstanbul'un başına da bunlardan birçoğu gelmiş ve yüzyıllarca korunmuş tarihi çevremiz ve eserlerimiz yok olmuşlardır. Bu bölümde; İstanbul genelinde ve Saraçhane özelinde özellikle imar politikalarının tarihi çevremizi nasıl değiştirdiği irdelenecektir.

3.1 İstanbul'un Fethi Öncesi Dönem

İstanbul; sahibi olduğu tabiat güzellikleri, jeopolitik konumu, coğrafi özellikleri, dünya tarihindeki yeri ve binlerce yıldır sahipliğini yaptığı medeniyet eserleri sebebiyle tarih boyunca çeşitli kavimlerin ilgisini çekmiştir. Bu durum İstanbul'u bir cazibe merkezi haline getirdiği gibi belirli zamanlarda saldırılara da maruz bırakmıştır. Bunların en büyüğü Latin istilası olarak bilinen 1206- 1261 yılları arasında gerçekleşen tahribattır. Bu istilada şehrin harab olduğu ve sonrasında adeta yeniden bir şehir kurulmuştur.

Müslümanlar, İstanbul'un fethi için 7. Yüzyıldan başlayarak seferler gerçekleştirmiş 15. Yüzyıla kadar başarılı olamamışlar ancak Osmanlı Müslümanları bunu başarabilmişlerdir. Sultan Fatih'ten önce 1379 yılında İstanbul'u kuşatan Yıldırım Bayezid iki yıl boyunca Konstantinopolis'i kuşatma neticesinde başarılı olamamış ve Bizans İmparatoru ile anlaşma sağlayarak Sirkeci bölgesinde bir cami yaptırmıştır. Söz konusu cami, Moğol istilası sonucunda yıkılmış ve bu bölgede bulunan Müslüman toplum da sürülmüştür.

3.2 İstanbul'un Fethi Sonrası Dönem

1453 yılında Konstantiniyye'nin İstanbul adını alarak Türk-Müslümanların eline geçmesiyle şehir yeni hüviyetine kavuşmaya başlamıştır. Fetih sonrasında göçebe Türk toplumunun İslam diniyle harmanlayarak oluşturduğu yeni imar ve şehircilik anlayışı İstanbul'un yüzyıllarca medeniyetlerin beşiği olma sürecinde yeni bir safha açmıştır. Zaman içinde Sultanlar, hanedan üyeleri, sadrazamlar, paşalar, yüksek makamdaki devlet adamları önemli eserler yaptırmışlar ve bu eserler şehrin kimliğinin değişmesinde önemli rol oynamışlardır. Fakat bu eserler de zaman içerisinde çeşitli tahribata uğramış ve birçoğu da yok olmuştur.

Bu tahribatlardan en önemlilerinden 1509 yılında gerçekleşen ve Osmanlı kayıtlarında büyüklüğü ve etkisinden dolayı '' kıyamet-i suğra'' küçük kıyamet olarak adlandırılan depremdir. Söz konusu depremde yaklaşık 109 cami yıkılmış ve sivil mimarlık örneklerinden olan birçok konut da zarar görmüştür. 1509 depreminden sonra da büyük ve küçük şiddetli birçok deprem meydana gelmiş ve bu durum özellikle konutların ahşap olarak inşa edilmesine öncülük etmiştir. Depremler için alınan bu önlem başka bir felaketi durdurmakta başarılı olamamıştır; İstanbul yangınları. Depremlerden korunmak amacıyla ahşap olarak değiştirilen yapı malzemesi yangına dayanıklı olmadığından, bu sefer de İstanbul'un yapıları yangınlarla yok olmaya başlamıştır. Gerek bu yangınlarda, gerekse 1648, 1766, 1894 yıllarındaki büyük İstanbul yangınlarında yıkılan, zarar gören eserler ve yapı stokları devletin de ekonomik durumuna bağlı olarak kısa ve orta vadede yenilenmiş, tamir edilmiştir. Fakat 19. Yüzyılda devletin ekonomik durumunun kötülüğü, borçlar ve savaşlardan dolayı tahrip

olan eserler uzun süreler yenilenememiş ve İstanbul'un bazı semtleri adeta harabe olarak bir dönemi geçirmiştir.

19.yüzyılın ikinci yarısında artık zayıflayan devlet, modernleşme ekseninde çeşitli yatırımlara başvurmuş, bunlardan en önemlisi ulaşım olmuştur. Sirkeci-Yedikule Demiryolu' nun yapımı ve genişletilmesi sırasında birçok tarihi eser, paşa konakları ve konutlar yıkılmıştır. O zamana kadar hiçbir cami ve mescid arazisi istimlak edilmezken, söz konusu proje kapsamında Ahırkapı'da bulunan bir cami, başka bir yerde yeni bir cami yapılmak kaydıyla istimlak edilerek yıktırılmıştır. Sultan Abdulaziz döneminde, Dolmabahçe'den Tophane'ye uzanan cadde genişletilirken Fındıklı'da Mimar Sinan'ın eseri olan Süheyl Bey Mescidi yıktırılarak, daha geride aynı adla cami yapılmıştır. O yıllarda henüz bir vakıf eserinin bütünüyle ortadan kaldırılmasından kaçınıldığı görülmektedir [49].

Vakıflara ve vakıf eserlerine hassasiyet 20.yüzyıl başlarında toplumda ve devlet seviyesinde hala devam ettiği görülmektedir. Bu yıllarda yerine başka bir arazide yeni bir cami yaptırmak veya akar sağlamak şartıyla istimlak edilen mescitler bulunduğu görülüyor, nadir olsa da satılıyordu. Mesela, Beyoğlu'nda Kuloğlu Mahallesi'ndeki Müslümanların evlerini Hristiyanlara satmaları neticesinde mahallede namaz kılacak Müslüman kalmadığı için, harap durumdaki Kuloğlu Mescidi, onarıldıktan sonra , kalan parayla '' Üçüncü Vakıf Han '' yapılmış, bunun parasıyla civarda bulunan Mehmet Efendi Mescidi onarıldıktan sonra, artan parayla da Bostancı'da yeni kubbeli bir cami yapılmıştır [50].

Kısa bir süre sonra yöneticilerde vakıf eserlerine olan hassasiyet kaybolmuştur. İttihad terakki partisi yetkilileri kararı ile 1917'de Türk-Alman dostluk yurdu yaptırmak için Sultan Mahmud türbesi karşısındaki Hoca Rüstem Camii (Asmalı Mescid) ve Sinan Ağa Mescidi yerine yenisi yapılmaksızın yıktırılmıştır [49].

3.3 20. Yüzyıl'da İmar Politikaları'nın İstanbul Şehri ve Fatih Saraçhane Semti Üzerine Etkisi

Osmanlı Dönemi'nde tesis edilen vakıflar Cumhuriyet Dönemi'nde yeni sistemle bütünleşmek üzere dağıtılmıştır. 1924 yılından başlayarak vakıf malları çeşitli kamu kuruluşlarına devredilmeye başlanmış, bu çalışmanın sonucu olarak da mektepler,

medreseler, kütüphaneler, çeşmeler, sebiller, türbeler satılmış veya yeni oluşturulan kurumların kullanımına sunulmuştur. 1927 yılından itibaren cami ve mescitler ile ilgili yeni düzenlemelere gidilmiş ve bu kapsamda camiler önce tasnife tabi tutulmuşlardır. Bir cami ve mescidin tasnif halinde kalabilmesi için; beş vakit ibadete açık bulunması, cemaati olması, çevresindeki camilerle arasındaki mesafenin 500 metreden uzak ve sağlam vaziyette olması gibi şartlar sunulmuştur (Şekil 3. 1).

T. C.
Resmî Gazete
Tesis tarihi : 7 Teşrinievvel 1336

İdare ve yazı işleri için Başvekâlet Müdevvenat Müdürlüğüne müracaat olunur.

16 KÂNUNUSANİ 1933
PAZARTESİ

SAYI: 2305

KARARNAME

Kararname No: 13671

Türkiye Cümhuriyeti içindeki camiler ve mescitlerin sınıflara ayrılması ve kadrolarının tesbiti hakkındaki 8 kânunusani 1928 tarih ve 6061 sayılı talimatnameyi tadilen yeniden yapılan ilişik talimatnamenin mer'iyete konulması; Evkaf Umum Müdürlüğünün 20/12/932 tarih ve 118886/144 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 25/12/1932 tarihinde kabul olunmuştur.

25/12/932

REİSİCÜMHUR
GAZİ M. KEMAL

Başvekil İSMET — Adliye Vekili TUFAN KEMAL — Milli Müdafaa Vekili FEVZİ — Dahiliye Vekili S. KAYA

Hariciye Vekili Dr. T. RÜŞTÜ — Maliye Vekili M. ARSOLUHAKK — Maarif Vekili Dr. REŞİT GALİP — Nafıa Vekili HİLMİ

İktisat Vekili M. CELAL — Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. REFİK

Gümrük ve İnhisarlar Vekili ALİ RANA T. — Ziraat Vekili MUHLİS

Türkiye Cümhuriyeti dahilindeki cevami ve mescidin tasnifi ve kadrolarının tesbiti hakkındaki 8 kânunusani 1928 tarih ve 6061 numaralı talimatnameyi muadil talimatname

Madde 1 — Türkiye Cümhuriyeti dahilindeki bilcümle cami ve mesitler hakkı ihtiyaca ve bu talimatname ile muayyen esaslara göre tadilen tasnif olunacaktır.

Madde 2 — Cevami ve mescidin tasnifi her vilâyet ve kaza merkezinde evkaf müdür veya memurlarının ve olmayan yerlerde mahallindeki en büyük mülkiye memurunun tensip edeceği bir zatın riyaseti altında mahalli müftüsü ve tevcih heyeti azasından teşekkül edecek heyetler tarafından icra olunur. Bu heyetlerin verecekleri karar evkaf müdür veya memurları tarafından bir mutalaa olduğu takdirde onun da ilâvesile makamı vilâyete arz edilip vilâyetçe muvafık görüldüğü takdirde aynen umum müdürlüğe gönderilir ve umum müdürlüğün tasdiki ile kesbi katiyet eder.

Madde 3 — Cami ve mescitlerin ihtiyaca göre tasnifi için her mahalde bulunan bütün camiler

1 - Kaç vakte ve hangi vakit namazlarına küşade olduğu.

2 - Civarındaki cami ve mescitler ile olan mesafesi ve bu camilerin isimleri.

3 - Çarşı ve pazar mahallerinde olup olmadığı ve cemaatinin derecesi.

4 - Cesameti, minare ve şerefesinin adedi, tarihi veya mimari bir kıymeti haiz olup olmadığı ve mamur veya harap bir halde bulunup bulunmadığı ve memleket haritası itibarile müstakbel vaziyeti.

5 - Evkafı mazbuta veya mülhaka veya ancemaatin idare edilen vakıflardan hangisine mensup olduğu.

tespit edilecektir.

Madde 4 — Cami ve mescitler üçüncü maddedeki esasat dairesinde tespit edildikten sonra her hangi bir camiin tasnif dahilinde kalabilmesi için:

1 - Beş vakte küşade bulunması,

2 - Cemaatı olması,

3 - Civarındaki camilerle arasında mesafenin beş yüz metreden dun olmaması,

4 - Mamur olması,

Şekil 3.1 1933 yılında resmi gazetede yayınlanan kararname [51].

1935 yılında cami ve mescidlerin sınıflandırılması kanun haline getirilince mevcut ihtiyaçtan fazla mescid ve caminin kadro dâhilinde bırakıldığı gerekçesiyle ülke genelinde yeniden bir sınıflandırma çalışması yapılmıştır. İlk tasnifte mevcut camilerin %26.45'i tasnif harici bırakılmışken, ikincisinde mevcut camilerin sayısı %50 oranında azaltılmıştır [50].

1927 yılından 1935 yılına kadar eserlerin kültür varlığı durumuna bakılmaksızın satışları gerçekleşmiş, fakat vakıf malı olduğu gerekçesiyle halk; İslam dininde olan vebalini düşünerek almakta istekli olmamış, genellikle vakıf mülklerini gayrimüslimler satın almışlardır. Enkaz ve arsa ayrı olarak satışı yapılmaya başlanmış ve harap vakıf binası olarak isimlendirilmiştir.

3.3.1 1950-58 İmar Politikalarının Fatih Semtindeki Kültür Varlıklarına Etkisi

Cumhuriyet döneminde yok olan kültür varlıklarının diğer bir sebebi ise imar politikalarıdır. Cumhuriyetin ilanından sonra hızlı bir şekilde sanayileşen ve bunun sonucunda da köyden kente göçün arttığı bir dönemde, hükümetler tarafından çeşitli imar politikaları izlenmiştir. Söz konusu dönemlerde kentin imarını etkileyecek istimlak yasaları meclisten geçmiştir. Bu durumu kanıtlar nitelikteki söylemleri ile dönemin siyasetçisi Adnan Menderes 1956 yılında yapmış olduğu basın toplantısındaki ifadeleri dikkat çekicidir;

‘’ … Dünyanın incisi İstanbul böyle mi olmalıydı?, ... camilerimizi ve çeşmelerimizi geniş yollar boyunca göstermeliyiz. Trafik su gibi akmalı, …. İstanbul’u güzelleştirmek ve Osmanlı geçmişini onurlandırmak, …. İstanbul tamamen yeni bir çehreye bürünecek ve modern bir kent olacak ‘’ [1]

Böylelikle, 1956-1960 yılları arasında Adnan Menderes’in ve siyasilerin, mühendislerin, şehir plancılarının da aralarında bulunduğu bir ekip kentin kültürel, fiziksel, tarihi ve demografik dinamiklerini göz önünde bulundurmadan yapılan proje ve uygulamalarla İstanbul’da aralarında çok sayıda sivil mimari eserleri ve anıt eserlerin de bulunduğu yaklaşık 7300 adet istimlak gerçekleştirilmiştir [52].

Şehir plancısı eksiğimizden dolayı yurtdışından davet ile yabancı şehir plancıları getirilmiştir. Bunlardan ilki 1923 yılında gerçekleşmiş ve Alman Şehircilik uzmanı Dr. Rahtree'ye İstanbul yakasının planı yaptırılmıştır. Bu trend 1926-28 yılında Lörcher’i getirerek devam etmiş, bu kez üsküdar ve Kadıköy'ün 1/10000 ölçekli nazım imar planını yaptırılmıştır. 1936 yılına gelindiğinde bizler tarafından en çok bilinen şehir plancısı Henry Prost’a davet gitmiştir. Prost’un 1937'den 1951'e kadar İstanbul'da

[1] Menderes’in Istanbul’da 23 Eylül 1956 tarihli basın toplantısı

çalıştığı bilinmektedir. Bu dönemde 6000 ha alan için nazım plan, 3000 ha için imar planı, 650 ha için de detay planlar üretilmiştir [53]. Prost'un çizdiği planda (Şekil 3. 2), Sarayburnu'nda bulunan limanın yıktırılması, bunu yerine Yenikapı'da büyük bir liman inşa edilmesini ve buna ek olarak Anadolu yakasında bulunan Haydarpaşa tren garının bitişiğinde bulunan limanın genişletilmesini önerilmektedir. Bu değişikleri destekler nitelikte söz konusu önergelerin çevresinin geniş yollarla çevrilmesini istemektedir.

Bu isteklerine ek olarak üniversitenin de "Münevverler Akropolü" olarak isimlendirilen Beyazıt-Şehzadebaşı aksının arasında geliştirilmesini önermektedir. Sanayileşme bölgelerini de; Boğaziçi'ndeki tüm sanayiler kaldırılacak, haliç bir sanayi aksı haline getirerek planlamıştır. Haliç'in sahil şeridinde bulunan konut dokusunun uzun vadede kaldırılmasını önermiştir. Doğal afet ve yangınlar bakımından yeniden düzenlenen yangın alanları haricinde yeni konut alanlarının Taksim-Maçka aksında, Maçka-Beşiktaş ve Mecidiyeköy üçgeni etrafında, Kurtuluş mahallesinde, ve Anadolu yakasında ise Moda ile Marmara denizine bakan mahallelerde olmasını önermiştir. Plan kapsamında iki adet büyük yeşil alan önerilmektedir. Önerdiği bir numaralı park olarak bilinen park; sur içinde ve Yenibahçe'deki park da bir kültür parkı ve spor alanı olarak önerilmiştir. İki numaralı park ise Maçka-Harbiye-Taksim aksındaki parktır. Bütün bunları planlarken Prost; kentin yol sistemini, Paris'teki deneylerini de gözönüne alarak, otomobil gerçeğine göre planlamıştır. Kendi sözleriyle "Nazım plan İstanbul'un topografyasından faydalanıp, pek az istimlak yapmak suretiyle, tüneller, köprüler, viyadüklerle yamaçları birbirine bağlamıştır. Bu güzergâhlar, nereye varacağı evvelden belli olmayan emlak muamelelerini asgariye indirecek veçhile çizilmiştir" [53].

Prost'un Aksaray, Saraçhane ve Şehzadebaşı'ndaki eski eser yıkımlarını etkileyen nazım planları arasında bulunan Atatürk Bulvarı'nın açılması projesi şüphesiz en önemlisidir. Proje, Zeyrek ve Vefa tepeleri arasında yer almaktadır. Aksaray ile Unkapanı köprüsü hattını birbirine bağlayan ve Valens Kemeri altından geçen aksta konumlandırılmıştır. Projesi, Pantakrator Sarnıcı ve Şebsefa Hatun Camii'ni muhafaza ederken, kamulaştırılan alanları ve binaların yüksekliklerini de içermektedir. Bulvar boyunca Su Kemerinin kuzey kesiminde iki sıra ağaç ve güney kesiminde, orta ormanlık alanın her iki yanında bir sıra ağaç tasarlanmıştır. Prost, bölgenin güney kesiminde bulvara bakan bir dizi blok önermiştir. Mahallelerin kamulaştırılması yalnızca su kemerinin güney

tarafında sağlanmıştır. Planı sonucunda Prost, Şehzadebaşı'nda yapımı planlanan Belediyenin tüm ihtiyaçlarını karşılamak üzere dikilen araziden ve Yeni Belediye Sarayı'ndan oluşan Fatih Camii'ne uzanan geniş bir park ve meydan önermiştir. Belediye Sarayı önünde ortasında bir dikilitaş olan bir kare tasarlanmıştır. Fakat Belediye Binası projesi hiç uygulanmamış, ancak bulvar ve meydandaki yeşil alan kentin vazgeçilmez bir bileşeni haline gelmiştir.

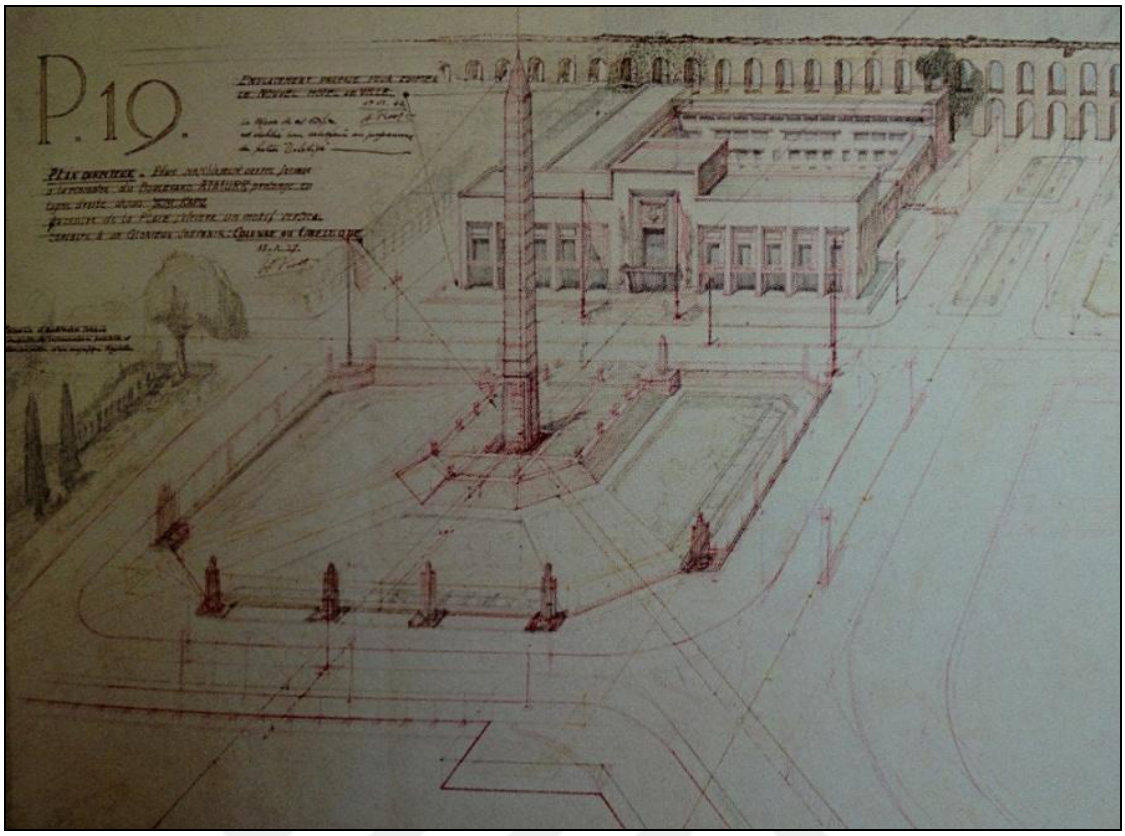
Şekil 3.2 Prost'un İstanbul planı, 1941 [54].

Dönemin popüler gündemlerinden biri de İstanbul'un fethinin 500. yıl kutlamalarıdır. Kutlamalar için İstanbul on yıl önceden hazırlığa başlamıştır. Buna paralel olarak Prost'un kent planı gözden geçirilerek 1943 yılında on yıllık yeni bir imar programı ilan edilmiştir. Prost'un planı, II. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'un nüfusunun hızla artması karşısında, büyümeyen bir kentin planı olarak hazırladığı için, dönemin şartlarına göre yetersiz kalmıştır. 1950 yılının son günlerinde Prost'un işine son verilmiştir. 1948 yılında Lütfi Kırdar'ın Vali ve Belediye Başkanlığı'ndan ayrılmasıyla sona eren bu imar hareketi sırasında 1148 bina yıkılmıştır [53].

Prost'un planlarında Saraçhane'nin kültürel ve mimari kimliğini etkileyen iki büyük karar bulunmaktadır. Prost'un işine son verilmesine rağmen bu nazım planlar ve projeler, sonraki projelere kısmi olarak altlık sağlamıştır. Bu projelerden biri Atatürk Bulvarı'nın açılması projesidir. Aksaray- Unkapanı hattının açılması esnasında yok edilen Saraçhane mahallesi ve kültürel mirasımız, daha sonra yapılan İstanbul Belediye binası aksında bulunan kültür miraslarımızın yıkılmasına öncülük etmiştir. Diğer proje ise İstanbul'un fetih kutlamaları etkinlikleri kapsamında önerilen Fatih Abidesi'dir. Eski Fatih Belediye binası ve itfaiye binalarının önü açılarak meydan ve park planlanarak içine de bir abide düşünülmüştür. Bu abide Sultanahmet'te bulunan dikilitaşlara benzer bir tasarımdadır (Şekil 3. 3). Abide gerçekleşmemesine rağmen, park ve meydan projesi gerçekleştirilmiş ve daha sonra açılacak olan Edirnekapı-Fatih-Saraçhane-Şehzadebaşı hattının genişletilmesi projesi nedeniyle de birçok tarihi eserimiz yok edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle durulan iç siyasetle beraber imar hareketleri; 1950'lerin ortalarına doğru yeniden canlanmıştır. 1956 yılı İstanbul için dönüm noktası olmuş ve İstanbul'un imarı açısından da kritik bir yıl olmuştur. 6785 yeni imar, 6830 sayılı yeni istimlak yasası TBMM'den geçmiştir. Adnan Menderes İstanbul'da imar hareketi başlatmıştır. Söz konusu imar hareketi, Menderes'in ülke içinde siyasal desteğini artırmak ve dışa karşı gücünü göstermek için İstanbul'da siyasal amaçla yapılmış bir ''imar hareketi'' olarak da nitelendirilmektedir [53].

Aşağıdaki krokide (Şekil 3. 4); söz konusu imar hareketinin, yol yıkımlarının ve eski eser kayıplarımızın yaşandığı birçok bölgeden Saraçhane ve çevresini ilgilendiren Aksaray-Unkapanı yolu ve Atatürk Bulvarının krokisi bulunmaktadır. Siyah ile gösterilen 57 adet eski eser bu güzergâh ve çevresinde ya yol sebebiyle yıkılmışlar veya büyük ölçüde söz konusu politikalardan etkilenmişlerdir (Şekil 3. 4).

Şekil 3.3 Prost'un Fatih Abidesi anıtı aksonometrik çizimi [55].

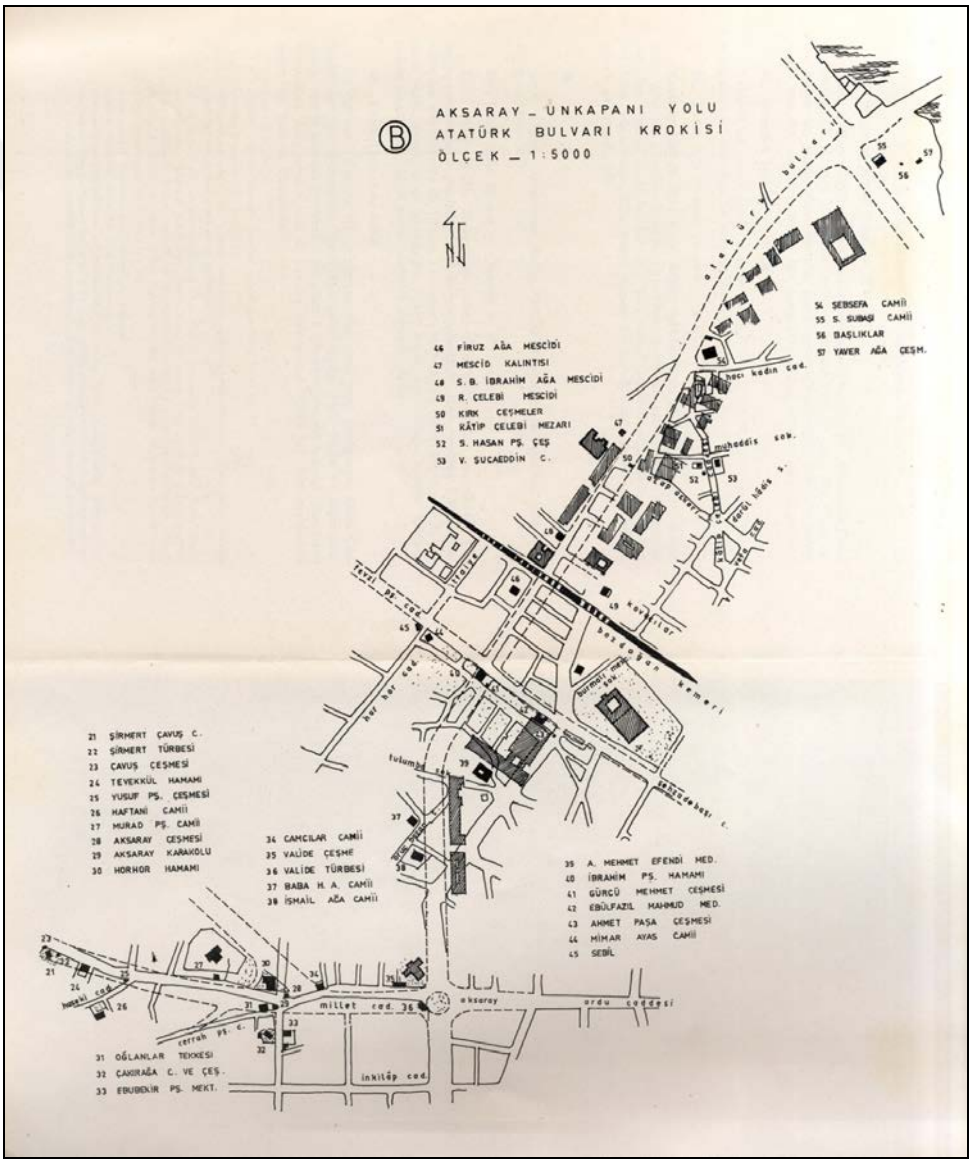
İmar hareketlerinin eski eser bağlamında etkilediği en önemli kurum Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'dur. Söz konusu kurum üyeliğinde bulunan ve 1952-58 yılları arasında görev yaptığı süre boyunca kurulun birçok kararında imzası bulunan Behçet Ünsal; 'İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı' adlı makalesinde milli mimarlık tarihimizin maruz kaldığı eski eser kıyımına şu şekilde yaklaşmıştır;

'' Anıtları ve tabiat güzellikleri ile mutlu bir şehirken İstanbul, imar sebebi ile bu varlıkları yüzünden bahtsız bir belde olmuştur. Ve Yahya Kemal yıkıcı imara 'Kör Kazma' adını koymuştur; Falih Rıfkı 'Zavallı İstanbul' diye yazmıştır. Bu talihsizlik bundan elli yıl önce şiddetlenmeye başlar. Buna karşı Muallim Mimar Kemalettin ' İstanbul ve İmarı-Belde Belası' başlıklı yazı ve benzeri bir sürü makale ile [1] haykırmış durmuştur. ' Eski Eserler İstanbul'un İmarına Mani Değildir' diye bir yazıya başlık koymak mecburiyetinde kalınması zamanımızın bir ayıbıdır. Şimdiye kadar bir eski eser anlamı ve disiplinin ortaya konamamıştır. Bu böyle sürerek İstanbul'da yapılan son ameliyata kadar

[1] Eski Türk Yurdu Dergisinin ilk sayıları, Muallim Mimar Kemalettin Beyin çeşitli makaleleri

gelmiştir, bu ise endişe verici sonuçlar doğurmuştur. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtları Yüksek Kurulu ıstırap verici direnmelerde bulunmuş ve Üsküdar Meydanındaki eski eserlerin yıkılmasıını gören ve ikazda bulunan bir üyesi karakolluk bile olmuştur. '' [24].

Behçet Ünsal; yine aynı makalesinde iki ayrı liste sunmuştur. Birinci liste dönemin hükümet ve belediye tarafından yıkılması teklif olunup yıkılmasına veya nakline karar verilen eserlere, ikinci liste ise Kurulca muhafazasına karar verilen eserlere ait listedir (Şekil 3. 5). Liste dışında kalan eserlerin ise akıbeti kaderine terkedilmiştir [24].

Şekil 3.4 Aksaray-Unkapanı yolu Atatürk Bulvarı krokisi [24].

(LİSTE I)

1 Abdi Efendi Mescidi — Üsküdar
2 Şeyh Nasuh Tekke ve Camii — Üsküdar.
3 Selçuk Hatun Camii — Aksaray, Taşkasap
4 Camcı Ali Camii — Veznecilei
5 Zeytunî Camii — Unkapanı, Yavuz Sinan Mahallesi
6 Nalçacı Camii — Üsküdar, Tabaklar Mahallesi
7 Tavaşi Süleyman Ağa Camii — Kumkapı
8 Baba Hasan Alemî Camii — Atatürk Bulvarı civarı
9 Çavuş Başı (Çivi Limanı) Camii — Tophane.
10 Süheyl Bey Camii — Salıpazarı
11 Perizat Hatun Camii — Fındıklı
12 Mimar Ayas Camii — Saraçhane Başı
13 Camcılar (Gureba Hüseyin Ağa) Camii — Aksaray
14 Ereğli Camii — Şehremini
15 Hacı Kadın (Hızır Bey) Camii — Atatürk Bulvarı
16 Akbaba (Mehmet Efendi) Camii — Fatih
17 Çakır Ağa Camii — Namık Kemal Caddesi
18 Himmetzade (Kazasker Ahmet Efendi) Tekke Mescidi — Üsküdar
19 Zembilli Ali Efendi Mahdumu Fazıl Efendi Camii — Yeniköy
20 Osman Reis Camii — Tarabya, Boğaziçi
21 Selvili Mescid — Mahmut Paşa
22 Zembilli Ali Efendi Mescidi — Tersane Caddesi
23 Merzifonî Kara Mustafa Paşa Mescidi — Karaköy
24 Kavak İskelesi Mescidi — Selimiye
25 Kabataş Çeşmesi — Kabataş
26 Emin Ağa Sebili — Dolmabahçe
27 Fındıklı Hamamı — Fındıklı
28 Fındıklı Camii Sebili — Fındıklı
29 Hamidiye Çeşmesi — Tophane
30 Sinan Paşa Hamamı — Beşiktaş

(LİSTE II)

1 Ağaç Kakan Camii — Koca Mustafa Paşa
2 Değirmendere Mescidi — Göksu Kasrı karşısı
3 Nakilbent Camii — Eminönü, İshak Paşa Mahallesi
4 Ramazan Efendi Camii — Samatya
5 Tarakçılar Camii — Vatan Caddesi
6 Çavuşzade Camii — Samatya
7 Sultan Selim Medrese Camii — Vatan Caddesi
8 Hoca Hayrettin (Üç Mihraplı) Camii — Unkapanı
9 Yavuz Er Sinan (Sağacılar) Camii — Unkapanı
10 Dolmabahçe Camii Hünkâr Mahfeli — Dolmabahçe
11 Mustafa Çavuş Camii — Şehremini
12 Sirkeci Mustafa Ağa Mescidi — Sıraselviler
13 Hidayet Camii — Eminönü
14 Ahi Çelebi Camii — Balık Pazarı, Eminönü
15 Arpacılar Mescidi — Eminönü
16 Mimar Sinan Camii — Fatih, Hoca Üveyz Mahallesi
17 Çukur Cuma Camii — Firuz Ağa, Beyoğlu
18 Kemankeş Mustafa Ağa Mescidi — Beyoğlu, Gümrük Sokağı
19 Bedrettin Camii — Bedrettin Mahallesi
20 Mahmut Çavuş Camii — İstinye
21 Kemal Paşa Camii — Genç Türk Mahallesi, Lâleli
22 Gümüş Suyu Camii — Eyüp
23 Çivizade Camii — Aksaray

Şekil 3.5 Behçet Ünsal'ın İstanbul'un eski eser kaybıyla alakalı listesi [24].

3.4 Dokunun Karakterini Belirleyen Anıtsal Yapılar ve Korunmuşluk Durumu

Doku günümüzde kentin ve Tarihi Yarımada'nın en önemli trafik kavşağı, geçiş noktası ve bulunduğu çevrenin yeşil alanını oluşturan bir bölgeden oluşmaktadır. Oysa ki geçmişten günümüze tarihi gelişimi itibariyle içerisinde birçok imari yapılaşmanın mevcut olduğu bilinmektedir. Günümüzde kalıntılarıyla yüzleştiğimiz ve arkeolojik park olarak bırakılan Afios Poliuktos Kilisesinin varlığını hissederken devamında Muhtesip Karagöz Camii ve hamamı, Horhor Semti'nin başında ise Hayriye Lisesi ile zamanın Vezirlerinden Münir Paşa Konağı'nın varlıkları bilinmektedir. Halen ayakta duran fakat kapsamlı bir restorasyon geçirmesi gereken Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi'nin önündeki kavşak yerinde, Fatih Camii mimarlarından ve Fatih Sultan Mehmed'in Hassa Mimarlarından olan Mimar Ayas'ın kendisinin yaptığı ve aynı isimde vakfı bulunan; İstanbul'un eski müftülerinden Ali Yekta Efendi'nin yirmi iki sene imamlık yapmış olduğu Mimar Ayas Cami bulunmaktaydı . Horhor'a doğru inen cadde üzerinde; Canfeda Kadın Sebili, Dülgerzade Camii'nin kuzeyinde yer alan su terazisi, çeşme ve hazireden ayrı medrese kalıntıları ve Sunullah Efendi Sübyan Mektebi gibi yapıların varlığı da bilinmektedir. Osmanlı'nın şehri imara başladığı dönemden bu yana yaklaşık 600 sene ayakta kalan söz konusu kültür varlıklarımız; maalesef Cumhuriyetin farklı süreçlerinde, özellikle 1940-45 ve Menderes'in imar politikaları olan 1956 yılı ve öncesinde çeşitli sebeplerden dolayı feda edilmiştir [17]. Bugün Arkeoloji Parkı üzerinde bulunan Afios Poliuktos Kilisesi kalıntılarının üzerinde yer alan 1488 tarihli Muhtesip Karagöz Camii'nin güneyinde, cami ile aynı alanda yer alan Kanuni dönemi sübyan mekteplerinde Hüssameddin bin Alaüddin Mektebi, 1935 ile 1938 yılları arasında Halil Paşa Camii gibi İstanbul'un genelinde yıktırılan pek çok cami ve sıbyan mekteplerinden sadece birkaçıdır.

Semavi Eyice'nin ''Vasiyetimi Açıklıyorum'' adlı eserinde özellikle mescid bağlamında 'kasıtlı' olduğunu düşündüğü yıkımları şöyle anlatmaktadır. ''…Mesela bazı camiler lüzumsuz yere yıkıldı. 1934 veya 1935'te bir kanun çıktı; 500 metre çevre içinde iki tane cami olmayacak! ya bunlar kıymetliyse ne olacak? o zaman birini feda edeceğiz! Edildi de… Ancak birkaç tanesi nasılsa kurtarıldı, restore de edildi. Bir tanesi Belediye Sarayı'nın karşısındaki Burmalı Mescit. Tam Şehzade Camii'nin önünde. 500 metre içinde. Fakat kendi başına da değerli bir eser. Uzun yıllar terk edilerek harabeye döndü.

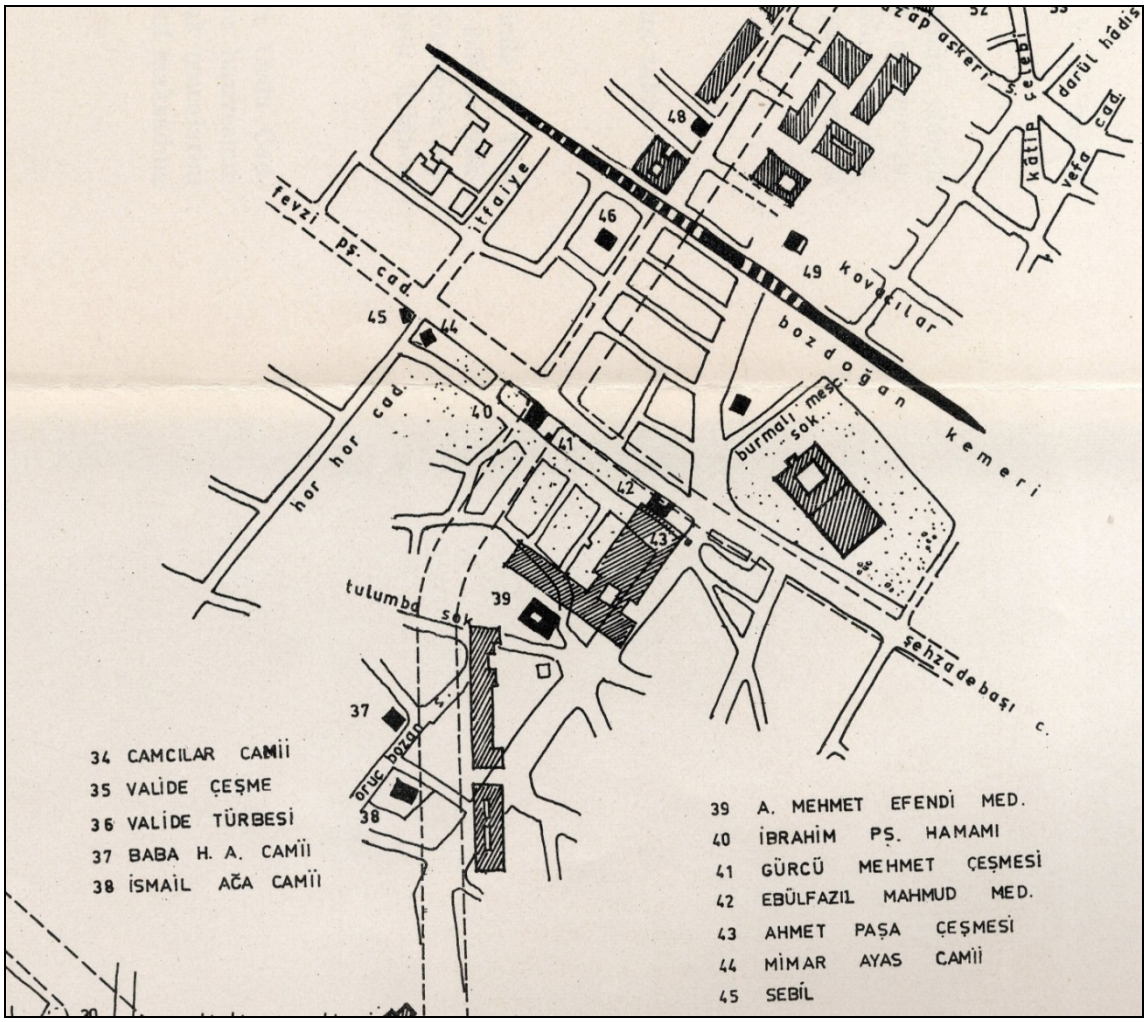
Vakıfların baş mimarı Cahide Kamer adında bir hanım, camii yeni baştan ihya etti. Tekrar şimdi namaz kılınıyor" [23]. Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı, Ebu'l Fazl Mahmut Efendi Medresesi, Saraçhane Karakolu gibi çok değerli kültür varlıklarımız da farklı tarihler de yıkılmışlardır.

Günümüzde Saraçhane semti ve içerisinde bulunan sayısız mahallesi işlevlerini yitirmiş, sadece diğer semtlere bir kavşak, geçiş noktası haline gelmiştir. Halen işlevini sürdüren tarihi Beyazıt Kapalı Çarşısı'nın benzeri yoğunlukta kullanılan bir çarşısı ve dönemin en yoğun semtlerinden mahallerini bünyesinde bulunduran Saraçhane, şu an sadece birkaç parkı, işlek bir caddeden ibaret kalmıştır.

Söz konusu eski eser kayıplarını; Behçet Ünsal tarafından yayınlanan krokide açıkça görmek mümkündür (Şekil 3. 6). Aynı aksta bulunan aralarında bu tezin konusu Fatih dönemi Hassa mimarlarından Ayas Ağa'nın adına yaptırdığı Mimar Ayas Camii'nin de bulunduğu;

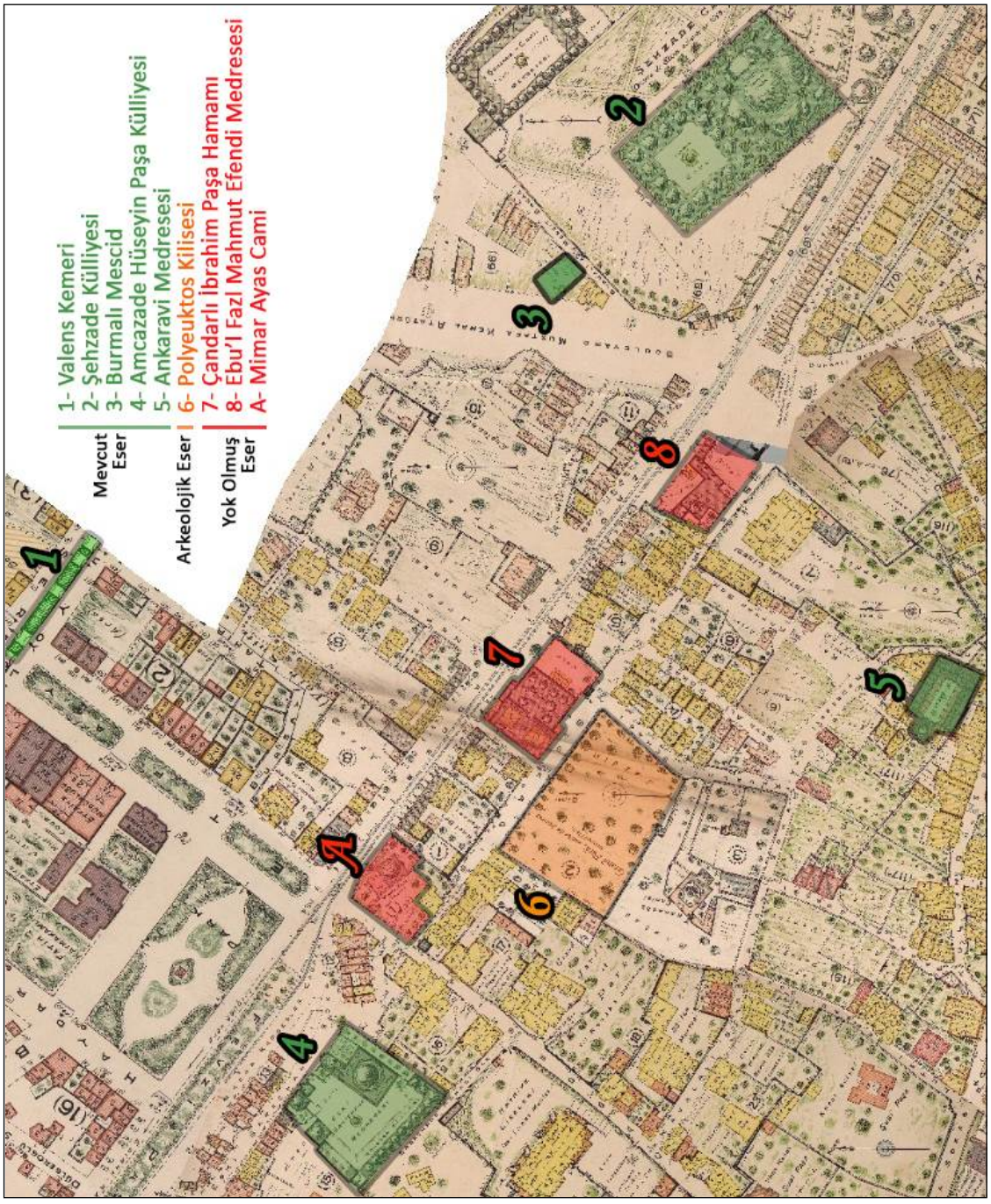
- 40 no'lu eser; İbrahim Paşa Hamamı
- 41 no'lu eser; Gürcü Mehmet Çeşmesi
- 42 no'lu eser; Ebu'l Fazl Mahmut Efendi Medresesi
- 43 no'lu eser; Ahmet Paşa Çeşmesi
- 44 no'lu eser; Mimar Ayas Cami
- 45 no'lu eser; Sebil

eski eserlerin tamamıyla yıkılıp yola katıldığı veya İstanbul Büyükşehir Belediyesi binası yapılırken istimlak edilip yıktırıldığı görülmektedir.

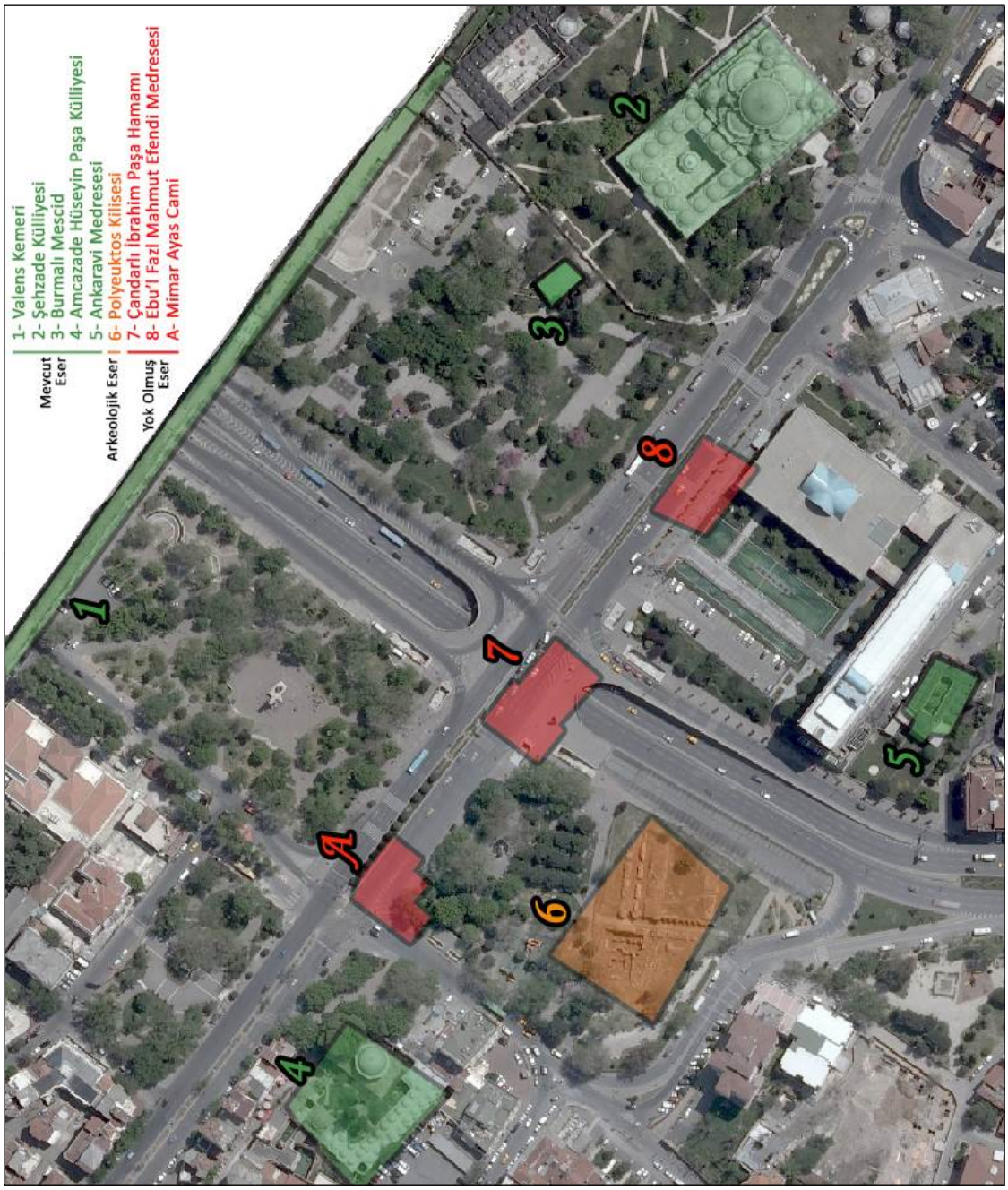

Şekil 3.6 Saraçhane'de bulunan eski eserlerin krokisi [24].

Aşağıda arşiv fotoğrafları ve çizimler ile desteklenmiş bir şekilde; Saraçhane-Sehzadebaşı mevkindeki tarihi ve kültürel varlık değeri olan mimari eserlerin günümüzdeki 'Mevcut Eser', 'Arkeolojik Eser' (yıkıntı, kalıntı) ve 'Yok Olmuş Eser' olarak sınıflandırılmış ve incelenmiştir. Söz konusu bölümde amaç; İstanbul'un tarihi kadar eski olan bu bölgedeki tarihi eser ve farklı dönemlerin zenginliğini irdelemektir. Ayrıca tarihin çeşitli dönemlerinde , dönemlerine damgasını vurmakla kalmayıp döneminin de üzerine çıkarak tarihi birer anıt niteliği taşıyan eserlerin günümüz durumlarını ortaya koyarak Saraçhane bölgesinin önemini daha güçlü bir şekilde ifade etmektir.

Şekil 3.7 Pervititich haritasında, Saraçhane'deki eserlerin durumu

Şekil 3.8 Günümüzde, Saraçhane'deki eserlerin durumu

Yukarıda sunulan iki ayrı haritada,varlığı devam eden ve bugün yerinde bulunmayan eserlerin durumları gösterilmiştir. Dönemin Saraçhanesini göstermek üzere Pervititich haritalarından yararlanılmıştır (Şekil 3. 7). Günümüz haritasın da ise Fatih Belediyesi Coğrafi Bilgi Sisteminden elde edilen uydu görüntüsünden hazırlanmıştır (Şekil 3. 8). Mevcut eser olarak adlandırılan ve varlığını günümüzde de sürdüren eserler yeşil renkli lejant ile belirtilmiştir. Arkeolojik eser, kalıntı halinde günümüze kalan eser turuncu

renkli lejant ile gösterilmiştir. Yok olmuş eserler ise kırmızı renkli lejant ile gösterilmiştir.

Valens Kemeri, Şehzade Külliyesi, Burmalı Mescid, Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi, Ankaravi Medreseleri günümüze kadar ulaşmayı başarabilmiş eserlerdir. Günümüze ulaşamayan ve yol yapım çalışmaları sebebiyle yıktırılan eserler ise Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı, Ebu'l Fazl Mahmut Efendi Medresesi ve Mimar Ayas Cami'dir. İbrahim Paşa Hamamı altından Haşim İşcan geçidi geçirilmiş, Mahmut Efendi Medresesi yerinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Binası inşa edilmiş ve Mimar Ayas Cami'nin bir kısmı üzerinden yol geçmiş, diğer kısmı ise parkın içinde kalmıştır.

3.4.1 Valens Kemeri (Bozdoğan Kemeri) – Mevcut Eser

Tarih boyunca büyük kentlere hizmet götürmek ve büyük kentlerin ihtiyaçlarını karşılamak her otoritenin birincil görevlerinden olmuştur. Roma döneminde Konstantinopolis, Osmanlı döneminde İstanbul'un sürekli değişiminde ve tarihsel gelişiminde su sıkıntısı en önemli sorunlardan birisi olmuştur. Sürekli artan nüfus ve kentin fiziki yapısı, gelişimi kentin su ihtiyacının dışarıdan taşınarak getirilmesinin yolunu açmış ve bu hizmet kemerlerle sağlanmıştır. Roma döneminin insanlığa hediye ettiği mühendislik yapılarının en temellerinden ve önemlilerinden biri suyollarıdır. Bu durum, Remzi Bey tarafından çizilen (Şekil 3. 9) ve Konstantinopolis'e hizmet vermek amacıyla inşa edilmiş Roma dönemi su yollarının krokisinden okunabilmektedir.

Suyollarının ana görevi; suyu genellikle 1/1000'lik eğimle kent dışındaki yüksek kaynaklardan kent merkezine getirmektir. Arazinin söz konusu eğimi doğal yollardan sağladığı bölümlerde üstü kapalı tüneller ile geçiş sağlanmıştır. Doğal eğimin sağlanamadığı durumlarda ise kullanılan mimari eleman, aynı zamanda strüktürel birer eleman olan kemerlerdir. Suyun geçirilen vadideki derinliğine göre kemer tek katlı veya çift katlı olarak inşa edilmiştir. Doğal arazinin imkan verdiği noktlarda ise duvarlar örülmüş ve yukarıda bulunan kanalların devamı sağlanmıştır. Suyun sabit eğimle kilometrelerce süren serüveni sonucu kent merkezlerinde toplandığı yer ise su sarnıçları olmuştur.

Valens su kemerinin de içinde bulunduğu sistem aslında bir kemerler dizisinin bir parçasıdır. Kemerlerin mimari durumu ve kemerlerin birbiriyle ilişkisi (Şekil 3. 10)

görülmektedir. Kent metropolleşmeye başladığından itibaren ileride oluşabilecek su problemlerini çözebilmek için; 30 yıl süren ve toplamda 150 kilometreye ulaşan su yolları ve kemerleri yapılmıştır. Hatta sonraki dönemlerde yapılan eklemeler de düşünüldüğünde , sadece Roma döneminde yapılan İstanbul'un su yolları 250 kilometreye ulaşmıştır. Su kemerlerinin beslendiği su kaynakları arasında; Karadeniz kıyısında bulunan dağlar, Terkos Gölü, Halkalı civarı, Belgrad Ormanı bölgesi bulunmaktadır. Daha sonra bu bölgelere ek olarak Trakya bölgesinden de su kaynakları eklenmiştir [15].

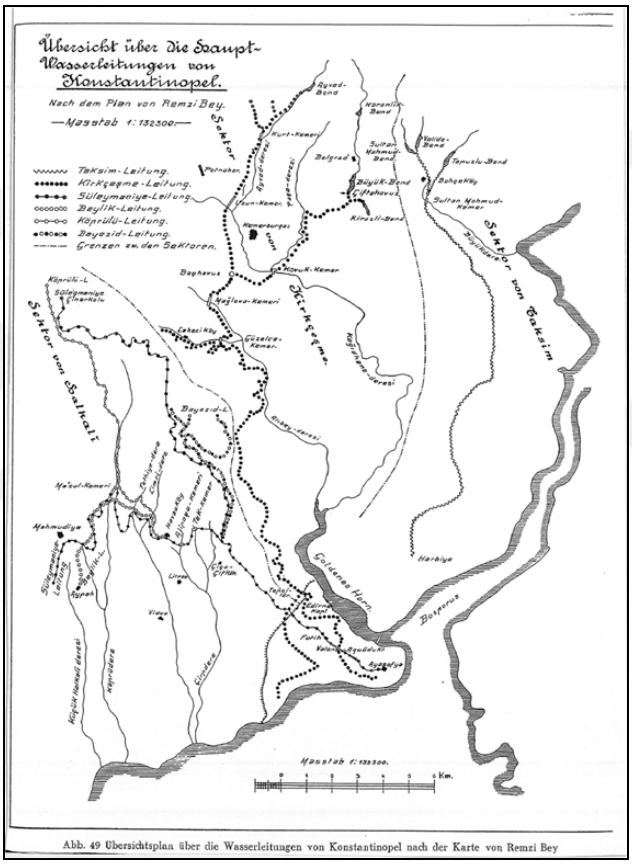
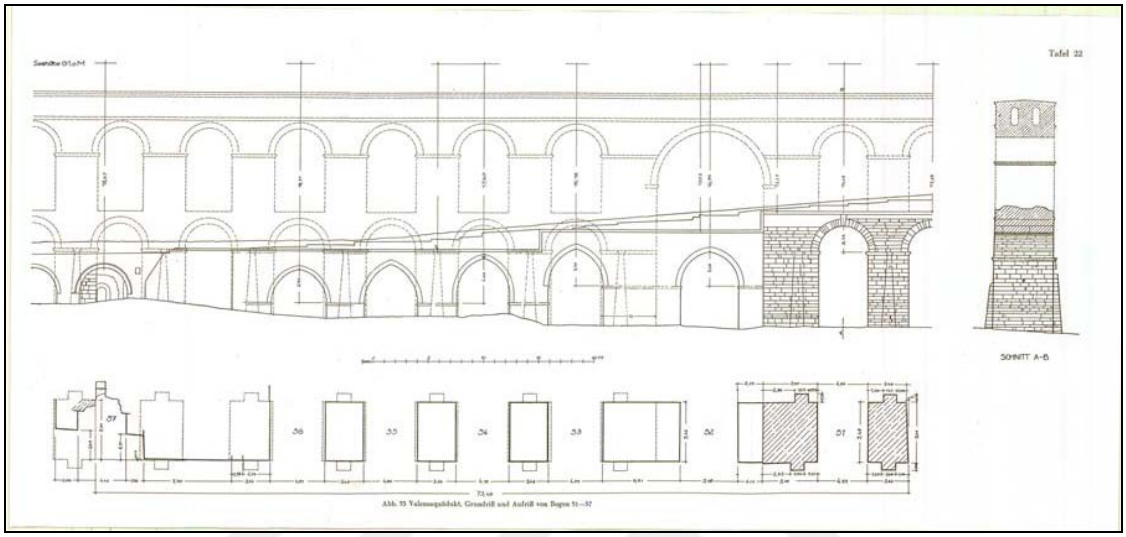

Abb. 49 Übersichtsplan über die Wasserleitungen von Konstantinopel nach der Karte von Remzi Bey

Şekil 3.9 İstanbul'un su kemerleri krokisi [15].

Valens Kemeri; diğer adıyla Hadrianus Kemeri veya günümüz adıyla Bozdoğan Kemeri Saraçhane semtinde yer alan en eski yapılardan birisidir. Yapının Valens Kemeri ismiyle anılmasının sebebi İmparator Valens döneminde yapılması (364-378) sebebiyledir. Yapıyı erken döneme tarihleyen kişilerin başında Cyril Mango gelmektedir. İmparator Hadrianus döneminde (117-138) bir su kemerinin yapıldığını ifade eden Mango, söz konusu kemeri bahsedilen bu kemerle ilişkilendirerek Hadrianus Kemeri olarak adlandırılmıştır [25]. Mango'nun aksine birçok kaynak ve uzmanların çoğunluğu

kemerin yapımının Valens döneminde başlandığını kabul ederler. Bozdoğan isminin ortaya çıkması ise Osmanlı döneminde olmuştur. Söz konusu ismin nereden geldiğine dair çeşitli söylemler olsa da, akla en uygun gelen açıklama 1607 tarihli bir suyolu haritasında, depremlerle yıkılmış kemerin Bozulgan Kemer adıyla not edildiği ve bu adlandırmanın zamanla Bozdoğan Kemeri'ne dönüşmüş olabileceği şeklindedir [26].

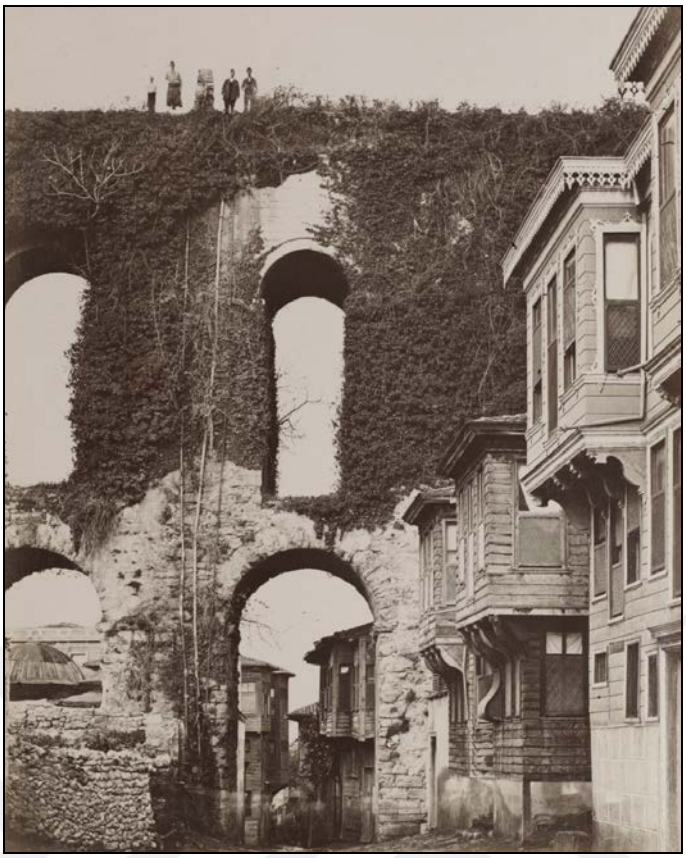
Şekil 3.10 Valens Kemeri plan ve cephe çizimi [5].

Valens Kemeri'nin tarihteki değişimlerinin kaynaklarda bulunduğu şekilde 6. Yüzyıldan itibaren başlamaktadır. Müller-Wiener'in Theophylacti'den bildirdiğine bakılırsa II. İustinos'un egemenliği zamanlarında (565-578) su kemerleri onarımdan geçtiği görülür. 576 senesinde yapılan söz konusu onarımın, su kemerlerinin Konstantinopolis depremlerinden zarar görmesinden dolayı yapıldığı düşünülebilir. Bu onarımdan sonra yapılan ikinci onarım ise 626 yılında olmuştur. Orta Asya kavimlerinden olan Avarlar tarafından yapılan istila ve tahribat sonrasında söz konusu su kemerleri onarım görmüştür. Ancak Avarlar'ın suriçi bölgesine giremeyip dışarıdan tahribatı sonucu, Saraçhane bölgesindeki Valens Kemeri'nin bu istilada zarar görmediği sanılmaktadır. İstiladan sonra sonra suyolu ve kemer sisteminin bakım onarımı ve sonucunda Valens Kemeri'nin tekrardan faaliyete geçişi İmparator V. Konstantinos 'un egemenliğinde (741-775) gerçekleşmiştir [15].

İslam geleneğinde ve öğretisinde suyun yeri çok önemlidir. Tarihler boyunca İstanbul'u elinde tutan Osmanlılar, İstanbul'a 'Su Şehri' lakabını takmışlardır. Romalılardan sonra şehrin el değiştirmesi ve Fatih'in İstanbul'u fethiyle mevcut su şebekeleri ve yapıları

kapsamlı onarımlardan geçmiştir. Fatih Suyolu adı altında inşa edilen su yollarına Valens kemeri de onarılarak dahil edilmiştir. Gelişen şehrin II Bayezid (1481-1512) ve Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) dönemlerinde artan nüfusun su gereksinimi karşılayabilmek için yeni su kemerleri, kaynaklar ve şebekeleri ile genişletilmiştir. Söz konusu bu tarihlerde Bozdoğan Kemeri'ni de içine alan bir sus sitemi oluşturulmuş ve bu sistem Halkalı Su sistemi olarak anılmaya başlanmıştır. Fatih'in torunlarından olan Padişah II. Mustafa döneminde de (1695-1703) Bozdoğan Kemeri'nin doğu kısmını tamir ettirmiştir. Kemerin 45. Kemer bölümünün üstüne de bahsedilen onarıma ilişkin yazıt konulmuştur. Bu onarımın kapsamı 41-45 arasındaki 5 kemer aralığının eski biçimlerine göre yeniden inşa edilmesidir [5]. Kazım Çeçen'e göre 52-56 numaralı açıklıklardaki sivri kemerler de II. Mustafa dönemindeki onarımların bir sonucudur [15]. Osmanlı hükümdarları her zaman su kemerlerine gereken itinayı göstermiş ve bakım onarımını sağlamışlardır. Öyle ki II. Mustafa'dan hemen sonra tahta çıkan III. Ahmed döneminde de (1703-1730) suyolu şebekesi onarımdan geçmiştir.

Zaman içinde kemerin şehrin su ihtiyacını karşılamasından başka işlevleri de olmuştur. Yüksek ve çevreye olan hakim yapısından dolayı, vatandaşa mal taksiminde veya su taksiminde de kullanıldığı tarihsel kaynaklarda anlatılmaktadır. Ayrıca büyük Cibali yangını sonrasında çevrede bulunan evler ve mescidlerin harap durumundan dolayı yine yüksek yapısı nedeniyle minare işlevi dahi görmüş, müezzinlerin çıkarak ezan okuduğu bir nokta olmuştur.

Şekil 3.11 Valens Kemeri'nden bir foto[1]

Şekil 3.12 Valens Kemeri ve arkada fatih cami[1]

[1] Guillaume Berggren tarafından çekilmiş tarihi fotoğraf

Her dönemde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de Valens Kemeri'ne büyük önem verilmiş ve korunmaya çalışılmıştır. Öyle ki (Şekil 3. 13), Unkapanı-Aksaray aksından açılan Atatürk Bulvarından inşaatından bir zarar görmemiştir. Ünlü şehir plancısı olarak bilinen Henri Prost'un planına göre bugün bile kullanılan araç yolu 41-45 kemer gözlerinden geçirilmiştir. Kemer; yakın tarihte ki en son restorasyonunu 1990-1993 yılları arasında Doğan Kuban ve Şirin Akıncı tarafından yapılmıştır. Kuban ve Akıncı tarafından yürütülen restorasyon çalışmaları sırasında kemerin, Atatürk Bulvarı'nın geçtiği bölgedeki zemininin, yapının ilk yapıldığı dönemdeki zemininden 4 metre yüksekte olduğu ortaya çıkartılmıştır [27].

Halen İstanbul'un yedi tepesinden ikisinin üzerinde olan Beyazıt Kulesi ve Fatih Cami'nin arasında bulunan geniş alanda, çok baskın bir şekilde varlığın sürdürmektedir. Tarihe tanıklık etmiş ve asırlara meydan okuyan bu kültürel mirasımızı koruyarak yaşatmak hem bizlerin hem de gelecek nesillerin ihmal edemeyeceği büyük bir görevdir.

Şekil 3.13 1965 yılında yapılan Saraçhane kazılarından bir görünüm [2]

[1] Gulmez Freres tarafından çekilmiş tarihi bir fotoğraf

[2] Ali saim ülgen arşivi

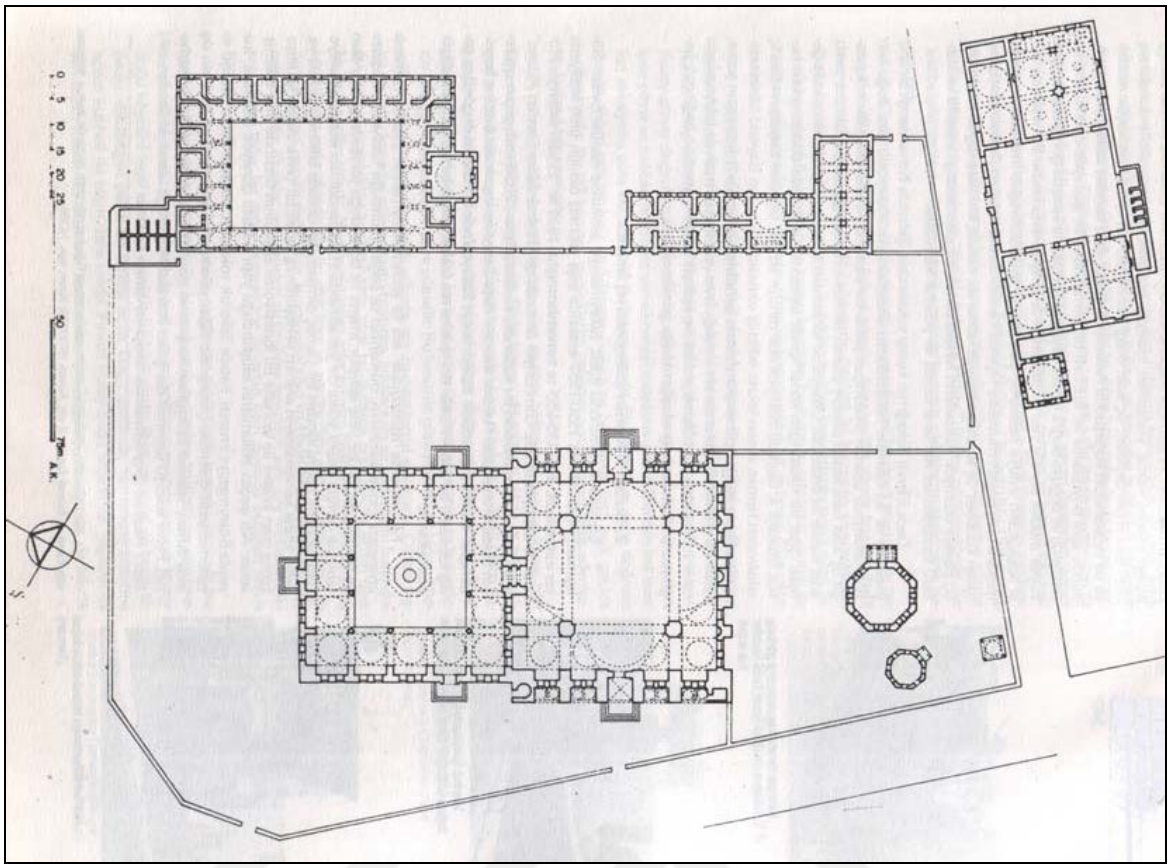
3.4.2 Şehzade Külliyesi – Mevcut Eser

Şehzade Külliyesi veya Şehzadebaşı Külliyesi olarak da anılan söz konusu eser; İstanbul'un en seçkin Selatin camileri arasında yer almaktadır. Fatih ve Beyazıt Külliyelerinden sonra yapılması dolayısıyla şehrin üçüncü büyük medresesi ve Selatin camisidir. Sultan I.Süleyman (Kanuni) tarafından, Manisa valisi iken genç yaşta vefat eden oğlu Şehzade Mehmed (950/1543) hatırasına yaptırılmıştır.

Yapının mimari, ünlü Türk mimarı ve dönemin Hassa mimarlar ocağı mimarbaşısı olan Mimar Sinan'dır. Sai Mustafa Çelebi'nin kaleme aldığı Tezkiret'ül Bünyan'da külliyenin inşasına Rebiülevvel 950/ Haziran 1543 yılında başladığı bilgisi bulunmaktadır [28].

Külliyenin bulunduğu nokta, eski Bizans aksı olan 'MESE' üzerinde olup, Valens Kemeri ve Beyazıt akslarının kesişiminde bulunmaktadır. Camii, iki eşit kareden oluşur ve açık-kapalı mekânları eşit bir biçimlenişte dir. Avlu 5x5 kubbe ile çevrelenmiş, köşelerde 1'er kubbe ve ortada 3'er revak açıkta bulunmaktadır. Caminin iç mekandanında, plan düzleminden görülen 3x3 modüllük bir alan kaplayan kubbe ve 1x2 (2x1'lik) kubbe modüllerinin kapladığı 4 yarım kubbe izlemektedir. Kubbeyi 4 adet fil ayağını birbirine bağlayan kemerlerin taşıdığı bir baldaken sistem oluşturarak taşıtan Mimar Sinan, daha sonra bunu Süleymaniye ve Selimiye'de kullanarak mutlak merkezi mekân anlayışına ulaşmaya çalışmıştır.

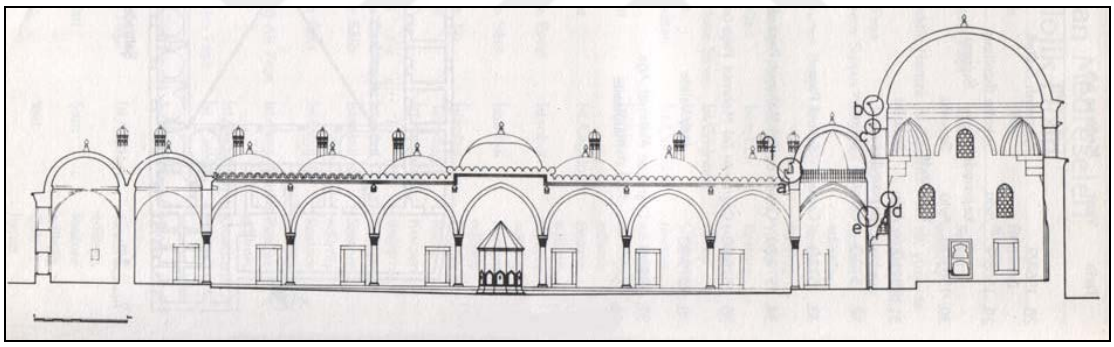
Merkezi mekân felsefesine erişmek; Türk – İslam mimarisinde yüzyıllar boyunca önemli bir gaye olarak görülmüştür. Esasen ilk olarak Bizans kiliselerinin çatı örtüsü olarak kullanılan kubbe formu; daha sonra Osmanlı'lar tarafından geliştirilmiş, kullanılmış ve tüm dünyada Osmanlı Kubbesi olarak tanınmıştır. Kubbe formu, dairesel yapısı ve yapının plan düzleminde merkezcil orta noktasına dikkat çektiğinden dolayı İslam'ın Tevhid inancı ve felsefesine uygun bulunarak yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Böylelikle geleneksel örtü sistemini kubbe olarak benimseyen Osmanlı mimarlığının, İstanbul'un fethinin ardından Türk mimarisinde merkezi kubbeler, yarım kubbeler ve çeyrek kubbeleri kullanması, Batılı tarihçiler tarafından Bizans'ın kopyacılığı ve devamı olarak algılanmak istenmektedir. Fakat Bizans mimarlığında, bu strüktürel elemanın örneği olan Ayasofya'da uygulanan plan şeması, bu bağlamda kendini yenileyememiş ve 6. Yüzyıldan itibaren Bizans Mimarlığında tek olmuştur [29].

Şekil 3.14 Şehzade Külliyesi vaziyet planı [28].

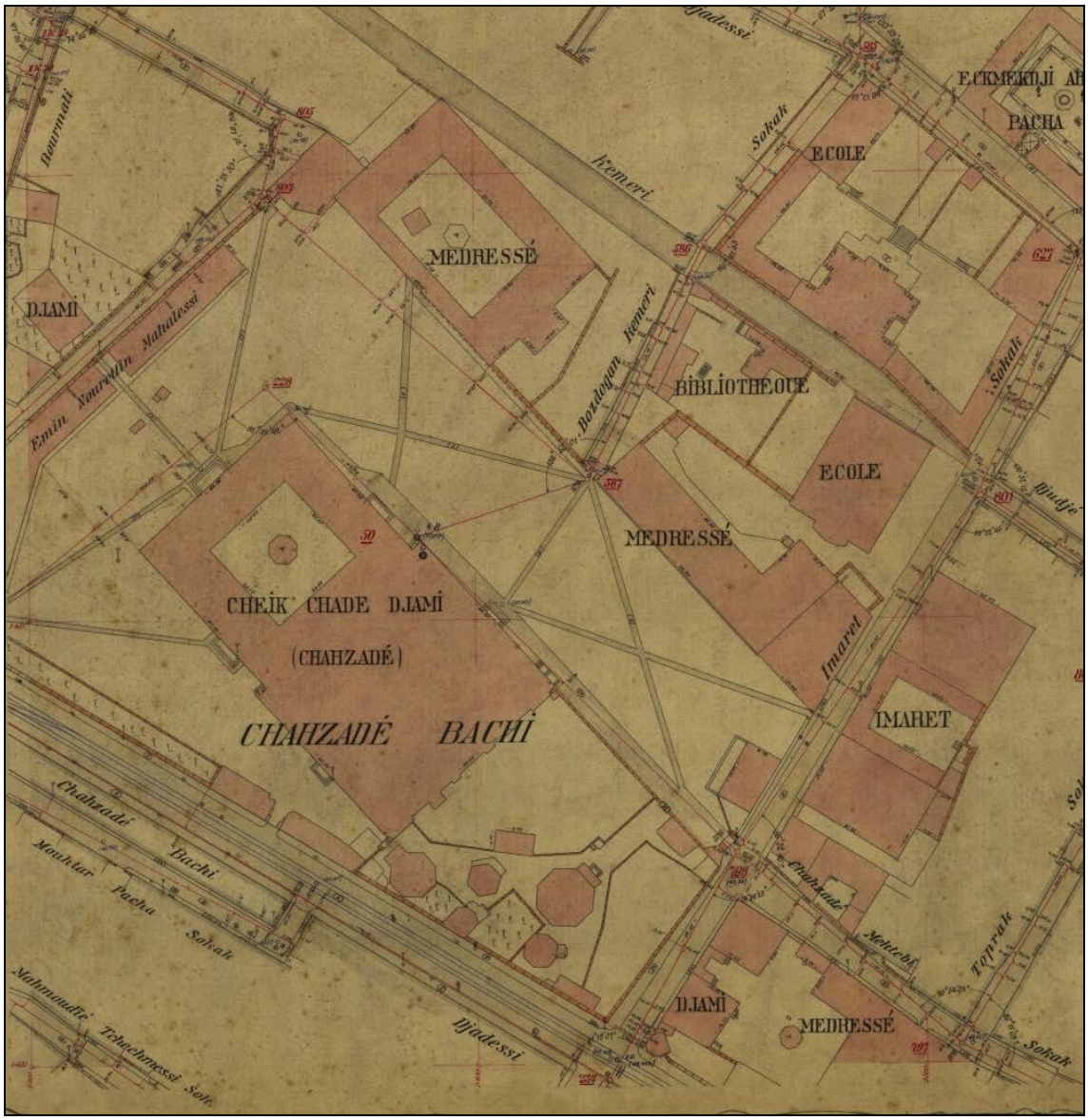
Kuban'a göre iç mekanda fazlasıyla hissedilen merkezi mekan anlayışının nedenlerinden biri olarak ise yapının müezzin ve hünkar mahfilleri dışında, cemaate mahsus mahvillerin yer almayışıdır [26]. Fakat ilk defa Şehzade Cami'sinde karşılaşılan yana doğru açılan yarım kubbeler aracılığıyla kanat sahınlaşmasından söz edilmektedir. Yarım ve çeyrek kubbelerin kullanımı sonucu, camiinin kuzey ve güney tarafılarında merkezi kare plandan dışarı taşmış yan mahfiller oluşmaktadır. Söz konusu bu mahfillerin Osmanlı Mimarlığı'ndaki masif cephe görüntüsüne hareket kattığı ve kütlesel olarak yapının yüksekliğini piramidel bir şekilde aşağıya doğru yaydığı gözden kaçmayacak kadar önemli bir etki oluşturmaktadır. Yan sahınların kuzey ve güney yönündeki bitişlerinde ise minareler yerleştirilerek, camii,minare ve avlu üçlüsüne başka bir boyut kazandırmıştır [28]. Mimar Sinan, bu pratikleri daha sonra Süleymaniye Cami'nde ve Selimiye Cami'nde geliştirerek tatbik edecektir. Cami konusundaki bu yenilikler caminin planından okunabilmektedir (Şekil 3. 14).

Vaziyet planından (Şekil 3. 14) okunabileceği üzere, cami etrafında bir iç avlu ve onun dışarısında dış avlu bulunmakta. Dış avlunun etrafında , caminin kuzeydoğusuna denk gelen yer de ise medrese bulunmaktadır. Medrese, külliyenin dış avlu duvarına bitişik olarak biçimlenmiş ve yapımına 1544 yılında başlanmıştır. Yaklaşık 3 sene inşaatı süren medrese, kitabesinden okunduğu üzere 954H/1547 yılında tamamlanmıştır. Dış avlu duvarında yer alan bir kapıdan girilen medreseyi, Selçuklu kümbetini andıran şadırvana sahip revaklı bir avlu ve onun etrafındaki "U" biçimli bir yerleşim şekillendirmektedir (Şekil 3. 15). Avlu etrafında oluşan bu dikdörtgen şekilli yerleşimde, girişin hemen karşısında klasik medrese düzeninde bulunan bir eyvan yer almaktadır. Ana derslikler ise medresenin güney tarafında şekillenmiştir. Medreselerde öğrenci ve hocaların namaz kılmaları için de kıbleye doğru yönelen ve bir mihraba sahip olan derslikler aynı zamanda mescit olarak ta kullanılmıştır. Ana dersliğin önünde yer alan revak ise diğerlerinden piramidal bir kubbe ile farklılaştırılmıştır. Hücreler ise bu şekillenmede yer alıp, geçiş elemanı olarak panditifin kullanıldığı kubbelerle örtülüdür [30].

Şekil 3.15 Şehzade Külliyesi medrese kesiti [28].

Külliye içerisinde bulunan diğer yapılar ise tabhane ve ahırlardır. Tabhane ve ahır kısımları medreseyle aynı duvar ekseni boyunca birbirlerine bitişik olarak konumlanmışlardır. Erken Osmanlı mimarisinin aksine camii biriminin bitişik bir parçası olarak değil, cami biriminden tabhane birimleri bu külliyede yapıdan tamamen koparılmıştır. Koparılan bu birimler cami avlusu dışarısında konumlandırılmış ve böylelikle değişen bir fonksiyon şeması ile tabhane ve ahır "kervansaray" kompleksi içerisinde dışarıdan bağımsız olarak işlevlerini sürdürmüştür [28].

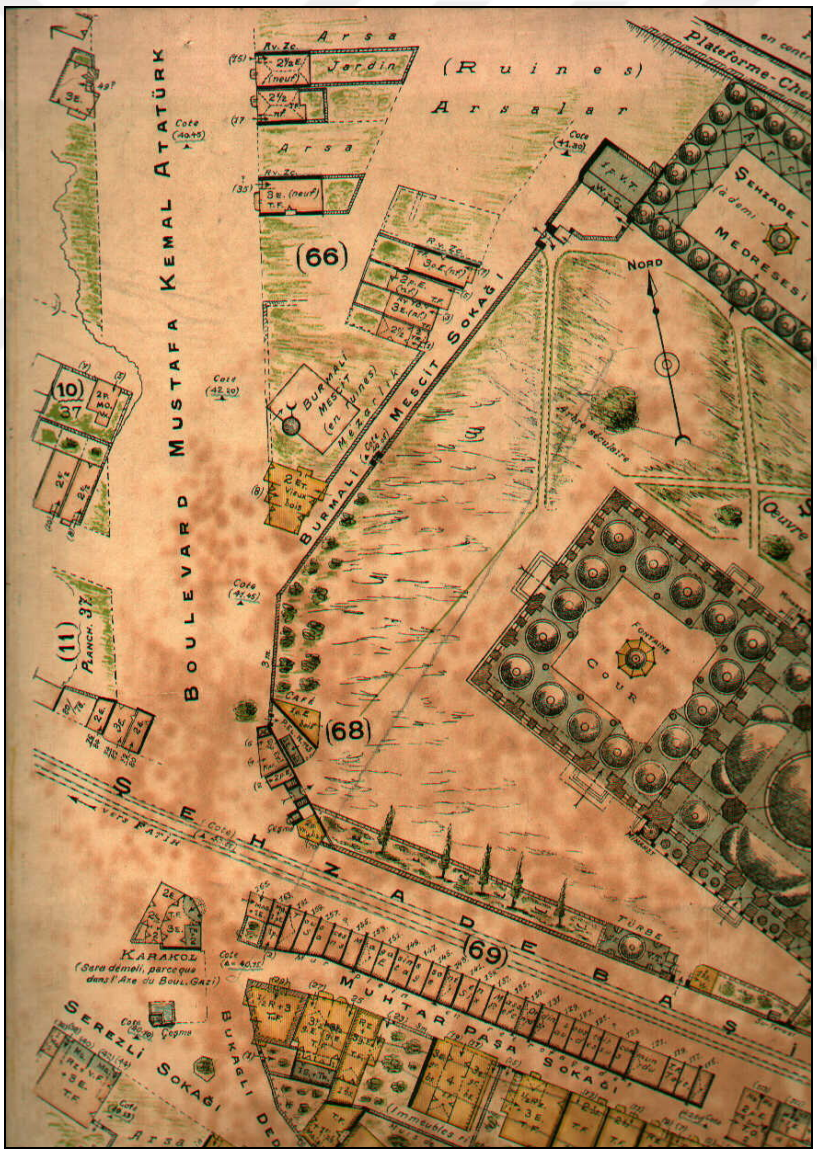
Şekil 3.16 Alman mavileri haritasında şehzade külliyesi (1913-1914)

Şehzade Külliyesinde bulunan diğer yapılar 1913-1914 yıllarında oluşturulan Alman mavileri haritalarında da görülmektedir (Şekil 3. 16). Haritadan okunabildiğine göre külliyenin içerisinde; medrese, imaret , sıbyan mektebi, kütüphane, türbeler, mezarlıklar bulunmaktadır. Ayrıca cami haziresinde Külliye'ye adını veren Şehzade Mehmet'in türbesi başta olmak üzere dönemin önemli paşalarından olan ;

- Rüstem paşa türbesi
- İbrahim Paşa türbesi
- Mustafa Paşa türbeleri de bulunmaktadır.

3.4.3 Burmalı Mescid- Mevcut Eser

Şehzade Külliyesinin hemen karşısında bugün İstanbul Büyükşehir Belediyesinin bulunduğu aksta farklı tarihlerde tarihi eser yıkımı olurken , Şehzade Külliyesinin yanında bulunan ve bugün parkın içinde kaldığından dolayı günümüze kadar gelebilen Burmalı Mescit bulunmaktadır. Bugün park içerisinde kalmasına rağmen 1934'lerde bir mahalle dokusunun parçası olduğu ve Külliye ile arasında burmalı mescit sokağı bulunduğu görülmektedir (Şekil 3. 17). Bölgenin 1934 yılında çizilen Pervititich sigorta haritasında (Şekil 3. 17) özellikle İstanbul Fatih yangınında aldığı hasarlar ve işgal yıllarında bakımsız kalmasından dolayı 'en ruines' yani yıkıntı, harabe şeklinde gösterilmiştir.

Şekil 3.17 Pervititich haritasında Burmalı Mescid, 1934

23 Temmuz 1911 tarihli Fatih yangınında harap olan mescid, dönemi içerisinde tamir edilemediğinden kadro harici bırakılarak sonraki senelerde Vakıflar İdaresi'nce marangozhane olarak bir şahsa kiralanmıştı. Marangozhane olarak kullanılmasından dolayı 1934 veya 1935 yılında '500 metre çevre içinde iki tane cami olmayacak' şeklinde çıkarılan kanundan da Şehzade Camii'nin bitişiğinde yer almasına rağmen yıkımdan ve satılmaktan kurtulmuştur. Geçirdiği talihsiz olaylardan dolayı 1955 yıllarında bile henüz harabe halinde bulunan mescid (Şekil 3. 18), 1955-56 yılları arasında Vakıflar İdaresi'nce mimar Cahide Tamer denetiminde restorasyonu yapılmıştır [31], [32], [33].

Şekil 3.18 Burmalı Mescit (önde) ve arkada Şehzade Camii (1955-56) [1]

Eser, Mısır kadılarından Mevlanâ Emin Nureddin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Osmanlı devrinde altın çağlarını yaşayan kadim Saraçhane Semti'nden günümüze kadar gelebilmiş iki mescidden biridir. Mescid'in yapım yılı, mescid'in banisi Mevlanâ Emin Nureddin Efendi'nin mezar taşında bulunan tarih dikkate alındığında 16. Yüzyıl'ın ilk yarısına tarihlenmektedir. Mescid ismini minaresinin 'burmalı' mimari biçiminden almıştır.

[1] Ali saim ülgen arşivi

Minaresi itibarıyla, Selçuklu dönemi bazı cami mimarisinde bulunan örneklerde benzerleri görülmektedir. Minaresinin bu biçiminden dolayı Atatürk Bulvarı'nın ikinci etabının açılması sırasındaki yıkımlarından kurtulduğu ifade edilmektedir [23]. Eski Saraçhane semtinden günümüze kalan nadir kültürel miraslarımızdandır.

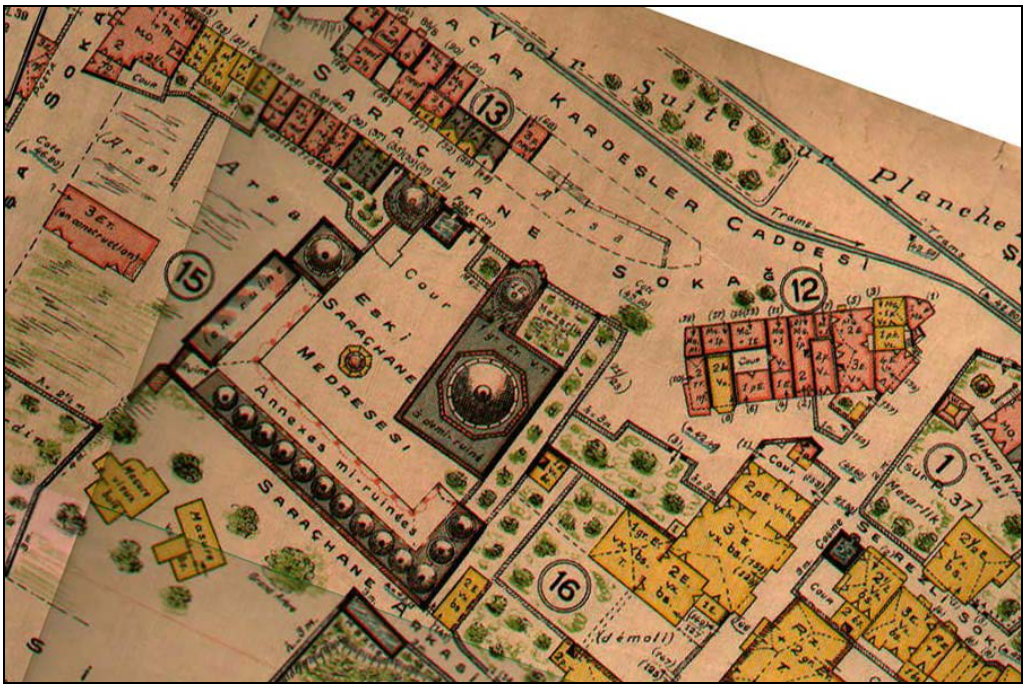
Şekil 3.19 Burmalı Mescit günümüzde Saraçhane'de varlığını sürdürmektedir.

3.4.4 Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi – Mevcut Eser

Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi; adını Osmanlı Sultanı II. Mustafa devrinin önemli devlet adamlarından ve sadrazamlarından olan Amcazade Hüseyin Paşa'dan almıştır. 1644-1702 yılları arasında inşa ettirilmiş olan külliye Darul Kurra olarak yaptırılmış, içerisinde medrese, kütüphane, sıbyan mektebi, sebil bulunmaktadır. Banisi Amcazade Hüseyin Paşa'nın kabri de külliye haziresinde bulunmaktadır.

Külliye'nin mimarı 17.yy sonlarında yaşayan ve mimarbaşı olan İbrahim Ağa'nın döneminde inşa edilmiştir. Amcazade Hüseyin Paşa; kendi adına yaptırdığı külliyesini Fatih Sultan Mehmet'in şehri aldıktan sonra kurdurduğu meşhur Saraçhanenin karşısında yaptırmıştır. O zamanlar civarında bulunan Dülgerzade Camii, Mimar Ayas Camii, Canfedâ Hatun Sebili ve Sultan Osman III'ün su terazisi ile birlikte ve söz konusu diğer eserlerle beraber dönemin bu eser topluluğu; Saraçhanebaşı'nda bir 'Türk Sitesi' meydana getirmiştir [34].

Saraçhanede Horhor Caddesi ile Saraçhane Sokağı köşesinde bulunan külliye; bugün Saraçhane semtinin Sofular Mahallesi sınırları içinde yer almaktadır. Pervititich haritalarından görüldüğü üzere (Şekil 3. 20), eski Saraçhane Semti'nin de ortasında, merkezinde bulunmakta olduğu görülmektedir.

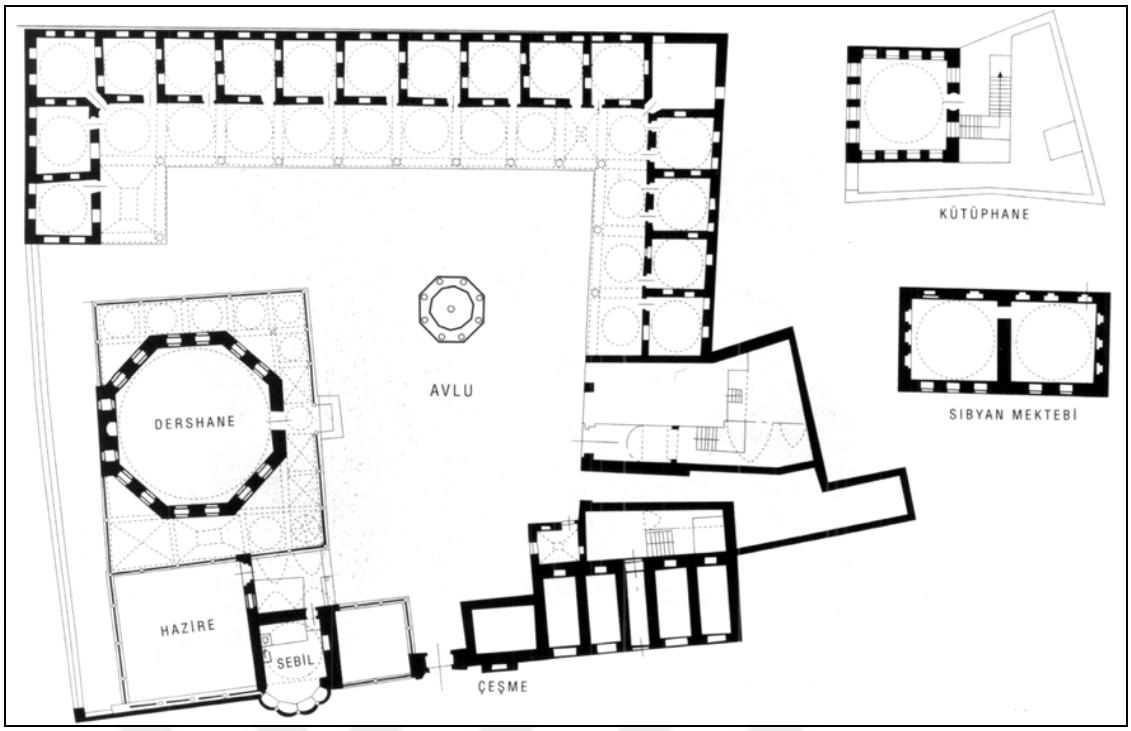

Şekil 3.20 Pervititich haritalarında Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi (1922-1945)

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin şu sözleri durumu özetlemektedir;

"Saraçhanebaşı'ndaki eserler kafilesine onsekizinci asır başında katılmış olan Amucazade manzumesi, bomboş ve metruk kalmasına rağmen, o eski İstanbul'dan arta kalub, büyük caddelerimiz üstünde artık benzerine hiç tesadüf edilmeyen bir timsal gibi durmaktadır." [35]

Külliye'nin vaziyet planına bakacak olursak (Şekil 3. 21), serbest bir alanda ve kareye yakın bir formda yerleştirilmiş olduğunu görmekteyiz. Külliyenin doğu cephesinde orta kısımda, basık kemerden yapılmış bir giriş kapısı bulunmaktadır. Kapının üzerinde bulunan inşa kitabesi, arapça ve üç satır halinde on iki mısralık bir şekilde yazılmıştır. Avlu kapısından girdiğimizde hemen sağda bir çeşme, bu kısmın sokağa bakan cephesinde dükkânlar ve girişte solda ortada sebil bulunmaktadır. Sebilin hemen solunda ise hazireler bulunmaktadır. Avlunun dışında sağ üstte ise sıbyan mektebi ve onun arkasında da fevkani kütüphane binası yer almaktadır. Avluya girildiğinde karşıda, batı cephesi boyunca devam eden, güney ve kuzeye doğru da kolları bulunan geleneksel medrese "U" formunda revaklı odalarmevcuttur. Avlunun yaklaşık ortasına yakın bir yerde de sekizgen şadırvan bulunmaktadır. Şadırvanın yan tarafında ise yine ''U'' formda üç kollu revaklı sekizgen dershane-mescid yer almaktadır (Şekil 3. 21).
Medresede barınan öğrencilerin kullandığı odaların altta uzun bir 'U' formu oluşturacak biçimde sıralanmış ve herbiri 4x4 m boyutundadır. Toplamda 17 adet oda bulunan medresede, odaların 2'si güney , 4'ü kuzey ve 11'i de batı yönündeki cephede bulunmaktadır. Bu odaların hepsinin çatı örtüsü kubbedir. Bütün odaların bir adet orta avluya yani revaklara, bir adet te dış sokağa açılan pencereleri vardır. Odaların önünde bulunan ve 14 modülden oluşan revakların ikisi aynalı tonozla örtülü diğer onikisi ise kubbeyle örtülüdür. Güney kısımda ortadaki oda ile kütüphanenin bitişiğinde bulunan üç oda hariç, odaların bazısında bir, bazısında iki tane olmak üzere sokağa açılan pencereler bulunur. Odaların içinde de iki ya da üç dolap nişi ile bir ocak nişi bulunmaktadır [36].

Şekil 3.21 Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi vaziyet planı [27].

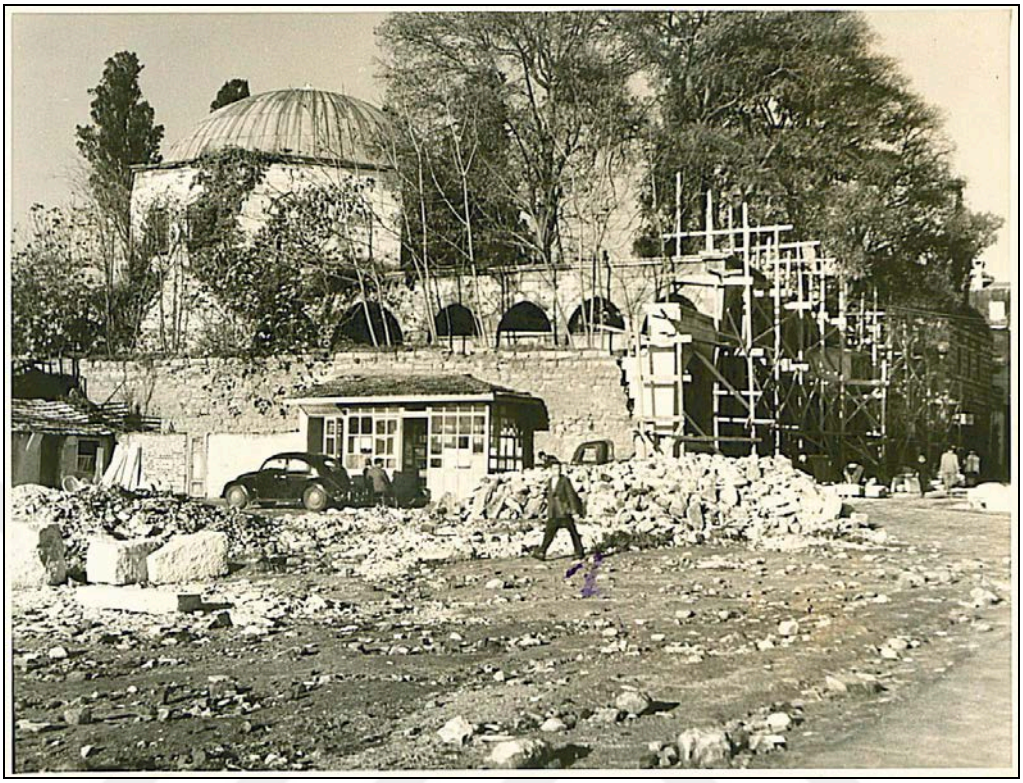
Değerli bir referans eser olan Hadikat'ül Cevami (Camiler Ansiklopedisi) isimli eserde söz konusu külliye için şu ifadeler yazmaktadır;

"Mescid-i mezkur, medrese-I mezburun dershanesidir. Minaresi yoktur. Kitabhanesi ve sebili mektebi vardır. Banisi Hüseyin Paşa, Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa'nın amcazadesi olmağla, Amucazade denmekle ma'rufdur. Sultan Mustafa-yı Sani eyyamında 1112 (1700/1701) tarihinde bu hayratı itmam edüb, mescid kapısında tarih böyle yazılmıştır. Bani-i müşarün-ileyh devr-i Sultan Mustafa Hani'de bu hayratın tamamından iki sene sonra mühürden ma'zülen… Silivri kurbünde çiftliğinde vefat edüb, civar-ı hayratında "türbesine" defn olunmuştur. Afir Abdülbaki Efendi'nin bu tarihi seng-i mezarında mestürdür"

Böylelikle yapı üzerinde bulunan arapça kitabe hakkında da bilgi vermektedir [31].

Külliye günümüze özgün haliyle ulaşamamıştır. Bunda, geçirdiği doğal afetlerin olduğu kadar çeşitli onarımların da büyük rolü olmuştur [33]. Deprem ve yangın gibi doğal afetlerden ciddi zararlar görmüştür. Bunlardan 1718 ve 1782 yangınları en önemlileri olmakla beraber 1755, 1894 depremlerinde de ciddi hasarlar görmüştür. Özellikle 1896 depremi sonucunda revakların üç kemeri ve altı kubbesi ile birlikte bacalar, sağdan dört oda tamamen yıkılmış, kısmen sıbyan mektebi ve dershane-mescit de bundan zarar

görmüştür [34]. 1755 yılında banisinin kızı Rahmiye Hanım tarafından ve 1940, 1957-1958, 1960'ta da çeşitli onarımlar görmüştür.

Şekil 3.22 Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan restorasyon, 1965 [1]

Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) tarafından 1957 - 1966 yılları arasında yürütülen restorasyon çalışmaları sonucunda (Şekil 3. 22), dershanenin yıkılan kısımları, hücreler, kütüphane ve sıbyan mektebi onarılmıştır. Ayverdi, onarımın başlarında yazdığı makalesinde güney sınır duvarının eskisine nazaran biraz "lüks" bir şekilde onarıldığını yazmakta ve "aslına tefavvuk etmenin lüzumsuzluğu aşikardır" demektedir [35]. Ayverdi bu haliyle yapılan restorasyonu eleştirmekte , özgün bir restorasyon yapılmadığını iddia etmektedir. Külliye; 1966 yılında Vakıflar İdaresi tarafından yapılan yeni düzenlemeler ile müze binası haline getirilmiştir.

Amcazade Hüseyin Paşa Medresesi; Saraçhane ve çevresindeki imar faaliyetlerine kurban gitmiş benzer eserlerin aksine, ufak değişiklikleriyle birlikte günümüze kadar ayakta kalabilmiş bir eserdir. Günümüzde kapsamlı ve özgün bir restorasyona ihtiyacı vardır.

[1] Ali Saim Ülgen Arşivi

Şekil 3.23 Amcazade Hüseyin Paşa Medresesinin günümüzdeki durumu.

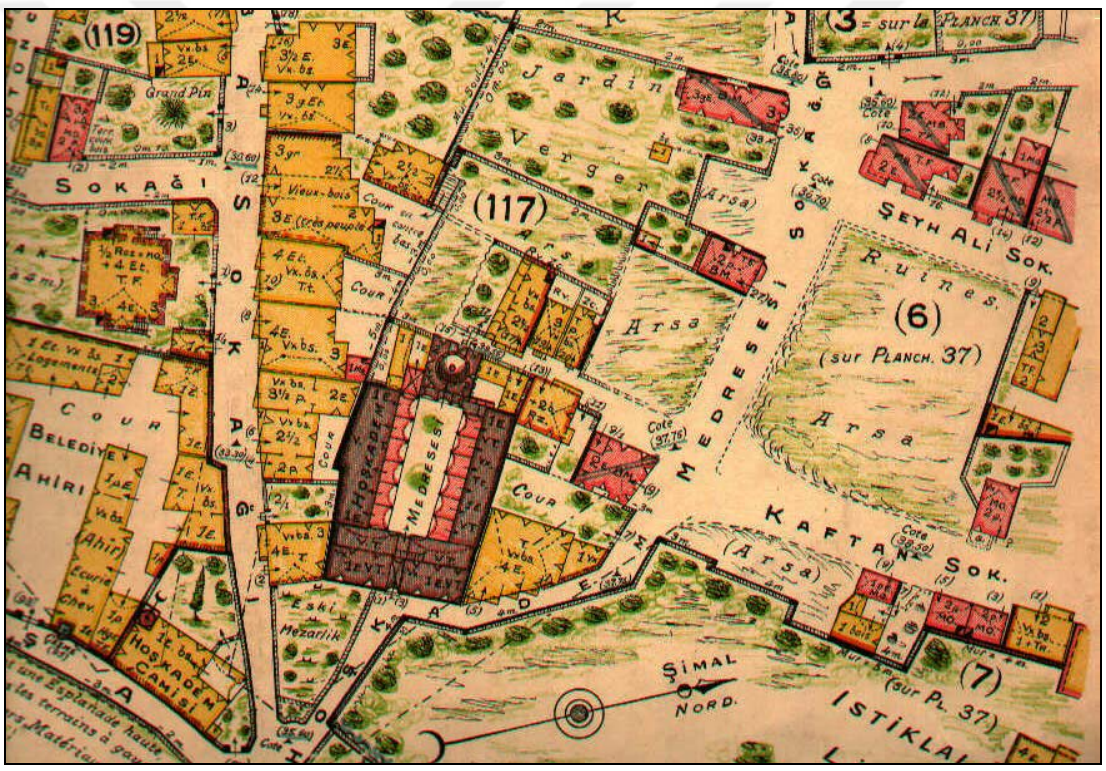
3.4.5 Ankaravi Mehmet Emin Efendi Medresesi – Mevcut Eser

Ankaravi Mehmet Emin Efendi adına inşa edilen eserin; Şeyhülislam tarafından inşa edilmesini vasiyet ettiği ancak medresenin tamamlanmasından 20 yıl kadar önce vefat ettiği bilinmektedir. Başka bir ifadeyle medresenin inşaatı, şeyhülislamın yerine geç getirilmiş bir vasiyetidir. Mehmet Emin Efendi'ni vefatı miladi 1687 yılıdır. Kabri Fatih'te Yavuz Sultan Selim Camisi civarında bulunan Kovacı Dede Camisi bahçesindedir.

Ankaravi Medresesi, miladi 1707 tarihinde yapılmıştır. Ankaravi Mehmet Emin Efendi Medresesi isminin, Hoşkadem Mescidi'ne yakınlığı dolayısıyla Hoşkadem Medresesi olarak da anılmaktadır (Şekil 3. 24) [38], [39]. Saraçhane'de bugünkü İstanbul Büyükşehir Belediyesi yanında yer almaktadır. Mimarlık tarihinde medrese tipolojisi bakımında da özgün bir yapıdadır. İnşa edildiği yıllarda ve hatta 20. yüzyılın ortalarına kadar, medresenin bulunduğu alandaki yerleşim yoğunluğu bakımından, yoğun bir kentsel dokunun üyesi olduğu söylenebilir. Saraçhane'de bulunan konut alanları içinde ve irili ufaklı diğer kamu yapıları ile beraber yüzyıllarca İstanbul'un kültürel belleğine hizmet etmiştir. Söz konusu yerleşim yoğunluğu 1935 tarihli Pervititch haritasında da görülmektedir (Şekil 3. 24).

Saraçhane semti; barındırdığı medreseler, külliyeler ile birlikte medrese öğrencilerinin de aralarında bulunduğu yoğun bir nüfusa sahipti. Ankaravi medresesi; Şehzade Külliyesi, Amcazade Külliyesi, Gazanferağa medresesi, Nevşehirli İbrahim paşa medresesi, Feyzullah Efendi medresesi, Ebu'l Fazl Mahmut Efendi medresesi ile beraber, döneminin eğitim merkezi olma özelliğindedir.

Behçet Ünsal eseri şöyle tanımlamaktadır; '' Atatürk Bulvarından geçerken Belediye Sarayının arkasında görülen onarılmış medresedir. Şimdi İktisat Fakültesine bağlı bir Enstitünün işgali altındadır. Planı ve mimari detayları çok ilgi çekicidir. Hoş Kadem Camii yönünde bulunan giriş cephesi çok orjinaldir. Evvelce mahalle arasında iken şimdi bir park içerisine alınmıştır '' [24].

Şekil 3.24 1935 tarihli Pervititch haritası, Hoşkadem Medresesi /Ankaravi Mehmed Emin Efendi Medresesi

Giriş cephesindeki kapısı üzerinde bulunan kitabeye göre (Şekil 3. 25), Ankaravi Medresesi hicri 1119 miladi 1707 tarihinde yani Osmanlı mimarlığının klasik çağının sonlarında yapılmıştır. Yapının mimarı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. 1935 tarihli Pervititch sigorta haritasında medresenin girişinin, Hoşkadem Medresesi Sokağı üzerinde yer aldığı ve giriş cephesi dışında, etrafının yapılarla çevrili olduğu görülmektedir (Şekil 3. 25). Bir külliyeye bağlı olmadan yapılan tek medrese türü içine

girmekte olan bina, 1950'lerde İstanbul Belediyesi Sarayı inşaatı sırasında etrafındaki mahalle dokusu istimlak edilerek yok edildiğinden, medrese bugün tarihi çevreden kopuk tekil bir yapı olarak varlığını sürdürmektedir.

Şekil 3.25 Ankaravi Medresesi giriş cephesinde bulunan kitabe görülmektedir (1935) [17].

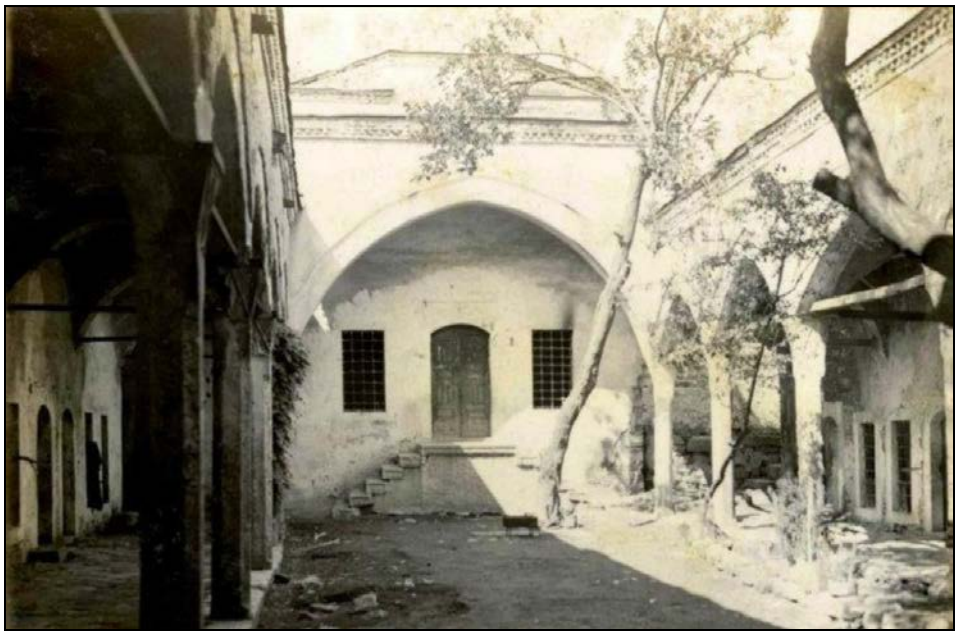
Söz konusu medrese, çevresindeki yapılarla ilişkisiyle beraber, hemen girişinin önünde de bir hazire bulunmakta olduğu fotoğrafik belgelerden görülmektedir (Şekil 3. 25) . Burada görülen medrese ve hazire bütünlüğü, daha sık 18. Yüzyılda küçük ölçekli yapılarda bulunmaktadır. Yeşil ile gerçekleştirilen bu bütünlük şehrin peyzaj zenginliğine de değer katmaktadır. Fakat söz konusu hazire (Şekil 3. 26)'de görüleceği üzre harap bir halde olduğu gibi, 1956/57 yol ve çevre düzenlemelerinde de tahrip olmuş ve yok olmuştur. Söz konusu mezar taşlarının Eyüp'te bulunan Afife Hatun Tekkesi haziresine nakledildiği bildirilmektedir [27].

Medrese binası; orta aksta büyük bir dershane (Şekil 3. 27), on dört hücre ve tuvaletlerden oluşmaktadır. Hücreler dar, uzun bir avlunun üç kenarı üzerinde, "U" plan düzeninde sıralanmakta, dershane, onlardan bağımsız olarak dördüncü kenar üzerinde yer almaktadır. Güneydoğu cephesinde bulunan girişten, üst örtüsü beşik tonozlu olan bir geçişle arkadaki revaklara geçilmektedir. Girişin üzerinde ahşap bir saçak olduğu, geriye kalan demir kancalardan anlaşılmaktadır. Avlu zemininden

yükseltilmiş olan dershane, giriş aksı yönündedir. Önündeki revak, alışıldıktan farklı olarak tek açıklıklıdır ve üzerinde dar bir tonoz vardır. Kare planlı olan dershanenin duvarlarında pencereler ve nişler yer almaktadır. Dilimli tonoz bingilere oturan bir kubbe ile örtülüdür. Medresenin kötü bir onarım geçirdiği, birçok özgün ayrıntısını yitirdiği gözlenmektedir. Kalan izlerden köşelerin kirpi saçak, çatı kaplamasının kurşun olduğu anlaşılmaktadır [39].

Şekil 3.26 Ankaravi Medresesi , giriş cephesi ve önündeki hazire, 1953 [24].

Şekil 3.27 Ankaravi Medresesi iç avlu görünümü [24].

Taş ve tuğla dizilerinden oluşan almaşık duvar örgüsü (Şekil 3. 28), Ankaravi Medresesi'ni mimari kompozisyon olarak belirgin özelliklerindendir. Özellikle erken dönem Osmanlı mimarlığık eserlerinde karşılaşılan bu duvar uygulaması 18. Yüzyıl'da inşa edilen orta büyüklükteki birçok mimarlık yapısı için de aynıdır. Ana dersliğin yükseltilmesi ve bunun diğer mekanlardan bir miktar kopuk olarak inşa edilmesi de tipik 18. Yüzyıl dönemi medrese örneklerindendir. Bahsi geçen bu örnekleri Cağaloğlu'nda emniyet müdürlüğünün karşısında bulunan Hacı Beşir Ağa Medresesi ve Fatih Feyzullah Efendi Medresesi gibi aynı dönem medrese eserlerinde de görmek mümkündür.

Ankaravi Medresesi tarihten günümüze birçok bakım ve onarımdan geçmiştir. Fakat belgeler ancak 19. Yüzyıl'ın ilk yarısına kadar gitmektedir. Bunlardan miladi 1845 tarihli ve 1871/72 tarihli belgeler, yapıya su sağlayan su borularının tamiratından bahsetmekte, ve bu diğer belgelere göre de 1914'te odaların onarımdan geçtiği bildirilmektedir [38]. Ekrem Koçu, kendi döneminde medresenin harap olduğundan bahsederek; "odalarının ahşap döşemeleri çökmüş, bir kısmının ise büsbütün kaldırılmış" şeklinde söylemektedir [38]. Zeynep Ahunbay'da 1958/60 yıllarında yapılan restorasyon düzenlemeleri kapsamında; ''Belediye Sarayı'nın inşaatına paralel olarak yapı 1958/60 yıllarında onarılmıştır, ancak onarımın isabeti tartışmalıdır '' demektedir [39].

Şekil 3.28 Ankaravi Medresesi , avludan girişe doğru bir bakış (1953) [24].

Medreseyi birçok başka yapının yakından kuşattığını, öğrenci odalarının dışarıya kapalı olması, sadece avluya dönük yönlerinde pencere açılmış olması da göstermektedir. Bu durum 1950'lere gelindiğinde bozulmuş, yakın çevrenin fiziksel karakteri büyük ölçüde değiştirilmiş ve Belediye Sarayı'nın da inşa edilmesiyle medrese gelip geçerken dikkatli bakılmadığında algılanmayan, çevresiyle ilişkisiz, boşlukta duran bir yapı karakteri almıştır. Bulunduğu akstaki diğer önemli eserlerin yok olması, Saraçhane çarşısının ve çevresindeki yerleşim yerlerinin yok olması ile dönemindeki önemini kaybeden, tarihi çevreden kopuk bir varlık sürdürmektedir.

1950'li yıllarda şehirdeki imar hareketliliğinin en fazla gerçekleştiği semtlerden olan Saraçhane, çok sayıdaki anıt eserini yol inşaatı ve özellikle Atatürk Bulvarı'nın yapımı sırasında kaybetmiştir. Ankaravi Medresesi bu yıkımlardan kurtulmuş, ancak kentsel bütünlük içindeki konumunu koruyamamıştır. Bugün, Şehzade Medresesi gibi birçok benzerinin, işlevinden tamamen kopuk, yanında yapılmış modern binalar arasında boğulmuş bir şekilde fiziksel varlığını sürdürmektedir. Medrese günümüzde Türk Dünyası Araştırma Vakfı olarak kullanılmaktadır (Şekil 3. 29).

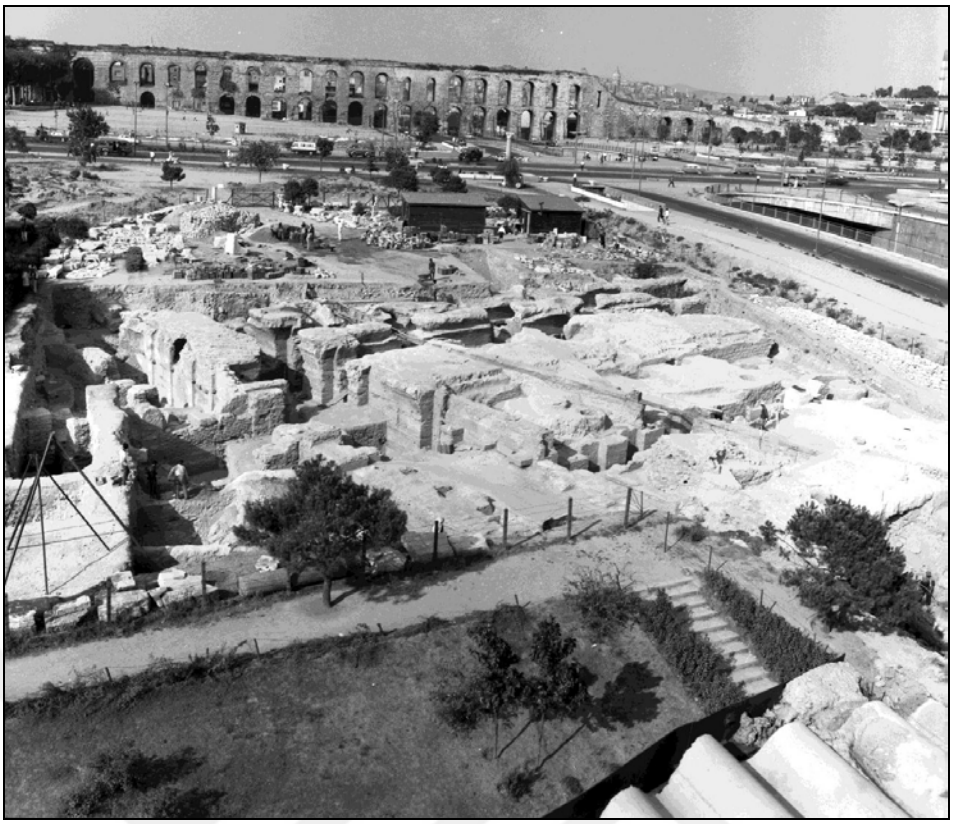
Şekil 3.29 Ankaravi Medresesi günümüzde Türk Dünyası Araştırma Vakfı olarak kullanılmaktadır [41].

3.4.6 Polyeuktos Kilisesi – Arkeolojik Eser

Polyeuktos Kilisesi, Bizans döneminin soylu ailelerinden birine mensup olan Anikia İuliana tarafından miladi 524–527 yılları arasında yaptırıldığı bilinmektedir. Bu tarih Ayasofya'nın yapımından yaklaşık on yıl öncesine isabet etmektedir. Anikia İuliana; Doğu Roma İmparatorluğunun soylu ailelerinden olmasıyla beraber, kiliseyi Hıristiyan inançları yüzünden öldürülen Romalı asker Polyeuktos'a ithafen yaptırmıştır. Bu sebeple kilise, Polyeuktos ismiyle anılmıştır. O dönemde Saraçhane-Sehzadebaşı-Beyazıt aksının bölgenin en önemli tören yolu, (Mese) üzerinde/yakınında olması, kilisenin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca arazinin mülkiyetinin İuliana ailesinde olması da yer seçiminde önemli bir faktördür. Günümüzde, Fatih İlçesi'nde, Saraçhanebaşı'nda bulunan kilise; 1960 yılında, bölgede yapılan Haşim İşcan Alt Geçidi temel kazısı sırasında bulunan kalıntıların üzerindeki yazıların 10.Yüzyıl'da hazırlanmış bir antolojideki (Palatine Anthology) şiirle eşleştirilmesi sonucu kalıntıların Polyeuktos kilisesine ait olduğu anlaşılmıştır. Bu keşfin ardından, Arkeoloji Müzesi Konservatörü Nezih Fıratlı ve buradaki bilgileri çoğunu edindiğimiz kitabın da yazarı olan R.M. Harrison tarafından 1964'te başlatılan kazılar, 1971 yılına kadar sürdürülmüştür (Şekil 3. 30) [27].

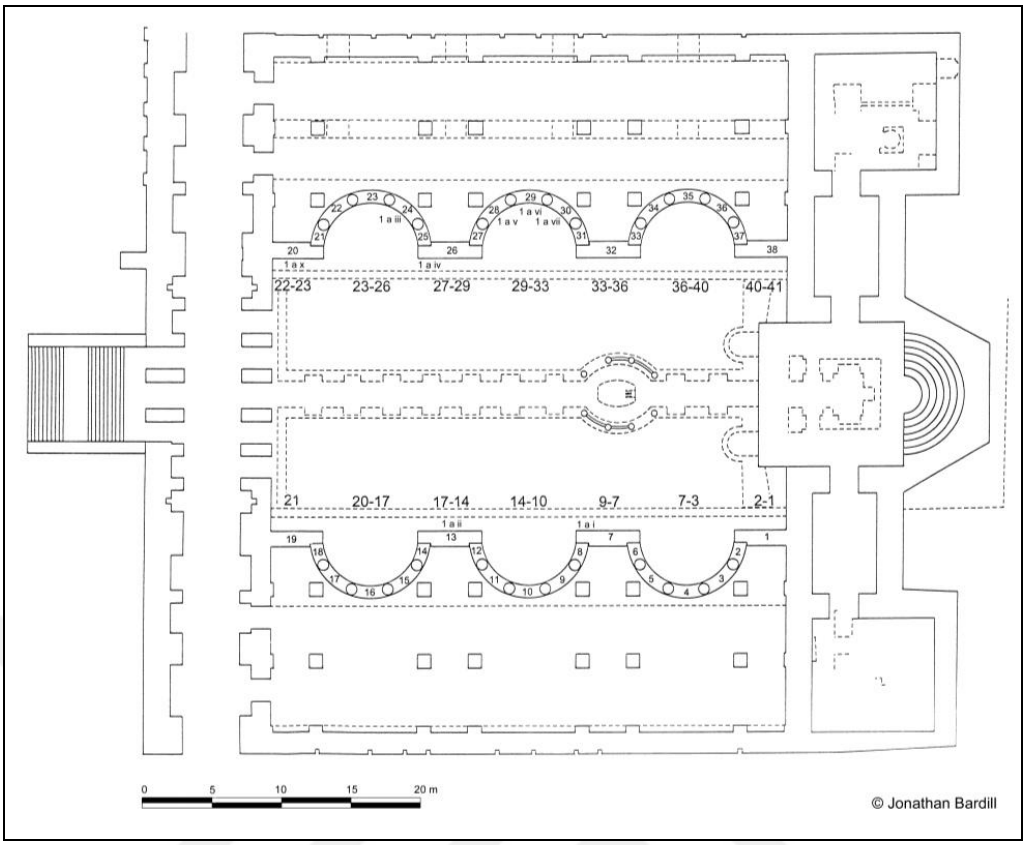
Şekil 3.30 Polyeuktus Kilise kalıntıları, Harrison kazısından, 1969 [42].

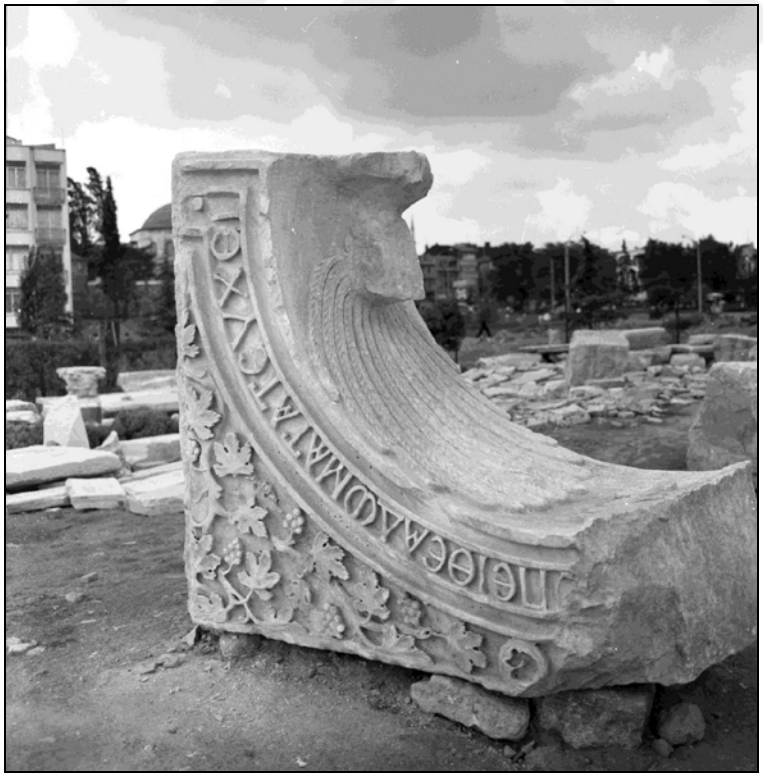
Şekil 3.31 Polyeuktus Kilise kalıntıları, arkada Valens Kemeri gözükmekte, 1968 [42].

Harrison, yaklaşık 7 yıl kazılara devam etmiştir ve sadece İstanbul tarihi için değil dünya tarihi içinde önemli verilere ulaşmıştır. Kazılar sonucunda ortaya çıkan temel kalıntıları, şiirin yazılmış olduğu parçaların konumları ve aynı dönemlerdeki yapılarla mimari karşılaştırmalar yorumlanarak, kilisenin plan şeması ve kesiti üzerine varsayımlar yapılmıştır.

Buna göre kilise büyük bir kubbeyle örtülü ana/orta nef etrafında yan nefler, narteks, absid ve bir avludan (atrium) oluşmaktadır. Kilise'nin yüksekliği 40 metre, kubbesinin çapının 20 metre civarındadır. Atrium'un kuzeyinde, vaftizhane olduğu düşünülen yapının kalıntılarına rastlanılmıştır. Şiirin yazılı olduğu parçaların şekilleri ve konumları incelendiğinde, bu parçaların kilisenin orta nefini çevreleyecek şekilde yerleştirilmiş oldukları sonucuna varılmıştır (Şekil 3. 32) [43].

Şekil 3.32 Harrison tarafından çizilen Polyeuktus Kilisesi planı [42].

Şekil 3.33 Polyeuktos Kilisesi kalıntılarından kemer [42].

Haçlı Seferleri sırasındaki yağmadan (1204) önce de belirsiz sebeplerden dolayı kullanım dışı kalan ve yağmalanan bu kilisenin sahip olduğu çok zengin bezemeler, süslemeler ve bazı elemanlar çeşitli müzelerde sergilenmektedir. Kazılardan sonra bulunan kalıntılar Arkeoloji Müzesi'nde sergilenirken, Haçlı Seferleri ve öncesinde yapılan yağmalarla götürülen bazı parçalara San Marco Kilisesi'nde, Piazetta'da (pilastiri acritani) ve hatta Barselona Arkeoloji Müzesi'nde rastlanmaktadır. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde kiliseye ait sütun parçaları, sütun başlıkları, niş parçaları ve tavuskuşu içimli kemer parçaları gibi mimari öğelerin yanı sıra Meryem Ana ile çocuk ve aziz betimlemeli ikonalar, çeşitli heykel parçaları, gümüş kaşık, kemik ikona, sabuntaşı, tunç ve kurşun haçlar, haç sarkaçlar ve haç biçimli rölikerler;cam hamuru,ametist ve sedef kakma birimleri,kemik ve cam süs öğeleri bulunmuştur (Şekil 3. 33) [44].

Harrison kazısından elde edilen bulgular ve diğer belgelere dayanarak günümüzde gelişen 3B modelleme teknikleri kilisenin modellenmesi yapılmıştır (Şekil 3. 34). Pencere açıklıları, kubbe ve gabari olarak kilisenin tahmini görüntüsü çıkarılmıştır.

Şekil 3.34 Polyeuktos Kilisesi 3-D modelleme [44].

3.4.7 Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı – Yok Olmuş Eser

Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı veya İbrahim Paşa Hamamı olarak bilinen bu hamam, Fatih'in meşhur sadrazamlarından Çandarlı Kara Halil Paşa soyundan gelmektedir. Bu özelliğiyle de üç kuşak sadrazamlık yapmış bir soya mensuptur. Hadikatü'l-Cevami kitabı ve diğer Osmanlı tarih kitaplarında bahsedildiği üzere; Babası Halil Paşa ve büyük babası İbrahim Paşa da Sadrazamlık yapmışlardır. Kara Halil Paşa İstanbul'un fethi sırasında Padişahın isteklerine aykırı bulunan davranışlarından dolayı kırk gün

hapsedildikten sonra idam edilmiştir. Bu talihsizliğiyle sadrazamlardan ilk defa idam edilendir. İbrahim Paşa, babasının ölümü sırasında Edirne Kadısı olduğu bilinmektedir. Babasının uzaklaştırılması, kendisinin de azledilmesine sebep olmuştur. Sultan Bayezid Veli'nin tahta çıkışının akabinde vezirlik rütbesiyle Rumeli Kazaskerliği'ne ve daha sonra da hicri 903, milâdî 1497/98 tarihinde Sadrazamlığa tayin edilmiştir. Sadrazamlık görevini almasından sonra, 905 (Milâdî 1499/500) tarihinde İnebahtı'da vefat etmiştir. Sadrazam'ın mezarının da İnebahtı'da olduğu söylenmektedir [31].

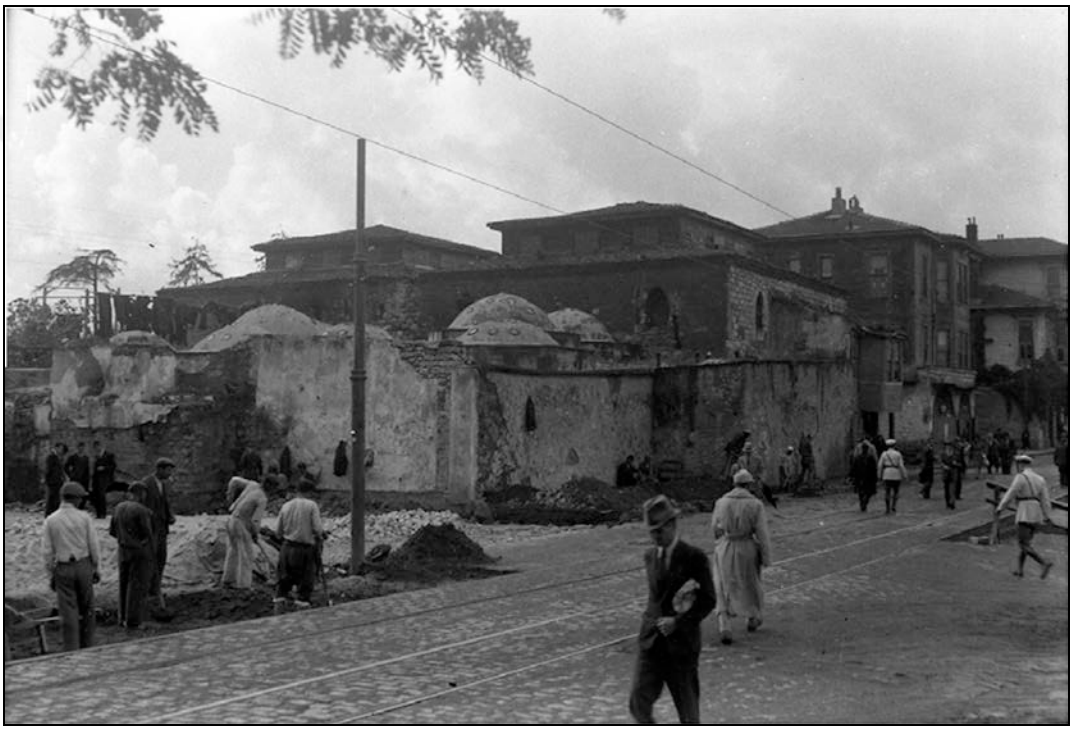

Şekil 3.35 Pervititich haritalarinda Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı

İbrahim Paşa'nın medrese, mektep ve çeşme gibi birçok eseri bulunmaktadır. Fakat bunlardan Saraçhane'deki söz konusu hamamı, ölçüleri ve mimarı üslubuyla bir çifte hamam olduğu görülmektedir (Şekil 3. 35). Bu çifte hamam; Vakfiye tarihine göre Miladi 1494 yaptırılmıştır. Bu özelliğiyle de nadir bir 15. Yüzyıl hamamı olma özelliği taşıdığı açıktır. Hamam; dönemdaşı olan ve aynı aksta bulunan Mimar Ayas Cami'ne akar olarak inşa edilmiştir [45]. Yapının 1494 tarihli vakfiyesine göre senelik 22.500 akçelik bir gelirinin olduğu bilinmektedir [45]. Bulunduğu mahalle Mimar Ayas

Mahallesi olarak geçmekte olduğu ve bugün mevcut olmayan ve Serezli sokağında bulunduğu görülmektedir (Şekil 3. 35).

Söz konusu hamam yapısı ile alakalı bilgiler sınırlıdır. Hamamın vaziyet planı ve mimarisi Pervititch sigorta haritasından (Şekil 3. 35) ve sanat tarihçisi Avusturyalı Heinrich Glück'ün çizdiği plan ve anlatımlarından öğrenilebilmektedir. Herhangi bir Osmanlı dönem hamamının özelliklerindedir. Kadınlar ve erkekler kısmından oluştuğu bilinmektedir. Birinin girişi, zamanında üzerinde tramvay yolu da olan Şehzadebaşı caddesinden, diğer giriş ise arkadan Serezli sokağından yapılmaktadır (Şekil 3. 36).

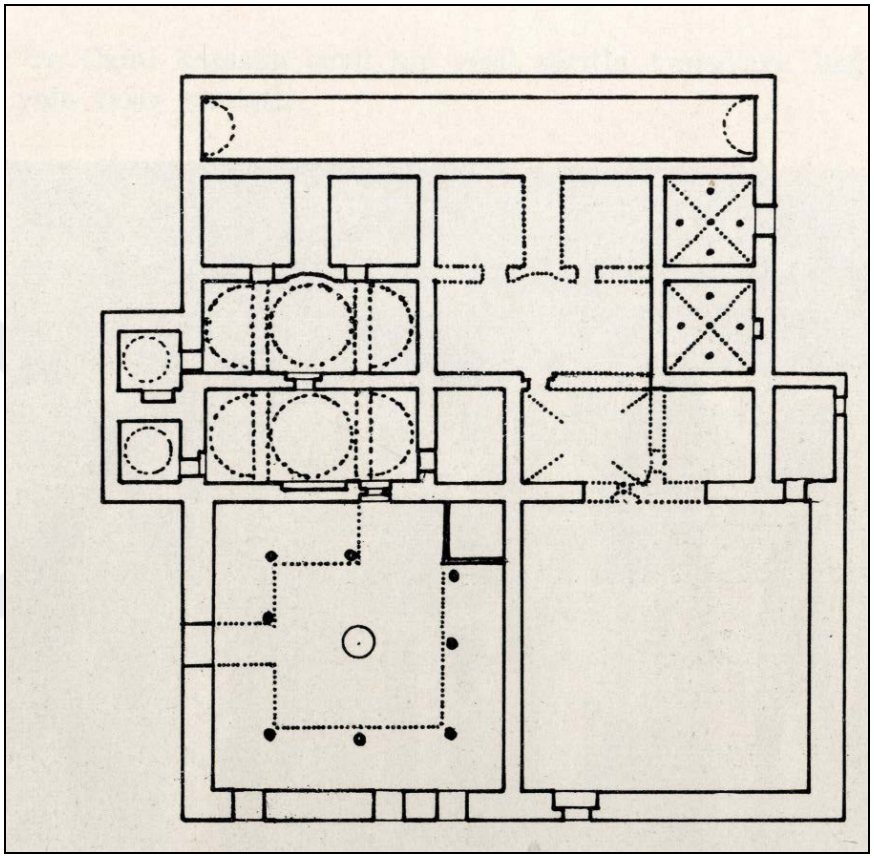

Şekil 3.36 Şehzadebaşı caddesinden bir görünüm, İbrahim Paşa Hamamı girişi [1] [27].

Erkekler tarafından girişten sonra, camekanlı bölüm gelmektedir. Çatı örtüsü olarak ahşap konstrüksiyonlu bir çatı bulunmakta ve bu çatıyı da sekiz adet ahşap sütun taşımaktadır. Yan mekânlara da küçük tonoz ve kubbelerle kapatılmıştır. Soğukluk bölümüne geçişte orta kubbe ve yanlarında tromplu yarım kubbeler bulunmaktadır (Şekil 3. 37). Bu geçiş hem erkekler kısmında hem de kadınlar kısmında aynıdır. Soğukluğun bittiği yerde iki adet (her iki soğuklukta birer adet) bölüm ve bu bölümlerin tuvalet olduğu sanılmaktadır. Sıcaklığa girildiğinde sol tarafta kalan yarım kubbeli

[1] Fotoğrafta görülen askerlerden dolayı, fotoğrafın işgal yıllarında çekildiği sanılmaktadır.

bölüm, soğuklukta olduğu gibi, küçük bir odaya açılmaktadır. Sıcaklığa girildiğinde mekanın tam karşısındaki duvarda mukarnaslı eğri formlu bir niş; ve bu nişin sağ ve sol yanında aynı ebattaki iki halvete gidem geçişler bulunmaktadır. Sıcaklığın merkezi kubbesinin bulunduğu kısımla eşit nispetlere sahip bu mekânlardan soldakinde Türk üçgenleri, sağdakinde niş benzeri eğri formda elemanlar, geçiş elemanları olarak kullanılmıştır [46].

Şekil 3.37 İbrahim Paşa Hamamı esas planı [24].

İbrahim Paşa Hamamı; inşa edildiği 1494 tarihinden 1956 yılına kadar tam 462 sene ayakta kalmış ve Saraçhane özelinde kent hafızası genelinde önemli bir yeri muhafaza etmiştir. 1941 yılında Atatürk Bulvarı'nın birinci etabının genişletilmesi amacıyla bir kısmı yıktırılmıştır (Şekil 3. 38), (Şekil 3. 39).

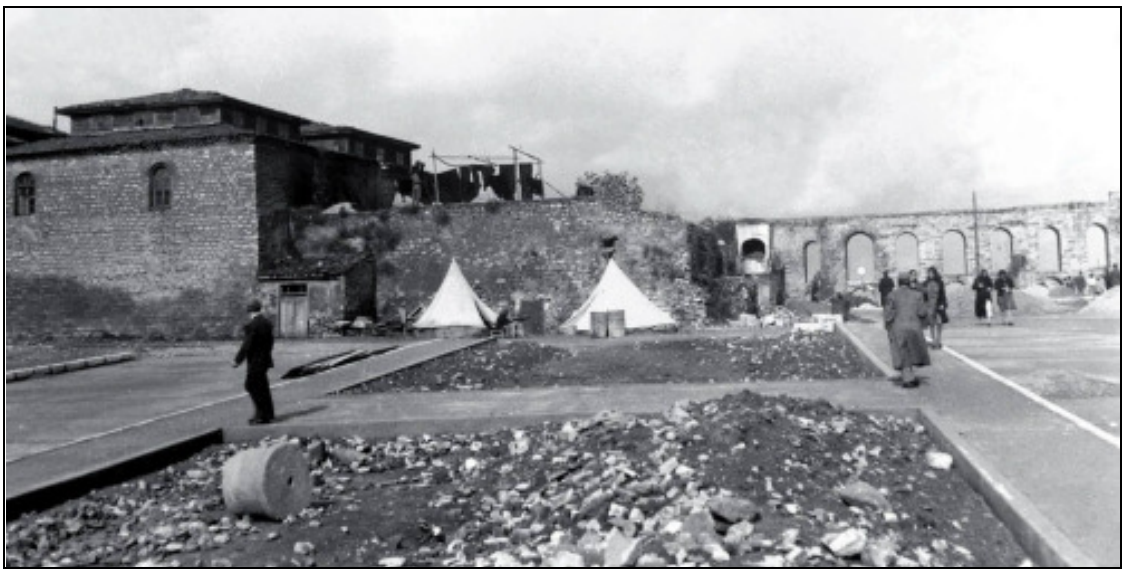
1956 yılında gerçekleştirilen imar faaliyetleri ve bulvarın ikinci etabının inşaatı sebebiyle geri kalan kısmın tamamı da, yola denk gelmemesine karşın yıktırılmıştır. Çifte hamamın 27 metreyi bulan devasa cephesi, Glück'ün 1921 basım tarihli "İstanbul Türk Hamamları" ile alakalı olan kitabında yer alan İbrahim Paşa Hamamı'na ait planı

ile, önemiyle alakalı bilgi ile Eski Eserleri Koruma Encümeni'nin koruma kararına rağmen bu hamamın yıkımı engellenememiştir.

Aşağıda (Şekil 3. 40), (Şekil 3. 41) söz konusu kültür varlığımızın; Glück'ün eserinde bulunan plan, pervititich sigorta haritası ve tarihi fotoğraflar ışığında günümüz teknolojisi ile gerçekleştirilen 3B modellemesi bulunmaktadır.

Şekil 3.38 Hamamın çevresinde yapılan kazılar [27].

Şekil 3.39 Hamamın dış cephesinin görünümü [27].

Şekil 3.40 İbrahim Paşa Hamamının günümüzdeki yeri [47].

Şekil 3.41 İbrahim Paşa Hamamı ve bulunduğu yapılan 3-D modellemesi [47].

3.4.8 Ebu'l Fazl Mahmut Efendi Medresesi – Yok Olmuş Eser

Ebu'l-Fazl Mahmut Efendi Medresesi; 17.yy da yaşamış , Rumeli kazaskerliği yapmış olan Ebu'l Fazl Mahmut Efendi tarafından yaptırılmıştır. Karaçebizâdelerden olan Mahmut Efendi aynı zamanda Rumeli Kazaskerliği görevi de yapmıştır. Mahmut Efendi 1652'de vefat etmiştir. Medrese 1666-67 tarihlerinde bitmiştir. Nitekim yapımında düşürülen "Cây-ı *tahsîl-i 'ulum ola bu zîbâ medrese"* ve *"Mübarek eylesin Rahman bu medrese-i zîbâyı"* tarihleri, medresenin 1077 (1666-67)'de bitirildiğini desteklemektedir. 1653 yılında vefat ettiği bilinen Mahmut Efendi, kendi dershanesine gömülmüştür [31].

Medresenin konumu; Saraçhane'de Atatürk bulvarı ile Şehzade Külliyesinin kesiştiği noktada, Şehzade külliyesinin güney-batısında bulunmaktaydı. Medrese Bizans devrinin en bilindik törensel yolu üzerinde bulunmakta olup, bu sebeple Bizans devrine ait mahzen ve bazı kalıntıların üzerine inşa edildiği söylenmektedir.

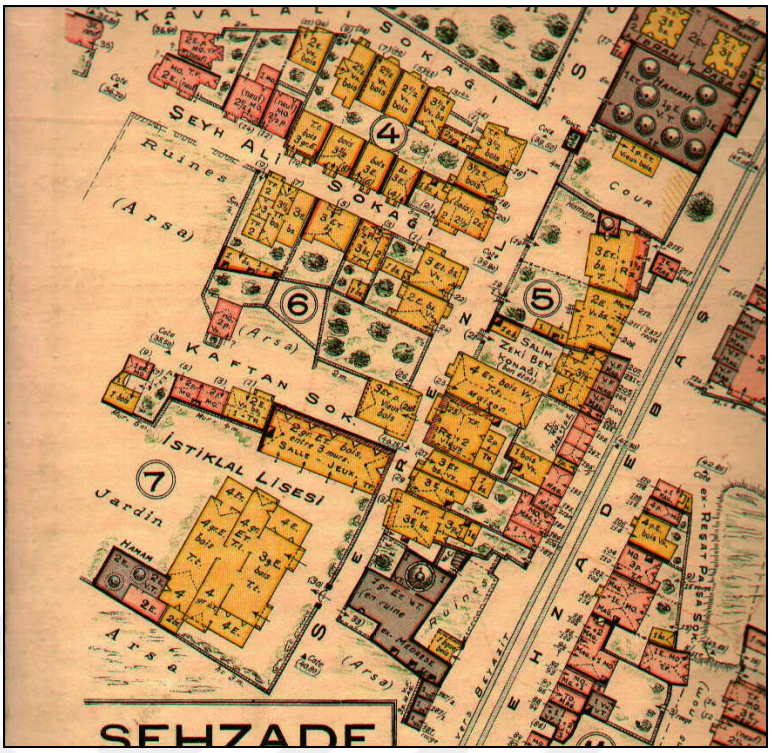
Yapının ayakta olduğu dönemde, bulunduğu aksta çok sayıda tarihi kültürel anıt bulunmakta olduğu çıkarılmaktadır. Bunlardan tarihi polis karakolu, İbrahim Paşa Hamamı, Mimar Ayas Camii; çeşitli tarihlerde yıkılmış, yok olmuştur. Medresenin etrafı birçok tarihi eser ile çevrili ve özellikle bunlardan birçoğunun medrese olduğu bilinmektedir. O dönemde Saraçhane bölgesi medreseler yoğunluğundan dolayı bir eğitim merkezi olduğu açıktır.

Medrese; 1894 depreminde büyük hasar almış ve bazı bölümleri yıkılmıştır. Şehzadebaşı caddesinde, eski Direklerarası caddesi, yayalar için kaldırım yolu açılırken medresenin doğu kısmından bir bölüm kesilerek tahrip edilmiştir. Şehzadebaşı caddesi genişletilirken 20.yüzyıl başında 1914 tarihinde medresenin diğer bir kısmı yıkılmıştır. Medrese ilk yapıldığı mimarisiyle 1955 yılına kadar ulaşamamıştır. Sıbyan mektebi, dershane, dükkân yapıları bulunan medresenin, dükkân hücreleri ve avlu duvarları, 20.yüzyıl başlarındaki yol genişletmesinde kaldırılmıştır.

Dolayısıyla 1955'li yıllara kadar medresenin bazı kısımları yok edilmiş ve ancak 3-4 oda ve dershanesi ayakta kalabilmiştir (Şekil 3. 42). Tahrip edildiğinden dolayı zamanla işlevini yitiren ve bakımsız kalan medrese; dönemin sigorta haritası olan Pervititich haritasında da eski medrese-yıkıntı ibaresiyle yer almaktadır (Şekil 3. 43).

Şekil 3.42 Ebulfazl Mahmut Efendi Medresesinin harap ve metruk kalıntısından bir köşe , 1952 [24].

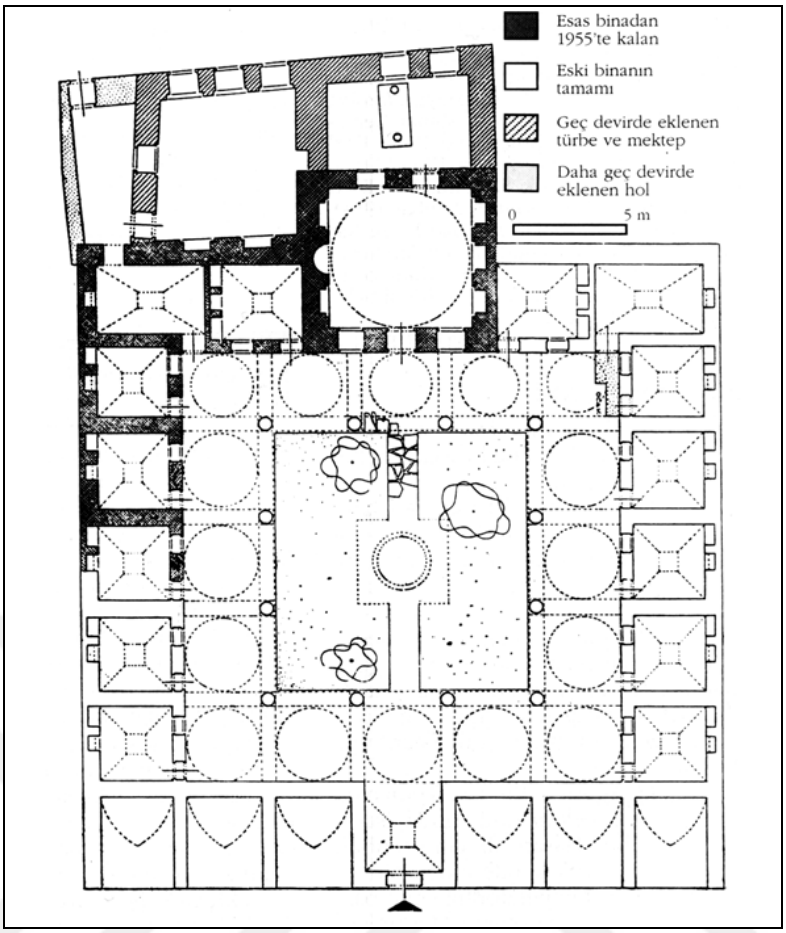

Şekil 3.43 Ebu'l Fazl Mahmut Efendi Medresesi'nin Pervititich haritalarındaki konumu, harabe

Saraçhane bölgesinde 1950'li yıllar içinde gerçekleşen imar yıkımlarının boyut açısından en büyük kaybı tarihi eser yapılarıdır. Yeni Belediye Sarayı'nın Şehzadebaşı'ndan Aksaray'a inen arazide kurulması kararlaştırılmış, Medrese binanın kurulacağı alanda bulunmamasına rağmen 1953-1954 kışında yıktırılmaya başlanmıştır [48].

Düzgün ve simetrik kare bir plandan oluşan medresenin girişi Şehzade Medresesine bakacak şekilde inşa edilmiştir (Şekil 3. 47). Giriş kapısının sağ ve sol taraflarında da 3' er adet dükkân bulunmaktadır (Şekil 3. 44). Plan'da ortada bir avlu bulunmaktadır, avlu 5'er modülden oluşan revaklarla çevrilidir. Medresede toplam 14 oda bulunmaktadır. Bu odaların çatı örtüsünün beşik tonoz şeklinde olduğu görülmektedir (Şekil 2. 43). Giriş aksının karşısında büyük bir dersane bulunmaktadır ve bu dersane merkezi ana kubbe ile örtülmüştür. Ayrıca plan restitüsyonundan alınan bilgiye göre göre türbe ve mektep yapıları medreseye daha sonradan eklenmiştir (Şekil 2. 44).

Semavi Eyice'nin aktardığına göre; binanın içleri moloz dolgu, dış duvarların yüzleri kesme taştan yapılmıştır. Pencere ve kapı söveleri temiz işçiliğe sahip mermerden yapılmıştır. Yapı; büyük kubbeli bir dershane-mescit ve bunları çevreleyen hücrelerden meydana geldiği görülmektedir (Şekil 3. 44).

Şekil 3.44 Medresenin planı [48].

Şekil 3.45 Ebulfazl Mahmut Efendi Medresesi arkasındaki sübyan mektebi ve açık türbenin görünüşü [24].

Kare planlı hücrelerin üzerleri tonoz ile örtülmüştür. Köşe hücreleri dikdörtgen biçimde yapılmış ve 3,10m x 4,70m ölçülerinde olduğu bilinmektedir. Dershane-mescitin dış cephesi 8 metre uzunluğunda, güney duvarında (kıble yönü) mihrab nişi bulunmaktadır. Kubbe'den ana duvarlara geçişte sekiz kırık sivri kemer ve geçişleri tromplar ile sağlanmakta olduğu görülmektedir. Skalaktikli friz çemberi ile başlayan kubbe ise kasnaksız oturmuştur [48]. Ayrıca arşiv fotoğraflarından görüldüğü üzere avluyu çevreleyen revaklarda sivri kemerler ve bunları taşıyan türk üçgeni motifli sütun başlıkları görülmektedir (Şekil 3. 46).

Kazasker Mahmut Efendi Medresesi; genelde kentin tarihi bakımından, özelde ise Saraçhane tarihi bakımından Türk mimarisinin tipik örneklerindendir. Bu tarz küçük medreselerde kurulan plan kompozisyonları kalıplaşmış normlardan uzak, daha serbest ve özgün fonksiyonlardan oluşmakta; işte söz konusu medrese de bu açıdan önemli bir eser durumunda bulunmaktadır.

Şekil 3.46 Medresenin avlusundan bir fotoğraf [27].

Şekil 3.47 Medresenin giriş kapısı [27].

BÖLÜM 4

DOKU DEĞİŞİMİNİN YOK OLAN BİR ANIT YAPININ ÜZERİNDEN OKUNMASI ''MİMAR AYAS CAMİ''

4.1 Eserin Mimarı: Mimar Ayas Bin Abdullah (Mimar Üstat Ayas)

Doku değişiminin üzerinden okunacağı 15. Yüzyıl yapısı olan Mimar Ayas Cami'nin mimarı; Mimar Üstad Ayas, Mimar Ayas olarak anılan Hassa Mimarlar Ocağı'na bağlı Hassa Mimarlarından dönemin Mimarbaşılığını da yaptığı düşünülen kişidir. Bu sebeple önce yapının mimarına değinmeden önce Osmanlı'da Sultan'ın mimarı, yani devletten maaş alarak çalışan mimarların oluşturduğu Hassa Mimarlar Ocağı'ndan bahsetmek ve önemini vurgulamak gerekmektedir. Osmanlı Saray yapılanmasında Şehreminlik altında bulunan Hassa Mimarlar Ocağı; şehrin inşa, yapım tamirat ve tadilat işlerine bakan teşkilatlanmasıdır. Himaye bölgeleri dışındaki Osmanlı siyasi sınırlarında bulunan bölgelere Şehreminliği bakarak denetlemekteydi. Şehreminlikler bugünkü belediyelerin yerindeki merkeze bağlı kurumlar olarak görev yaptıkları bilinmektedir. Şehreminlik kendisine bağlı olan Hassa Mimarlar Ocağının teknik konularına karışmaz, malzemenin karşılanması, harcama ve ücretlerin ödenmesi, satın alma ve muhasebe işlerini yürütürdü. Hassa ocaklarında Hassa Başmimarı bulunur ve yönetimi altında çeşitli disiplinlerden personel çalıştırıldı. Bunlardan bazıları; mimarlar, minareciler, mermerciler, taşçılar, sıvacılar, neccarlar, nakkaşlar olarak anılmaktadır. Ocakta görev alan mimar sayıları dönemden döneme değişiklik göstermiştir. Örneğin 1527 – 1528 yıllarında 14 mimar çalışırken, bu sayı 1633-1634 yıllarında 43 olmuştur [56]. Başmimarlar dışında ocakta çok sayıda azınlık mimarın da görev yaptığı bilinmektedir. Hassa Mimarlar Ocağı'nın başlıca görevleri şunlardır;

- Devlet eliyle yaptırılacak tüm inşaatların planlarını, onarımlarını ve keşiflerini saptayarak inşaatın uygulamasını yapmak ve denetlemek.
- İnşa edilecek veya onarım olacak yapının önemine göre başmimar veya yardımcılardan biri veya birden fazlası ilgili iş için atandıktan sonra, gerekli izinler, alınarak uygulamalarını yürütmek.
- Tüm vakıflara ait yapıların inşaat faaliyetlerini ve onarımlarını üstlenmek.
- Azınlıklara ait dini yapıların onarımları için keşiflerini gerçekleştirmek.
- Başkent'te bulunan devlet inşaatlarını ve onarımlarını uygulamak; ayrıca sivil mimari inşaatlarının da denetimini yürütmek.
- Ordu'nun sefere çıktığı sürede, ordunun katettiği yol üzerindeki inşaat- onarım ve lojistik hizmetlerini sağlamak.
- Tüm ülkede görevli yapı ustalarını ve ücretlerini belirlemek.
- Yapı malzemelerinin kalitelerini ve fiyatlarını belirlemek.

Hassa Mimarlar Ocağı'nın kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, özellikle İstanbul'un alınmasından sonra yoğun bir yapı ve şehircilik eylemi olduğu bilinmektedir. Sultan Fatih'in de özellikle imar konularındaki görüşleri, Ayasofya'nın restorasyonundaki hassasiyeti, azınlıklara yeni yaşam alanları ve ibadethaneler yaptırması, İstanbul'un da Türk-İslam şehirciliğine uygun olarak genişletmesindeki rolü düşünülürse, bu kadar yoğun imar faaliyetlerinin Hassa Mimarlar Ocağı gibi bir yapının varlığı olmadan yapılamayacağı ve söz konusu ocağın Fatih döneminde kurulduğunu kanıtlar niteliktedir. Nitekim Fatih Camii ve Külliyesinin mimarı Atik Sinan olduğu ve Atik Sinan'ın Fatih'in Saray mimarı olduğu bilinmektedir. Atik Sinan'ın diğer bir deyişle Azadlı Sinan'ın azatlı bir köle olduğu bilinmekte ve ismi Hassa olmasa da mimarlar teşkilatının Başmimarı olduğu düşünülmektedir. Ocağın kesin şeklini aldığı ve bugünkü şöhretine kavuştuğu dönem kuşkusuz Mimar (Koca) Sinan'ın dönemidir. Söz konusu yapı; 1831 yılında Ebniye-i Hassa Müdürlüğü'nün kuruluşuna kadar sürmüştür. Son Başmimar Abdülhalim Efendi de bu yeni kurulan ve başmimarlıkla, şehreminiliğin birleştirilmesinden oluşan söz konusu Ebniye-i Hassa Müdürlüğü'nün başına getirilmiştir.

Hassa Mimarlar Ocağı'nın yetiştirdiği mimarlar arasında şüphesiz Mimar (Koca) Sinan en önemlisidir. Fakat O'nun yanı sıra diğer önemli mimarlar da yetişmiştir. Bunları, Ahmed Refik Altınay şöyle özetler;

''İstanbul'un alınışından sonra, bu güzel kenti camiler, çeşmeler ve çeşitli yapılarla bezeyen Türk mimarlarından en çok Koca Sinan'ın adı bilinir. Fatih'ten Kanuni devrine gelinceye değin adları bilinen ünlü mimarlar; Mimar Eski Sinan, **Mimar Ayas** , Mimar Hayrettin ve Mimar Kemalettin'dir.'' [56].

Yukarıda da ismi geçen Eski Sinan, bilindiği üzere Azatlı Sinan Ağa'dır. Fatih döneminin önemli mimarbaşı'dır. Hassa Mimarlar Ocağı'nın da kurucularından olduğu düşünülmektedir. Altınay'ın kitabında da bahsedildiği üzere;

''… Bu durumda Fatih Camisi mimarının Eski Sinan (Azadlı Sinan veya Atik Sinan olarak da anılırdı) olması gerekir, **Mimar Ayas** da onunla beraber çalışmıştır.'' [56].

'' Eski Sinan, Fatih Camisinden başka, Kumrulu Mescid'i de yapmıştır. Musluğunun üzerinde iki kumru resmi bulunduğu için Kumrulu Mescit adıyla anılmıştır. **Mimar Ayas** ise, Saraçhanebaşı Mescidini yapmış, ölümünden sonra da bu mescidin avlusuna gömülmüştür. '' [56].

Kaynaklardan edinilen bilgilere göre [56], Mimar Eski Sinan (Azatlı Sinan, Atik Sinan) Fatih döneminin mimarbaşı ve Fatih Cami'nin de mimarıdır. Ve onunla beraber çalışan öğrencisi Mimar Ayas, Atik Sinan'ın ölümünün ardından yerine geçerek Hassa Mimarlar Ocağında Fatih Sultan Mehmed'in Hassa Mimarlarından olduğu düşünülmektedir. İbrahim Hakkı Konyalı 'nın beyanı da bu yargıyı destekler niteliktedir ''… Bizim edindiğimiz kanaate göre Azatlı Sinan baş mimar idi emrinde ve beraberinde birçok mimarların bulunduğu muhakkaktır. Mimar Muslihüddin, **Mimar Ayas**, Mimar Cafer, Benna, Lüka gibi …'' [57].

Söz konusu durumun diğer bir destekleyicisi de Mimar Ayas'ın kendi adına yaptırmış olduğu ve aynı zamanda vakıf eseri olan Mimar Ayas Cami'nin 892 Hicri tarihli kitabesinde yazan ibaredir;

"Ebu'l-Feth Sultan Muhammed Hân Gâzi hazretlerinin mi'marı üstad Ayâs" (Şekil 4. 1)

Şekil 4.1 Mimar Ayas Cami kitabesi [1]

Mimar Ayas; çeşitli kaynaklarda farklı isimlerle anılmaktadır. Atik Mimar Ayas bin Abdullah, Atik Mimar Ayas, Mimar Ayas Ağa, Mimar Üstat Ayas. İyas, İyaz veya İlyas isimleriyle de kaynaklarda geçmektedir. Çeşitli kaynaklardaki isim çeşitliliğinin Osmanlıca metinden günümüze çevirirken oluşan yorum farklılıkları olması da muhtemeldir. Kendisinin sarayda yetiştirilmiş olduğu ve devşirme olması ihtimali bulunmaktadır. Çünkü o dönemde Atik lakabı kölelikten azat edilmiş olanlara kullanılarak, devşirme olduğunu belirtmektedir. Mimarın doğum yılı ve doğum yeri hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. Fatih Sultan Mehmed (II. Mehmed) ve II. Bayezid dönemlerinde faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Fatih Sultan Mehmed zamanında Mimarbaşılığa yükselmiş, İstanbul surlarının onarılması, şehirdeki ilk Türk kültür varlıklarının inşasında önemli rolü olmuştur[2] [58].

[1] "Ebu'l-Feth Sultan Muhammed Hân Gâzi hazretlerinin mi'marı üstad Ayâs" 892 Hicri, İbrahim Hakkı Konyalı Koleksiyonundan.

[2] İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Katalogları vakıfnameler kitabında sayfa 888'de 610 no'lu vakıfname

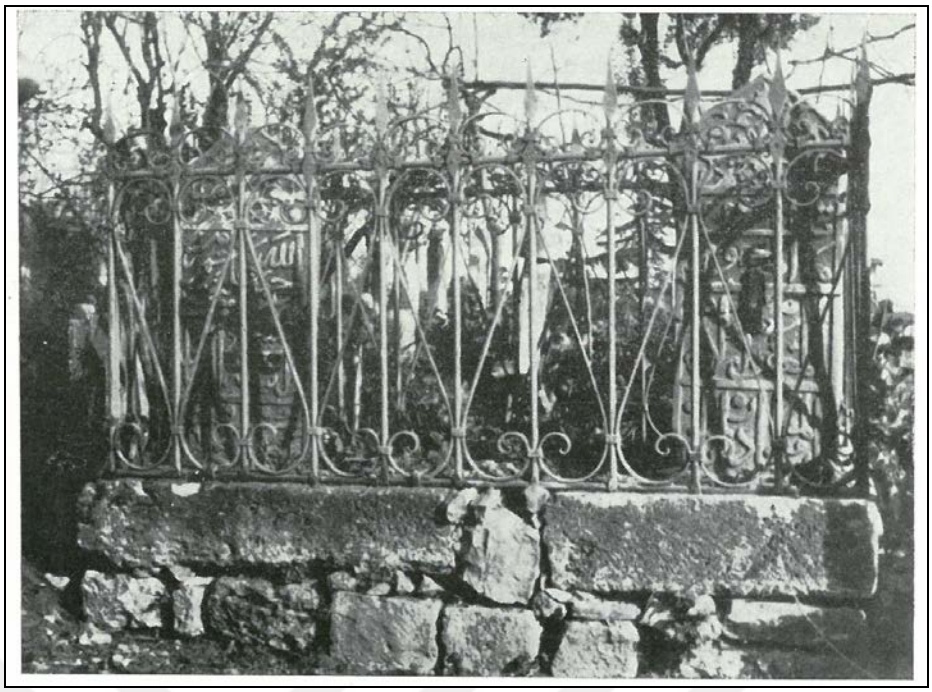
Mimar Ayas'ın, Mimar Atik Sinan'ın öğrencisi, yardımcısı olduğu ve beraber Fatih Camii ve Külliyesinin inşaatında görev yaptığı ve bu dönemde saray mimarları arasına girdiği düşünülmektedir. Mimar Azatlı Sinan'ın vefatından sonra da II. Bayezid döneminde Mimar Kemalettin ile beraber çalıştığı ve bu döneme ait yapılarda da görev aldığı düşünülmektedir.

Mimar Ayas'ın bilinen en önemli eserlerinden biri tezin de kapsamın da incelenen, Saraçhanede kendi ismine yaptırdığı Mimar Ayas Camii veya diğer ismiyle Saraçhanebaşı Camii'dir. Söz konusu camii, Evâil Zilhicce 879/ 07-17 Nisan 1475 tarihlerinde faaliyete başlamıştır. 1957 yılında taşınması yönünde kurul kararı çıkmasına rağmen yıkılarak taşları Samatya'dan denize dökülmüştür ('Mimar Ayas Cami'nin Kültür Mirası Olarak Değeri' bölümünde detayı anlatılacaktır).

Mimarın Diğer bir önemli eseri ise, Afyonkarahisar'da bulunan Gedik Ahmet Paşa Cami'dir (İmaret Camii). Hicri 479, Miladi 1475 tarihli vakfiyesine göre yine aynı tarihte Afyon şehir merkezinde yaptırılmıştır [59]. 1472-1475 yıllarında Fatih Sultan Mehmet'in vezirlerinden Gedik Ahmet Paşa tarafından Mimar Ayas Ağa'ya yaptırıldığı bilinmektedir ve Osmanlı Fatih döneminin en güzel eserlerinden biridir. [60].

Mimar Ayas; 892 hicri, miladi 1487'de vefat etmiştir [61]. Ayverdi'den alınan bu bilgi, şu an Afife Hatun Tekkesi haziresinde bulunan mezar taşından teyit edilmiştir. Kabrinin özgün yeri Mimar Ayas Cami'nin hariminde kıble tarafındaki mezarlıkta bulunmakta olduğu bilinmektedir (Şekil 4. 2), (Şekil 4. 3). Camii'nin Horhor caddesine bakan kitabesinde "Ebu'l-Feth Sultan Muhammed Hân Gâzi hazretlerinin miʿmarı üstad Ayâs" yazmaktadır [61].

Taşınması yönündeki kurul kararlarına rağmen maalesef Cami ile beraber yıkılmış olan kabristandan Üstad Ayas'ın kabri kurtulmuştur. Cami yıkılırken mezar yeri de değiştirilmiş, nakledilmiştir. Günümüzde restore edilerek kültür merkezi olarak kullanılan Eyüp'te bulunan Afife Hatun Tekkesi haziresindeki mezarlığa aktarılmıştır. Mezar taşının bir bölümü kırılmış ve tahrip edilmiş olsa da, halen muhafaza edilmiştir (Şekil 4. 4).

Şekil 4.2 Mimar Ayas'ın özgün kabri [61].

Şekil 4.3 Mimar Ayas'ın mezarının baş taşı [1]

[1] İbrahim Hakkı Konyalı Koleksiyonundan.

Mimar Ayas'ın kendi adına yaptırdığı eserlerine akar olması için kurduğu vakfiyeleri bulunmaktadır. Bu vakfiyelerden söz konusu Saraçhanebaşındaki yaptırmış olduğu cami, mektebi ve Karahisarda bir arsadır [61]. Bilindiği üzere vakıf; bir kimsenin malının bir kısmını veya tamamını hayır işine, dini veya sosyal bir hizmete ebediyen tahsis etmesidir. Kadı huzurunda düzenlenen, vakıf şartlarını belirten sözleşmeye vakfiye adı verilmektedir. Her vakfiyede mütevelli bulunmakta ve vakıf sahibinin vefat etmesi üzerine vakfiyenin idaresi mütevelli denilen vakıf yöneticisine kalmaktadır. Saraçhanebaşındaki Mimar Ayas Caminin vakfının adı; Atîk Mimar Ayas bin Abdullâh Vakfı olarak kaydedilmiştir. Vakıf şartı gereği vakıf evlâdı kalmayınca mütevellilik, Mimar Ayas Camii imamına geçtiğinden vakfın adı, vakıf şahsiyet kaydında Mimar Ayas Mescid-i Şerifi Vakfı olarak kaydedilmiştir. Vakfiye kaydında; mütevellilik, kaydı hayat şartı ile vâkıfadır. Vâkıftan sonra oğullarına, sonra kızlarına, sonra kızlarının oğullarına ve en sonunda da mescidin imamına şart edilmiştir. İmam mütevelli olduğunda müezzinin de Vakıf Nazırı olması şartı konulmuştur [58].

Şekil 4.4 Mimar Ayas'ın nakledilen kabri, Eyüp Afife Hatun mezarlığındadır

4.1.1 Mimarın Diğer Önemli Eseri: Afyon Gedik Ahmet Paşa Cami

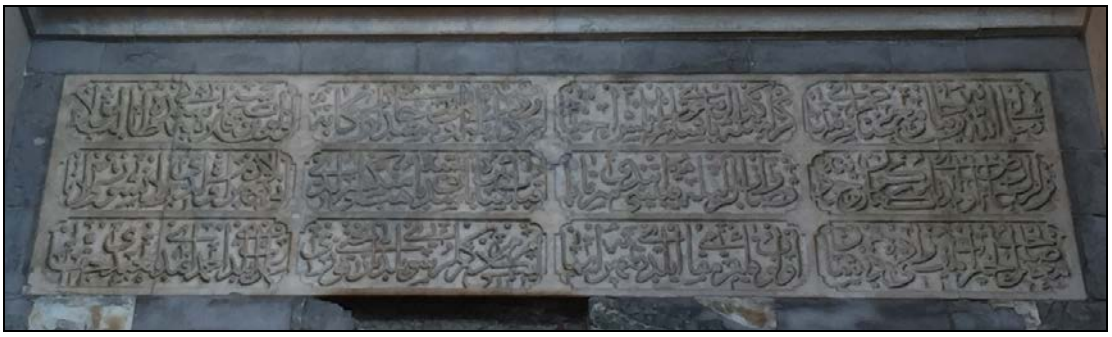
Mimar Ayas'ın diğer önemli eser Afyon'da bulunan Gedik Ahmet Paşa Cami'dir. Büyüklük, işlev, fonksiyon açısından Saraçhane'de bulunan ve kendi adına yaptırdığı Mimar Ayas Cami'nden daha büyük ve önemlidir. Öncelikle cami'ye ismini veren ve yapının banisi olan Gedik Ahmet Paşa'yı tanımak gerekmektedir.

Gedik Ahmet Paşa; Fatih Sultan Mehmet döneminin ünlü, asker, devlet adamı ve sadrazamıdır. Ünlü tarihçi Aşıkpaşazade kaynaklarında Gedik Eri Ahmet olarak ismi geçmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere, Gedik Ahmet Paşa'nın Gedik ismiyle anılmasının kale açmak, kale tamir etmek ve inşa etmekten aldığı gibi, gedik ocağından yetişmiş olduğu için de aldığı söylenebilir [62].

Paşa; 1461 yılında Anadolu Beylerbeyliğine atanmıştır. 1470 yılında padişahla beraber katıldığı Eğriboz seferinde ortaya koyduğu mücadele sayesinde vezirlik rütbesine atanmıştır. Özellikle Karamanoğlu Mehmed ile olan mücadelede rol oynayan ve Anadolu'nun nizamını sağlamakla görevli olan Ahmet Paşa, Şehzade Mustafa Konya'da vefat ettikten sonra Konya'ya gitmiş ve Şehzadenin cenazesini Bursa'ya göndermiştir. Şehzade Mustafa'nın yerine atanan Şehzade Cem Sultan'a 1474 yılında Atabey olmuştur. Az bir süre sonra da katledilen Vezir-i Azam Mahmut Paşa'nın yerine Vezir-i Azam olarak İstanbul'a çağrılmıştır.

Afyon Gedik Ahmet Paşa Cami; etrafında bulunan hamam, sıbyan mektebi ve medrese yapılarıyla beraber bir külliye oluşturmaktadır. Bu bakımdan söz konusu eser Afyon Gedik Ahmet Paşa Külliyesi olarak da anılmaktadır. Eser; Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devirlerinde Gedik Ahmet Paşa ordusunun kışı geçirdiği ve barındığı Afyon'a karşı hissettiği bir gönül borcu olarak, Mimar Ayas Ağa'ya yaptırılmıştır. Eserin inşaatına 1472 yılında başlanmış ve 1475 yılında, üç yılda tamamlanmıştır. Vakfiye 1475 yılı Mayıs ayında Afyonkarahisar kadısı önünde düzenlenerek onaylanmıştır. Vakfiye'de Mimar Ayas Ağa da geçici Mütevelli olarak atanmıştır [63].

Camiinin taçkapısı üzerinde bulunan kitabe de 1210 (1795/96) tarihli tamirata aittir (Şekil 4. 5). Cami; 1940'ta Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kapsamlı bir restorasyon geçirmiştir. Restorasyon kapsamında medrese ve hamam da ufak çaplı bir onarım geçirmiştir.

Şekil 4.5 Gedik Ahmet Paşa Cami, taç kapının üzerindeki 1795/96 tarihli kitabe

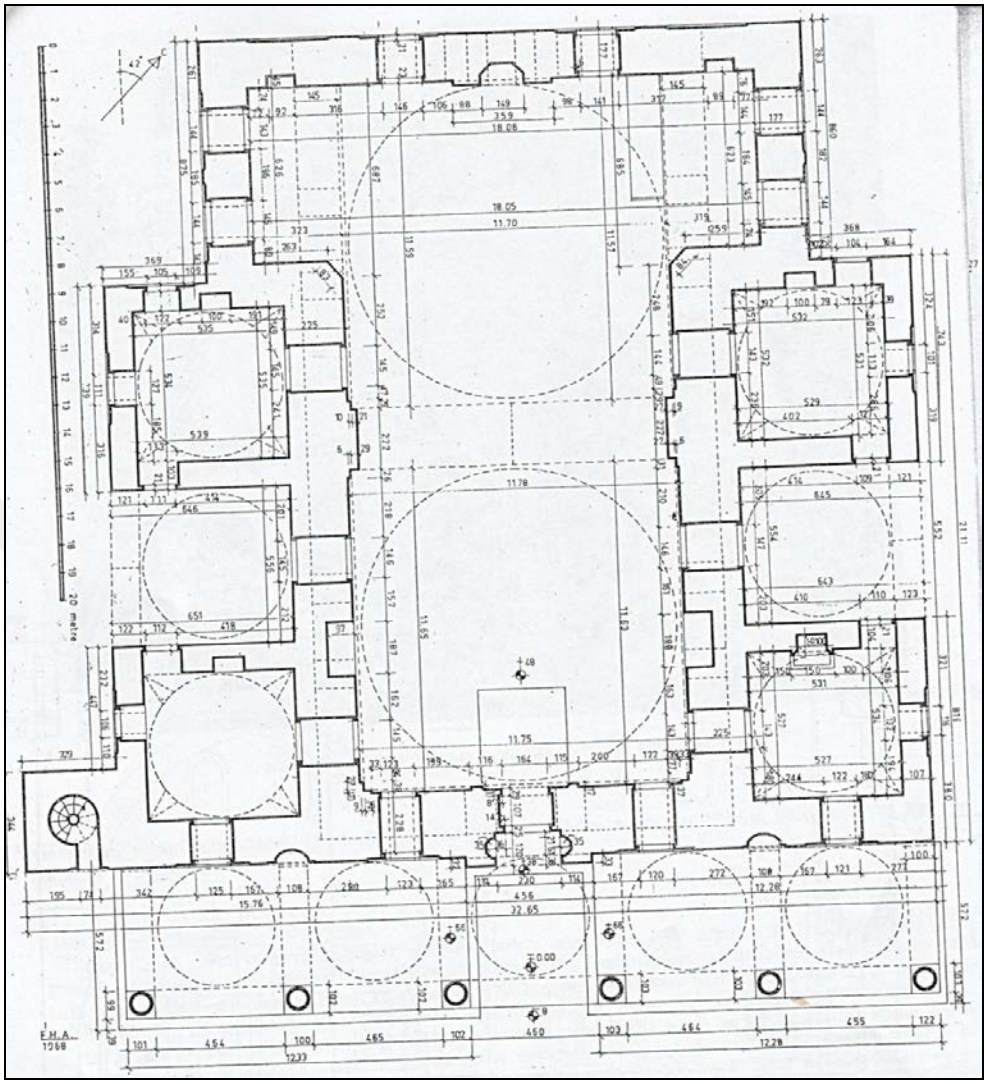
Medrese; mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olmasına karşın kullanım hakkı Kültür ve Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Medrese, konum olarak Camii'nin güneybatısında ve camiden yaklaşık 1,5-2 metre kadar yüksek kotta yapılmıştır [64]. Tipik açık avlulu ve revaklı Osmanlı medreselerinin temel özelliklerine sahip medrese, 34 metre x 31.50 metre boyutlarındadır. Dikdörtgen avlusu bulunmaktadır, girişi kuzey yönündendir, doğu ve batı yönünde beşer modüllü iki revak sistemi, güney yönünde de yan yana yer alan yaz ve kış kullanımı için iki ayrı dersane bulunmaktadır [63].

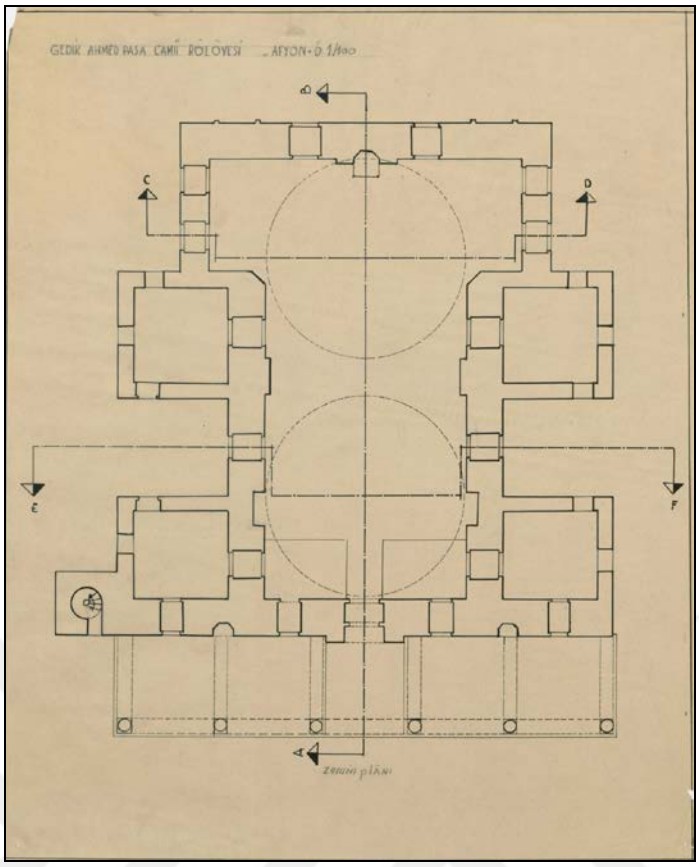
Şekil 4.6 Gedik Ahmet Paşa Cami, hamamı , sıbyan mektebi , medresesi

Hamam yapısı; camiinin kuzey doğu tarafına inşa edilmiştir. Çifte hamam şeklinde tasarlanan hamamın, kadınlar kısmı batıda, erkekler kısmı ise doğuda yer almaktadır. Kubbe ve tonozlar tuğla ile örülmüştür, duvarlar moloztaş, kapı ve pencerelerde kesme taştan yapılmış İstanbul camilerinde de sıkça kullamılan 'küfeki' cinsinden taş

kullanılmıştır. Hamamın son restorasyonu Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1965 yılında yapılmıştır.

Şekil 4.7 Afyon Gedik Ahmet Paşa Cami'nin planı [61].

Şekil 4.8 Afyon Gedik Ahmet Paşa Cami'nin zemin kat rölövesi [1]

Afyon Gedik Ahmet Paşa Cami'nin planı Ayverdi'nin kitabında (Şekil 4. 7) ölçülü bir şekilde bulunmaktadır. Ayrıca Ali Saim Ülgen'in arşivinde de rölövesi bulunmaktadır (Şekil 4. 8). Plan biçimlenişi ve fonksiyon olarak ortada giriş-kıble aksında merkezi iki kubbe bulunmaktadır. Bu kubbeler sağ ve solda ikişer adet tabhane ve bu tabhanelere giriş için ikişer eyvandan oluşmaktadır.

Cami; ebat olarak 29,20 metre X 35,40 mete ebatlarında bir alanı kaplamaktadır. Cami'nin tek sıra beş kubbeli bir son cemaat yeri bulunmakta, kıble aksında yerleştirilmiş kare planlı ve kubbeli iki merkezi birim ve bunlardan güneydekine açılan iki eyvanın meydana getirdiği "T" planlı bir harim bulunmaktadır. Bu harimin köşelerine bitişik dört adet tabhane mekânı bulunmaktadır. Kıble ekseninde tabhane hücrelerinin arasına, dışa açılan birer kubbeli eyvan yerleştirilmiştir.

Tabhane birimleri 5,30 metre X 5,30 metre boyutlarında ve üstü kubbe ile örtülmüştür. Beden duvarlarından kubbelere geçiş prizmatik türk üçgenler ile kuşak şeklinde

[1] Ali Saim Ülgen Arşivi

sağlanmıştır. Bunların basık kemerli kapılarla açıldıkları, aralarında yer alan ve biraz daha büyük olan (5,55 x 5,55 m.) eyvanlar da pandantifli kubbelerle örtülüdür [63].

Ferah bir ibadet alanı oluşturmak için; mihrap aksındaki modülleri ayıran set kaldırılarak ve üzerlerini örten kubbelerle bunları ayıran kemerler yükseltilmiştir. Ayrıca kıble yönündeki harimde bulunan iki kubbeli birim iki yana doğru eyvanlarla genişletilmiş, ayıran kemerlere de bursa kemeri yapılmıştır. Söz konusu eyvanların köşeleri de pahlanarak yalnız bu camiye özel farklı bir uygulama ile mekânın ferahlığı önemli ölçüde arttırılmıştır [61].

Yapının kuzey cephesinin önündeki avluda bir şadırvan bulunmaktadır. Ayrıca ana giriş kapısı, mukarnaslı taçkapı da bu cephede bulunmaktadır. Bu cephede bulunan revaklar 5'li modülden yani 5 adet kubbeden oluşmaktadır. Altı adet sütun tarafından taşınan bu bölümün bir kısmı da caminin ana duvarlarına taşıtılmaktadır. Sütunlar ile caminin ana duvarları arasında geçiş elemanı olarak sivri kemerler kullanılmış, ahşap gergilerle strüktürel olarak sistem birbirine bağlanmıştır. Sütunlar mermerden imal edilmiş ve alt, üst kısımlarda pirinç bilezikler bulunmaktadır (Şekil 4. 9). Sütun başlıkları geleneksel Osmanlı mukarnas sütun başlıklarından kullanılmıştır (Şekil 4. 10).

Şekil 4.9 Revak sütunları

Şekil 4.10 Sütun başlığı

Revak modülünün orta kubbesinin altında taçkapı yer almaktadır. Taçkapının yer aldığı bölümün kubbesi tasarımda hareketlilik için diğer birimlerden daha yüksek tutulmuştur (Şekil 4. 15). Bu cephede taçkapının iki yönünde, kare olmayan dikdörtgene daha yakın açılmış iki adet pencere ve bunların ortasında da mukarnaslı mihrabiye yer almaktadır (Şekil 4. 12). Bu pencere açıklıklarının tepesinde birer adet, taçkapının üstünde de ikişer adet alçı revzenli ve sivri kemerli tepe penceresi yer almaktadır.

Şekil 4.11 Revakların kuzey doğu yönünden görünümü

Şekil 4.12 Ön cephede bulunan mihrabiye ve pencereler

Taçkapının mukarnas (Şekil 4. 14) üstü dikdörtgen formundaki cephesi, revak kemerlerinin seviyesine kadar uzanmaktadır. Almaşık düzende iki farklı renkte , kesme mermerden oluşan taçkapı cephesinin etrafından silme ile çerçevelenmiştir. Bu kontürün arasında bulunan taçkapı ise basık kemerli harim kapısını barındırmakta ve altı sıra mukarnaslı süslemeyle son bulmaktadır. Mukarnas ile kapı açıklığını oluşturan basık kemerin arasında 1210 tarihli onarım kitabesi yer almaktadır. Mukarnasların iki yanında sarkıtlar bulunmaktadır. Günümüze kadar sadece birisi ulaşmış, diğeri yok olmuştur. Taç kapının iki yanında birer niş bulunmaktadır. Bu nişlerde de mukarnaslar bulunmaktadır. Nişlerin köşeleri kitabenin alt hizasına kadar pahlanmış, pahlı yüzeylere çubuklu sütunlar konulmuştur. Sütunlarin alt ve üstlerinde birer kum saatiyle mukarnaslı minyatür başlıklar göze çarpmaktadır. Üstteki kum saatiyle başlığın yanlarında kalan pahlı yüzeyler kabartma rumilerle bezelidir.

Şekil 4.13 Taçkapı

Şekil 4.14 Taçkapı yanındaki nişler

Şekil 4.15 Taçkapıdaki mukarnas

Şekil 4.16 Taçkapının bulunduğu mimari modülün kubbesi

Ön cephede bulunan revak kubbelerinin üzeri kurşunla kaplanmış, kubbeden kemerlere yük aktarım elemanı olarak pandantifler kullanılmıştır. Kubbe içi sıva üzeri kalem işi yapılmıştır (Şekil 4. 16).

Şekil 4.17 Revakları oluşturan strüktürel ögeler

Eserin batı cephesinde iki adet tabhane bulunmaktadır (Şekil 4. 19). Tabhanelere giriş sivri kemerli bir eyvandan yapılmakta ve tabhane üniteleri ve eyvanın üzerleri de kubbe örtülüdür. Cephede alt pencere ve tepe penceresi bulunmakta, alt pencerenin söveleri mermerden olup, üzerinde kemer bulunmaktadır. Tepe penceresinde ise revzen olduğu görülmektedir.

Şekil 4.18 Batı cephesi görünümü

Şekil 4.19 Batı cephesi

Şekil 4.20 Batı cephesi tabhane ve eyvanı

Yapının kıble / güney cephesi diğer cepheler gibi kurgulanmıştır. Mermer söveli pencereler kıblenin iki yanına simetrik bir şekilde konumlandırılmış, fakat tepe pencereleri şaşırtmalı bir şekilde dizilmiştir (Şekil 4. 20).

Şekil 4.21 Kıble cephesi

Yapının doğu cephesinde de batı cephesinde olduğu gibi 2 adet tabhane ve eyvan bulunmaktadır. Ayrıca minare de bu cephede bulunmaktadır (Şekil 4. 21), (Şekil 4. 22).

Şekil 4.22 Doğu cephesi genel görünümü

Şekil 4.23 Doğu cephesi eyvanı

Şekil 4.24 Doğu cephesi eyvan kubbesi

Şekil 4.25 Doğu cephesi

Eserin en çekici mimari elemanlarından biri olan, gövdesi burmalı minarenin (Şekil 4. 24) kare tabanlı kürsüsü harimin kuzeydoğu köşesindeki tabhaneye bitişiktir. Dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış olan sivri kemerli kapısı kuzeye açılmıştır. Küp biçimindeki pabuç kısmının köşeleri mukarnaslı üçgenlerle pahlanarak kareden sekizgene geçiş sağlanmıştır. Silindir şeklindeki gövdede, kaval silmeler ve bunların arasına yerleştirilen sır altı tekniğinde koyu lacivert çini kuşaklarla hareketli ve göz alıcı bir kompozisyon meydana getirilmiştir. Sekizgen tabandan yarım koni biçiminde başlayan on altı adet kesme taş kaval silme kısa bir süre dikey devam ettikten sonra sağa doğru dönüp helezani olarak sürmektedir. Şerefeden 1.50 metre kadar aşağıda önce sola, sonra sağa kıvrılarak bir zikzak oluşturmakta, ardından yine dikey konumda şerefe altına ulaşmaktadır. Kaval silmelerin arasındaki çini kuşaklar da aynı hareketi izleyip mukarnas dolgulu küçük nişlere saplanmaktadır. Şerefenin altı iki sıra sarkıtlı mukarnasla dolgulanmış, çevresi süslemesiz kesme taş korkuluklarla kuşatılmıştır. Gövdeye göre daha ince olan silindir biçimindeki petek, kurşun kaplı konik külah örtülüdür. Külahın eteğinde kemerli ve koyu lacivert çini dolgulu küçük panolar sıralanmıştır.

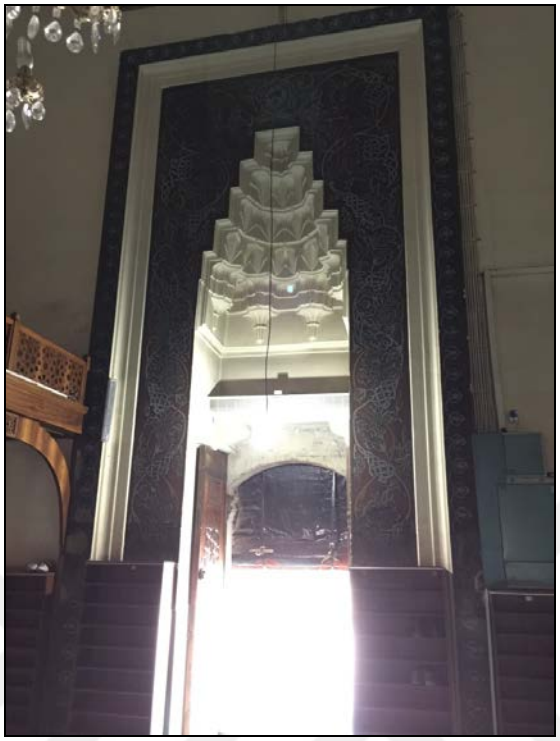
Şekil 4.26 Minarenin şerefe ve petek kısmı

Şekil 4.27 Minare ve yapının ilişkisi

Harime girildiğinde kapının iç mekana bakan cephesi mukarnaslı bir yaşmakla süslenmiştir (Şekil 4. 26). Üzerindeki pencerelerin arasında bulunan kalemişi yuvarlak

madalyonda, siyah zemin üzerine zerendüd tekniğinde yaldızla sülüs hatlı "ya Hazret-i Bilal-i Habeşi" ibaresi yazılmıştır (Şekil 4. 27).

Şekil 4.28 Taçkapının harime bakan cephesi

Şekil 4.29 Taçkapının üzerinde bulunan madalyon [1]

Kıble duvarının tam ortasında mihrap, mihrabın iki doğu batı yönünde birer adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Eyvanların içinde de birer adet dolap nişi bulunmaktadır. Söz konusu duvarda beşer adet tepe penceresi iki sıra halinde ve

[1] "ya Hazret-i Bilal-i Habeşi"

şaşırtmalı olarak düzenlenmiştir. Alt sırada yer alan üç pencereden ortadaki mihrabın, yanlardakiler dikdörtgen pencerelerin üstünde çakışmakta ve ikinci sıradaki iki pencere ise alttakilerin arasına yerleştirilmiş bulunmaktadır. Doğu ve batı duvarlarında beşer adet dikdörtgen pencere bulunmakta bunlardan daha küçük boyutlu olan uçlardakiler tabhane birimlerine ortadakiler ise eyvanlara açılmaktadır. Girişten itibaren birinci ve ikinci pencerelerin arasında aynı boyutlarda, yaşmakları mukarnaslı birer niş yer alır. Kıble ekseninde uzanan kare planlı birimler onikigen kasnaklar üzerinde yükselen ve pandantiflerle geçilen iki kubbeyle örtülüdür. Kasnaklara on ikişer adet yuvarlak kemerli ve alçı revzenli pencere, duvarların üst kesimlerine de bu kısımlarda ikişer adet bulunmaktadır. Eyvanlara da birer tane sivri kemerli tepe penceresi yerleştirilmiştir.

Şekil 4.30 Harimin kuzey cephesi

Şekil 4.31 Güneybatı cephesindeki eyvan ve minber

Şekil 4.32 Güneydoğu cephesindeki eyvan

Taçkapı gibi mihrap da beyaz ve gri kesme mermer sıralarından meydana getirilmiştir (Şekil 4. 31). İç içe iki dikdörtgen çerçevenin kuşattığı yarım sekizgen planlı mihrap nişi mukarnaslı bir yaşmakla donatılmış, köşeleri de kum saatleri ve mukarnaslı minyatür

başlıkları olan sütunçelerle yumuşatılmıştır. Hemen bütünüyle beyaz mermerden yapılan minber yalın tasarımı ile dikkat çeker. Sivri kemerli kapısını yanlardan kuşatan sövelerin dış köşeleri pahlanmış, buralara burmalı sütunlar, alt ve üstlerine de birer kum saatiyle mukarnaslı minyatür başlıklar yerleştirilmiştir. Kapının üstüne konulan dikdörtgen bir mermer levha üzerine kabartma olarak sülüs hatla kelime-i tevhid yazılmıştır. Üçgen yan yüzeyler geçmeli yıldız motifleriyle bezelidir. Köşelerinde yükselen gri mermerden yontulmuş kare kesitli sütunlarla lentoların taşıdığı prizmatik külah bir Selçuklu kümbetinin külahını andırmaktadır. Cami hariminde görülen kalem işi süslemelerin bir kısmı özgün olup Fatih Sultan Mehmed devrinden günümüze ulaşabilmiş nadir örneklerdendir. Bunların arasında, özellikle iki kubbenin arasındaki kemer üzerinde yer alan örgülü geçmelerle birbirine eklenmiş rumiler ve iki kartuşun içine yerleştirilmiş son derecede komplike hat kompozisyonları dikkat çeker [63].

Şekil 4.33 Mihrap

Şekil 4.34 Minber

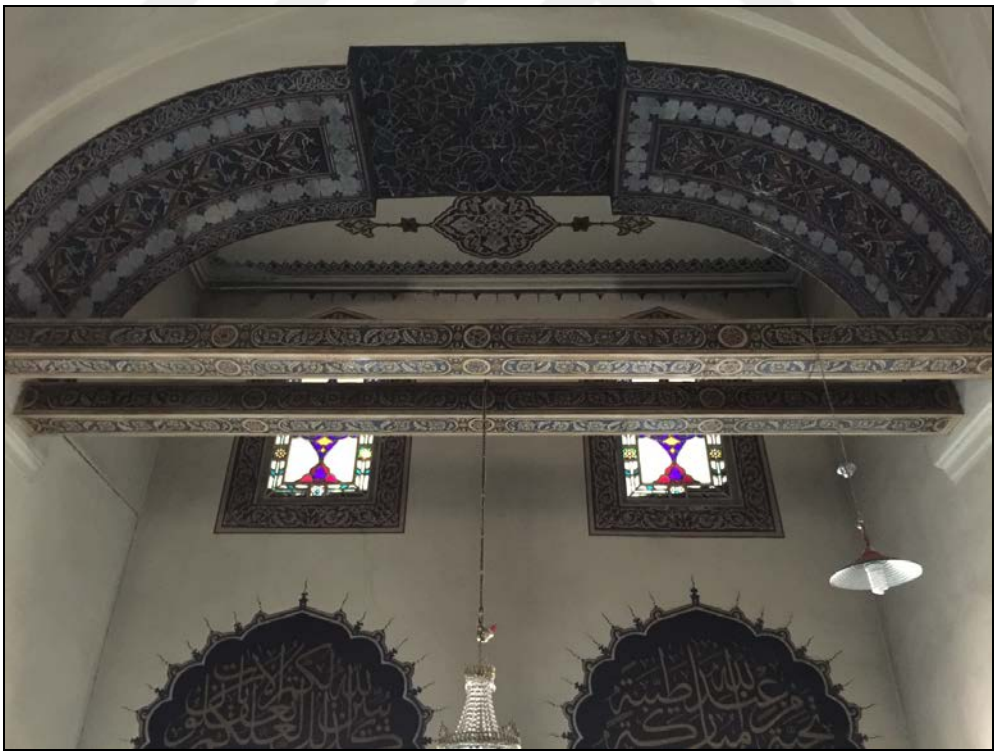
Caminin ana mekanı çift kubbeyle örtülüdür. Kubbe onikigen kasnak üzerine oturtulmuş ve kemer ile kubbe arası geçişler pandantifler ile sağlanmıştır. Her iki kubbe etrafı da pencerelerle çevrilmiştir. Kıble tarafındaki kubbenin her iki tarafında eyvan bulunmakta, eyvanları da kubbeler örtmektedir. Ana kubbe ve eyvan kubbeleri arasında bursa kemerleri ile geçiş sağlanmaktadır.

Harimi örten iki kubbe arasında geniş bir kemer bulunmakta ve kemeri iç yüzeyinde kalem işi ve hat tezyinatı bulunmaktadır. Hat tezyinatının özgün olduğu ve yapının ilk inşa döneminden korunduğu düşünülmektedir (Şekil 4. 33).

Harimde bulunan eyvanlara geçişte bulunan bursa kemerlerindeki Rumili tezyinatlar, bezemeler, harimin ana duvarlarında bulunan madalyonlar, taçkapının iç yüzeyinde bulunan mukarnaslı nişi kuşatan Rumili bezemeler de Fatih dönemine ait özgün elemanlardan olmakla beraber 1940'da yapılan restorasyonda bakım görmüştür.

Şekil 4.35 Harimi örten iki kubbe arasındaki kemer, özgün olduğu düşünülen tezyinat.

Şekil 4.36 Eyvanlarda geçişlerde bulunan bursa kemerleri

Şekil 4.37 Ana kubbelerden birinin dış görünümü

4.2 Mimar Ayas Cami'nin Kültür Mirası Olarak Değeri

4.2.1 Konumu ve Tarihsel Gelişimi

Günümüze kadar eski İstanbul olarak da bilinen Tarihi Yarımada/Suriçi hakkında birçok harita çizilmiş ve yayınlanmıştır. Bunlardan 1819 tarihli Kauffer haritası en eski ve önemlilerindendir (Şekil 4. 38). 1826 yılında Mühendishane öğrencilerinden Seyyid Mehmed tarafından çizilin harita da ise Tarihi Yarımada da bulunan kültür miraslarının yerleri ve isimleri bulunmaktadır (Şekil 4. 39). Bu açıdan söz konusu haritalar günümüzde referans alınabilecek değerli birer kaynak durumundadır.

Saraçhane semti'nin Osmanlı döneminde kuruluş ve gelişimi Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u almasıyla başlamıştır. Semtin asıl gelişimi, bugün kendi adıyla anılan semtte kendi külliyesini inşa ettirmesi ile başlamaktadır. Saraçhane Parkı ve bu parkın etrafındaki apartmanların bulunduğu yerden Aksaray'a doğru uzanan bugünkü Horhor semti'ne kadarki alan üzerinde, bir "Serrâçhâne" inşa edilmesini emretmiş ve geniş bir arasta biçimindeki bu tesis, 1475 tarihinde, İstanbul Saraçhanesi olarak kurulmuştur [22].

Saraçhane bölgesi Bizans İstanbul'undan bu yana bulunan Valens Kemeri (Bozdoğan Kemeri) (4.Yüzyıl),Saraçhane'deki Ayios / Hagios/ Aya Polyeuktos kilisesi (6.Yüzyıl) ve özellikle İstanbul'un fethinden sonra yeni imar faaliyetlerinin gerçekleştiği bir bölge olarak Fatih Camii Külliyesi (1470) ve çevresi, Osmanlı'nın görkemli devirlerinde inşa edilen Şehzadebaşı Camii (1548), ve Osmanlı geç devirlerinde yapılan Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi (1700) olmak üzere, İstanbul tarihinin her devrinde medeniyetin merkezi konumunda yer almış ve günümüzde de kültürel medeniyetimize ev sahipliği yapmaktadır. Saraçhane; bugün halen ayakta olan mimari eserlerin yanında, trajik bir şekilde kaybettiği mimari eserlerle de anılmaktadır. Bunlardan aynı aksta olan yalnızca bazıları; Çandarlı İbrahim Paşa hamamı, Ebu'l Fazl Medresesi, Tarihi Karakol, Mimar Ayas Cami, Mimar Ayas Sebili ve tarihi konaklar olarak bilinmektedir.

Saraçhane semti, kentin Osmanlı'ya geçişinden sonra kurulmuş ilk yerleşimlerinden, mahallelerinden ve eğitim merkezlerinden olması sebebiyle büyük önem taşımaktadır. Buna rağmen geçen yıllarda söz konusu semt büyük yıkımlara konu olmuş, bu sebeple günümüzde sadece bir kavşak noktası oluşturmaktadır. Günümüz Saraçhane semtinin sınırları; kuzeyde Vefa ve Unkapanı bölgesi, güneyde Aksaray, doğuda Vezneciler ve Beyazıt, batıda Fatih Külliyesinin bulunduğu bölge ile çevrelenmiştir. Konumu itibariyle Fatih ilçesinin merkezinde, en işlek yerlerindendir.

Şehrin en önemli trafik kavşağı ve ilçenin yeşil alanını oluşturan alanlar üzerinde, tarihi gelişimi içerisinde bir çok yapılaşmanın olduğunu görmekteyiz. Afios Poliuktos Kilisesi kalıntılarının devamında Muhtesip Karagöz Camii ve hamamı, Horhor Semti'nin başında ise Hayriye Lisesi ile Vüzeradan Münir Paşa Konağı tarihin belirli döneminde bulunmakla beraber bugün yitirdiğimiz eserlerin arasındadır.

Şekil 4.38 1819 tarihli Kauffer haritasında Suriçi

Şekil 4.39 1826 yıllarına ait İstanbul haritası [1]

[1] Mühendishane-i berri hümayun öğrencilerinden seyyid mehmed'in çizdiği harita

Tarihi Yarımada da bulunan Fatih semti, tarihi suriçinin tamamını oluşturmaktadır (Şekil 4. 40). Saraçhane'nin eski ihtişamlı günlerinden günümüzde ayakta kalabilen birkaç eserden biri olan Amcazade Külliyesi'nin kavşaktaki trafik ışıkları ile parkın bir bölümünü içine alan yerde, Fatih Camii mimarlarından olan Mimar Ayas'ın adını taşıyan ve kendi vakfiyesi olan, aynı zamanda İstanbul'un eski müftülerinden Ali Yekta Efendi'nin yirmi iki sene imamlık yapmış olduğu Mimar Ayas Cami bulunmaktaydı.

Mimar Ayas Cami'nin bulunduğu mevki, İstanbul'un incisi olarak nitelendirilen Tarihi Yarımadası içerisinde Fatih ilçesine bağlı Saraçhane semtinde ve bugünkü Saraçhane meydanındadır (Şekil 4. 41).

Şekil 4.40 Istanbul Fatih günümüz haritası [65].

Şekil 4.41 Saraçhane günümüz haritası [65].

Söz konusu cami; Mimar Üstad Ayas Mescidi, Mimar Ayas Mescidi veya Saraçhanebaşı Mescidi isimleriyle de anılmaktadır. Fakat tescil olarak 'Mimar Ayas Camii' adı ile tescil edilmiştir. Eserin faaliyete başlangıç tarihi olarak Evâil Zilhicce 879/ 07-17 Nisan 1475 verilmektedir [61]. Günümüze kadar çizilmiş her haritada yer almaktadır. Bunlardan en eskis 1847'de çizilmiş olan Camiler haritasıdır. Camiler haritasında 222 numaralı yapı, mimar ayas cami olarak görülmektedir (Şekil 4. 42).

Dönem haritalarından bir diğeri camiler haritasından yaklaşık 25 yıl sonra, 1914-18 yılları arasında Şehremaneti harita şubesi müdürü olarak görev yapan Necip Bey tarafından çizilmiştir. Necip bey aslında bu haritayı bir şehir gezi rehberi olarak çizmişse de bu haritalarda dönemin mimari eserleri ve camileri de yer almaktadır. Söz konusu bu haritada da Mimar Ayas Cami'nin varlığı açıkça görülmektedir (Şekil 4. 43). Çeşitli tarihlerde çizilen bu İstanbul Haritaları'nda Mimar Ayas Camii ve bulunduğu parsel açık bir şekilde kaydedilmiş ve haritalanmıştır [72].

Şekil 4.42 1847 Camiler haritası [1]

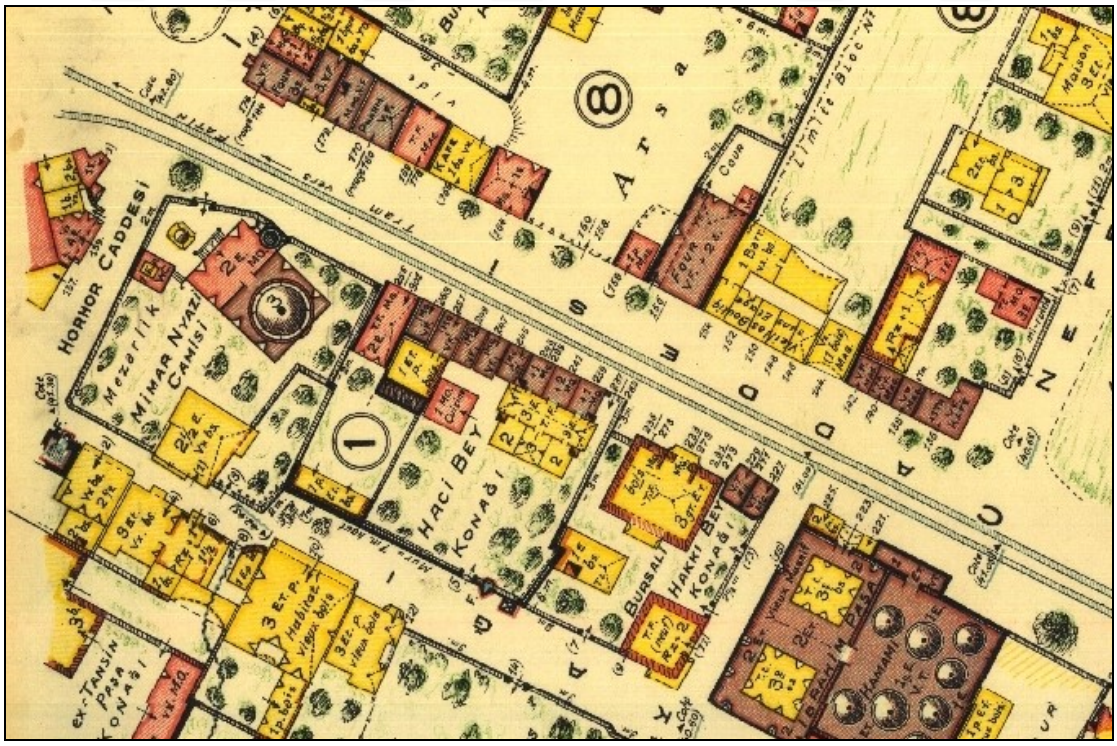
Şekil 4.43 1918 Necip Bey haritasında Mimar Ayas Cami

[1] Haritada 222 numaralı yapı, mimar ayas cami

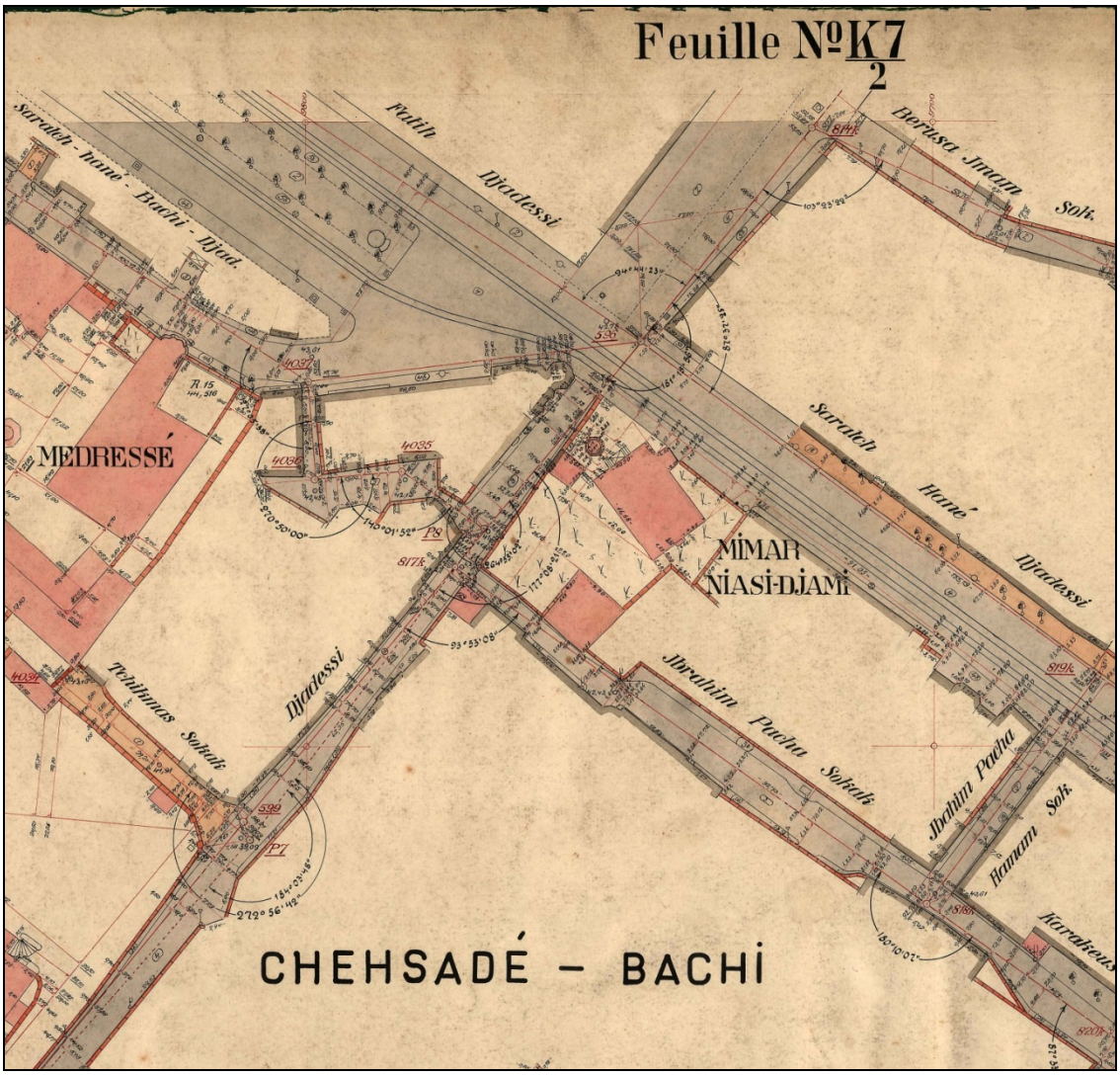
Günümüze ulaşan diğer önemli haritalarında birisi de şüphesiz ‘Pervititich’ İstanbul Haritası’dır. Özellikle yangın, deprem gibi doğal afetlerden etkilenen İstanbul’un bir sigorta planına ihtiyaç duyulmuştur. Pervititich sigorta planı/haritası bu bağlamda her bir detayı vererek çizilmiş ve günümüzde çok önemli bir referans kaynak eseri haline gelmiştir. Pervititich haritasında görüldüğü üzere (Şekil 4. 44), Mimar Ayas Cami; çevresindeki kamu yapıları, aynı aksta bulunan kamu yapıları ve konaklar dahil görülebilmektedir. Söz konusu haritada cami, ‘’Mimar Nyazi Camisi’’ şeklinde belirtilmiştir.

Günümüzde referans olarak kullanılan diğer önemli harita ise ‘Alman Mavileri’ İstanbul Haritasıdır. Alman Mavileri haritası, günümüz modern haritacılık sistemi ile çizilmiş olduğundan, ölçü, kot gibi teknik konularda oldukça isabetlidir. Caddeler ve hatta mimari eserlerin üzerinde ölçüler, kotlar ve alanları yazmaktadır (Şekil 4. 45). Bu harita da ise cami, ‘’Mimar Niasi Camii’’ adıyla belirtilmiştir.

İki haritada farklı ve hatalı şekilde, ‘’Mimar Nyazi Camisi’’ ve ‘’Mimar Niasi Camii’’ isimleri muhtemelen osmanlıcadan latin alfabesine çevrilirken oluşan hatalardan kaynaklanmaktadır.

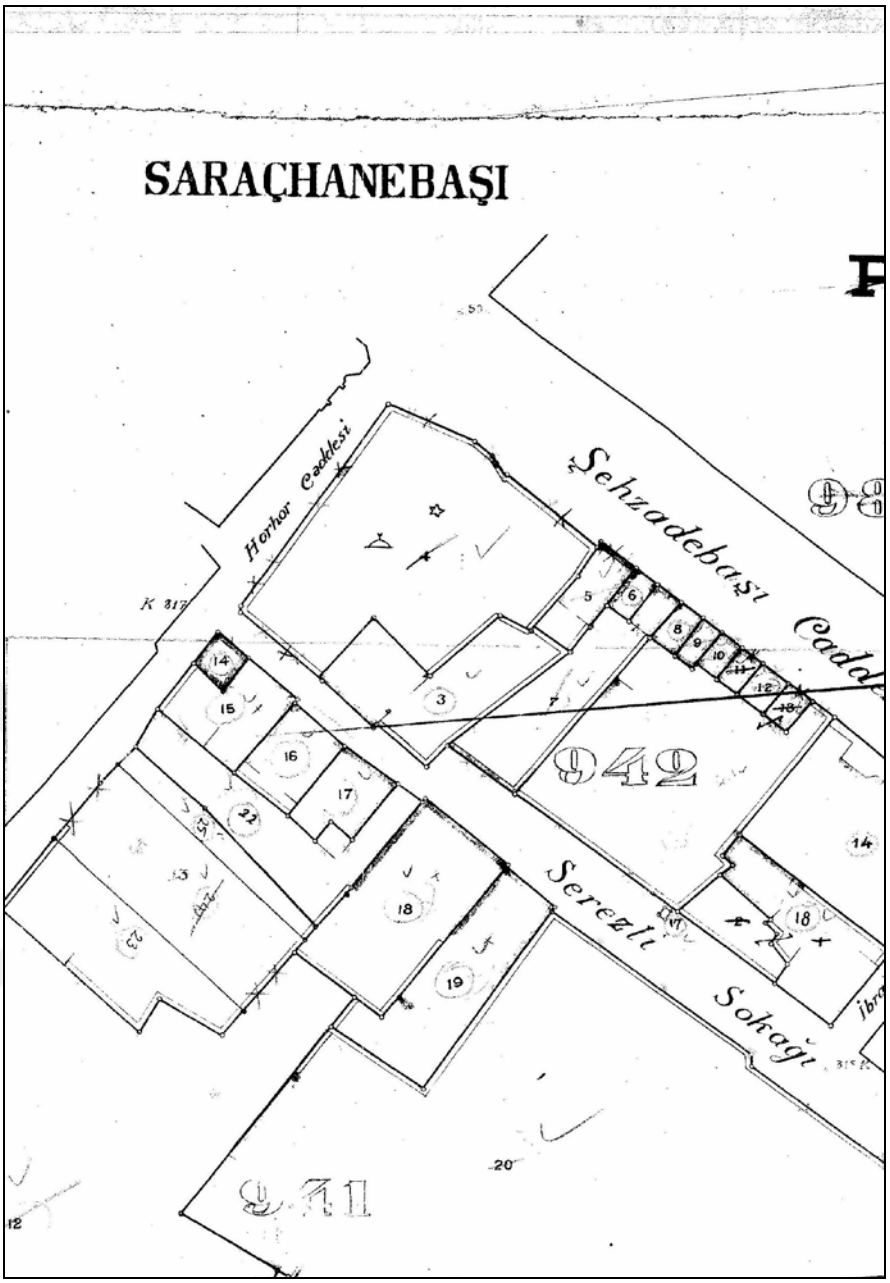

Şekil 4.44 Pervititich haritalarında Mimar Ayas Cami

Şekil 4.45 Alman mavileri haritasında Mimar Ayas Cami

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin '19. Asırda İstanbul Haritası' kitabında, İstanbul'un mahalleleri haritası detaylı olarak yayınlanmıştır. Söz konusu haritalarda dönemin imar parsel ve adaları dahil verilmektedir. Ayverdi haritalarında Mimar Ayas Cami ve Mimar Ayas Mahallesi yer almaktadır (Şekil 4. 46). 942 ada, 4. Parselde bulunan Cami, etrafındaki bahçe, dükkan ve konaklar dahil alanlarıyla beraber verilmektedir . Haritada Cami'nin üç yola cephesi olduğu açıkça görülmektedir. Horhor Caddesi ile Şehzadebaşı Caddesi köşesinde, diğer taraftan da Serezli Sokağı'na cephesi bulunmaktadır.

Şekil 4.46 Ekrem Hakkı Ayverdi haritasında Mimar Ayas Cami [1] [68].

Kısmen yolda çoğu parkta kalarak yıkılan mescidin bulunduğu mahalle de Mimar Üstad Ayas Mescidi Mahallesi şeklinde kayıtlarda geçmektedir. Mahallenin adının da camiden dolayı verilmiş olması, mescidin mahalleyi kuran mescid olduğunu ve mahalle kurulurken ilk inşa edilen yapılardan olduğunu kanıtlamaktadır. Bu nedenle mescidin adı mahallenin ilk adı olmuştur [66].

[1] Haritada mimar ayas cami 4 numaralı parselde bulunmaktadır.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin diğer bir kitabı olan '' Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri'' eserde geçen bilgiler bu durumu kanıtlar niteliktedir;

''Fatih Cami'i nahiyesinde (Mahalle-i Mescid-i Mi'mar Üstad Ayas) namı ile mukayyed olup, vakfiye tarihi 879 (1474) dur. H.D.I.-122 de (Saraçhane Başı Camii'i Mahallesi) ismi altında mukayyeddir. M-21 de cami'in bahsi vardır. 1922 cetvelinde Şehzade Başı Maliye Şubesi mahalleleri arasında (Mi'mar Ayas) namı ile dercolunmuştur. Son teşkilatta (Baba Hasan Alemi Mahallesi) hududları içinde kalmıştır.'' [67].

Mimar Ayas Mescidi mahallesi ismi, zaman içerisinde mahalle çehresindeki değişime ve gelişmeye uygun olarak değişmiştir. İlk olarak, mahallenin hemen yanında inşa edilen Fatih Saraçhanesinden dolayı mahalle adı Saraçhane Mahallesi'ne dönüşmüştür. Bununla beraber mescidin adı da Saraçhanebaşı Mescidi olmuştur[1] [71].

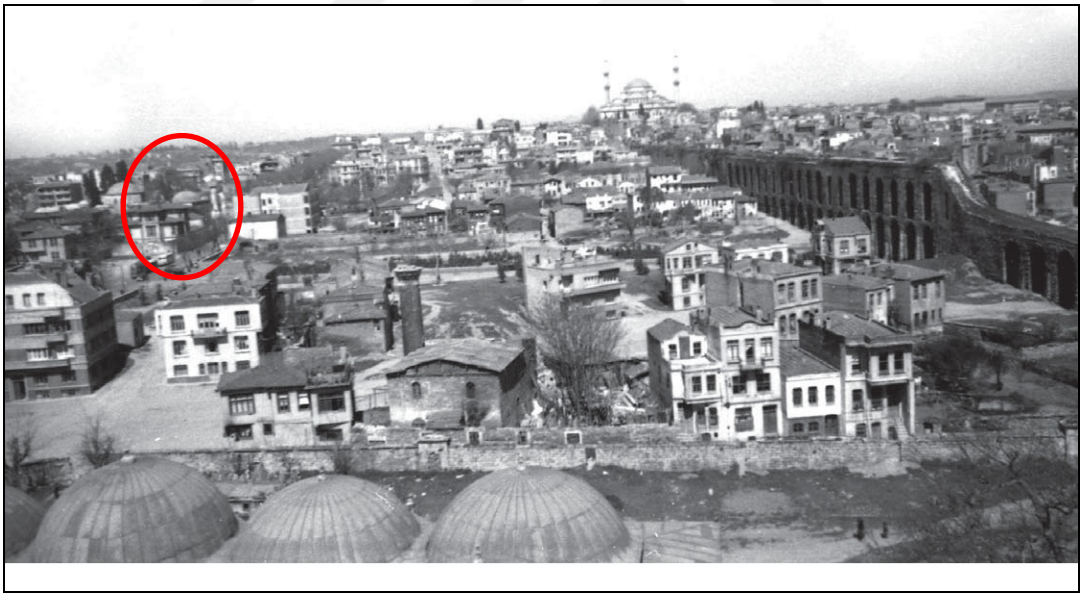
Cami'nin bugün için çevresiyle olan ilişkisini tam olarak bilmek mümkün değildir. Çünkü ne o dönemdeki mahalle yapısı ayakta kalabilmiştir, ne de söz konusu cami. Fakat elimizde bulunan arşiv fotoğraflarından Cami'nin çevre ile ilişkisi hakkında yorumlar yapılabilmektedir. Bu açıdan 1918 tarihli Alman Arkeolojisi hava fotoğrafları büyük önem taşımaktadır. Fotoğrafta da görüldüğü üzere (Şekil 4. 47), Mimar Ayas Cami, Firuzağa Cami, Muhtesip Karagöz Cami ve Fatih Belediye Binası aynı çevrede bulunmaktadır. Aynı fotoğrafta mahalle yapısı, sokakların topografyadaki dağılımları ve Fatih Anıtı da gözlemlenmektedir.

Diğer bir tarihi arşiv fotoğrafında da (muhtemelen Şehzadebaşı Cami'nden çekilmiştir), (Şekil 4. 48), mahalle yapısını, sivil mimariyi, Mimar Ayas Cami'nin diğer anıt eserlerle olan ilişkisini ve bunların tarihi çevredeki yerini anlayabilmemiz mümkündür. Söz konusu fotoğrafta Valens Kemeri, Fatih Cami, Amcazade Hüseyin Paşa Medresesi ve mahalle dokusu açıkça görülmektedir.

[1] Encümen Arşivi, 11.01.1941 tarih, sıra no 524, Dosya nr. 624

Şekil 4.47 1918 tarihli Alman Arkeolojisi hava fotoğrafı

Şekil 4.48 Saraçhane Bozdoğan Kemeri ve Mimar Ayas Cami [69].

Şekil 4.49 Fatih eski belediye binası, Mimar Ayas Cami [1]

Mimar Ayas Cami yapılırken akar ve hayır olması sebebiyle aynı isimle bir de vakıf kurulmuştur. Bu vakıf Evkaf-ı Hümayun Vakfiye Defteri'nde ; ''Atîk Mimar Ayas bin Abdullâh Vakfı''[2] şeklinde geçmektedir. Ayrıca söz konusu vakıf; İVTD'de (İstanbul Vakıfları Tahrir Defterinde) ''Vakf-ı Mimar Ayas'' ismiyle kaydedilmiştir. Vakıflar kurulurken, vakfı kuranlar tarafından bazı şartlar ve notlar düşürülebilmektedir. Bu vakıf şartı gereği de, eğer vakıf evlâdı kalmassa vakfın mütevelliliği, Mimar Ayas Camii imamına geçmesidir. Bu sebeple daha sonraki yıllarda düşürülen not gereği vakfın adı, vakıf şahsiyet kaydında ''Mimar Ayas Mescid-i Şerifi Vakfı'' olarak kaydedilmiştir[3][71].

Yine İstanbul Vakıfları Tahrir Defterinde Mimar Ayas vakfına ait bir de sıbyan mektebi bulunduğu fakat söz konusu mektebin caminin yıkımından önce işlevini yitirdiği ve yok olduğu belirtilmektedir [66].

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 'Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri' Kitabında ''Mimar Ayas Mescidi Vakfı'' yla ilgili şu şekilde yazmaktadır.;

[1] Süleyman faruk göncüoğlu arşivi

[2] VGMA, Evkaf-ı Hümayun Vakfiye Defteri nr.630, s.17, sıra 28

[3] VGMA, Şahsiyet Kayıt Esas Defteri nr. 133, Umumi nr.1675

‘’Mi’mar Ayas’ın vakfiye sureti Süleymaniye Kütüphanesindeki Es’ad Efendi kitapları arasındadır. Aslından vakfiyeyi tedkıyk II. Cüz’ü neşreden tasnif komisyonu ölçü olarak 2000 x 260 rakamını vermiştir. Bu her halde milimetre olacaktır. Yazı nesih imiş.

Biz bu vakfiyeyi Evkafdaki suretinden tedkıyk ettik. Buna nazaran Mi’mar Ayas bin Abdullah, Camcılar Mahallesi’ndeki mescidi için 1- Mescid civarında 10 dükkan, 2- Bunların karşısında 22 dükkan, 3- Bu dükkanlarla mahdud 16 evlek odalar denilen menzil, kuyu ve müştemilat, bunların birisi mektep, birisi imam, birisi müezzin ve biri muallime mahsustur, 4- Sahn-ı mescidde 3 ev vakfetmekte, imama 4, müezzine 2.5, mütevelliye 2 dirhem, cabiye hasılın 1/10 u, 3 beratı (büyük cami mumu) beheri 60 ve senede 50 dirhem hasıra bunların ziyadesi tamire ayırmaktadır. Ayrıca muallim evinde rahlesiyle bir Kur’an-ı Kerim, haremde bir kışlık ev, Kara Hisar’da arazi, Sofular Mahallesi Mescidi’ne Kur’an cüzü vakfetmektedir. Tarihi Evail-i Zi’l-Hicce 879 (Nisan 1475 başları) olup 20 şahit tarafından imzalanmıştır.

Vakıf tahrir defterinde vakfiye aynı tarihle gösterilmekte , 30 cüz Mushaf-ı Şerif, mektebe diğer bir Mushaf, zevaidden 13652,3720 akçe iradlı 12 dükkan ve 16 oda , imam için yine 2 ev, müezzin için 1 ev mesken gösterilmektedir.. 3 ev de mescide ilhak olunmuştur. Ayrıca Kara Hisar’da arazi ve ev gösterilmiştir. Bundan imama 3, müezzine 2, muallime 1, mütevelliye 2, 5 cüz-hana 2,5 yevmiye, cabiye ayda 15, senede 3 beratiye 180, hasıra 50 akçe tahsis edilmiştir. Görülüyor ki dükkan adedi azalmış , odalar fazlalaşmıştır, vazifelerde de tankıysat vardır. Bu da vazifelilerin umumi derdidir; iradın neticede azalmasının önüne geçilememiştir. Hadıka bu mescide Sarachane Başı ismini verir. Abidelerimiz adlı kitap duvardaki iki kitabeyi latince yazıp şadırvanın 1314 tarihinde Yağlıkçı Hacı Ali Efendi tarafından yapıldığını söyler. Avlu kapısı üstünde de Sami Efendi’nin fevkalade bir yazısı olduğunu hatırlıyoruz. Hazire de çok genişti. ‘’ [66].

Ayrıca, ‘’İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Katalogları- Vakıfnameler ‘’ kısmında bulunan ‘’Mimar Ayas Ağa Vakıfnaması’’ kısmında söz konusu Vakıfname şu şekildedir;

‘’ Mimar Ayas Ağa Vakıfnaması,

Vakıf: MİMAR AYAS AĞA B ABDULLAH:

Sarayda yetiştirilmiştir. Devşirme olması muhtemeldir. Fatih Sultan Mehmed zamanında Mimarbaşılığa yükselmiş. İstanbul surlarının onarılması, şehirdeki ilk Türk abildelerinin inşasında önemli rolü olmuştur. H.892 – M 1486/7 yılında ölerek kendi adına yaptırdığı mescit kabristanına defnedilmiştir.

Eser: Saraçhane başında inşa ettiği mescidi için vakfettiği emlak ile bu mescidin hizmetlerine ödenecek ücretlere dair vakıfnamedir. Bu mescit ve yanındaki kabristan, Yeniçeriler caddesinin genişletilmesi münasebetiyle son yıllarda yıktırılmıştır.

Vakfı Tescil Eden: Kazasker Kestelli Mustafa Muslihüddin Efendi

Vakfiye Tarihi: Zilhicce 879 – Nisan 1476 ‘’ [58].

Vakfiyeyle ilgili diğer bir bilgi de Fatih Sultan Mehmed’in 877/1472 tarihli vakfiyyesinde geçmektedir.

‘’Mimar İyas, 548; Tamamı: Bir hanut, Gürci Mahallesinde, eski Kemerin yakınında, iki taraftan ana yol ve diğer iki taraftan sahibinin mülkü ile sınırlanmış, Mimar İyas’a ait mukata’attandır. ‘’ [58].

Mimar Ayas Cami; 1695 tarihinde meydana gelen büyük yangında zarar görmüş ve kullanılamaz hale gelmiştir. Cami’nin var olan vakfı tarafından masrafları büyük ölçüde karşılanarak dönemin Hassa Mimarı Mehmet Dede bin İshak’ın görevlendirilmesiyle cami’nin keşif ve tamiri yapılmıştır[1] [71].

[1] İstanbul Kadısı’nın Gurre-i Zilhicce Sene 1106/13-23.07.1695 tarihli hücceti. (Milli Kütüphane, İstanbul Kadılığı Şeriye Sicili, Defter nr. 8766, s.4).

Ayrıca eser hakkında şöyle bir iddia daha bulunmaktadır; eserin Mimar Ayas tarafından mescit olarak inşa edildiği yani Cuma namazlarının kılınmadığı, sadece vakit namazlarının kılındığı fakat Kilari Mehmed Ağa tarafından minber koyularak caminin mescidden Cuma namazlarının da kılındığı Cami'ye dönüştürüldüğü iddiasıdır [31],[70]. Şadırvandaki kitabesine göre cami H. 1314/1896 yılında yağlıkçı esnafından Hacı Ali Ağa tarafından önemli ölçüde tamir görmüştür. Bu sebeple Hacı Ali Ağa, Encümen Arşivi Envanter kayıt fişinde caminin ikinci banisi olarak not düşülmüştür[1][71]. Kilari Mehmed Ağa'nın da caminin mihrabı önündeki mezarlıkta kabrinin olduğu kaynaklarda belirtilmektedir [31],[70].

Şekil 4.50 Mimar Ayas Caminin kitabesi [2]

Eserin yok olma tarihi 1957'dir [31]. Encümen Arşivi kayıtlarında bu durum şöyle ifade edilmektedir;

"1957 imar faaliyetleri sırasında Encümenin mütalaası sorulmadan belediye tarafından yıkılmıştır"[3] şeklinde geçmektedir [71].

[1] Encümen Arşivi, Mimar Ayas Şaraçhanebaşı Camii, Dosya nr.624.

[2] İbrahim Hakkı Konyalı Arşivi

[3] Encümen Arşivi, Dosya nr. 624, Kayıt sıra nr. 524.

Caminin bulunan Vakıf kayıtlarında ise yıkım tarihi, kaydı düşülmesi yerine, herhnagi bir yıkım sebebi belirtilmeden "adı geçen imam ve mütevelli Ali Yekta Efendi 28.09.1948 tarihinde Laleli Camii ikinci imamlığına nakli ile tevliyet kendiliğinden ref olunmuştur"[1] şeklinde not düşülmüştür [71]. Buradan anlaşılığı üzere Cami 1948 yılından itibaren kullanılması istenmemiş, vakfı mütevellisiz bırakılmış, caminin kendiside imamsız ve kadrosuz halde boş bırakılarak bakımsızlığa terkedilmiştir [71].

Ayverdi'nin kitabında; '' … bu mescid, yol yüzünden yeniden ihya edilmek şartıyla hiçbir iz bırakılmadan yıktırılmış ise de yeniden yapılmadığı gibi banisinin kabri de yok edilmiştir ''[61] denilmektedir. Fakat Mimar Ayas'ın kabrinin Eyüp'te Afife Hatun Tekkesi haziresinde bulunan mezarlığa nakledilerek kurtarılmıştır.

Eserin günümüzde özgün arsası Fatih ilçesi Baba Hasan Âlemi Mahallesi içerisinde, 158. Paftada bulunmaktadır. Ada ve parseli yol işgalinde bulunmaktadır. Fatih'ten Şehzadebaşı'na giden caddede, bir kolu Aksaray'a, diğer kolu Unkapanına bağlanan kavşakta Macarkardeşler Caddesi'nin Saraçhane alt geçidi ile kesiştiği yere yakın mesafede bulunmaktadır. Söz konusu alan cadde ve park alanına dönüştürülmüş alanda kalmaktadır.

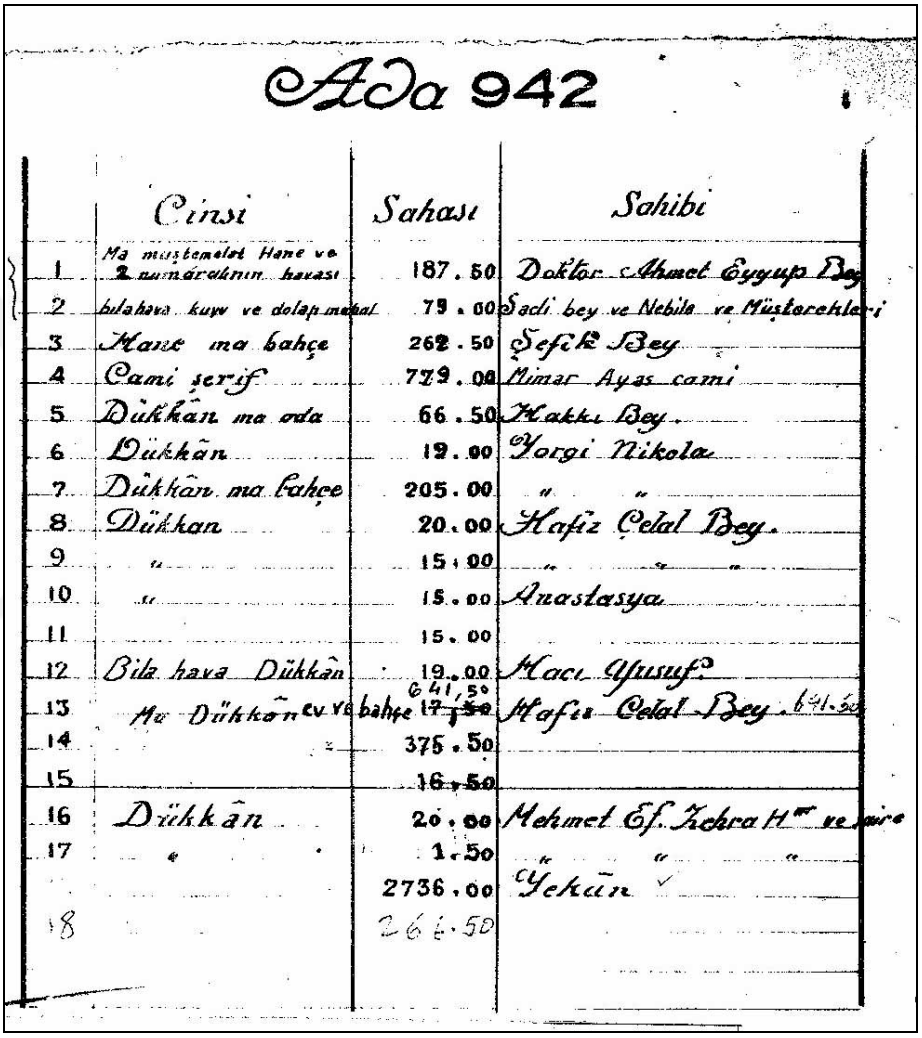
4.2.2 Mimari Özellikleri

Mimar Ayas Camii; Anıtlar Yüksek Kurul'unun hakkında geri çekilerek yeniden yapımı kararına rağmen, mevcut caddeyi genişletmek amacıyla yıkılarak taşları da Samatya'dan denize dökülmüştür. Alman Mavileri haritalarında ve Pervititich haritalarında bulunan haliyle cami alanının; cami, sıbyan mektebi, mezarlık, sebil ve şadırvandan oluşan bir külliyeden oluştuğu görülmektedir. Bu haliyle adını verdiği mahalleye de hizmet etmekte olan külliyenin Ekrem Hakkı Ayverdi haritalarındaki vaziyet planında da alanının 779 m^2 den oluşan bir arazi üzerinde olduğu görülmektedir (Şekil 4. 51).

Alman Mavileri haritalarında da detaylı bir şekilde görüldüğü üzere (Şekil 4. 52), Cami'nin taban oturumu 16,00 x 10,50 metre ölçülerinde olduğu çıkarılmaktadır. Böylece oturum alanının yaklaşık 160 metrekare olduğu da belirlenmektedir.

[1] VGMA, Şahsiyet Kayıt Esas Defteri nr. 133, Aded-i Umumi nr. 1681.

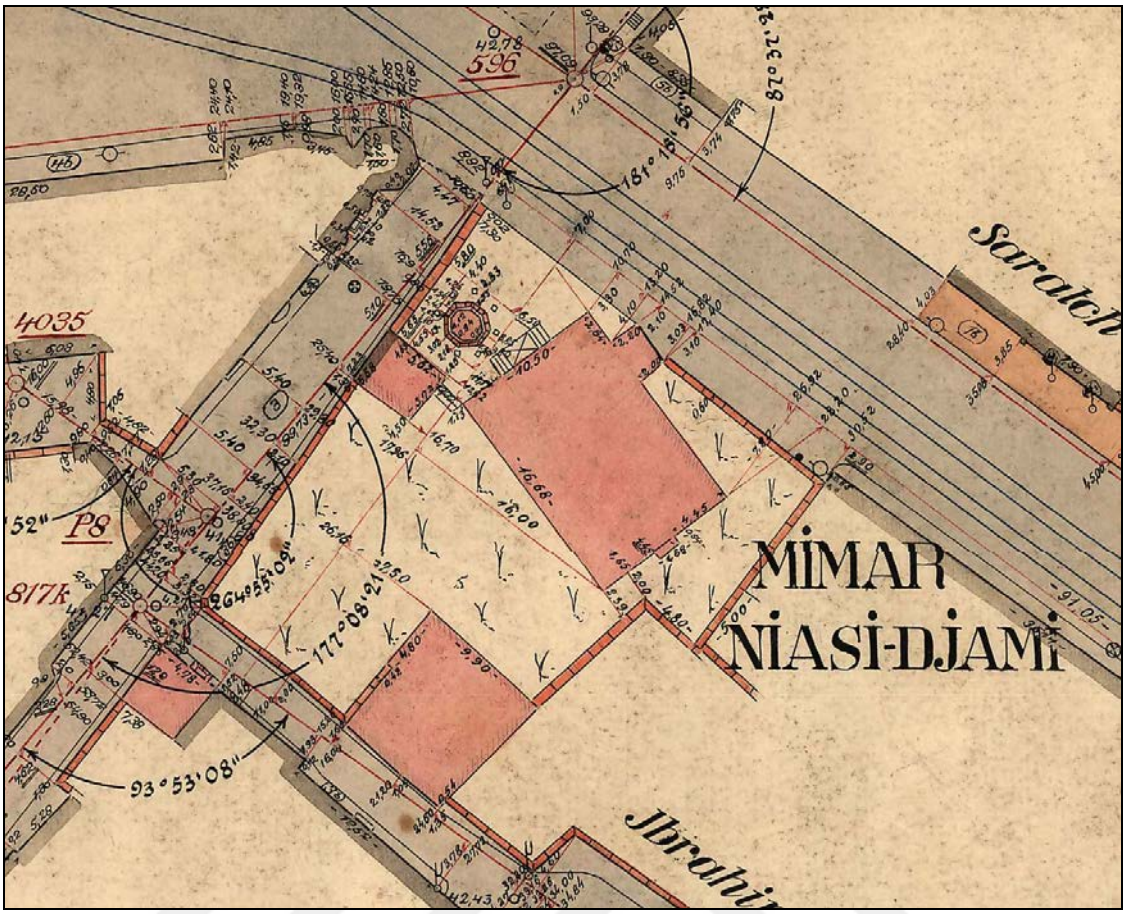
Saraçhanebaşı caddesinden bahçenin ana girişi olduğu ve avluya girişte şadırvan ile karşılaşılmaktadır. Şadırvanın arkasında tuvalet olduğu düşünülen bir mekân bulunmaktadır. Caminin mihrap kısmında, yani güney doğu ve güney batı tarafında mezarlık/hazire bulunmaktadır. Mezarlığa giriş sebilin yanından, caminin girişinin hemen solundan olduğu görülmektedir. Güneydeki İbrahim paşa caddesinden ise sıbyan mektebine girişin olduğu gözlemlenmektedir.

Ada 942

	Cinsi	Sahası	Sahibi
1	Ma müştemelat Hane ve 2 numaralının havası	187.50	Doktor Ahmet Eyyup Bey
2	bilahava kuyu ve dolap mahal	79.00	Sadi bey ve Nebile ve Müşterekleri
3	Hane ma bahçe	262.50	Şefik Bey
4	Cami şerif	779.00	Mimar Ayas cami
5	Dükkan ma oda	66.50	Hakkı Bey.
6	Dükkan	19.00	Yorgi Nikola
7	Dükkan ma bahçe	205.00	" "
8	Dükkan	20.00	Hafiz Celal Bey.
9	"	15.00	" " "
10	"	15.00	Anastasya
11		15.00	
12	Bila hava Dükkan	19.00	Hacı Yusuf
13	Ma Dükkan ev ve bahçe	641,50 ~~17.50~~	Hafiz Celal Bey. 641.50
14		375.50	
15		16.50	
16	Dükkan	20.00	Mehmet Ef. Zehra Hm ve Emire
17	"	1.50	" " "
		2736.00	Yekün
18		266.50	

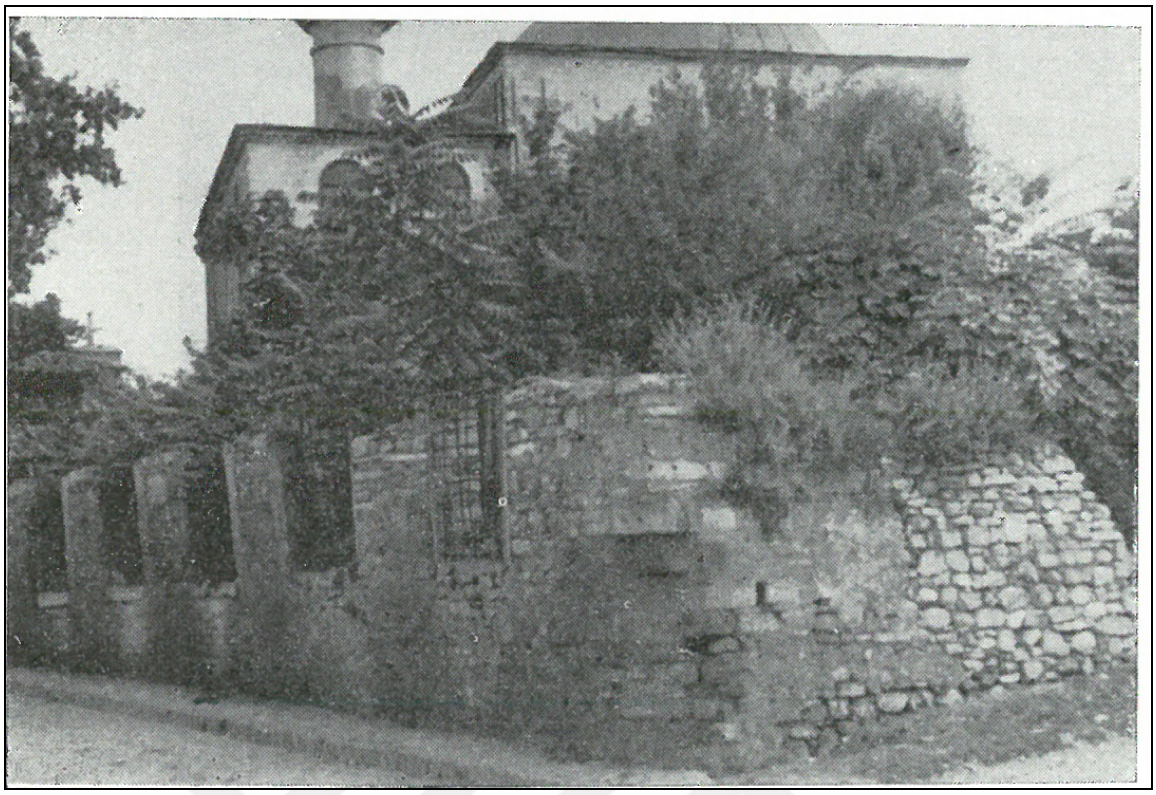
Şekil 4.51 942. ada 4. parsel de belirtilen 779 m^2 alanlı Mimar Ayas Cami [68].

Şekil 4.52 Alman mavileri haritasında detaylı ölçüler

Cami bahçe duvarları, kesme taş, kaba yonu taştan ve yer yer moloz taştan yapılmış, bazı yerlerde lokma parmaklıklı pencereler ile bahçeden caddeye açıklıklar verilmiştir. Bu durum Ayverdi'nin kitabında bulunan arşiv fotoğrafından görülmektedir. Caminin mezarlık tarafından çekilmiş bu fotoğraf bakımsız bahçe duvarının durumunu ve yapım tekniği ile malzemesini anlatmaktadır (Şekil 4. 53).

Ayverdi'nin arşivi ve Encümen arşivindeki aynı açıdan farklı zamanlarda çekilmiş fotoğraflarda caminin dış ihata duvarlarındaki bozulmalar ve bakımsızlıklar görülmektedir (Şekil 4. 53).

Şekil 4.53 Mimar Ayas Cami ihata duvarı [1]

Şekil 4.54 Mimar Ayas Cami sokak görünümü [2]

[1] Encümen Arşivi, Mimar Ayas Şaraçhanebaşı Camii, Dosya nr.624.

[2] Encümen Arşivi, Mimar Ayas Şaraçhanebaşı Camii, Dosya nr.624.

Cami; kare planlı, merkezi- tek kubbe ile örtülmüştür (Şekil 4. 54). Daha sonradan iki katlı son cemaat yeri eklenmiştir. Toplamda altlı üstlü 22 adet pencereden ışık alan cami [31], 1310 (1894) depreminde bir kısmı yıkılmış, kubbeli olarak tamamı moloz taşıyla kısmen yeniden yapılmıştır. Caminin minaresinin de yeniden yapıldığı yalnızca minarenin kaidesinin özgün yapıdan olabileceği gözlemlenmektedir. Duvarlar lüzumundan fazla yüksek tutulmuş, kubbe sağır bırakılmıştır. Cami zevksiz bir şekilde yeniden yapılmış eolmakla beraber, Fatih Sultan Mehmed'in ve dolayısıyla Fatih Cami'in mimarının bıraktığı bir yadigar olması ve mimarın kabrini ihtiva etmesi sebebiyle, büyük tarihi ve manevi kıymet taşımakta olduğu belirtilmiştir. Cami'nin ihata duvarlarında iki kitabe bulunmaktadır. Birincisi Horhor Caddesi'nde orta pencere sedirinde bulunmaktadır (Şekil 4. 55). Ayverdi'nin beyanına göre mescid bir defa yangın görmüş ve kısmi şekilde yeniden yapılmıştır [61].

Cami'nin yeniden yapılan minaresi ve deprem öncesinden kalan özgün minare kaidesinin üslup farklılığı çok açık olarak görülmektedir (Şekil 4. 56). Cami minaresinin kaidesi klasik dönem Osmanlı cami kaidesi iken, minarenin pabucunun armudi şekilde olması, minarenin geç dönem Osmanlı ampir üslubu ile yapıldığını göstermektedir. Ayrıca minarenin tuğla üzeri sıvalı oluşu da özensiz ve niteliksiz bir yeniden yapım olduğunu göstermektedir [31]. Camiye sonradan eklenen iki katlı son cemaat yerinin, fotoğraftan anlaşıldığı üzere kaba yonu taştan yapıldığı ve yine özensiz bir işçilik ürünü olduğu bellidir.

Cami'nin malzemesi ve yapım tekniğine bakıldığında. Kullanılan büyük kesitli ve sık geçirilen açık kılıçlama ile, duvarların yanal deprem yüklerine karşı koyabilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Yapılan bu klasik Osmanlı yapı detayından cami'nin beden duvarlarının muhtemel genişlikleri çıkarılabilmektedir (Şekil 4. 58). Ayrıca cami'nin kesme taştan ve sağır kubbeyle yapıldığı bilinmektedir [73].

Şadırvandaki kitabesine göre cami H. 1314/1896 yılında yağlıkçı esnafından Hacı Ali Ağa tarafından esaslı tamir görmüştür. Bu nedenle bu kişi Encümen Arşivi Envanter kayıt fişine ikinci bani olarak kaydedilmiştir[1]

[1] Encümen Arşivi, Mimar Ayas Şaraçhanebaşı Camii, Dosya nr.624.

Encümen Arşivi fotoğrafından elde edilen tek iç mekân fotoğrafında, mihrap, mihrabın solunda bir ayaklı saat, sağ tarafında büyük mumluk ve alelade ahşaptan yapılmış minberi görülmektedir (Şekil 4. 59) [31].

Şekil 4.55 Mimar Ayas Cami bahçe duvarı kitabesi ve komşu yapıyla olan ilişkisi [1]

[1] Encümen Arşivi, Mimar Ayas Şaraçhanebaşı Camii, Dosya nr.624.

Şekil 4.56 Mimar Ayas Cami giriş cephesi ve minaresi [1]

[1] [1] Encümen Arşivi, Mimar Ayas Şaraçhanebaşı Camii, Dosya nr.624.

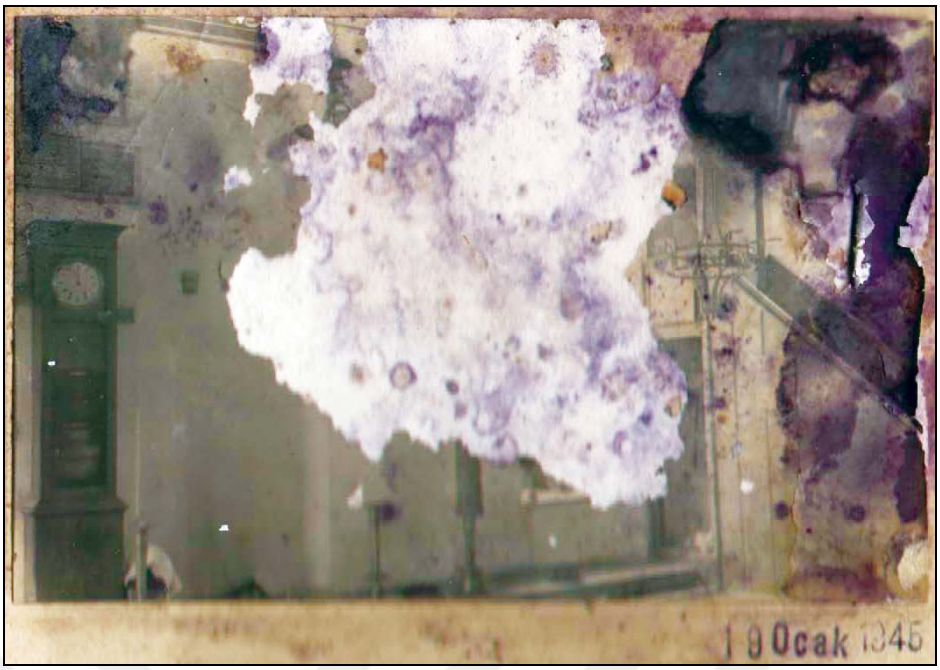
Şekil 4.57 Mimar Ayas Cami'nin bulunduğu şehzadebaşı caddesi ve tramvay yolu [1]

Şekil 4.58 Mimar Ayas Cami'nin mezarlık tarafındaki cephesi [2]

[1] Encümen Arşivi, Mimar Ayas Şaraçhanebaşı Camii, Dosya nr.624.

[2] Encümen Arşivi, Mimar Ayas Şaraçhanebaşı Camii, Dosya nr.624.

Şekil 4.59 Cami'nin iç mekan fotoğrafı [1]

Şekil 4.60 Şadırvan fotoğrafı [1]

[1] Encümen Arşivi, Mimar Ayas Şaraçhanebaşı Camii, Dosya nr.624.

4.2.3 Yapı Hakkındaki Yazışmalar ve Kurul Kararları

Tarih boyunca kentler değişerek ve yenilenerek gelişmiştir. Kentler gelişirken de döneminin ihtiyaçlarına ve teknolojisine göre yapılaşarak değişiyorlar. İstanbul'un Tarihi Yarımada'sı da doğal afetlerle, depremlerle ve yangınlarla mücadele etmiş ve günümüze kadar hep yenilenerek gelmiştir. Fetih öncesinde İstanbul'da haçlı seferlerinin yol açtığı mezhep savaşlarından kaynaklanan tahribat İstanbul'a özellikle Tarihi Yarımada'ya büyük zararlar vermiştir. Osmanlı döneminde de zaman zaman gerçekleşen depremler ve yangınlar büyük kayıplara sebep olmuştur. Fakat İstanbul'un en trajik kayıpları; tarihinde antik çağlardan bu yana başına gelmiş olaylardan farklı olarak, imar ve şehircilik alanındaki gelişmelerdir. Cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleştirilen imar politikaları; Tarihi Yarımada genelinde ve Saraçhane özelinde fiziki ve sosyal yapıda büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Semt konakları ile esnaf ve ticarethaneler bölgesi vasfını kaybederek Bizans döneminden beri süregelmekte olan şehrin önemli bir kavşak noktası olma özelliğini, değişim yaşayarak devam ettirmiştir. 1950'lerde Bayezid'i Edirnekapısı'na bağlayan tramvay hattı kaldırılmış (Şekil 4. 61), caddenin ortasındaki asırlık çınarlar kesilmiştir [13].

Aksaray'da bulunan Atatürk Bulvarı güzergahı (Şekil 4. 62), Saraçhane-Unkapanı arasındaki kısmı aslında 1923-24 yıllarından yapımı başlanmış, 1943 tarihinde büyük ölçüde tamamlanarak açılmıştır. Daha sonraları bağlantı yolları açılmaya başlanmış, Edirnekapı-Saraçhane hattında bulunan ana aks, Saraçhane- Vezneciler aksı da genişletilerek açılmıştır.

İşte bu ve benzeri imar faaliyetleri kapsamında devam eden çalışmalarda Saraçhane'deki kültürel miraslarımız da yıktırılmıştır. Söz konusu yıkımlardan önce bazı anıt eserler için anıtlar kurulunun görüşleri sorulmuş bazıları hakkında ise görüş bile sorulmamıştır. Hakkında görüşleri sorulan ve yıkım izni çıkmayan eserler bile kurul kararlarına rağmen yıkılmıştır. Bu eserlerden biri de Mimar Ayas Cami'dir. Şehzadebaşı caddesi genişletilmesi esnasında taşınarak korunması kararı çıkmasına rağmen, yıkılarak taşları Samatya'dan denize dökülmüştür.

---

[1] Encümen Arşivi, Mimar Ayas Şaraçhanebaşı Camii, Dosya nr.624.

Çalışmanın bu bölümünde kurul kararına rağmen yıkılan eserlerimizden Mimar Ayas Cami hakkında kurumlar arası yazışmalar ve kurul Kararları kronolojik olarak sunulmaktadır.

Şekil 4.61 Fevzipaşa caddesi genişletme çalışmaları, 1956-57 [74].

Şekil 4.62 Haşim İşcan geçidi yapımından, 1963-1968 [1] [75].

[1] Aksaray Yol Çalışmaları , Haşim İşcan Geçidi yapımından (1963-1968) , solda Pertevniyal Valide Sultan Cami.

- 4/8/949

Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü Hayrat Bürosu

93449 - 542

Sayı: V/1290

Özeti: Mimar Ayaz camii hakkında

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğüne

23/7/949 gün ve 42027/817 sayılı yazıya karşılıktır.

Abidelerimizin muhafazası için camilerde yapılacak tamirat boya ve badana gibi tertibatın idaremiz heyeti fenniyesinin nezareti altında yapılması usul ittihaz edildiği halde Mimar ayaz camii müezzini Şevki Yılmaz buna riayet etmediğinden tecziyesi için mahkemeye verilmiş ve mahkemece camiin kıymetli eserlerden olup olmadığının tevsiki istenilmiş olduğundan mahkemece sanık hakkında verilecek karara esas olmak üzere bu bakımdan bu cami durumunun bildirilmesini rica eder, saygılarımı sunarım.

Başmüdür y.

Mimar Ayaz camii tarihi yadı ve banisinin şahsi şöhreti itibariyle sureti kat'iyede muhafazası elzem olan eserlerden olmakla beraber gerek dahilen ve gerek haricen üstünde durmağa layık müstesna bir tezyinatı olmayıp ötedenberi düz badana ve yağlı boya ve kaba ıstanpa nakışları olduğunun ve bu günde bu vaziyetinin değişmemiş olduğunun cevaben bildirilmesine karar verildi.

12/8/949

- 14/7/949

Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü Hayrat Bürosu

93029 - 501

Sayı: V/1166

Öz: Mimar Ayaz camii hakkında

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğüne.

Saraçhane başında Mimar ayaz camiinin tarihi ve mimari kıymeti haiz olup olmadığının , varsa bu x babtaki vesika suretinin mahkemeye ibraz edilmek üzere acele irsalini rica eder, saygılarımı sunarım.

Başmüdür y.

- 15/8/1949

İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğüne

Hayrat Bürosu sözüyle alınan 4/8/949 tarih ve 1290 93449/542 sayılı yazınıza karşılıktır.

Mimar Ayaz camii yadı tarihi ve banisinin şahsi şöhreti itibariyle kat'i surette muhafazası elzem olan eserlerden olmakla beraber gerek dahilen gerek haricen üzerinde durulmağa değer bir tezyinatı olmayıp ötedenberi düz badana ve yağlı boya ile boyanmış ve kaba ıstanpa nakışları havi olduğu ve bu günde bu durumun değişmemiş bulunduğu yerinde yapılan inceleme neticesinde anlaşılmış olmakla eski Eserleri Koruma Encümenince bu babda ittihaz edilen 12/8/949 tarihli karar üzerine keyfiyeti bildirir, bilvesiyle saygılarımı sunarım.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü ve Eski Eserleri Koruma Encümeni Başkanı

- 6/6/950

Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Belediyesi İstimlak Müdürlüğü

Sayı: D: 3772 U:S.1682

İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğüne

Öz: Saraçhanebaşında Mimar Ayas camii mezarlığı h.

Saraçhanebaşında Baba Hasan Alemi mahallesinde Şehzadebaşı tramvay caddesinde kadastronun 942 inci adasında 4 parsel No:lu ve 779,00 M2 sahalı mimar Ayas camii harimindeki mezarlıktan ilişik olarak sunulan haritada I, II işaretlerile ve taranarak gösterilen cem'an 273,00 M2 kısmın tanzim edilmekte olan Park'a katılması icap etmektedir.

Bu park büyük mali külfetlerle meydana getirilmiş ve bu vesile ile mimar Ayas ağa camii etrafı da açılmıştır.

Mezarlıktan yukarıda gösterilen kısmının meydana ilavesile cami etrafı daha ziyade açılmış ve muntazam bir hale getirilmiş olacaktır.

İstanbul fethinin 500 üncü yıl dönümüne yetiştirilmek istenilen Fatih heykelinin de bu sahaya dikilmesi düşünülmektedir.

Haritada gösterilmiş olan 273,00 M2 yerin, cami etrafının daha iyi bir şekilde tanzimini temin edecek olan yeşil sahaya kalbedilmek üzere , yapı ve yollar kanununun 8 inci maddesi hükmüne tevfikan bedelsiz olarak belediye terki için bakanlar kurulundan karar alınmasına delalet buyurulması içişleri bakanlığına arz edilmiştir.

Bu tarihi gün için hazırlanmakta olan şehrimizdeki imar işlerini belediyemizin gayrimüsait büdcesile başarılmasına imkan olmadığından diğer daireler gibi idarenizin de bu mevcuda müzaharette bulunmasını ve mezkur yerin bedelsiz terki için gerekli işlemin yapılarak neticenin bildirilmesini saygı ile rica ederim.

İst. Vali ve Belediye Reisi Aslı gibidir. 22/6/950

- 10/6/950

Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü Mahlulat Bürosu

4675

Sayı: 4-

Özeti: Saraçhanebaşında Mimar Ayas Camii H. Aceledir

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğüne..

Saraçhanebaşında Babahasan alemi Mahallesinde Şehzadebaşı Tramvay Caddesinde ve Kadastronun 942 ada 4 parselinde vakfı adına kayıdlı bulunan Mimar Ayas camii hariminde olan mezarlıkdan örneği ilişik krokide 1 ve 2 numara tahtında gösterilen yerlerin müstacelen istimlake tabi tutulacağı Vilayet Makamından bu kere bildirilmişdir.

Tedkiki ile yapılacak istimlak muamelesinde camiin tarihi yadı bakımından bir mahzur olub olmadığının bildirilmesi saygı ile reca olunur.

Başmüdür V.

- İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni

15/6/950

Sayı 664 - 43286

İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığına

Saraçhanebaşında Baba Hasan Alemi mahallesinde Şehzadebaşı tramvay caddesinde ve Kadastronun 942 ada 4 parselinde vakfı adına kayıtlı bulunan Mimar Ayas camii hariminde olan mezarlıkdan örneği ilişik krokide 1 ve 2 No. altında gösterilen yerlerin acele istimlake tabi tutulacağı yüksek makamlarının iş'arına atfen İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğünden iş'ar olunmuş ve yapılacak kamulaştırma muamelesinde camiin tarihi yadı bakımından bir mahzur olup olmadığının bildirilmesi istenmişdir. Yüksek makamlarınca lüzum gösterildiği vaki iş'ardan anlaşılan bu istimlakın ne maksadla yapılması istendiğinin Eski Eserler Koruma Encümenince bilinmesine lüzum hasıl olduğu cihetle bu babda bilgi verilmesi hususunun ilgililere emir buyurulmasını ve mürsel krokinin iadesine müsaade buyurulmasını 13/6/950 tarihli ve 46 ıncı oturumunda verilen karara uyularak reca eder, bilvesiyle saygılarımı sunarım.

İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni Başkanı

- 15/6/950

İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığına

Saraçhanebaşında Baba Hasan Alemi mahallesinde Şehzadebaşı tramvay caddesinde ve Kadastronun 942 ada 4 parselinde vakfı adına kayıtlı bulunan Mimar Ayas camii hariminde olan mezarlıkdan örneği ilişik krokide 1 ve 2 No. altında gösterilen yerlerin acele istimlake tabi tutulacağı yüksek makamlarının iş'arına atfen İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğünden iş'ar olunmuş ve yapılacak kamulaştırma muamelesinde camiin tarihi yadı bakımından bir mahzur olup olmadığının bildirilmesi istenmişdir. Yüksek makamlarınca lüzum gösterildiği vaki iş'ardan anlaşılan bu istimlakın ne maksadla yapılması istendiğinin Eski Eserler Koruma Encümenince bilinmesine lüzum hasıl olduğu cihetle bu babda bilgi verilmesi hususunun ilgililere emir buyurulmasını ve mürsel krokinin iadesine müsaade buyurulmasını 13/6/950 tarihli ve 46 ıncı oturumunda verilen karara uyularak reca eder, bilvesiyle saygılarımı sunarım.

- 20/VI/1950

Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü

Sayı: V.51

İstanbul Eski Eserler Encümeni Başkanlığına

İstanbul'un 500 üncü Fetih yılı kutlama Derneği, Fatih Abidesinin Saraçhane başında dikilmesini düşünerek bir anket açmıştır. Eserin ana hatlarına dair bir bilgi vermeksizin açılan bu anketin şekli, Abidenin yapılması ayrı birer tetkik mevzusudur.

Bu hususta Encümenimizi yakından alakadar eden nokta, krokide Mimar Ayas camiinin gösterilmemesidir. Sözü geçen Abidenin yapılabileceği muhtemel olmamakla beraber bunun Mimar Ayas camiinin yıktırılmasına vesile olabileceği düşüncesile keyfiyetin bir karara bağlanmasını rica eylerim.

Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü

- 22/6/950

T.C İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü Mahlulat Bürosu

5110

Sayı: 4-

Özeti: Saraçhanebaşında Mimarayas camii h.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğüne..

10/6/950 gün ve 4675 sayılı yazımıza ektir.

Saraçhanebaşında baba Hasan Alemi mahallesinde Şehzadebaşı Tramvay caddesinde kadastronun 942 ada, 4 parselinde kayıtlı Mimar Ayas camii harimindeki mezarlıktan bir kısmının belediyece istimlake tabi tutulduğu cihetle tarihi yadı bakımından keyfiyetin tetkik ve talebin tatbikinde bir mahzur olup olmadığının iş'arı rica edilmişti.

Takip neticesi mezkur camie ait mezarlığın neden dolayı istimlak edilmekte olduğu vilayet ve belediye başkanlığından sorulduğu anlaşıldığından, bu hususta vilayet ve belediye başkanlığından mürsel 6/6/950 gün ve 1682 sayılı tezkerenin bir örneği gönderilmiş olup bu yazı maksadı temin ettiği takdirde cevap beklenilmeden gereği yapılmak üzere evrakın encümene sevkine ve neticesinin iş'arına müsaadeleri rica olunur.

Başmüdür V.

- 7/7/950

T.C İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü

Sayı 14086

Eski Eserleri Koruma Encümeni Başkanlığına

Karşılık: 15/6/950 Tarihli ve 664/43286 sayılı yazıya.

Mimar Ayas Camii, Saraçhane Başında tesis edilecek Fatih meydanının bir köşesinde bulunmaktadır. Ve planda tarama ile gösterilen kısımlar halen tanzim edilmekte olan Fatih meydanına katılacaktır.

Bu suretle Cami ile harimine bir zarar verilmeyecek bil'akis bu kısımların güzelleşmesi temin edilecektir.

Bu bakımdan Encümence gerekli kararın alınmasını rica ederim.

Saygılarımla

Vali ve Belediye Başkanı Y.

- 7/7/950

İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığına

Saraçhanebaşında Baba Hasan Alemi mahallesinde Şehzadebaşı tramvay caddesinde kain Mimar Ayas camii hariminde mevcut ve belediyece kısmen istimlakine lüzum gösterildiği Vakıflar Başmüdürlüğü tarafından bildirilen mezarlığın ne maksadla kamulaştırılmasına lüzum görüldüğünün bildirilmesine dair yazılan 15/6/950 tarih ve 664/43286 sayılı yazımız karşılığının tesriine ve mürsel kroki örneğinin iadesine müsaade buyurulmasını tekiden reca eder , bilvesiyle derin saygılarımı arzederim.

İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni Başkanı Y

- İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni

7/7/950

Sayı 743 - 43365

İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığına

Saraçhanebaşında Baba Hasan Alemi mahallesinde Şehzadebaşı tramvay caddesinde kain Mimar Ayas camii hariminde mevcut ve belediyece kısmen istimlakine lüzum gösterildiği Vakıflar Başmüdürlüğü tarafından bildirilen mezarlığın ne maksadla kamulaştırılmasına lüzum görüldüğünün bildirilmesine dair yazılan 15/6/950 tarih ve 664/43286 sayılı yazımız karşılığının tesriine ve mürsel kroki örneğinin iadesine müsaade buyurulmasını tekiden reca eder , bilvesiyle derin saygılarımı arzederim.

İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni Başkanı Y.

- 13/7/950

İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığına

İmar Müdürlüğü sözüyle vurud eden 7/7/950 tarih ve 14086 sayılı yazınıza karşılıktır.

Yüksek katları tarafından encümenimize iade olunan planda tarama ile gösterilen kısımların halen tanzim edilmekte olan Fatih meydanına katılacağı ve bu suretle cami ile harimine bir zarar verilmeyerek bilakis bu kısımların güzelleşeceği bildirilmekte ise de İstanbul'un 500 üncü ve müteakip fetih yıllarını kutlama derneği tarafından Fatih heykelinin mahalli rekzi münasebetiyle tamim olunan anket ve sirkülere bağlı ve bir nüshası ekli olarak sunulmuş bulunan vaziyet planında Mimar Ayas camiinin yeri görülmediğinden mezkur tarihi cami durumunun bu bakımdan bilinmesine lüzum hasıl olmuştur. Keyfiyetin bu cihetten tasrihine ve işbu vaziyet planının sahih olup olmadığının bildirilmesine emir buyurulmasını reca eder, bilvesiyle saygılarımı sunarım.

İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni Başkanı

- İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni Başkanı

5/8/950

Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü

Sayı 16708

Arkeoloji Müzeler Müdürlüğüne

İlişik yazınızda sözü geçen evrak 6/7/950 Gün ve 14086 sayılı müdürlüğünüze gönderilmiş olduğunu saygile bildiririm.

İmar Müdür Y.

- 15/8/950

16262

İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni Başkanlığına

Cami yeri planda gösterilmiştir. Ancak bu kısmın imar tafsilat planı henüz etüd halinde olduğundan müstakbel imar durumunun şimdilik bildirilmesine imkan yoktur.

Saygılarımla

Vali ve Belediye Başkanı

- 17/Ağustos/1950

Türkiye Cumhuriyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü Muamelat Müdürlüğü

Sayı: 86342/1155

Aceledir.

İstanbul Valiliğine..

Vakıflar Başmüdürlüğü:

İstanbulda Mimarayas Camii harimindeki mezarlıkdan ilişik krokide gösterilen 273 metrekare mahallin Fatih Heykelinin dikileceği parka katılmak için 2290 sayılı kanunun 8.Maddesine tevfikan Belediyeye parasız terkine İçişleri Bakanlığınca lüzum gösterilmesi üzerine Genel Müdürlüğümüzün bu hususdaki düşüncesi Başbakanlık makamından sorulmaktadır.

İcabı incelenmek üzere 934 yılına aid 140414/16 sayılı genel yazı ile teşkilatımıza tebliğ edilmiş olan Milli Eğitim Bakanlığının 26/6/933 gün ve 174 sayılı genel buyruklarında

(Ecdad yadigarı olan yazılı mezartaşları Türkün bu topraklarda yaşadığına ve emek verdiğine tanıklık eden tarihi ve etnoğrafik ve hatta çok defa bedii kıymeti hazi vesikalardır. Şehirler imar olunurken sıhhi bir mahzur arzetmeyen eski tarihi makberlerin parklar içinde açık birer müze halinde bırakılmasını lüzumlu buluruz.) denildiğinden mazbut ve kadro dahili olub tarihi ve mimari değeri de bulunduğu hayrat cedvelinden anlaşılan adı geçen cami mezarlığından 273 metrekare kısmın parka katılması ve binnetice buradaki makberlerin kaldırılmasının uygun olub olmayacağı mezkur tamim esasları dairesinde İstanbul Müzeler Müdürlüğüne ve bir fikir

edinebilmek için beher metresi kaç lira değerinde bulunduğunun da ihale komisyonumuza tesbit etdirilerek neticesinin müstenidatı ile birlikde çok acele bildirilmesini ve krokinin iadesini reca eder, saygılarımı sunarım.

Vakıflar Genel Müdürü V.

- 23/08/1950

Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü Mahlulat Bürosu

6969

Sayı: 4-

Özeti: Saraçhanebaşındaki Mimarayas Camii h.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğüne..

Saraçhanebaşında Babahasan alemi mahallesinde Şehzadebaşı Tramvay caddesinde ve kadastronun 942 ada 4 parselinde kayıdlı Mimarayas camii harimindeki mezarlıkdan bir kısmı Belediyece istimlake tabi tutulduğu cihetle tarihi yadı bakımından keyfiyetin tedkik ve talebin tatbikinde bir mahzur olup olmadığı hakkında yazılan 10/6/950 gün ve 4675 sayılı yazı ile buna ek olarak gönderilen 22/6/950 gün ve 5010 sayılı yazıya henüz bir cevab alınamamışdır.

Bahismevzuu cami ve müştemilatı hakkında bu kere Başbakanlık Yüksek Makamının buyruklarına atfen vakıflar genel Müdürlüğünden alınan yazının bir örneği de ilişdirilmiş olub bunun da incelenerek evvelki yazılarımızla istenilen düşüncelernizin ve olunacak tatbikat hakkındaki kararınızın acele işarı tekrar ve saygı ile reca olunur.

Başmüdür V.

- İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni

Sayı:969 - 43601

İstanbul, 2 / 9 / 1950

İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığına

13/7/950 tarih ve 768/43408 sayılı yazımızla Mimar Ayas camiinin mustakbel durumu hakkında reca olunan bilginin verilmesine emir buyrulmasını ve encümenimizin bu

hususda aydınlanmasına müsaade buyrulmasını reca eder, bilvesiyle saygılarımı sunarım.

İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni Başkanı

- 11/9/950

Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü

Sayı 19272

Eski Eserleri Koruma Encümeni Başkanlığına

İlişik 2/9/950 gün ve 969/43601 sayılı yazınızla istenilen malumat 15/8/950 gün ve 16262 sayılı yazımızla bildirilmiş olup 16/8/950 tarihinde Başkanlığınız kalemine teslim edilmiş olduğu kuyudatın tetkikinden anlaşılmış olmakla saygı ile sunuldu.

İmar Müdür Y.

- İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni

Sayı:1028 - 43660

İstanbul, 16 / 9 / 1950

İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğüne

11/9/950 tarih ve 19272 yazınıza karşılıktır.

16/8/950 tarihinde encümenimiz kalemine teslim edilmiş olduğu bildirilen 15/8/950 tarih ve 16262 sayılı yazınız yapılan bütün araştırmalara rağmen bulunamamışdır. Tasdikli bir suretinin acele gönderilmesine emir buyurulmasını reca eder , saygılarımı sunarım.

İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni Başkanı

- 22/9/950

T.C İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü

Sayı 20644

Arkeoloji Müzeler Müdürlüğü

İlişik yazınızda istenilen suret ilişik olarak saygile sunuldu.

İmar Müdürü Y.

Tedkik mimar Ayas camiinden parka ayrılacak mezarlık kısmı hakkında kat'i bir karar verilmek üzere Belediyeden vaki olan istilama cevap olarak alınan tezkerede cami yerinin planda gösterilmiş olduğu ve ancak bu kısmın imar tafsilat planı henüz etüd halinde olduğundan müstakbel imar durumunun şimdilik bildirilmesine imkan mevcut olmadığı bildirilmiş olduğu mahalli mezkurun imarda hasıl olacak durumu kat'iyet kesbetmedikçe ve çünkü mimar Ayas camii Fatih devri ile ilgili ve devrin asarı mimarisinin mimarı olan Ayasın tarihi ile ilgili olması itibariyle muhafazası kat'iyen lazım olan eserlerden bulunması hasebiyle esas planı tekarrur etmedikçe bu hususda mütalaa dermeyanına imkan bulamadağımızdan bahsolunan İmar planı derecatdan geçmek üzere tekerrur etmedikçe istenilen mezarlık parçalarının tefrikine müsaade edilmeyeceğinin Vakıflar Başmüdürlüğüne cevaben iş'arına karar verildi. 22/9/950

- 27/9/950

Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü Mahlulat Bürosu

Sayı: 4-

Özeti: Saraçhanebaşındaki Mimarayas Camii h. ACELE

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğüne..

Özetli yukarıda yazılı iş hakkındaki 23/8/950 gün ve 6969 sayılı yazımız cevabının çabuklandırılmasını 1 def'a tekiden reca eder, saygılar

Başmüdür V.

- 27/9/950

İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğüne

Mahlulat Bürosu ifadesiyle alınan 10/6/950 tarih ve 4/4675 sayılı yazınıza karşılıktır.

Fatih Saraçhanebaşında Babahasan alemi mahallesinde Saraçhanebaşı tramvay caddesinde kain tarihi Mimar Ayas camiinin Belediyece istimlake tabi tutulmak istendiği bildirilen mezarlık kısmı hakkında bir karara varılmak üzere İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığı ile yapılan muhabere neticesinde ve vaki istilama cevaben mezkur Başkanlıkdan bu defa alınan 15/8/950 tarih ve 1626 sayılı tezkerede cami yerinin

planda gösterilmiş olduğu , ancak bu kısmın imar tafsilat planı henüz etüd halinde bulunduğu cihetle müstakbel imar durumunun şimdilik bildirilmesine imkan mevcut olmadığı iş'ar edilmiş olduğundan mahal mezkurun imarda hasıl olacak durumu kesbi kat'iyet etmedikçe ve esas planı kat'i bir şekil almadıkça Fatih devri ile ilgili o devrin Mimari eserlerinin mimarı bulunan Ayas'ın tarihi ile alakadar ve muhafazası kat'iyen lazım olan bahis konusu camiin istimlake tabi tuutlması istenilen mezarlık kısmı hakkında mütalaa dermayan edilmesine imakn görülemediğini ve yukarıda sözü geçen imar planı derecatından geçmek üzere tekarrur etmedikçe istenilen mezarlık parçalarının tefrikine müsaade edilemeyeceğini 22/9/950 tarihli encümen kararına müsteniden bildirir, bilvesiyle saygılarımı sunarım.

İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni Başkanı

- İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni

Sayı:1137

İstanbul, 12 / 10 / 1950

İst.Vali ve Belediye Başkanlığına

13/7/950 tarih ve 43408/768 sayılı ve 2/9/950 tarih ve 43601/969 sayılı yazılarımızla Mimar Ayas camiinin müstakbel durumu hakkında rica olunan malumatın verilmesine emir ve Encümenimizin bu hususta tenvir edilmesine müsaade buyurulmasını te'kiden rica eder bilvesiyle saygılarımı sunarım.

İst. Eski Eserleri Koruma Encümeni Başkanı

- 24/10/950

T.C İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü

Sayı 7270

Eski Eserleri Koruma Encümeni Başkanlığına

13/7/950 Gün ve 43408/768 sayılı yazınıza 16/8/950 gün ve 16262 sayılı yazı ile cevap verilmişti. 2/9/950 gün ve 43601/969 sayılı tekidiniz üzerine bu evrakın yukarıda sözü geçen 16262 sayılı yazımızla gönderildiğini ve kaleminize zimmetle teslim edilmiş olduğunu bildirmiştik.

19/9/950 Gün ve 43660/1028 sayılı yazınızla :

16/8/950 Gün ve 16262 sayılı yazımızın kaleminizce teslim alındığı fakat bulunmadığından bir suret gönderilmesi istenmişti. Bu surette 22/9/950 gün ve 20644 sayılı yazımızla gönderilmiş olduğunu saygıyla bildiririm.

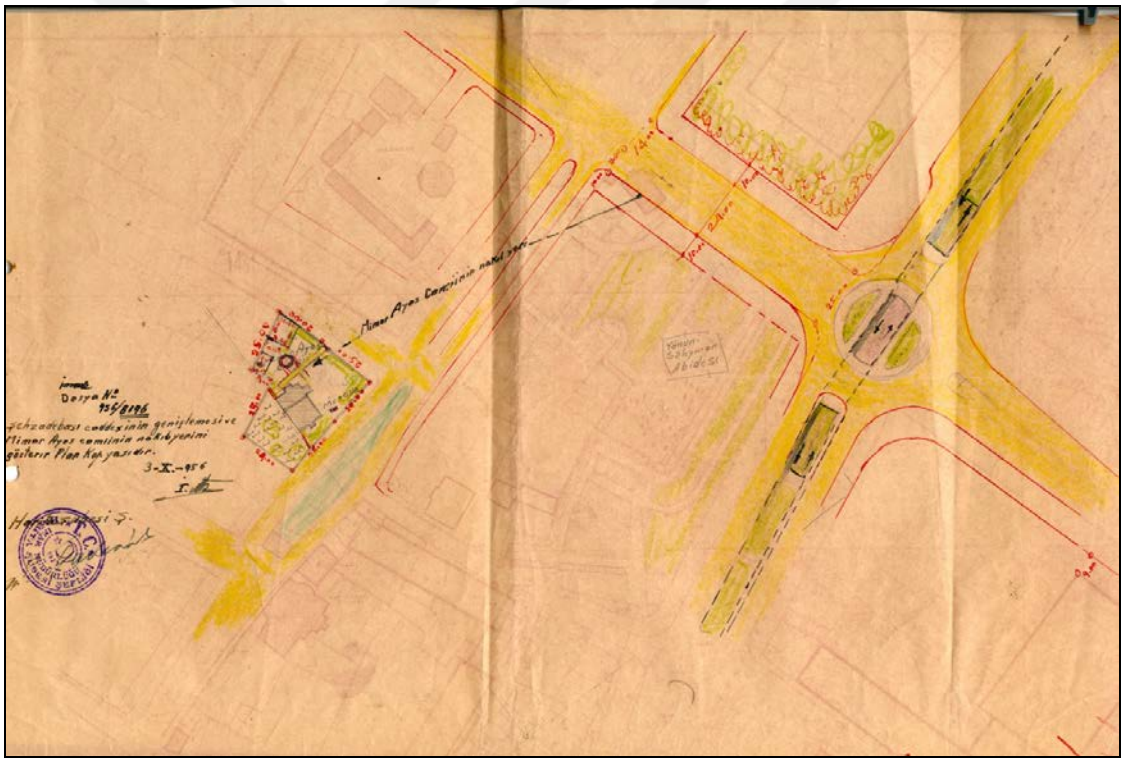
Vali ve Belediye R.Y.

Necati Çiller

Encümene

26 / X / 1950

Saraçhane başındaki bu caminin H.Prost un verdiği teminatta muhafaza edileceği, iki yol arasına alınacağı bildirilmişti. Bu mutalaanın zihnile olunacağına. 27/X/1950

Şekil 4.63 İmar Müdürlüğü harita şubesi şefliği tarafından çizilen, Mimar Ayas Cami'nin nakledileceği yeri gösteren kroki, 3/10/1956

- Türkiye Cumhuriyeti İmar Müdürlüğü Harita Şubesi Şefliği

Dosya No: 956/8196

Şehzadebaşı caddesinin genişlemesi ve Mimar Ayas camiinin nakılyerini gösterir plan kopyasıdır.

3/X/956

Türkiye Cumhuriyeti Vakıflar Umum Müdürlüğü A.ve Yapı İş. D. Rs.

Sayı: 464-50 çok acele

6 Ekim 1956

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığına

Son yıllarda İstanbul'un Trafik bakımından önem kazanan Edirne kapı caddesi ile Atatürk Bulvarının birleştiği noktada tarihi yadı olmakla beraber mimari hususiyeti kalmamış bulunan Mimar Ayas Camiinin bu tarihi yadı muhafaza gayesiyle geriye çekilerek yeniden inşası düşünülmektedir. Filhakika adı geçen Mimar Ayas Camii eskiden çatılı bir bina iken halen kubbeli ve II.ampir üslupta (II. Abdülhamit zamanında yenilenmiştir.) bir hale ifrağ edilmiş ve Edirnekapu caddesinin hemen aksına kadar dışarı çıkmış durumdadır.

Meselenin tetkikiyle bir karara bağlanmasını saygıyle arz ve rica ederim.

Vakıflar Umum Müdürü

- Türkiye Cumhuriyeti Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu

KARAR

Toplantı No: 45

Toplantı yeri : İstanbul

Toplantı tarihi : 12/X/1956

Karar Tarihi : 14/X/1956

Karar No: 472

Saraçhane Başında Mimar Ayas Camii'nin tarafik bakımından geriye çekilerek yeniden yapılması hususunun karar bağlanmasına dair Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün 6/Ekim/1956 tarih ve 464.-50 yazısı ve ekleri incelendi.

İşbu Cami plan, şekil ve ebadına riayet edilmek üzere geriye çekilerek yapılmasına ekseriyetle karar verildi.

Başkan : Öz Tahsin **Başkan Vekili**: Alsaç Orhan

Üye: Akurgal Ekrem **Üye**: Çapçı Orhan **Üye**: Su Kamil (Bulunmadı) **Üye**: Arseven Celal Esad

Üye: İzer Zeki Faik (Bulunmadı) **Üye**: Mansel Arif Müfit (Bulunmadı) **Üye**:Söylemezoğlu H Kemali

Üye: Tanpınar Ahmet Hamdi **Üye**: Turan Osman **Üye**:Ülgen Ali Saim **Üye**: Ünsal Behçet

Üye: Yenen Mithat

- Türkiye Cumhuriyeti Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu

KARAR

Toplantı No ve Tarihi: 148 - 15.IV.1966

Karar No ve Tarihi: 3109 - 16.IV.1966

Topantı Yeri : Ankara

İstanbul'da Fatih Sofular mahallesi Horhor caddesinde Amcazade Hüseyin Paşa külliyesi yanında 1061 ada, 81,82 ve 106 parsellerde inşaata müsaade edilmesinde sakınca görülüp görülmediğine dair Belediye Başkanlığının 1863/7672 sayılı yazısı okundu müzakeresi yapıldı:

Tarihi ve mimari büyük önem ve değeri bulunan bahis konusu külliyenin yanında sözü geçen parsellerde inşaata müsaade edilmesi uygun olmadığına karar verildi.

Başkan : Tahsin Öz **Başkan Vekili**: Orhan Alsaç

Üye: Akok (Mahmut) **Üye**: Aktepe (Münir) **Üye**: Akozan (Feridun) **Üye**: Akurgal (Ekrem)

Üye: Alsaç (Orhan) **Üye**: Eldem (Sedat H.) (Bulunmadı) **Üye**:Eyice (Semavi) (Bulunmadı)

Üye: Gökbilgin (Tayyip) **Üye**: Kuran (A1ptullah) **Üye**:Söylemezoğlu (H.Kemali) **Üye**: Tunalı (İsmail)

Üye: Turan (Osman) **Üye**: Yenen (Mithat)

Üye:Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü: Mehmet Önder

Üye:Vakıflar Genel Müdürü Muavini: Şemsi Berkan

Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı

Etüd Ve Projeler Daire Başkanlığı – Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü 2011

SAYI : M.34.0.İBB.0.31.63.166 /

KONU: Mimar Ayas (Saraçhanebaşı Mescidi)

- **Vakıflar I. Bölge Müdürlüğüne**

Fatih İlçesi, Sofular Mahallesi, Fevzipaşa Caddesi üzerinde kalan Mimar Ayas Camii veya Saraçhanebaşı Mescidi, II.Mehmed döneminde Fatih Camii'nin yapımında bulunan ve Atik Sinan'ın ölümünden sonra saray mimarı olan Ayas Bin Abdullah tarafından kendi adına 1486'da bina edilmiştir. Kesme taştan ve tek sağır kubbeli olarak inşa edilen Mimar Ayas Camii 1956'da gerçekleştirilen yol açma çalışmalarında yeniden inşa edilmek üzere yıktırılmış, bugüne kadar da tekrar yaptırılmamıştır.

Mimar Ayas Cami, 30.04.2005 tasdik tarihli 1/5000- 1/1000 Ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planında; orijinal yerinden taşınarak, Medical Park Hastanesi'nin yanında bulunan 1061 Ada 81 Parselde ihyasına karar verilmiştir.

Söz konusu caminin yıkılıp taşınması ile ilgili kurumunuzdaki resmi yazı, bilgi-belge ve fotoğrafların ivedi olarak tarafımıza gönderilmesi hususunda gereğini arz ederim.

Atilla ALKAN

Başkan a.

Etüd ve Projeler Daire Başkanı

EK:

- Encümen Arşiv Belgeleri

- 1934 Tarihli Pervititch Haritası (A4)

- 1/1000 plan (A4)

- 1/5000 Plan (A4)

- Türkiye Cumhuriyeti Kültür Ve Turizm Bakanlığı

İstanbul IV Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 20.03.2013-95

Karar Tarihi ve No : 20.03.2013-1327

Topantı Yeri : İSTANBUL

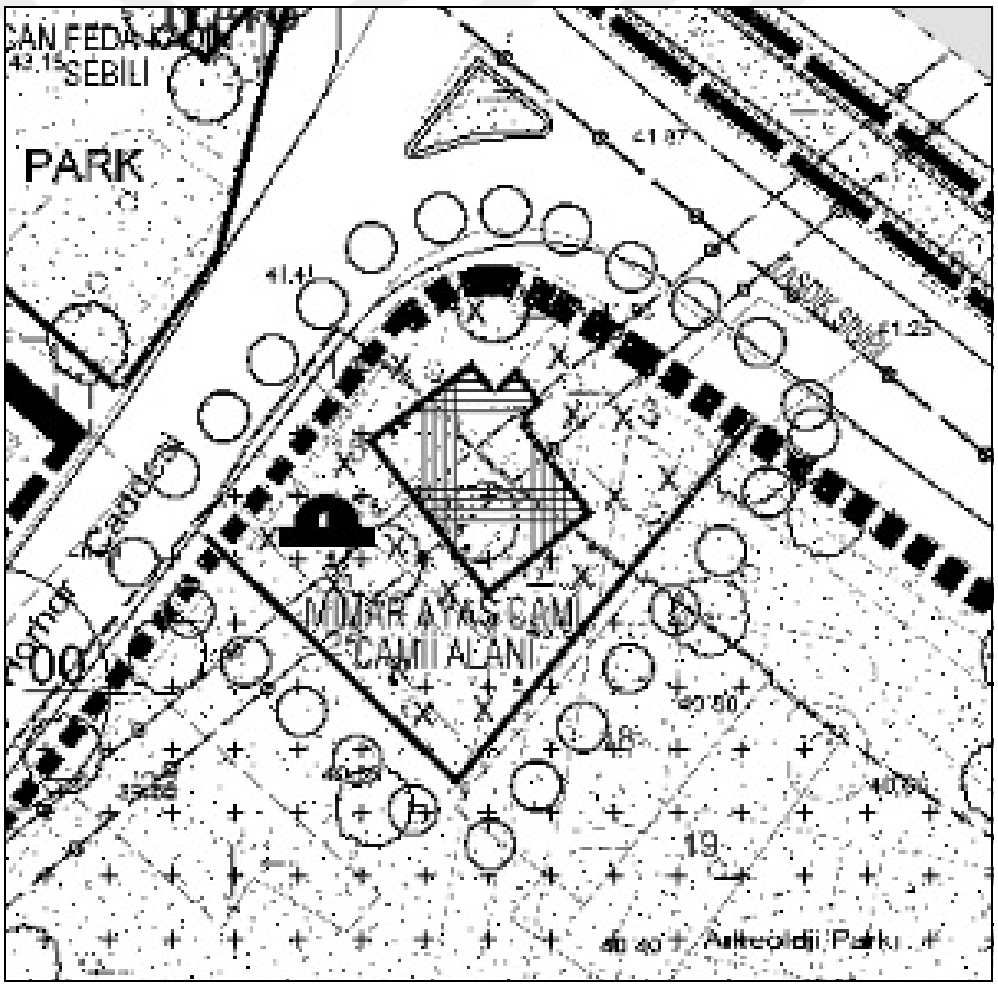
KARAR

Mimar Ayas Camii'nin ihyası ile ilgili plan tadilatı önerisine ilişkin olarak; 1934 yılına ait Pervititch haritasında özgün konumunun günümüzde 941-942 adaların kuzeyinde , yolda (özgün konumu yola terk edilen 941 ada, eski 4 parsel olan) yer aldığı anlaşılan, Cami hakkında sunulan bilgi ve belgelerin, 2863 sayılı yasanın 7. Maddesi kapsamında yeterli bulunması nedeniyle, aynı Yasanın 6. maddesi gereğince söz konusu Mescidin korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmesine, 1061 ada, 81 parselde ihya edilmesi öngörülen 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı tadilatı önerisinin kısmen özgün konumu olan 941-942 adada yer alan kuzeybatı köşesine taşınarak ihya edilecek şekilde meri yönünde yapılan düzeltmelerle uygun olduğuna, söz konusu plan tadilatının meri 1/1000 ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı'na işlenmesine , Mimar Ayas Camii'ne ilişkin hazırlanacak restitüsyon ve rekonstrüksiyon projelerinin Sanat Tarihi raporu ile beraber Kurula iletilmesine,

Eser hakkında yapılan yazışmalar ve kararlara bakıldığında bunların arasında en önemlileri T.C Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nca 1956 yılında geriye çekilerek/taşınarak yapılması kararıdır (Şekil A. 31). Söz konusu karar kroki ile de desteklenmiştir (Şekil 4. 63). Bu karara rağmen yapı yıktırılmış ve yeniden yapılmamıştır. Aynı kurulun 1966 yılında Amcazade Hüseyin Paşa Medresesi hakkında aldığı karar geçmişteki kötü tecrübelerden sonra gelecek yapılar için emsal teşkil etmektedir.

Mimar Ayas Cami, 30.04.2005 tasdik tarihli 1/5000- 1/1000 Ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planında; özgün yerinden taşınarak, Medical Park Hastanesi'nin yanında bulunan 1061 Ada 81 Parselde ihyasına karar verilmiştir. İmar planı üzerine İstanbul IV Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 20.03.2013 tarihli

1327 no'lu kararı; ''2863 sayılı yasanın 7. Maddesi kapsamında yeterli bulunması nedeniyle, aynı Yasanın 6. maddesi gereğince söz konusu Mescidin korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmesine, 1061 ada, 81 parselde ihya edilmesi öngörülen 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı tadilatı önerisinin kısmen özgün konumu olan 941-942 adada yer alan kuzeybatı köşesine taşınarak ihya edilecek şekilde meri yönünde yapılan düzeltmelerle uygun olduğuna, söz konusu plan tadilatının meri 1/1000 ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı'na işlenmesine'' karar verilmiştir şeklinde belirtilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi '' Korunması Gerekli, Tescilli Arkeolojik, Tarihi Sanat Değeri Olan Anıt Eser Yapılar'' sınıfında eseri tescil edip 941-942 ada da 04/04/2008 tarihli 1/1000 imar planına işlemiştir (Şekil 4. 64).

Şekil 4.64 1/1000 Ölçekli İBB imar planında Mimar Ayas Cami alanı

BÖLÜM 5

MİMAR AYAS CAMİ RESTİTÜSYON ÖNERİSİ

5.1 Mimar Ayas Cami Restitüsyonu (20 yy. Son Dönem)

Özgün mahalle dokusuna göre eser; Saraçhane semti, Mimar Ayas Cami mahallesi 942. Ada 4. parselde bulunmaktadır (Şekil 4. 46). Günümüzdeki imar planına göre ise 1061 ada, 81 parselde bulunmaktadır (Şekil 4. 64). Toplam arsa alanı 779 m^2 olarak belirtilmektedir (Şekil 4. 51). Mimar Ayas Cami, şadırvan ve mezarlık ile İstanbul'un Osmanlı Devleti kimliği ile inşa edilmiş en eski camilerinden biri olma özelliğini taşımaktadır. Üstelik hakkında korunması yönünde kurul kararına rağmen yıkımı, tarihin bir bölümünün kentin hafızasından silinmesine yol açmıştır.

Mimar Ayas Cami; 1695 tarihinde meydana gelen büyük yangında zarar görmüş ve kullanılamaz hale gelmiştir. Caminin var olan vakfı tarafından masrafları büyük ölçüde karşılanarak dönemin Hassa Mimarı Mehmet Dede bin İshak'ın görevlendirilmesiyle caminin keşif ve tamiri yapılmıştır[1] [71].

Ayrıca eser hakkında şöyle bir iddia daha bulunmaktadır; eserin Mimar Ayas tarafından mescit olarak inşa edildiği yani Cuma namazlarının kılınmadığı, sadece vakit namazlarının kılındığı fakat Kilari Mehmed Ağa tarafından minber koyularak caminin mescidden Cuma namazlarının da kılındığı Cami'ye dönüştürüldüğü iddiasıdır [31],[70]. Şadırvandaki kitabesine göre cami H. 1314/1896 yılında yağlıkçı esnafından Hacı Ali Ağa tarafından önemli ölçüde tamir görmüştür. Bu sebeple Hacı Ali Ağa, Encümen Arşivi

[1] İstanbul Kadısı'nın Gurre-i Zilhicce Sene 1106/13-23.07.1695 tarihli hücceti. (Milli Kütüphane, İstanbul Kadılığı Şeriye Sicili, Defter nr. 8766, s.4).

Envanter kayıt fişinde caminin ikinci banisi olarak not düşülmüştür[1][71]. Kilari Mehmed Ağa'nın da caminin mihrabı önündeki mezarlıkta medfun olduğu söylenmektedir [31],[70].

Eserin yok olma tarihi 1957'dir [31]. Encümen Arşivi kayıtlarında bu durum şöyle ifade edilmektedir;

"1957 imar faaliyetleri sırasında Encümenin mütalaası sorulmadan belediye tarafından yıkılmıştır"[2] şeklinde geçmektedir [71].

Caminin bulunan Vakıf kayıtlarında ise yıkım tarihi, kaydı düşülmesi yerine, herhangi bir yıkım sebebi belirtilmeden "adı geçen imam ve mütevelli Ali Yekta Efendi 28.09.1948 tarihinde Laleli Camii ikinci imamlığına nakli ile tevliyet kendiliğinden ref olunmuştur"[3] şeklinde not düşülmüştür [71]. Buradan anlaşılığı üzere Cami 1948 yılından itibaren kullanılması istenmemiş, vakfı mütevellisiz bırakılmış, caminin kendiside imamsız ve kadrosuz halde boş bırakılarak bakımsızlığa terkedilmiştir [71].

5.2 Restitüsyon Çalışmalarında Temel Alınan Esaslar ve Restitüsyon Yöntemi

Restitüsyon çalışmalarında temel alınan esaslar şunlardır;

- Yazılı Eserler / Kaynaklar
- Tarihi Fotoğraflar
- Tarihi Belgeler / Kararlar
- Haritalar / Krokiler
- Sözlü Bilgiler
- Karşılaştırma

Yapının Restitüsyonu yukarıda belirtilen esaslar göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir. Öncelikle yapının dış kontur gabarileri ve araziye oturma şekli, vaziyet planı ve arazinin şekline göre restitüsyonunun çıkarılması aşağıdaki haritalar (Şekil 4. 42), (Şekil 4. 43), (Şekil 4. 44), (Şekil 4. 45), (Şekil 4. 46);

[1] Encümen Arşivi, Mimar Ayas Şaraçhanebaşı Camii, Dosya nr.624.

[2] Encümen Arşivi, Dosya nr. 624, Kayıt sıra nr. 524.

[3] VGMA, Şahsiyet Kayıt Esas Defteri nr. 133, Aded-i Umumi nr. 1681.

- 1847 Camiler Haritası, Cami No: 222 , Tarih: 1847
- Alman Mavileri haritası, Pafta No : K7 - Tarih: 1913
- Eski Kadastral, Pafta No: 158 - Tarih: 30.10.1929
- Müller- Weinner haritası , Plankare: D6 - Anıt Eser No :2 -Tarih : 1977
- Pervititch sigorta haritası, Pafta No :37 -Ada No:1- Tarih: 1934

Arşiv fotoğraflarının çoğunluğu Encümen Arşivi Kayıp Eski Eser İhya dosyası, ENC0524 numaralı dosya başta olmak üzere elde edilen fotoğrafik belgeler (Şekil 4. 54), (Şekil 4. 45), (Şekil 4. 56), (Şekil 4. 57), (Şekil 4. 58), (Şekil 4. 59), (Şekil 4. 60), Alman Arkeolojisi 1918 Hava fotoğraflarından (Şekil 4. 47) ve daha çeşitli kaynaklardan elde edilen fotoğraflardan yararlanılarak çıkarılmıştır (Şekil 4. 48), (Şekil 4. 49). Alman mavisi (Şekil 4. 52) haritalarında yapının zemin kat ölçüleri verilmekle birlikte, bazı oran ve ölçü uyuşmazlıkları olduğundan dolayı, sadece bu haritaya bağlı kalınmamış diğer harita ve vaziyet planlarından da oranlama yapılarak daha sağlıklı bir gabari elde edilmeye çalışılmıştır. Yapının kabaca vaziyet planı oluşturulduktan sonra planimetresinin oluşturulmasına geçilmiştir. Yapının iç planlaması; elde mevcut bulunan iç mekan fotoğrafı (Şekil 4. 59), (Şekil 4. 60), sözlü bilgiler, mevcut cephe fotoğraflarının (Şekil 4. 54), (Şekil 4. 45), (Şekil 4. 56), (Şekil 4. 57), (Şekil 4. 58), pencere oranlarının taş yükseklikleri ve strüktürel kılıçlama elemanlarının kendi içinde oranları ve bunların iç mekan üzerinde yorumlanması ile oluşturulmuştur. Cephelerin restitüsyonu mevcut fotoğraflardan oranlama yöntemiyle çizilmiştir. Dış duvar yüksekliği , kubbe yüksekliği ve minare yüksekliği de cephelerin yardımıyla çizilmiştir (Şekil 4. 56), (Şekil 4. 57), (Şekil 4. 58).

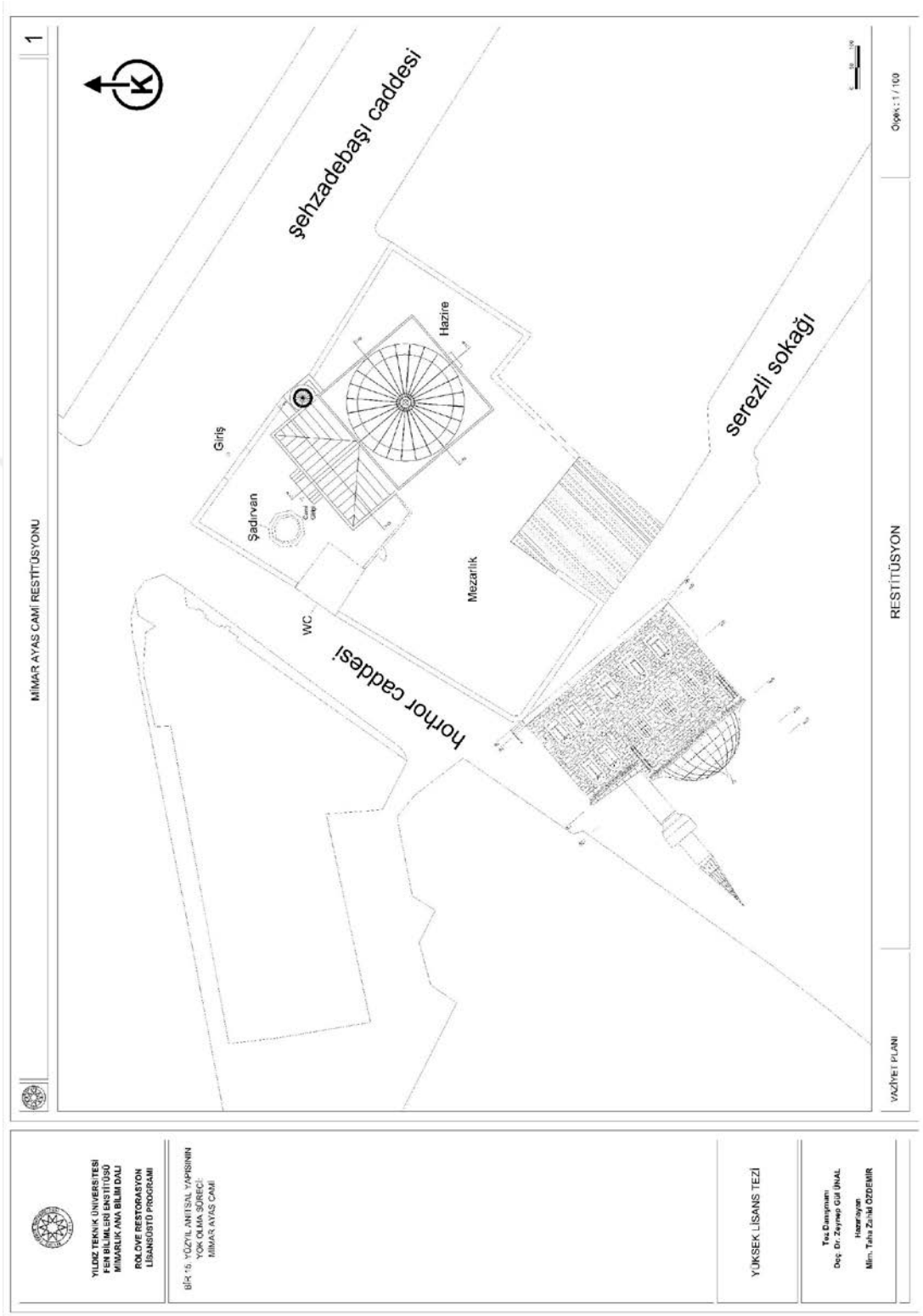
5.3 Mimari Özellikleri

Mimar Ayas Cami, Fatih Devrinde yapılmış olup (1475), dönemin bazı özelliklerini yansıtmaktadır. Tek ana-kubbeden (merkezi kubbe) oluşmakta ve sade kare bir plan üzerinde yükselmektedir. Döneminin vakıf eseri olduğundan yan parsellerinde dükkanlar ve ticarethaneler gibi akarlar ile sebil ve konut gibi sosyal mekanların bulunduğu görülmektedir. Aynı parselde şadırvan, tuvalet ve mezarlıktan oluşan caminin, kendi oranına göre geniş bir avlusu bulunmaktadır.

5.3.1 Plan Özellikleri ve Restitüsyonu

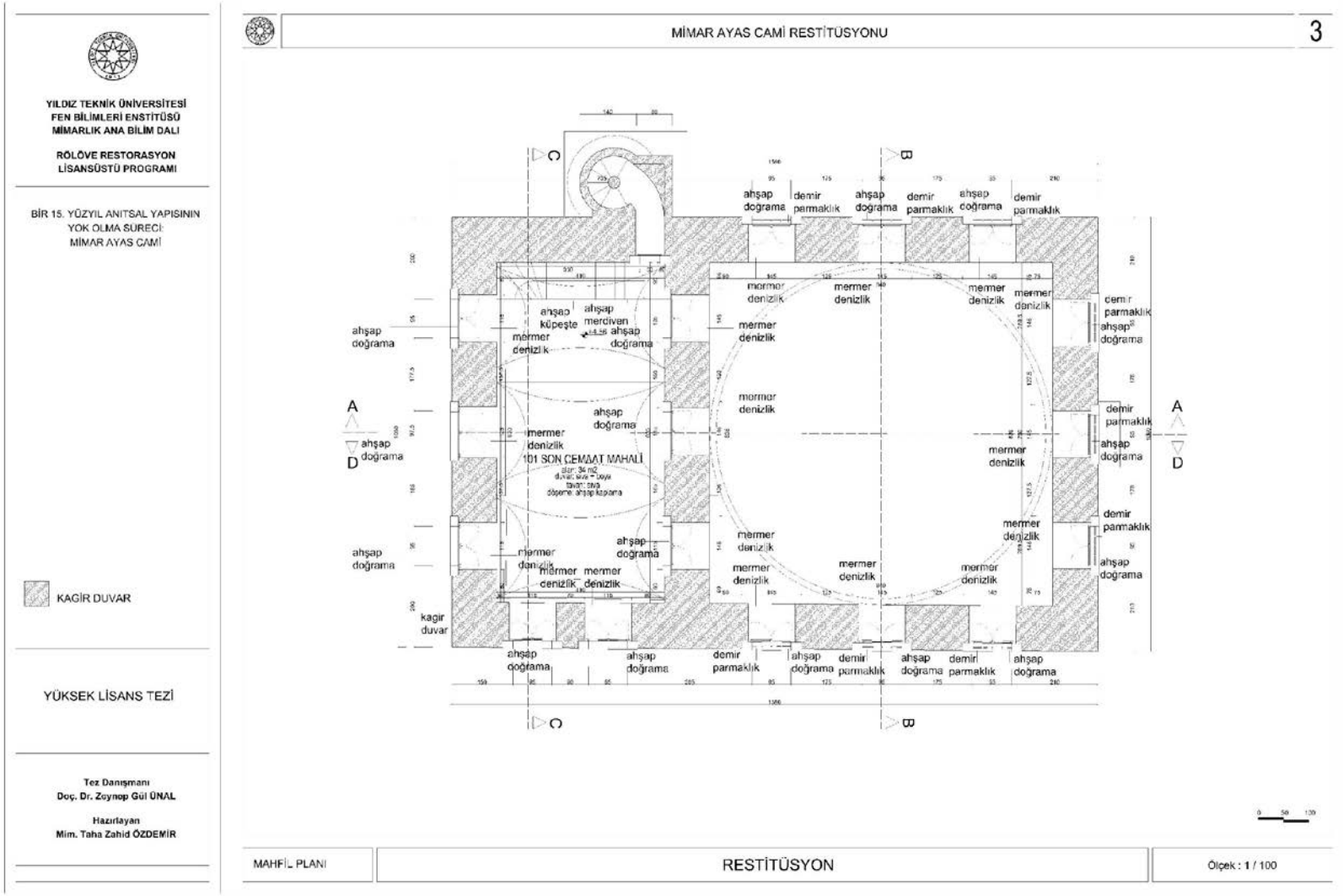
Kagir-taş olarak inşa edilen yapının plan üzerinde iki bölümü bulunmaktadır; Harim ve Son cemaat mahali. Cami tek kubbeden oluşmakta ve Harim kısmı bu tek-ana kubbenin altında bulunmaktadır. Harim kısmı tek katlı olup mahfili bulunmamaktadır. Camiye tek adet girişten iki kollu merdiven ile girilmektedir. Son cemaat mahali caminin girişinde, Harimle arasında kagir duvar ile ayrılmış ve koparılmıştır. Son cemaat mahali iki katlı olup, çatı örtüsünün tonoz şeklinde olduğu düşünülmektedir. Alt kattan yukarıya duvara bitişik ve minare tarafından bir merdivenden çıkıldığı arşiv belgelerinden çıkarılmaktadır (Şekil 4. 56). Son cemaat mahalinin üst katından çıkılan minare, cami ile bitişiktir (Şekil 4. 55), (Şekil 4. 56), (Şekil 4. 57). Minarenin üst kattan çıkıldığını; fotoğrafta görülen minare kaidesinin yüksekliğinden çıkarılmıştır (Şekil 4. 56). Daha önce yıkılan ve yeniden yapılan minarenin, yapı ile çok da uyumlu olmadığı görülmektedir. Ayrıca ana kubbenin de sağır olması ve özensiz bir şekilde dışarıdan silmesinin dahi olmaması da kubbenin de tamirattan geçtiği hatta yeniden yapılmış olabileceğini anlatmaktadır (Şekil 4. 55), (Şekil 4. 56), (Şekil 4. 57).

Harim kısmının alanının yaklaşık 70 m^2 olduğu düşünülmektedir (Şekil 4. 52,. Caminin kıble cephesi 10,5 metre , yan cephesi 15,80 metre olup, duvar kalınlıkları dahil yaklaşık 150 metrekare bir taban oturumuna sahiptir. Son cemaat mahali 35 metrekare olduğu düşünüldüğünde, caminin duvarlarının tabanı yaklaşık 45 metre bir alan üzerine oturmaktadır. Ayrıca Son cemaat mahalinin üstünde bulunan mahfil de iç pencereler vasıtasıyla Harime bakmaktadır (Şekil 4. 55), (Şekil 4. 56), (Şekil 4. 57). Mahfil katı da hesaplandığın da camide toplamda 140 m^2 ibadet alanı bulunmaktadır. Caminin iç sıvası üzerinde herhangi tezyinatın varlığına dair bilgi bulunmaktadır. Eserin mihrabında mukarnas veya benzeri süsleme bulunmamakta üzerinde yalnızca hat levhası bulunmaktadır (Şekil 4. 59), (Şekil 4. 60). Encümen Arşivi fotoğrafından elde edilen tek iç mekan fotoğrafında; mihrap, mihrabın solunda ayaklı saat, sağ tarafında büyük mumluk, ve herhangi bir süsleme, özgün işçilik barındırmayan ahşaptan yapılmış minberi görülmektedir [31], (Şekil 4. 59), (Şekil 4. 60).

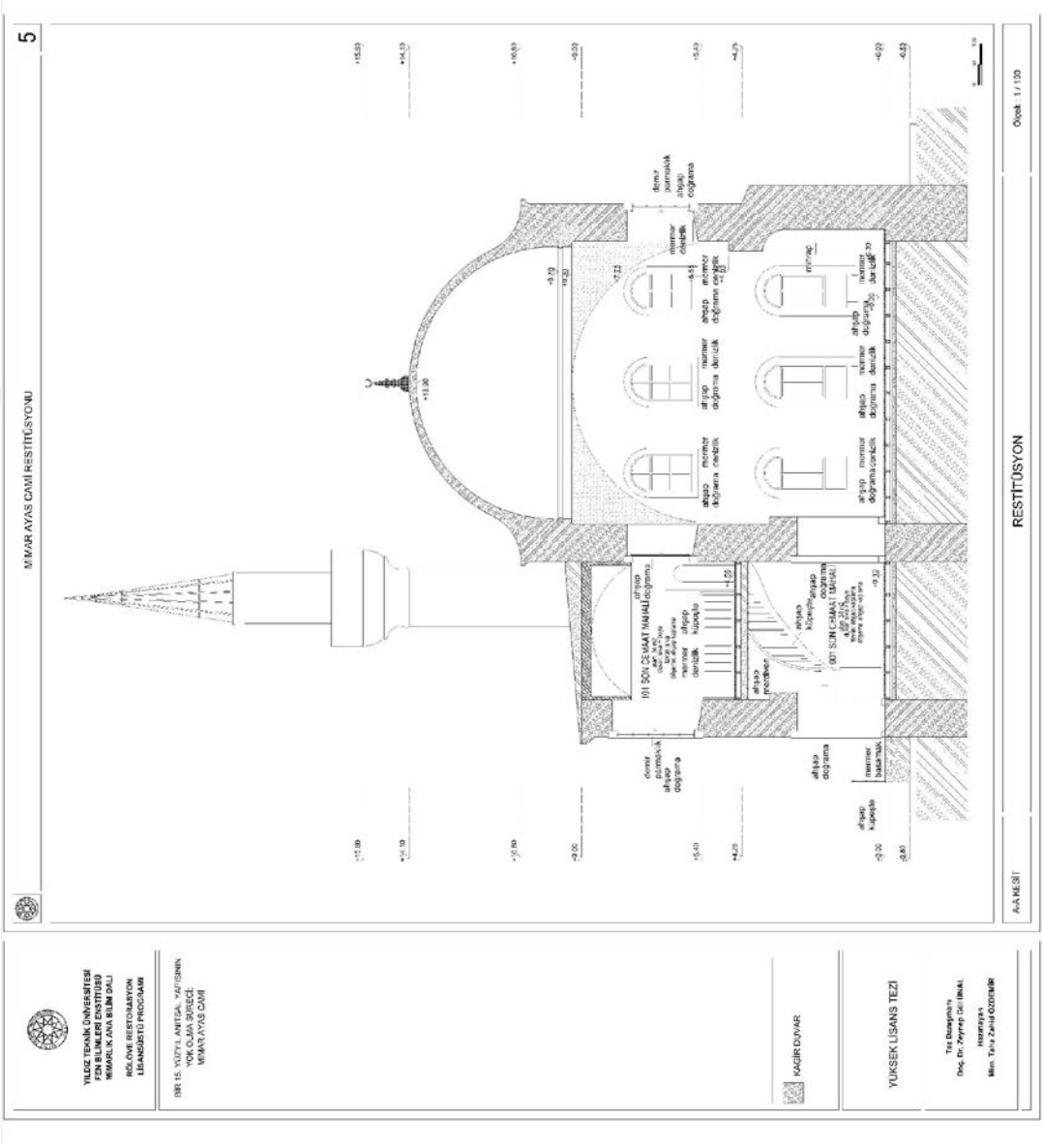
Şekil 5.1 Restitüsyon vaziyet planı

Şekil 5.2 Restitüsyon harim kat planı

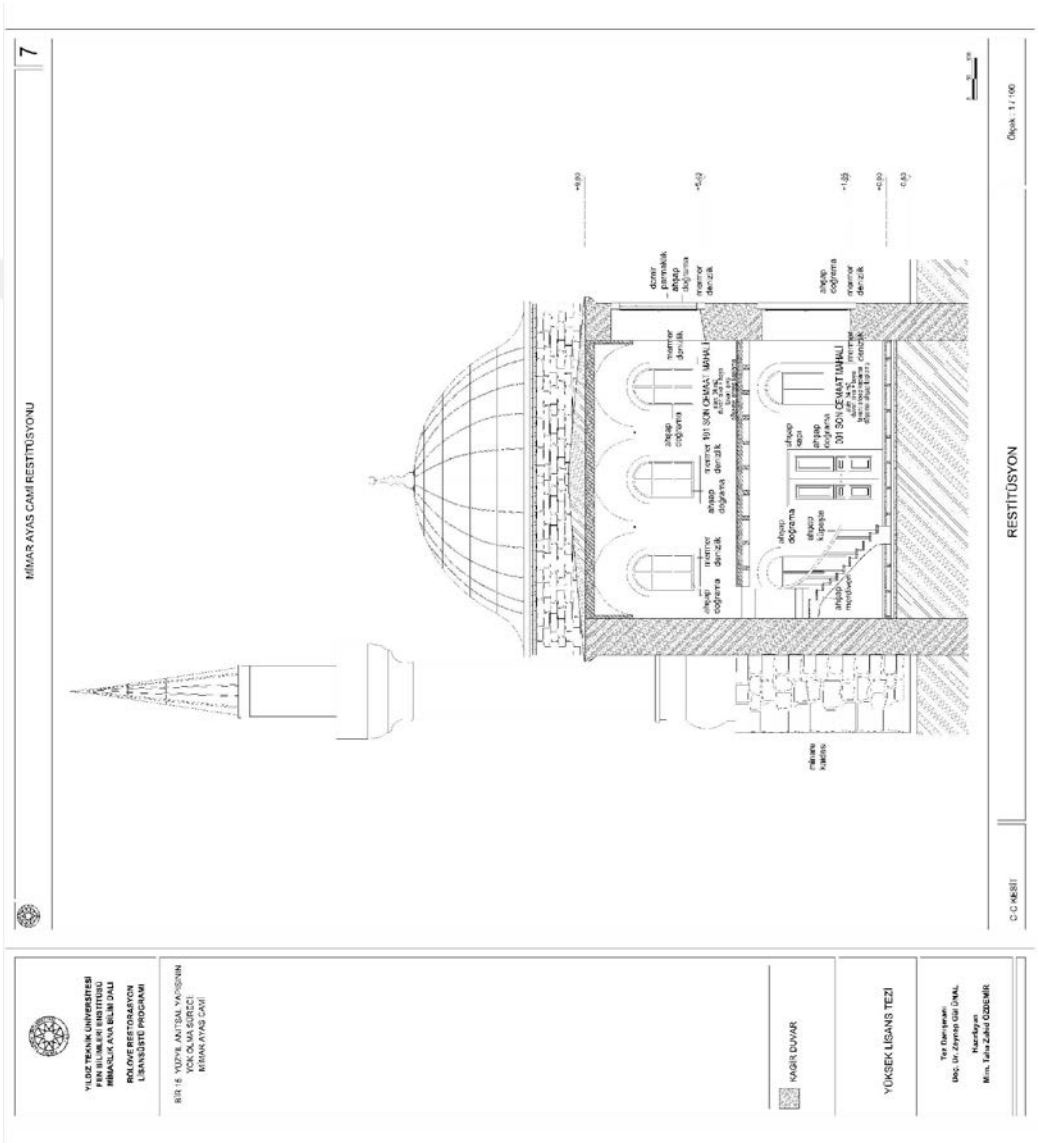
Şekil 5.3 Restitüsyon mahfil kat planı

Şekil 5.4 Restitüsyon çatı planı

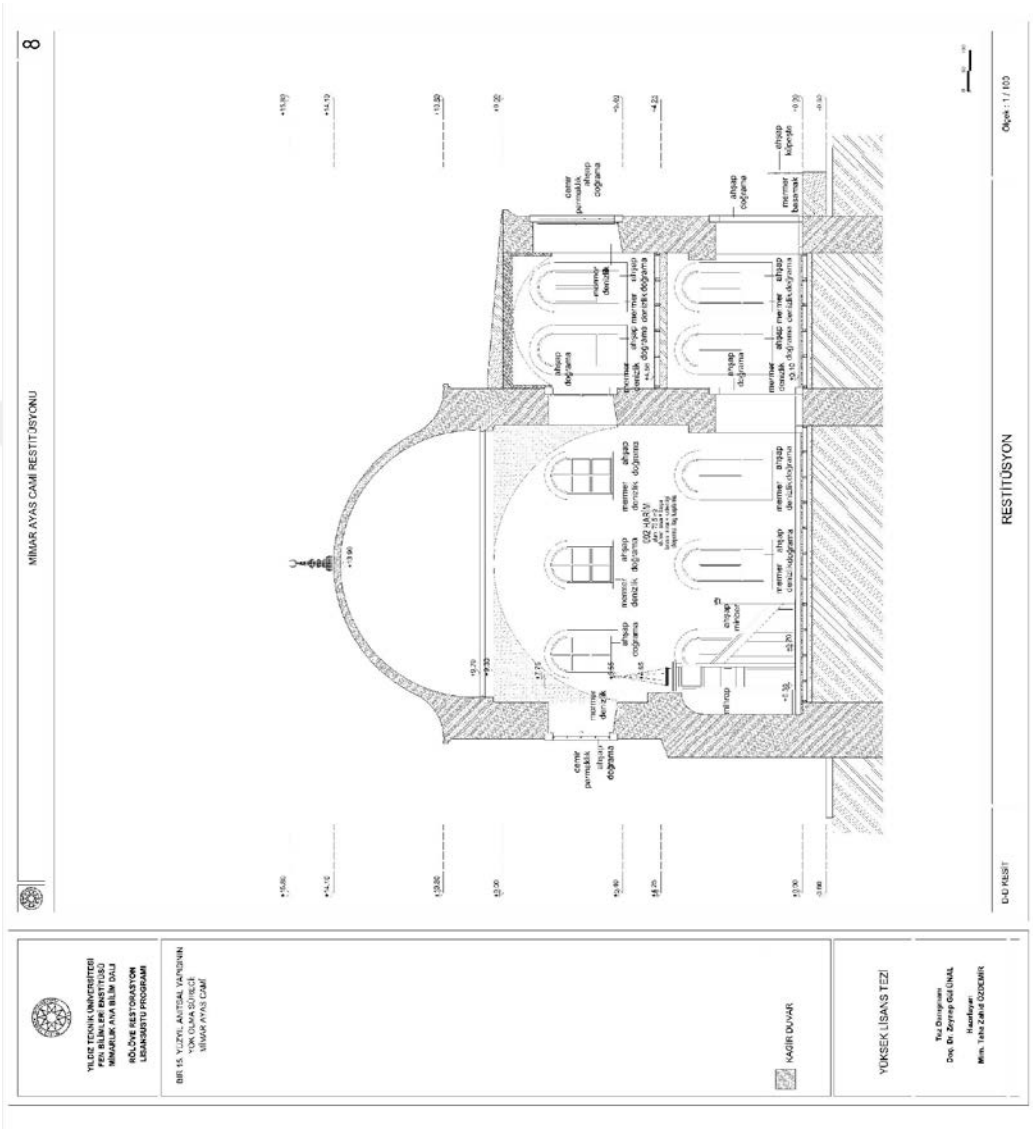

Şekil 5.5 Restitüsyon a-a kesiti

Şekil 5.6 Restitüsyon b-b kesiti

Şekil 5.7 Restitüsyon c-c kesiti

Şekil 5.8 Restitüsyon d-d kesiti

5.3.2 Taşıyıcı Sistem Özellikleri

Fotoğrafik belgelerden (Şekil 4. 54), (Şekil 4. 45), (Şekil 4. 56), (Şekil 4. 57), (Şekil 4. 58), ve Pervititch planından açıkça görüldüğü üzere Cami kagir- kesme taş yapıda inşa edilmiştir. Kıble cephesinde, minare cephesi ve ön cephede büyük ebatlarda kılıçlamalar bulunmaktadır. Kılıçlamaların geleneksel Osmanlı yapım tekniğinde özellikle yanal yükler ve deprem yüklerini karşılamadaki etkinliği, yaygın olarak kullanılmasını sağlamıştır. Ayrıca Osmanlı ilk dönemlerinde sayıca az ama ebat olarak büyük kılıçlamalar kullanılırken, geç dönem Osmanlı'da ise sayıca fazla fakat ebat olarak küçük kılıçlamalar kullanılmaktadır. Harim üzeri çatı örtüsü tek ana kubbeden oluşmakta, ayrıca son cemaat mahalli çatı örtüsü de tonozla geçildiği düşünülmektedir. Minarenin kaidesi ile pabuçun malzeme farklı olduğu ve stil farkı olduğu görülmektedir. Minarenin yıkılıp yeniden yapıldığı bilinmektedir.

5.3.3 Cephe Özellikleri ve Restitüsyonu

Cephe özellikleri açısından Mimar Ayas Cami'nin diğer dönem camileriyle benzerlik gösterdiği noktalar çoğunlukta olmakla beraber, caminin depremde gördüğü hasar sonrası gördüğü tadilat nedeniyle dönem örneklerine göre cephede farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıkların başlıcaları; minarenin stili, kubbenin sağır kubbe olmasıdır.

Yapının etrafının açık olması, meydanda yer alması ve Tarihi Yarımada'nın en önemli cadde aksının üzerinde yer olması sebebiyle her cephesinden mevcut olan fotoğraflardan ve plandan yararlanılarak restitüsyonu çizilmiştir (Şekil 4. 54), (Şekil 4. 45), (Şekil 4. 56), (Şekil 4. 57), (Şekil 4. 58).

En dikkat çekici cephe olan camiye giriş cephesi, avluya bakması ve ana girişin buradan olması sebebiyle diğer cephelere göre daha hareketlidir. Bu cephede harim katı ve mahfil katı olmak üzere toplamda beş adet ahşap doğrama pencere bulunmaktadır. Pencerelerin altında profilli denizlikler bulunmaktadır. Cephenin orta bölümünde bulunan ve caminin girişinin sağlayan üç basamaklı ve çift kanatlı merdiven bulunmaktadır. Mevcut fotoğraflardan söz konusu merdiven korkuluğunun cinsi belirlenememiştir. Mevcut merdiven sahanlığının hemen önünde orta aksta caminin giriş kapısı bulunmaktadır. Cami giriş kapısının ahşap kündekari kapı olduğu

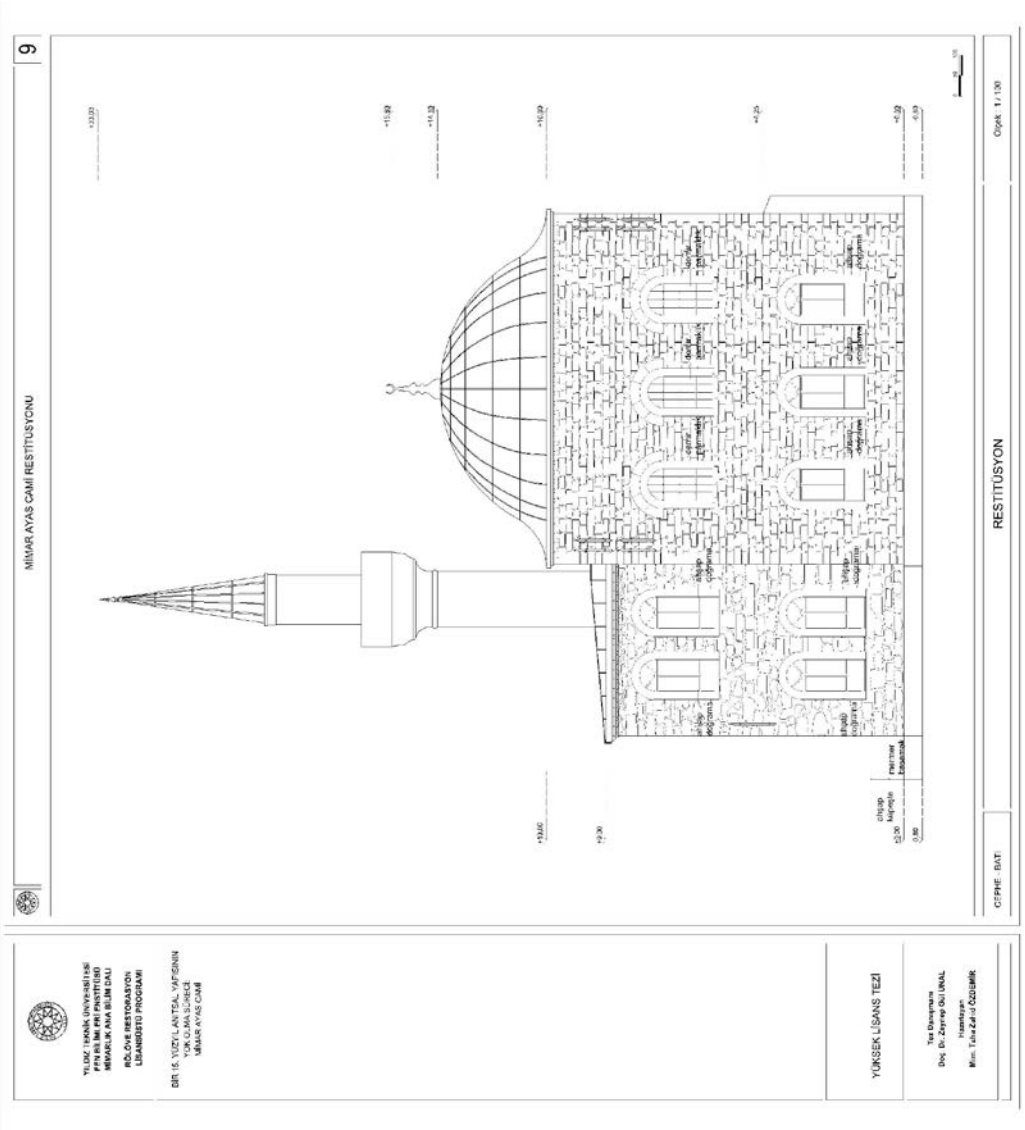
varsayılmaktadıri fakat elde edilen fotoğraflarda somut bir delil bulunmamaktadır. Son cemaat mahalli iki kattan oluşmakta ve harim duvarı ile arasında cephede hareket oluşturmaktadır. Harim duvarının bittiği yerde tonozlu son cemaat mahalli bulunmaktadır. Kurşun tonozun altında geleneksel kirpi saçak bulunmaktadır.

Caminin doğu cephesinde minare bulunmaktadır. Minarenin kaidesi ile diğer bölümleri arasındaki stil farklılığı ve minarenin özensiz şerefe, petek ve külahı dikkate çarpmaktadır. Minare kaidesinin kübik şekilde klasik bir tarzda olmasına karşın gövdenin alt kısmında bulunan pabuç kısmının geç dönem mimariyi yansıtacak şekilde oval olması değişimi göstermektedir. Minare kaidesi ile avlu ihata duvarı müşterektir. Ayrıca avlu duvarında taş küpeşte ve yükseltilmiş şekilde üç bölümden oluşan bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabede ; "Ebu'l-Feth Sultan Mehmet Hân Gâzi hazretlerinin miʿmarı üstad Ayâs 892 Hicri " yazmakta olduğu görülmektedir (Şekil 4. 1).

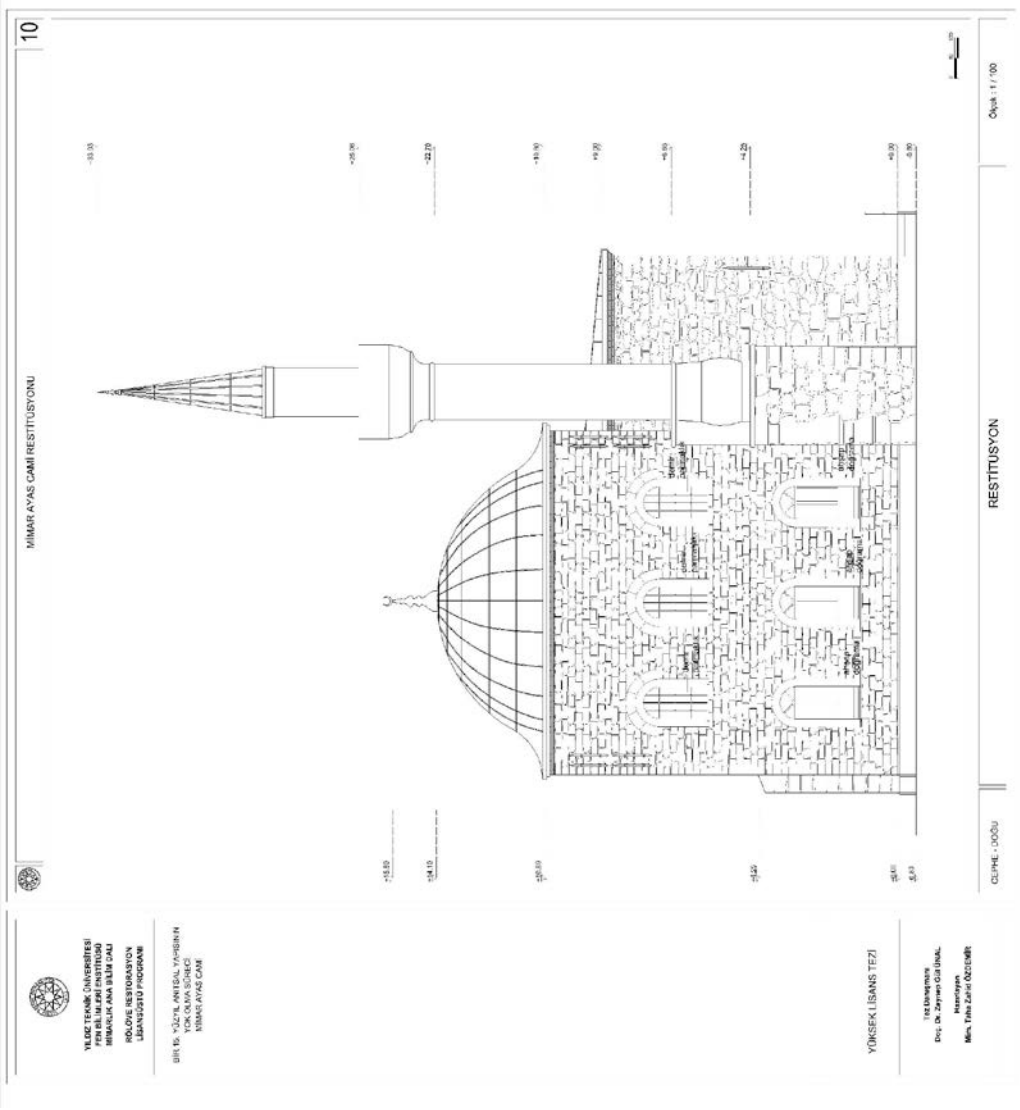
Sağır kubbe ve kirpi saçaktan oluşan üst bölümün altında toplam altı adet ahşap doğramalı pencere bulunmaktadır. Son cemaat mahalli kısmında minare bulunduğundan, cephenin bu bölümünde pencere bulunmaktadır.

Batı cephesi; avlunun içerisinde caminin banisi Mimar Ayas Ağa'nın da mezarının bulunduğu mezarlığa bakmaktaydı. Söz konusu cepheyi ağaçlar büyük ölçüde kapatmıştır, fakat bu cephe de doğu cephesindeki gibi bir biçimleniş bulunmaktadır, kirpi saçakları ve pencere altı silme-profiller sayılmaz ise sade ve süssüz bir cephedir. Doğu cephesinden farklı olarak burada pencere sayısı fazladır, doğu cephesinde bulunan minare sebebiyle pencere sayısı batı cephesine göre daha azdır. Bu cephede, dördü son cemaat mahallinin alt ve üst katından ikişer adet ve altısı harimin alt ve üst katında üçer adet olmak üzere toplamda on adet ahşap doğramalı pencere bulunmaktadır (Şekil 4. 54), (Şekil 4. 45).

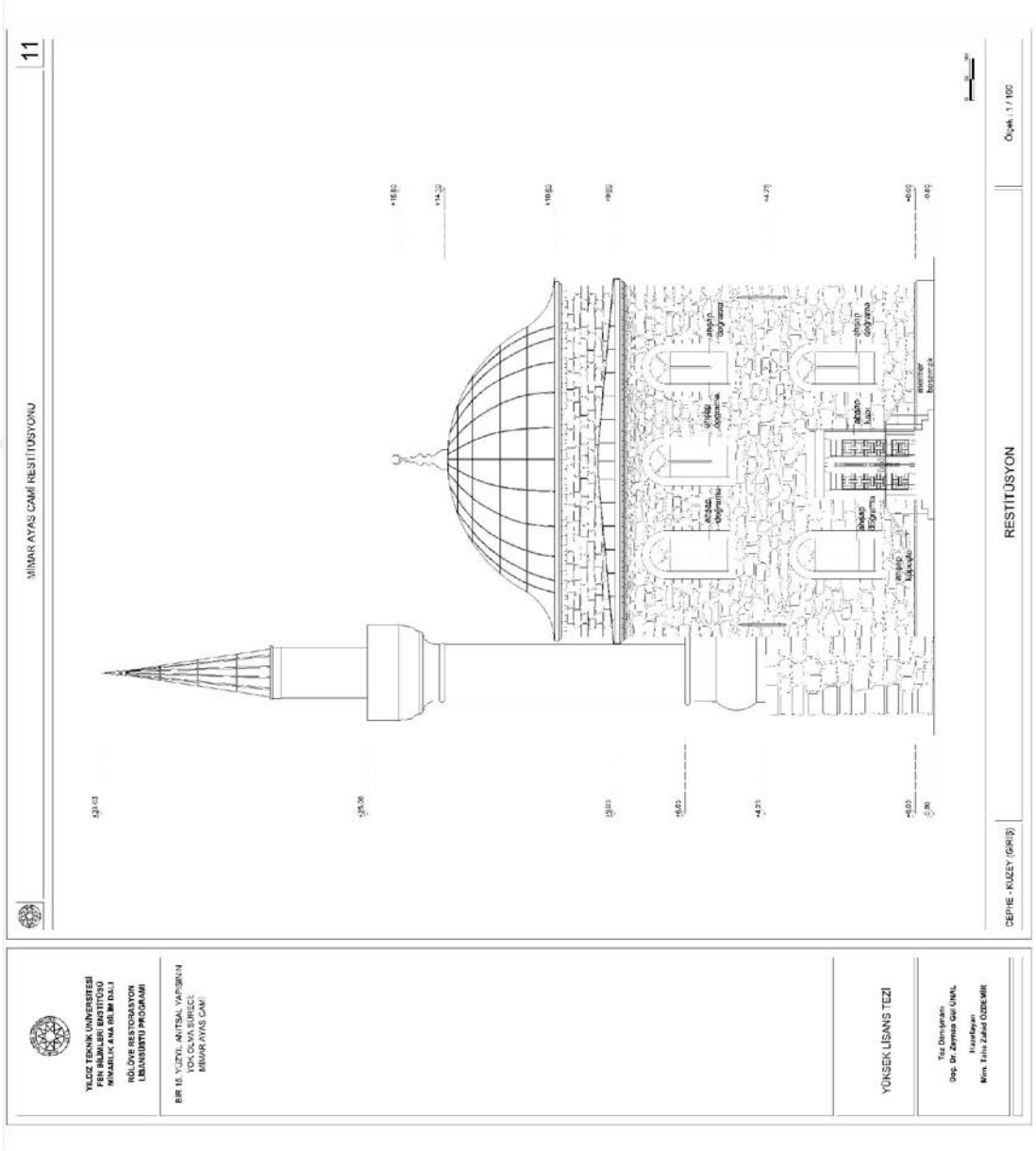
Caminin kıble cephesinde diğer cephelerden farklı olarak mihrap nişi bulunmaktadır. Mihrap nişinin kesme taştan yapılmış olduğu görülmektedir. Bu cephede toplamda beş adet ahşap pencere bulunmaktadır (Şekil 4. 54), (Şekil 4. 45), (Şekil 4. 56), (Şekil 4. 57), (Şekil 4. 58).

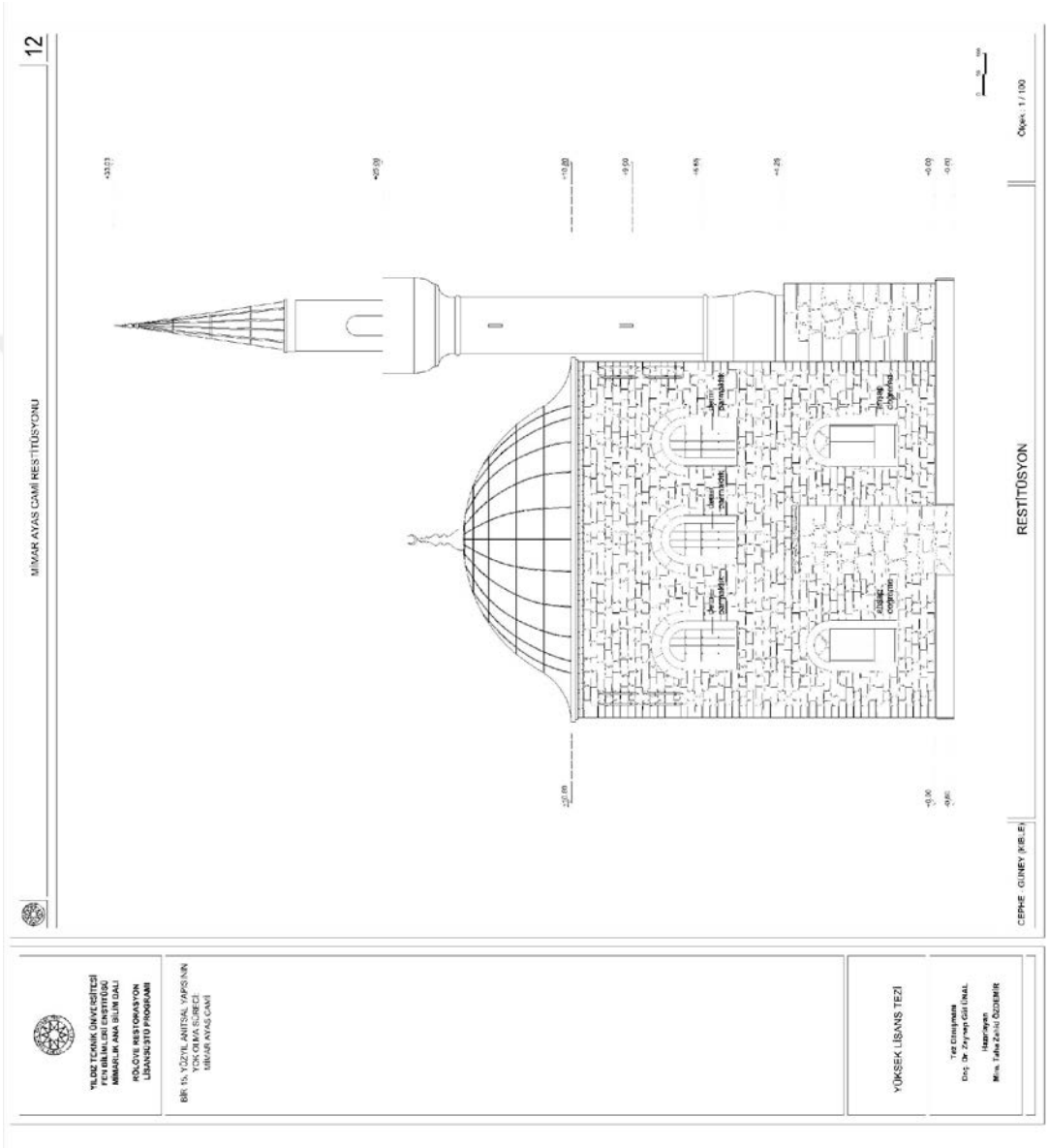
Şekil 5.9 Restitüsyon batı cephesi

Şekil 5.10 Restitüsyon doğu cephesi

Şekil 5.11 Restitüsyon kuzey/giriş cephesi

Şekil 5.12 Restitüsyon güney/kıble cephesi

BÖLÜM 6

BİR MİMARİ KORUMA YÖNTEMİ OLARAK REKONSTRÜKSİYON

6.1 Mimari Korumaya İlişkin Temel Yaklaşımlar

Koruma eylemi tarih boyunca hep var olmuş, ilk çağlardan beri insanlar kendilerine ait olan nesneleri, değerleri çeşitli dış etkenlere karşı koruma yoluna gitmiştir. Koruma içgüdüsünün tezahürü olarak insanlar öldüklerinde dahi sevdikleri nesnelerle gömülmek istemişlerdir; bunlar kimi zaman değerli ziynet eşyaları, kimi zaman onur vesilesi olan kılıçlar ve kimi zamanda binekler olmuştur. Henüz eğitim görmemiş bir insanda dahi atalarından kalan bir nesneyi, yapıyı koruma içgüdüsü var olduğundan, tarih boyunca koruma eylemi insanın doğasına işlenmiş bir cevher olarak bulunmaktadır.

Kültür ile bağdaşlaştırılan koruma eylemi ile kültürel mirasın; sürdürülerek gelecek nesillere aktarılması, tarihi belge değeri taşıyan özelliklerinin tahribat ve değişimlere karşı koruma altına alınması ve tarihi çevrenin korunup yok olmaması, geleceğe nitelikli bir tarih bilincinin aktarılması gibi hususlar amaçlanmaktadır.

Modern anlamda koruma düşüncesi ulusal mirasın bir parçası olarak Ortaçağda ilk kimliğini oluşturmuş ve 18. Yüzyılda başlayıp devam eden restorasyon hareketinin kaynağı olmuştur. 19.yy Avrupa'sında tarihi yapılar, ulus devletlerinin birer başarısı olarak görülerek restore edilmeye başlanmıştır. Görünen amaç Fransız Devrimi ile oluşan ulus devletlerinin diğer devletlere karşı üstünlüğünü gösterme çabası olsa da; yapıların tarih, teknik ve sanat açısından korunmasını sağlamıştır. Tarih bilincinin

artması, kitlesel ulaşım araçlarının yaygınlaşması ile turizmin ülkelerin kalkınmasında önemli rol oynaması ile popülerleşen restorasyon uygulamaları çoğalmış, tarihin o bölümünde doğru olarak kabul edilen stilistik bütünlük içinde yapıların restorasyonu 20.yy süresince devam etmiştir. 1800'lerin ilk çeyreğinden sonra gelişen yenileme ilkelerinde arkeolojik araştırmalardan yararlanılarak bütüncül bir restorasyon eğilimine doğru gidilmiştir. İlk erken dönem ilkelerini ortaya koyan, arkeolog ve cam boyacısı Adolphe Napoleon Didron (1806-1867)'un şu sözü dikkat çekmektedir: *"Antik yapılara saygı, onarmak yerine konsolide etmek daha iyidir, restore etmek yerine onarmak daha iyidir ve yeniden yapmak yerine restore etmek daha iyidir, tüm bu uygulamalar da hiçbir şey eklenmemeli ve hiçbir şey çıkarılmamalıdır."*

Bir edebiyatçı olarak tanınan ve aynı zamanda Paris'de anıtlar genel müfettişi olarak görev yapan Prosper Merimee(1803-1870) de Orange Zafer Takı'nın sadece korumacı bir tedaviye ihtiyacı olduğunu, rekonstrüksiyon yapılmaması gerektiğini savunurken Didron'a paralel amaç ortaya koymuştur. İlk olarak Merimee bütün dönemlerin korumaya değer olduğunu savunmuş, ancak Merimee'nin orijinal mimarinin korunması ve gelecek kuşaklara yanlış izlenim aktarılmaması üzerine düşünceleri sadece niyet olarak kalmıştır. Merimee ve Didron aynı zamanda asıl patlamasını Fransa'da Viollet le Duc, İngiltere'de Sir Gilbert Scott ile yaşayan stilistik restorasyon için zemini hazırlamışlardır [76].

Fransız Devrimi ve ulus devletlerin kurulmasıyla oluşan yeni dünya düzeninin şekillenmeye başladığı ortamda Ortaçağ sanatının araştırılmasıyla ilgili çalışmalarıyla belirgin bir kişilik olmayı başaran Eugene Emmanuel Viollet le Duc (1814-1879) restorasyon tarihinin en çok tartışılan isimlerinden birisi olmuştur. Uygulamalarıyla ve uygulamalarının çağları aşan etkileri ile restorasyon kuramında pek çok etkileri olmuştur. Sistematik ve detaycı yapısı ile restorasyonun belgelere dayalı ve teknik bir eylem olduğunu savunan Viollet le Duc, restoratör mimar kavramını da ilk kullanan şahsiyettir. Viollet le Duc "*Bir yapıyı restore etmek, onu korumak, onarmak veya yeniden yapmak değil, belirli bir zamanda, hiç var olmadığı biçimiyle tam bitmiş bir yapı haline getirmek demektir*" düşüncesi ile üslup birliğini ortaya koymuş olup, Amiens, Chartres, Paris'te Notre Dame, Vezelay gibi en ünlü katedralleri bu yaklaşımla restore etmiştir. Kendinden önceki uygulamalardan farklı olarak bu görüş esrlerin bütününün

yada bir kısmının sadece görünüş olarak değil strüktür/yapım teknolojisi olarak da inşa edildiği dönemin teknolojisinde restore edilmesini öngören bir yaklaşımdır. Ancak Ortaçağ yapılarının inşa sürelerinin uzun olmasından dolayı tek aşamada bitirilemeyen ve bu süreçte değişik sanat anlayışlarının etkisinde yapılan bu yapılara üslup birliği yaklaşımı ile müdahale etmek tarihsel sürekliliğe zarar veren görüntüler doğurmuştur [77].

Viollet le Duc etkinliği 1850-1870 yılları arasında yoğunlaşmış ve önemli restorasyonlar gerçekleştirmiştir. Paris Notre Dame , Saint Denis , Clermont-Ferrand , Amiens , Saint Just katedralleri restorasyonlarını gerçekleştirmiş, bunun yanında bir Ortaçağ kenti olan Carcassonne'ın Surları gibi projeleri de bulunmaktadır. Viollet le Duc'ün modern restorasyon kuramına katkı sağladığı düşünülen noktaları; restorasyonun belgelere dayanması gerektiği, restoratör mimarın çalıştığı eserin döneminin üslubu, yöresel özellikleri, yapım teknikleri ve malzemesi üzerine derinlemesine araştırma yaparak bilgi sahibi olması gerektiğini ve strüktürünü iyi anlaması gerektiğinin önemini vurgulamış, herhangi bir onarıma başlamadan önce yapılacak kazı ve araştırmalar ışığında toplanan belgelerin çok iyi bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayarak restorasyonda belgelemenin önemini belirtmiştir. Ayrıca anıtta yapılan değişikliklerin, eklerin gizlenilmesine karşı çıkarak bilakis belirgin duruma getirilmesini savunmuştur [77].

Anıtları restoratörlerin insafına bırakan ve birçok özgün ayrıntının yok olmasına yol açan üslup birliğine varma çabası ''Stilistik Rekompozisyon'', bir akım olarak geniş katılımcı sağlamış ve çoğu Avrupa ülkesinde bu akımın etkileriyle restorasyon uygulamaları yapılmıştır. Fransa'dan yükselen bu akımın takipçilerinden, üslup birliğine ulaşma kaygısındaki, İngiltere'deki baş uygulayıcısı Sir Gilbert Scott'tur (1811-1878). Çok sayıda Gotik üsluptaki anıtı restore ederken yaptığı majör değişiklikler ve eklerle büyük tepki almıştır [78].

Büyük değişiklikler, ekler ve ayrıntıları yok etmekle öne çıktığını gördüğümüz, çok geniş coğrafyaya uzanarak büyük kitleleri direk veya dolaylı yönlerden etkileyen, yapıcılığından çok yıkıcı bir restorasyon akımı olarak kalan '' Stilistik Rekompozisyon'''un karşısına, konservasyon hareketini savunan romantik görüş olarak da adlandırılan bir akım; İngiltere'den John Ruskin (1819-1900) ve onun yolunu takip

eden William Morris (1834-1896) öncülüğünde ortaya çıkmıştır. Üslup birliğinin yıkıcı etkisine tepki olarak ortaya çıkan ''Anti Restorasyon'' akımının asıl öncüsü ressam ve sanat eleştirmeni olan John Ruskin'dir. Sanat tarihçisi olmasından dolayı, İtalyan, Fransız ve İngiliz Gotik mimarisini iyi bilen Ruskin; mimari yapıtı da sanat eseri olarak görmüş ve bir anıta yapılacak en iyi müdahalenin sürekli korumadan geçtiğini savunmuştur. Üslup birliğinin proaktif ve müdahaleci yapısını reddederek, yapıya ek yapmanın ve üsluba uygun müdahale etmektense hiçbirşey yapmamayı tercih eden bir şahsiyettir. Nitekim *The Seven Lamps of Architecture (1849)* isimli eserinde;

'' Anıtlarınıza iyi bakınız; o zaman restorasyona gerek kalmayacaktır. Zamanında çatıya konulan birkaç kurşun levhası, yağmur oluklarından zamanında alınan birkaç dal ve yaprak, hem çatıyı, hem de duvarları hasardan kurtaracaktır'' diyordu. Ayrıca ; *'' Restorasyon bir yapının başına gelebilecek en büyük felakettir. Öyle bir felaket ki ondan hiçbirşey kurtulamaz ve yok olanın yerine sahte bir benzeri getirilir. Bu önemli konuda kendimizi hiç aldatmayalım; nasıl ölüleri diriltmek mümkün değilse, mimarlıkta da bir zamanlar muhteşem ve güzel olanı restore etmek olası değildir. Öyleyse restorasyondan söz etmeyelim. O baştan sona bir yalandır.''* Demiştir [78].

Ruskin görüşlerini geniş kitlelere yayamamış ve düşünceleri romantik bir ressamın hezeyanları olarak görülmekten ileriye gidememiş, anlaşılamamıştır. Fakat kendince bir birikimi ve değeri olan bu görüşlerin geniş kitlelere yayılmasını sağlayan kişi ''Arts and Crafts'' akımının önde gelen kişilerinden William Morris olmuştur. 1877'de SPAB (Society for the Protection of Ancient Buildings) Derneği'ni kurarak, manifesto yayınlamış ve Ruskin'in görüşlerini tekrar gündeme taşımıştır. Bu öncü dernek, varsayımsal bilgilere dayanan restorasyona karşı savaş açmış ve bakım-konservatif uygulamaya ön ayak olmuştur. Yayınlanan manifesto modern restorasyonun temelini oluşturmuştur. Buna göre tarihi yapıların değerlendirilmesinde iki temel düşünce bulunmaktadır. Birincisi korumanın belirli stillerin korunmasına indirgenmemesi hassas ve eleştirel değerlendirmeler sonucunda mevcut yapı stoğunun ele alınması; ikincisi de tarihi anıtları özgün malzemesiyle yerinde bozulmamış olarak korunduğu, belirli bir tarihsel dönemi temsil etmekte olduğundan otantikliğin kaybına ve sahte olanın yaratılmasına neden olacak restorasyon ve kopyalamalardan kaçınılmasıdır. SPAB'ın

önde gelen prensipleri konservatif onarım ve günlük bakımla bozulmanın engellenmesi olmuştur. [76].

1880-1890 yılları arasında stilistik rekompozisyonun egemenliğine ve anti-restorasyon görüşüne karşı iki yeni söylem ortaya çıkmıştır: "Çağdaş restorasyon" ve "tarihi restorasyon" kuramları. "Çağdaş restorasyon" kuramı daha önce öne sürülen ayrı bakış açılarını içeren üslup birliği ve anti- restorasyon kuramlarının ustaca bir sentezidir. Bu kuramın öncüsü Camillo Boito (1836-1914), restorasyon kuramının gelişmesinde büyük katkısı olan İtalyan restötarör ve mimarlık tarihçileri arasında en önemli isimdir. Çağdaş onarım kurallarını ilkelere bağlamıştır [77]. Anıt eserleri, ne üslup birliğinin proaktif ve detayları yutucu tutumuyla ne de Ruskin gibi mimar-mühendis olmayan ve anıt eseri bir sanat objesi olarak görerek, sürekli bakım gibi uygulanabilirliği olmayan görüşle değil, restorasyonu tarihi belge, estetik belge ve teknik olarak bir bütün şeklinde korunması gerektiğini tanımlamıştır. Ruskin'in pasif kaderci anlayışının yapıları kalıntılara çevireceğini öngörmüş ve restorasyon konusunda günümüz çağdaş anlayışa en yakın yaklaşımlardan birini ortaya koyarak; tarihi belge vurgusuna dikkat çekmiştir.

Boito, üslup birliği, romantik görüş ve tarihi rekompozisyon kuramlarını çağdaş restorasyon altında birleştirmiş ve ilkeleri şöyle belirtmiştir;

''1) Anıtlar tüm insanlığın tarihini belgelerler. Bu nedenle onlara saygılı davranılması gerekir. Yapılacak herhangi bir değişiklik yanıltıcı sonuç ve hükümlere yol açabilir.

2) Mimari anıtlara müdahale edilmesi zorunlu olabilir; Ancak sağlamlaştırma onarımdan, onarım ise restore etmekten daha iyidir. Yenileme ve eklerden kaçınılmalıdır.

3) Eğer strüktürel aksaklıklar ve güvenlik gibi nedenlerle anıta ek yapılması gerekirse, bunlar somut verilere dayandırılmalı; yapının görsel bütünlüğüne ve biçimine saygı gösterilerek, başka malzeme ve özellikte gerçekleştirilmelidir. Yapılan restorasyon tarihi bir işaret ya da levha ile belirtilmelidir.

4) İlk tasarımdan sonra, değişik dönemlerde yapılan ekler anıtın bir parçası olarak kabul edilmeli; başka bir öğeyi kapatma ya da bozma gibi zararlı etkileri olmadığı takdirde korunmalıdır.

5) Restorasyon sırasında yapılan işlemler rapor, çizim ve fotoğraflarla dikkatle belgelenmelidir...''[78].

Söz konusu ilkeler uluslararası düzeyde kabul görmüş ve kuramı geliştirerek yayınlayan Gustavo Giovannoni (1873-1947) sayesinde modern restorasyon kuramının temelini oluşturmuştur. 1931'de gerçekleştirilen Atina Kartası olarak da bilinen ''Tarihi Anıtların Korunması ile ilgili Mimar ve Teknisyenlerin Uluslararası Konferansı'' ile uzmanlar tartışarak bu kuramı kabul etmiş ve yayınlamıştır. 1932'de İtalya'da ise Giovannoni daha ayrıntılı görüşler ile ''Carta del Restauro'' (Restorasyon Tüzüğü) olarak yasal bir kimlik elde edilmiştir. 1931 Atina Konferansında alınan kararlar ve Casta del Restauro, yaşayan anıtlar için sağlamlaştırma tekniğini öngörürken artık kullanılamayan anıtlar (ölü anıtlar) için ise "anastylosis"in uygulanmasını öngörmekteydi. Oysa savaş nedeniyle oldukça hasar gören tarihi kent merkezinde bu kuramın önerdiği sağlamlaştırma tekniği uygulanması halinde şehir harabelerin korunduğu açık bir arkeolojik alan olacağından, savaşta yok olan tarihi çevrenin imge olarak yaşatılması, ulusal bilincin oluşmasına yardımcı bir araç olarak kullanılması için tamamlanmış olan eski rölövelere ve resim ve gravürlere dayanarak büyük ölçekli yeniden yapımlara girişilmiştir [78]. Savaş sonrasında Atina Kartasının eksikleri görülerek yetersiz kaldığı hususlarda düzeltmeler yapıldı. Savaş sonrası büyük ölçekli rekonstrüksiyonlar kaçınılmaz olduğundan eski yapıların korunması, yaşatılması ve uluslararası temele oturtulması bağlamında 25-31 Mayıs 1964 '' Venedik Tüzüğü'' adıyla yeni kararlar alınmıştır. Venedik Tüzüğü öncekilerden çok da farklı olmamakla beraber Atina, İtalya bildirilerini birleştirerek daha yalın dille geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Bir Avrupa uygarlığı ürünü olan Venedik Tüzüğü, dünyanın hemen her kıtasında karşılık bulmuş ve kurallarına uyulmuştur. Çağdaş restorasyon anlayışında onarımın kalıcı, sürekli ve uzmanlık isteyen bir çalışma olduğu vurgulanmakta, ayrıca mevcut yapıya saygı ile yola çıkarak mevcudun araştırılıp, incelenmesi , kararların bilimsel belgelere, verilere, tekniklere dayanması ve ortaya çıkan ürünün, araştırmaların belgelenerek paylaşılması önem arz etmektedir. Carta del Restauro gibi, Venedik Tüzüğü'de, her türlü kazı, onarım düzenleme çalışmalarının çizim ve fotoğraflarla deüzenli olarak belgelenmesini, açıklayıcı raporlarla birlikte arşivlenmesini öngörmektedir. Mimari

mirasın korunması düşüncesi, genel olarak Avrupa uygarlığının bir ürünü olarak kabul görmektedir [79].

Venedik Tüzüğü'nün Avrupa'nın kolektif bir ürünü olduğu doğrusu, diğer coğrafya ve iklimlerdeki koruma şartlarına cevap vermediği tartışmasına yol açmış ve bölgesel tüzüklerle söz konusu coğrafya, toplum ve kültürlere cevap vermesi gerektiği savunulmuştur. Bundan sonraki yıllarda tüzüğün kuram ve uygulama alanında eksiklerinin beklenmedik bir hızla ortaya çıkması nedeniyle toplumdaki hızlı değişime uyum sağlanması ve yeni tüzük gerekliliği savunulmuş, fakat tüzüğe dokunulmamıştır. Venedik Tüzüğü'nün ardından 1970-80 yılları arası Avrupa'da koruma ile ilgili hemen hemen bütün konuların ele alındığı dönem olmuştur. 1975 Avrupa Miras yılı ise bu dönemin tepe noktasıdır [80]. Bölgesel olarak da kabuller olmuş, Avustralya ICOMOS Ulusal Komitesi kendi ülkesinde geçerli olmak üzere 1981 yılında Burra Charter geliştirilirken 1982 yılında Pakistan'da yapılan "Geleneksel Mimarinin Belgelenmesi ve Korunması" adlı seminerle İslam ülkelerindeki mimari mirasın korunması ilkelerini içeren İslam Kartası denemesine girişilmiştir [78].

Koruma düşüncesi günümüzde; zamanın mimari ekolüne veya akımına göre değil belirli ilkelere bağlı kalınarak sürdürülmektedir. Koruma kapsamı anıtsal tek yapıyı da aşarak, bir anıtı korumanın yolunun ancak ve ancak çevresiyle beraber korumadan geçtiğini, hatta var olduğu çevredeki insanların demografik yapısının, adetlerinin , toplumsal dinamiklerinin de yaşatılmasıyla olabileceğini öngörmektedir. Bu bağlamda tarihi çevre koruma düşüncesi ortaya çıkmış, tarihi anıtın çevresi de tampon bölgelere ayrılarak , koruma değerine göre, korumaya alınması şeklinde uygulamalara geçilmiştir. Anıtları; çevresiyle beraber, teknik ,sosyal, mimari düzeni ortaya koyan bir belge olarak korumak önem arz etmiştir. Bize düşen görev ise, tek yapıdaki bir detaydan başlayan ve tarihi çevreye kadar uzanan korumaya değer her nesneyi belgelemek, korumak, araştırmak, öğrenmek ve bu bilgi birikiminin gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır.

6.2 Mimari Rekonstrüksiyonun Evrimi

Rekonstrüksiyonun, koruma kuramında bir müdahale eylemi olarak tanıtılması 1800'lü yıllara uzanmaktadır. Tarihi yapıların, özellikle Ortaçağ kiliselerinin konservasyonu veya

rekonstrüksiyonu tartışmaları olmuş, rekonstrüksiyon karşısında konservatif yaklaşımlar galip gelmiştir. Fakat özellikle Fransa'dan 19.yy'de Viollet le Duc ile ortaya sürülen üslup birliğine varma kaygısının temelinde rekonstrüksiyon yatmaktadır. 19. yy'deViollet-le-Duc'ün stilistik rekompozisyon yaklaşımı çoğunlukla kısmi rekonstrüksiyondur. Henüz restorasyon adıyla gerçekleştirilen uygulamalar Avrupa'da restorasyon karşıtlığına varan büyük tartışmaları beraberinde getirmiştir. 2. Dünya Savaşı'nın ardından büyük kayıpların yaşanması, rekonstrüksiyon uygulamalarının artması ve tartışmalar, günümüze kadar tüzüklerin ve doktrinal metinlerin oluşmasında etkili olmuştur [81]. 1904 yılında Madrid'de toplanan uluslararası mimarlar kongresinde sonuç bildirgesi Boito tarafından kurgulanmıştır. Özellikle 1. Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen büyük 62 yıkımların ardından görüşleri çok tartışılmıştır. Bu katkısıyla restorasyon metodolojisinin oluşturulması ve gereksiz yıkım ve zararlardan kaçınılmasını vurgulamış; neyin korunması, neyin kaldırılması gerektiğine dair hassas bir araştırmanın sonucunda restorasyonu bina ve onun tarihsel değişimleri üzerinde eksiksiz ve dikkatli bir çalışmaya dayandırılması gerektiğini söylemiştir. Restorasyonun veya kayıp veya zarar görmüş yapı parçaların rekonstrüksiyonunun ancak özgün durumuna ilişkin elde sağlam veriler bulunduğunda veya strüktürel olarak sağlamlığının gerektirdiği durumlarda kabul edilebilir olduğunu savunmuştur. Ona göre strüktürel olarak bir sağlamlaştırma gerektiği zaman, elde önceki formla ilgili kesin bir bulgu olmasa da elemanların rekonstrüksiyonu izin verilebilir bir durumdur [82].

Dünya tarihinin gördüğü en büyük yıkımlardan olan 2.Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle koruma alanında tarihi çevre boyutunda büyük sorunlar getirmiştir. Bu savaş sonrası haritalar yeniden çizilmiş, kentler yıkılmış ve yeniden organizasyonu sağlanması gerekmiştir. Savaşın kötü tahribatlarını ulusların belleklerinden silmek ve toplumun hızlıca iyileşmesini sağlamak için rekonstrüksiyon eğilimine gidilmiştir. Savaş sonrası kentlerin tarihsel boyutunun bütüncül olarak korunması gerekliliği anlaşılmış, ancak bu aynı zamanda üslup birliği kullanımı da yeniden ortaya çıkarmıştır. Bu savaşlardan etkilenen Almanya, Fransa ve Belçika'daki birçok kentte yıkılan ve zarar gören anıt yapıların savaş öncesi duruma uygun olarak yeniden yapımları kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda koruma ilkeleri ve özgün yapım teknikleri gözden geçirilmiştir. Ancak yapılan

rekonstrüksiyon uygulamalarının çoğunda betonarme sistem tercih edilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan ortamda tarihi yapılar hasar derecelerine göre nitelendirilmişlerdir. Bu doğrultuda yapıların savaş öncesi formlarına uygun olarak restore edilmeleri ya da yeniden yapılmaları ve yapıların ayakta kalan kısımlarının korunarak yok olan kısımlarına yeni yorumlar getirerek yeniden yapılmaları noktasında görüşler ortaya çıkmıştır [76]. Savaştan en çok etkilenen bölgeler, İngiltere, Belçika, Almanya, Polonya gibi Avrupa ülkelerinde kentler bu esaslara göre yeniden yapılmaya başlanmıştır. Özellikle toplumun üzerinde oluşan travmatik etkileri silmek için tercih edilmeye başlanmıştır. Rekonstrüksiyon fikri sadece estetik bir kaygı yada toplumun hafızasını yenilemek ile kalmamış, mimarinin bir milletin kimliğini belirlemedeki rolü de düşünülerek, ulusal bilincin ve birliğin tesis edilmesinde kullanılmak üzere bir araç olmuştur. Polonya'da savaş sonrası yeniden özgürlüğüne kavuşan bir ulusun , kimliğini tanımlamak üzere bir araç olarak gördüğü , geçmişi gelecek nesillere aktarmada , tarihi çevrenin canlandırılması çabası görülmektedir. Buna örnek olarak Varşova'nın Ortaçağ sokak dokusunu koruyan , daha çok 17.ve 18. Yüzyıl konutlarından oluşan tarihi merkezi , 1790'larda İtalyan ressam Bernardo Bellotto'nun yapmış olduğu gravürler ve Varşova Mimarlık Fakültesi'nin 1939'dan önce tamamlamış olduğu rölövelere dayanarak yeniden yapılmıştır [78].

Savaşlar sonrası devam eden süreçte, rekonstrüksiyon olgusu Venedik Tüzüğü'nde kendine yer bulmuş, sınırları net olan ve ancak belirli koşulların olgunlaşması sonucu gerçekleştirilmesi gereken bir koruma biçimi olması gerektiği belirtilmiştir. Tarihi değerden, ustalıktan, teknikten, malzemeden ve çevreden yoksun olmalarından dolayı mümkün oldukça kaçınılan veya en son yapılacak bir müdahale yöntemi olarak görülmektedir. Toplumların belleklerinde yer etmiş anıtsal nitelikteki yapıların, ancak doğal yollar veya dışarıdan insan müdahalesi sonucu yok olmuş eserlere müdahale yöntemi olarak belirtilmiştir. Gerekli bilgi, belgelerin toplanmasının güçlüğü, uygulamadaki rastgele müdahalelerin fazla olma ihtimali ve yeni yapılacak eserdeki özgünlüğün olmayışından dolayı sakıncalı görülmektedir. Rekonstrüksiyondan kaçınmak hiç yapılmaması anlamına gelmemektedir. Rekonstrüksiyonun yapılması için aranan şartlar bulunmakta ve bu şartlar doğrultusunda rekonstrüksiyonuna karar verilen yapı için; eldeki mevcut belgelerin varsayımdan öte daha kesin veriler ışığında

(yapı kalıntısı, rölöve, fotoğraf, her türlü özgün yazılı - sözlü, görsel arşiv belgesi vb.) hazırlanmış kapsamlı restitüsyon çalışmasına dayalı ve eski oturum alanında, özgün mimari, malzeme ve yapım tekniğiyle özgün durumuna uygun olarak projelendirilme ve uygulanma yapılması durumunda uygulanabilecek bir yöntemdir [78].

Günümüz modern koruma kuramının rekonstrüksiyonda geldiği noktada genellikle iki farklı seçenek üzerinden koruma eylemi gerçekleştirilir.Birincisi; belgelere dayalı, belgelerinin tam olduğu, yapım tekniği ve malzemeden ödün verilerek veya özgün konumundan ödün verilerek yapılan örnekler. İkincisi ise yeterli veri olmamasından dolayı analojilerle desteklenen eski yapının taklidi yeni bir yapı inşa etmek. Rekonstrüksiyonu tekrar tanımlarsak; vazgeçilmez ve simge değeri olan yapıların dış etkenlerle yok olması durumda , gerekçeli olarak ve mecbur kalındığında başvurulan bir koruma eylemidir. Bir ulusun tarihin belirli bir zamanında yapılmış sembol değeri taşıyan bir eseri, önemli bir ustanın, mimarın; yapım tekniği, malzeme, biçim veya tasarım yönünden eşsiz şaheseri veya bir ulusun belleğinden silinmesinin travmatik sonuçları olan bir olayın, savaşın etkilerini , silmek üzere gerçekleştirilmesi öngörülen koruma eylemidir. Örneğin; modern zamanın en tahripkar savaşlarından olan 1992-1995 Bosna iç savaşında Hırvat topçu ateşiyle yıkılan Bosna Hersek'teki Tarihi Mostar Köprüsü (1566) ; uluslararası kabul ile yapılmış en önemli modern rekonstrüksiyon uygulamalarındandır. Osmanlı devrinde Mimar Sinan zamanında yapılmış , tek kemerli bu taş köprü, Mostar şehrinin iki yakasında oturan iki farklı din ve ırkın (Hristiyan-Hırvat , Müslüman-Boşnak) barış köprüsü olarak nitelendirilen eşsiz bir eser iken yıkılmış, ve savaşın psikolojik etkilerini silmek üzere dünyadan bir çok ulusun katıldığı bir proje ile yeniden dünya insanlarına kazandırılmış, öyle ki UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesinde bir rekonstrüksiyon projesi olmasına rağmen yerini almıştır.

6.2.1 Uluslararası Mevzuatlarda Rekonstrüksiyon

Uluslararası kültürel mevzuat açısından konuya yaklaştığımızda ilk olarak Avrupa Konseyi'nin 1965 yılında Viyana'da yapılan sempozyumda alınan Viyana Tavsiye Kararı ile üye devletlerin kamusal veya özel yapım çalışmalarından zarar görmüş kültür varlığı yapıların *onarılması, restore edilmesi ve yeniden yapılandırılması* önerildiği görülmektedir. Ardından Yeni Zelanda Kültürel Miras Değeri Taşıyan Yerlerin

Korunması ile ilgili Yeni Zelanda Icomos Tüzüğü'nde (1992), yeniden inşa etmeyi eski ya da yeni malzeme kullanılarak asıl biçimine uygun olarak yeniden oluşturmak olarak tanımlanmakta, malzeme özgünlüğü göz ardı edilerek form olarak özgüne sadık kalınması yeterli görülmektedir. Müdahale etme süreçleri içinde sıralanan yeniden inşa etme (rekonstrüksiyon) bir yerin işlevi ya da yer hakkında bilgi edinmek için gerekli ise uygun bulunmakta, fiziksel ve belgesel bulgular ışığında varsayımı en az düzeyde tutarak yapılması gerektiği ve kalan mimari miras koruma altındaysa uygun olduğu belirtilmektedir [82]. Amsterdam Bildirgesi'nde (1975) yer alan "…Ani toplumsal değişikliklere karşı bireylerin kimliklerini bulmalarına olanak veren çevreleri korumak, ya da yaşatmak zorundaysak, tarihsel sürekliliği korumamızın gerektiği kabul edilmelidir" ile rekonstrüksiyona yer açılmış, UNESCO'nun 1976 yılında Nairobi'de yapılan toplantısında ''Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolleri Konusunda Tavsiyeler'' metnindeki ''… Çağımızın benzerleşme ve kimliksizleşme tehlikeleri karşısında, onlarda kimliklerinin temel taşları ve kültürel varlıklarının ifadesini bulan insanlar ve toplumlar için, geçmiş günlerin bu yaşayan tanıklarının hayati önem taşıdığını göz önüne alarak...'' [78]. Nara Özgünlük Belgesi'nin (1994) 13. maddesinde ifade edilen "özgünlük kavramı" özel durumlarda rekonstrüksiyon uygulamaları için şartların oluşması gerektiğini vurgulamaktadır [78].Venedik Tüzüğü'nün 3., 6. ve 9. maddelerinden anlaşılacağı üzere tüzükte tarihi belge niteliği taşıyan anıtların özgünlüğünü ve bütünlüğünü sağlayan öğelerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye ve değiştirmeye karşı olunması ve gerekli görülen müdahalelerin orijinalden ayırt edici bir şekilde yapılarak anıtların özgünlüğü ve tarihsel belge niteliğinin kaybolmamasına dikkat edilmesi gibi düşünceler içermekle koruma yöntemlerinde yeniye karşı tedbirli bir yaklaşımın sergilenmesi ve rekonstrüksiyonun koruma yöntemi olarak benimsenmemesi gerektiği ifade edilmektedir [79].

''Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi'' sözleşmesi 1972 de kabul edilmiş, ve tüm dünya ülkelerinin sahip oldukları kültürel ve doğal miras uluslararası bir platformda korunmaya başlanmıştır. Sözleşmenin Uygulama Rehberinde 86. Maddesi'nde şöyle geçmektedir… ''Özgünlükle bağlantılı olarak, arkeolojik kalıntıların veya tarihi binaların veya bölgelerin rekonstrüksiyonu yalnızca belirli durumlarda mazur görülebilir. Hiçbir varsayıma değil, yalnızca tam ve detaylı

dokümantasyona dayanması durumunda rekonstrüksiyon kabul edilebilir'' söz konusu madde ile rekonstrüksiyonun kültür varlıklarının özgünlük değeri dikkate alınarak ancak belli özel durumlarda uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Burra Tüzüğü'nün 20. maddesinde bütünlüğünü kaybeden bir yerin yeterli veri olması durumunda yeniden yapımının uygun olabileceği ve yeniden inşa sonrasında yeni yapıldığının anlaşılır olması gerektiği belirtilmiştir. Dresden Deklarasyonuyla, bir anıtın önemine binaen yeniden yapımının kabul edilebilir olduğu, titiz ve bilimsel bir çalışma yürütülerek savaşta yıkılmış ya da tahrip olmuş yapıların/yerleşmelerin rekonstrüksiyonunun, savaşın travmatik izlerinin silinmesi gibi kazanımlar bakımından anlamlı olacağı vurgulanmıştır . Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nün 7. maddesine göre; yeniden yapımlar deneysel araştırma ve yorum gibi hedeflere hizmet edecekse mevcut arkeolojik verilere zarar vermemek ve yeniden yapım olduğu anlaşılacak biçimde olmak koşuluyla gerçekleştirilebilir. Uygulamaların bilgi ve belgeye dayalı olması, özgün durumuna uygun ve özenli bir şekilde gerçekleştirilmesi esastır . Nara Özgünlük Belgesi ve Riga Tüzüğü'nde de benzer ifadeler yer almaktadır [81].

Uluslararası mevzuatlarda, "savaş ya da doğal nedenlerle yıkılan ve toplum için önemli olan bir yapı için ve çok özel durumlarda gerekçelendirilmedikçe yeniden yapıma başvurulmaması gerektiği, başvuruluyorsa yöreye ait kültürel özellikleri belirgin şekilde yansıtan ve kent dokusunun bütünlüğü için önemli olan bir yapı olması gerektiği, kesin ve tartışmasız belgelere dayanan, varsayımdan kaçınan, çok ayrıntılı ve titiz çalışma yapılarak, ayırt edilebilecek ve yanıltıcı kopyalar olmayacak şekilde, mevcut kalıntıları riske atmadan, form, malzeme, işlev, konum, yapım tekniği gibi özgünlük ölçütlerine riayet edilerek" ifadeleri ile açıklanmaktadır.

6.2.2 Dünyadan ve Türkiyeden Rekonstrüksiyon Örnekleri

Günümüz manasıyla rekonstrüksiyonun bir koruma müdahalesi olarak kabul görmesi Avrupa'da II. Dünya Savaşından sonra olmuştur. Yok olan şehirler, yıkılan anıtlar ve kaybedilmiş tarihi çevrelerin toplumun hafızasında yeniden canlandırılmasında rekonstrüksiyon büyük rol oynamıştır. Tarihi kent merkezlerinin yaşadığı yıkımı telafi için tarihin belirli zamanında yapılmış kültür nesnelerini estetik olarak yaşatmak amaçlanmıştır.Bu sebeple, 2.Dünya Savaşı esnasında büyük ölçüde tahrip olan Avrupa

kentlerinin birçoğu , yoğun mesai , ivedilikle temin edilen belgeler, yoğun iş gücü , profesyonel ve multidisipliner uzmanlıkların ortak çalışmasıyla günümüz dünyasında yerlerini almıştır.

Savaşın Avrupa'daki en büyük tahribatlarından biri şüphesiz Polonyada Varşova şehrinde olmuştur. Ağustos 1944'de Nazi askerleri şehri istila etmiş, buna karşılık olarak Varşova halkından oluşan bir kuvveti karşısında bulmuş ve kayıplar vererek çekilmiştir. Bunun üzerine Naziler şehri bombalamış ve şehrin %85'ini yok ederek 150.000 sivili de katletmişlerdir. Savaşın bitmesine yakın olmasına rağmen, Hitler kendi yenilgisinin öcünü almak üzere sistemli bir şekilde özellikle Varşova üzerinde yıkımı sürdürdüğü görülüyor. Savaşın bitmesinin ardından, Varşova halkı savaşın izlerini silmek üzere şehirlerini yeniden inşa etme yoluna gittiler. Rekonstrüksiyonu gündeme gelen Varşova şehrinin yeniden yapımı için milli ressamları Bellotto 'nun 18.yy Varşovasını resmettiği eserlerini çıkış noktası kabul ettiler.

Şekil 6.1 Varşova, 1944 [83].[1]

Topyekün bir ulusun kendi başkentlerini inşa etme öyküsü olarak uluslararası bir koruma müdahalesi haline gelen bu eylem tüm dünyada kabul görmüştür. Bir ulusun kendi şehirlerini yeniden inşa etme süreci, kolektif bir düşüncenin ürünü ve savaştan

[1] Fotoğraf renklendirme tekniği ile renklendirilmiş.

sonra toplumun yeniden kaynaşması , ulusun savaş travmasını atlatması için eşsiz bir örnek olmuştur. Varşova üniversitesinden röleve çizimlerinin alınması, tabloların bu çizimlerle karşılaştırılması ve rekonstrüksiyonun belgelenmesi açısından Venedik Tüzüğü koruma esaslarıyla çelişmeyen bir çalışma haline gelmiştir. Bütün bu olumlu duruma rağmen detaylarda mutlak doğruluk, malzeme ve işçilik kalitesi özgün halini yansıtamaz , bu bağlamda Brandi'nin ifadesi çarpıcı gerçeği gözler önüne seriyor ; aynı ocaktan çıkan bir malzeme dahi olsa tarihi ve estetik bakımdan aynı kabul edilemez, sadece bir kopyası olmaktan ileriye gidemez.

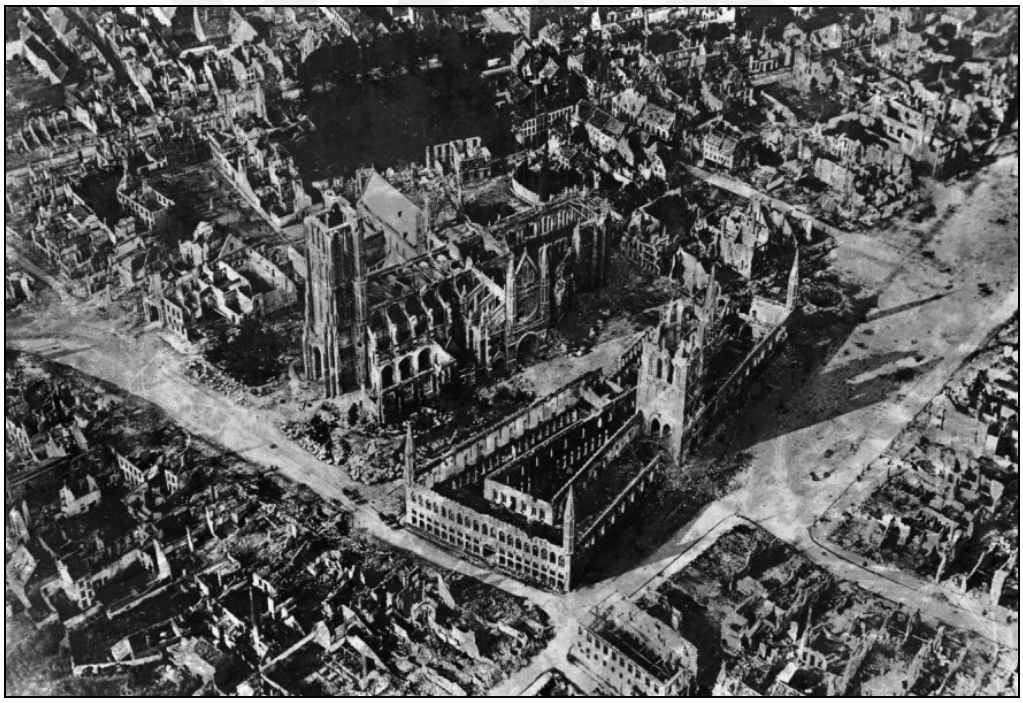

Şekil 6.2 Bernardo Belletto, 18. Yüzyıl, Varşova [84].

Şekil 6.3 Savaş sonrası rekonstrüksiyonu yapılan Krakowskie Przedmieście caddesinden bir görünüm, Varşova [85].

Varşova'da yapılan, bir şehrin topyekün rekonstrüksiyonu aslında ne Dünyaya ne de Avrupa'ya yabancı değildi. Birinci Dünya Savaşı sonrasında en çok yıkımı yaşayan Belçika'nın Ypres kentinde daha küçük ölçekte bir uygulaması yapılmıştı. 1918 yılındahem maddi hem manevi büyük kayıplar veren şehir, şehrin ünlü mimarı Jules Coomans (1871-1937) tarafından Ypres şehrini savaştan önceki haline çevirmesi konusunda kamuoyunu ikna etti. Coomans ; savaştan önce birçok restorasyon projesi yürüten bir mimardı, şehrin modern şehircilik anlayışıyla yeniden inşa edilmesini düşünenler karşısında Kral Albert'in (1875-1934) de desteği ile tartşımayı kazanan taraf oldu. Şehrin özgün halindeki kopyası 1920 yılında başladı, Coomans önderliğinde bir çok mimar ve multidisipliner profesyonel projeye katıldı. Şehrin sakinlerin de aralarına katıldığı yüzlerce işçi ve usta yeniden yapım için seferber oldular. Birçok sivil mimari örneği ev, anıtsal değerdeki binalar ve alt yapı beş yıl içerisinde bitirildi, bazı yapıların tamamlanması 1930'a bırakıldı.

Şekil 6.4 Ypres kenti, Birinci Dünya Savaşından sonraki hali , 1918 [87].

Büyük ölçekli rekonstrüksiyon uygulamalarında şüphesiz savaşların etkisi büyüktür. Yakın zamanın en önemli rekonstrüksiyon örneklerinden birisi de Bosna Hersek iç savaşında (1992-1995) büyük tahribata uğrayan Tarihi Mostar şehri ve şehrin sembolü olan Tarihi Mostar Köprüsüdür. ''Most'' kelime anlamıyla boşnakçada köprü demektir, Mostar kenti ismini şüphesiz yüzyıllar boyunca ayakta kalan tarihi köprüden almıştır.

Şekil 6.5 Ypres Şehri , rekonstrüksiyon çalışmalarından sonraki hali , 1930 [87].

Müslüman Boşnakların bölgedeki varlığı için simgesel değeri olan köprü; Hırvat topçusunun kasten ve yıkmak için aynı noktaya attığı düzinelerce top atışından sonra yıkılan köprü, ancak savaştan on yıl sonra yeniden yapılabilmiştir. Köprünün yanı sıra onlarca kagir yapıdaki cami de ya kısmi yıkılmış yada tamamıyla yıkılmıştır. Aralarında Mimar Sinan eseri olan Karagözbey Camii kubbesi yıkılarak, kısmen yıkılmış camilere örnektir.

Tasarım değeri, tarih değeri, estetik değeri yüksek olan Mostar Köprüsü, tasarım, uygulama ve özgün yapı teknolojisine sadık kalınarak, aralarında Türk hükümeti, Hırvatistan, İtalya , UNESCO ve Dünya Bankasının da bulunduğu geniş bir konsensüs ile 2004 yılında uluslararası bir törenle hizmete açılmıştır. Yeniden yapım olan (rekonstrüksiyon) bir eser olmasına rağmen UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesinde yer almaktadır. Takip eden sürede Mostar'ın genelinde bir çok kagir yapıdaki camii de olmak üzere , kentin rehabilitasyonu çeşitli finansörler ile sağlanmış ve özgün yapıdaki haline getirilmiştir.

Şekil 6.6 Tümüyle yok olmuş Mostar köprüsü ve şehrin bir bölümü, 1994 [88].

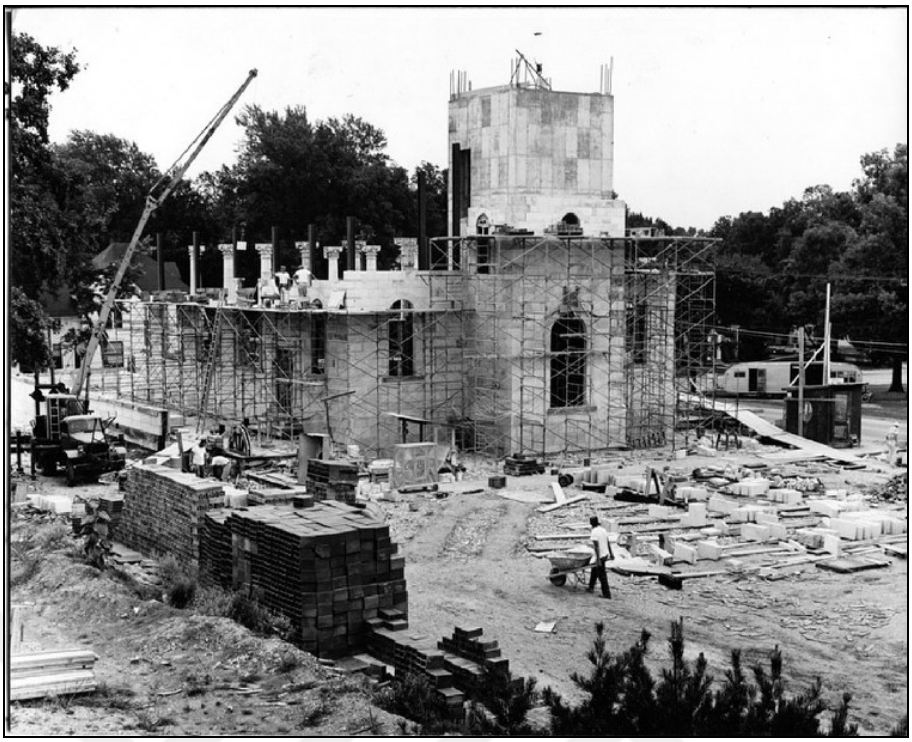
Şekil 6.7 Mostar Köprüsü Rekonstrüksiyon Uygulaması, 2003 [89].

Şekil 6.8 Mostar Köprüsü , 2005 [88].

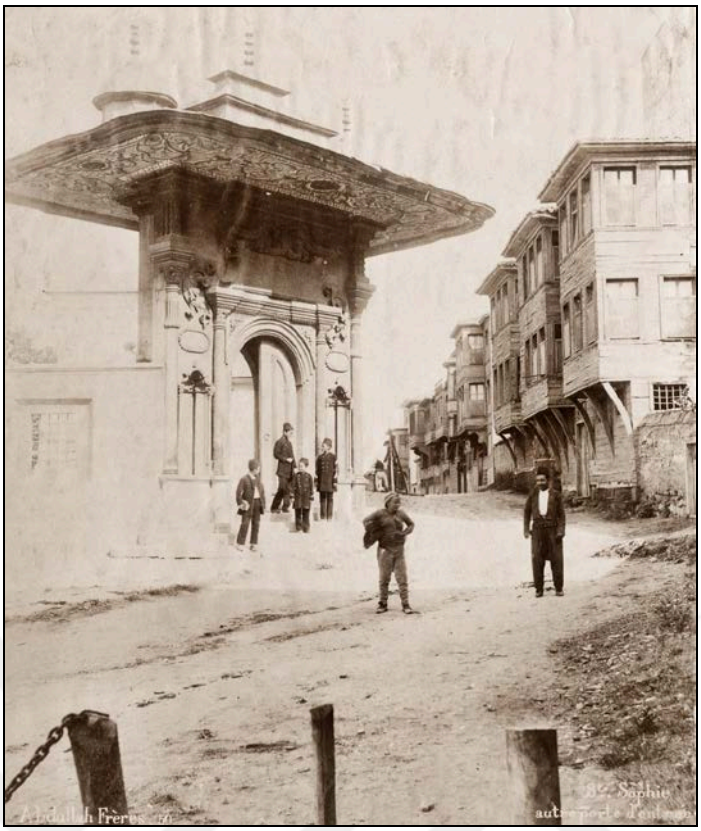
Bir şehrin veya bir anıtın yeniden yapılmasından çok tarihi değeri olan ve zarar gören dokunun kısmi rekonstrüksiyonu da büyük ölçüde kabul gören koruma müdahaleleri arasında yerini alır. 300. yıldönümünde başka bir alana taşınarak yeniden inşa edilen Londra'da St. Mary Aldermanbury Kilisesi kagir yapıdaki bir eserin rekonstrüksiyonu örneği taşımaktadır.

''1666 yangınından sonra yeniden inşa edilen bina, 2. Dünya Savaşı'nda Nazi bombardımanı sırasında yeniden ağır hasar görmüş ve Westminster Koleji'ne verilene kadar harap bir halde kalmıştır. 1966 yılında yapılan bir çalışma ile ayrıntılı rölövesi alınmış, detaylı bir şekilde fotoğraflanmış ve cephe yüzeylerindeki her bir taşın şekli, boyutu ve konumu işaretlenmiş ve birbirleriyle ilişkisin tanımlayacak şekilde numaralandırılmıştır. Daha sonraki süreçte ise orijinal alanından sökülen ve yeniden kurulan yapıda hava saldırısı sırasında yok olan ahşap çatı iskeleti orijinal siluetindeki durumunu tanımlayacak şekilde metal olarak taklit edilmiştir.'' [90].

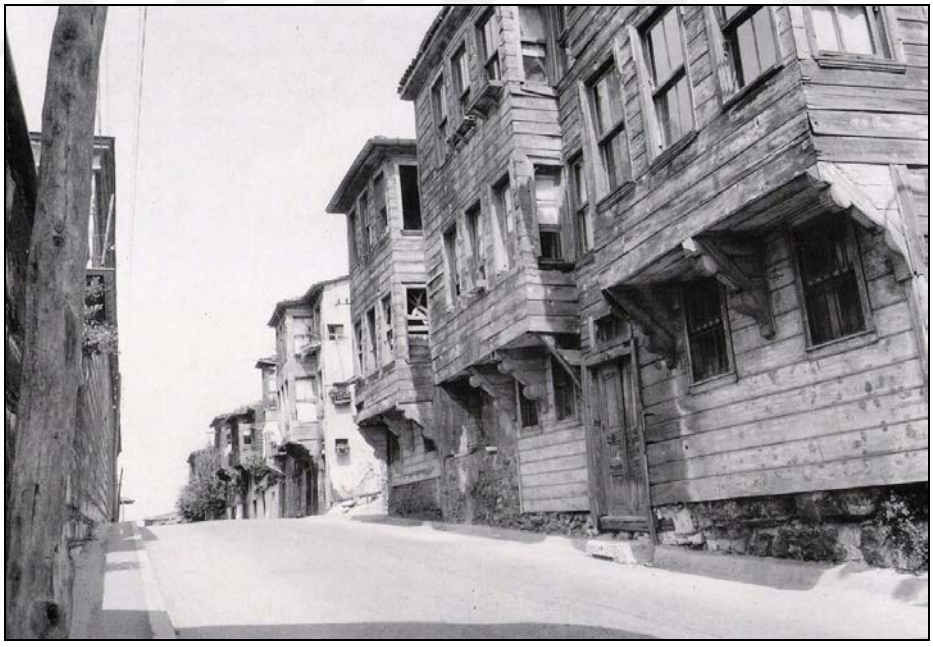

Şekil 6.9 St. Mary Aldermanbury Kilisesi rekonstrüksiyonu [91].

Türkiye dışındaki rekonstrüksiyon örneklerinde görüldüğü üzere özgünlük kavramının korunmasına özen gösterilmiş, mümkün olduğunca özgün plan, malzeme, yapım teknolojisinin korunması amaçlanmıştır. Türkiye rekonstrüksiyon tarihinde maalesef durum daha farklı olmuş, yapılar; özgünlükten uzak, siyasi rantların hedefi haline gelmiştir.1970 yılında Sultanahmet Soğukçeşme sokağında bulunan bir sıra ahşap konut yıktırılmış ve ‘’Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu ‘’ tarafından betonarme yapım tekniği ile sadece cephe özelliklerini koruyarak yeniden yapılmıştır. Kısacası detaylar yok edilerek, eski halini gabaride ancak yakalayabilmiş sahte kopyalar yapılmıştır. Beonarme yeni yapımı takiben sokak, trafiğe kapatılarak turizme açılmıştır.

Şekil 6.10 Soğukçeşme sokaktan bir görünüm, 1890'lar [1]

Şekil 6.11 Soğukçeşme sokak, 1950'ler [92].

[1] Abdullah Freres tarafından çekilen tarihi fotoğraf.

Çağdaş koruma kuramları henüz belirmeden gerçekleştirilen bir uygulama tarihi sur içinde bulunan Hobyar Mescidi ismiyle anılan kagir camide yapılmıştır. Eminönü Büyük Postane binasının arkasında bulunmakta olan özgün mescid, kare planlı, tek kubbeli ve kesme taştan teşkil edilmiş, 9x9 m boyutlarında 1473-1474 yıllarında inşa edilmiş küçük bir mescid bulunmaktaydı [71]. Söz konusu mescid, büyük postane yapımı sırasında zarar görerek yıkılmış, yerine mimar Vedat Tek (1873-1942) tarafından 7.5x7.5 boyutlarında kesme taştan bir mescid yapılmıştır, (1905-1909) [93].

Hobyar Mescidi, klasik cami kalıplarının dışında yeni bir deneme olarak ortaya çıkmıştır. Mimar; plan şeması, süsleme programı ve örtü seçimine kadar farklı bir uygulama içindedir. Bu bağlamda; atipik tasarlanmış bu yapının kapsamlı olarak ele alınıp incelenmesi ihtiyacı doğmuştur.

Yeni anlayışın benimsenip kabul edilmesi sürecinde yapılan Hobyar Mescidi; Mimarın Avrupa'da aldığı eğitim ile Türk Sanat'ına duyduğu hayranlığını birleştirdiği bir örnektir. Ayrıca Vedat Tek yapılarının süslemelerinde kullandığı Kütahya çinileri ile unutulmaya yüz tutmuş çiniciliğin canlanmasında önemli rol oynamıştır [93].

Şekil 6.12 İlk Hobyar Mescidi inşaası sırasında.[1]

[1] Suha Özkan, Pelin Derviş Koleksiyonu.

Şekil 6.13 Günümüz Hobyar Mescidi [93].

Günümüz itibariyle dünyanın tartıştığı en güncel rekonstrüksiyon fikri de şüphesiz Afganistan'da bulunan Bamiyan Vadisinde bulunan Bamiyan Buddha heykelidir. Bamiyan Vadisi zengin kültürel yapısı ve tarihten beri Budist öğretinin temsilcisi konumunda bulunan bir çok tapınak, heykel ve manastırın bulunduğu bir vadidir. Birçok kez tahribata uğrayan söz konusu eserleri dünya koruyamamış, 2001 de yaşadığı tahribat ile sadece içinde bulunduğu nişi kalabilmiştir. Dünya Kültür Mirası Listesinde bulunan maalesef 2003'de alınan karar ile 'Tehlike Altındaki Dünya Kültür Mirası' kategorisine girmek zorunda olan kültürel bir floradır. Bunun en büyük sebebi 2001 yılında Taliban rejiminin dünyanın gözü önünde gerçekleşen vandalizmdir. Trajedi; Bamiyan Vadisinin eşsiz eserleri olan iki adet Bamiyan Buddha heykelinin trajik bir şekilde yok edilmesidir.

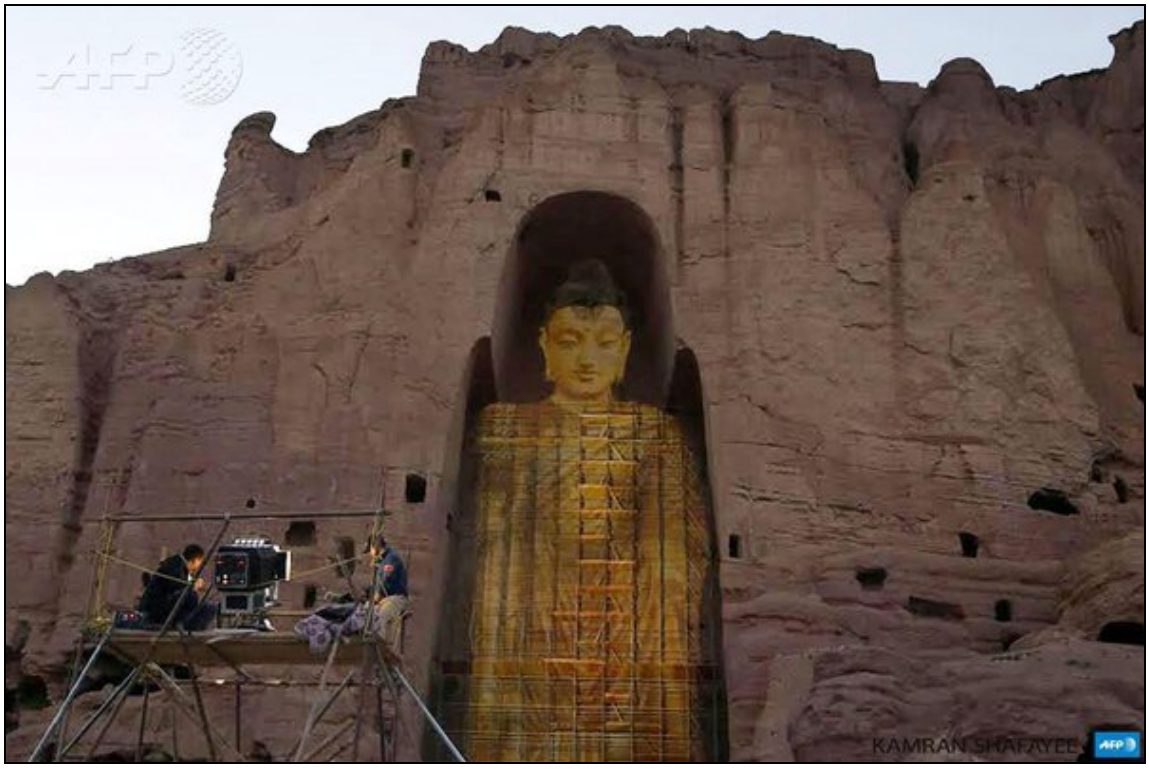

Şekil 6.14 Bamiyan Buddha Heykeli 2001 öncesi ve sonrası [94].

Yıkımın üzerinden seneler geçmesine rağmen anıt eserin toplumun hafızasında yeniden canlandırılması için çeşitli müdahale yöntemleri üzerinde hala uzlaşı sağlanamamış, bazı uluslararası uzmanlar heykelin bulunduğu nişin öylece bırakılıp korunması gerektiğini, heykelin geri getirilemeyeceğini savunurken, bazıları ise henüz sağlam parçalarını kullanarak tamamlama yapma yönünde görüş bildirdiler. Restorasyonu ve/veya kısmi rekonstrüksiyonu savunanlarda bölünerek, özgün parçalarınında rekonstrüksiyon adı altında değerinin azalacağı veya yeniden üretim yapılması gerektiğini savundular. Tüm bu ayrılığa rağmen, aralarında UNESCO uzmanlarının olduğu geniş bir kitle ise henüz hala ayakta olan heykel nişinin acilen korunmaya alınması gerektiğinde birleştiler. Dünya henüz anıt eserle ilgili kararda birleşememişken, 2005 yılında Çinli sanatçı Hiro Yamagata bir fikirle ortaya çıktı ve laser tekniği ile heykelin özgün nişi içerisinde fotoğraflaştırılması fikrini ortaya attı. Hiro'nun teklifi hayata geçmedi fakat ilerleyen yıllarda yine Çinli bir çift tarafından geliştirilen fikre temel oluşturdu. Fikir, 3-Boyutlu yansıtıcı ile eseri özgün nişi içerisinde hemde üçüncü boyut ile de canlandırılması fikriydi. Uluslararası ve Afgan hükümetinin

de baskıs ile UNESCO'dan gerekli izinler alınarak proje 2015 yılında geniş bir halk katılımı ile hayata geçirildi.

Bamiyan Vadisindeki tartışmalar henüz tam manasıyla bitmemişken dünyadaki savaşlar sürdükçe yıkımlarda sürmekte. Irak şehirleri Hatra ve Nemrud'daki yıkımlar , Suriye'deki Palmyra antik kentindeki yıkımlar, Şam ve Halepteki yıkımlar dünya kamuoyunun gözleri önünde gerçekleşiyor ve Dünya kendi mirasını bir şekilde koruyamıyor. Bir yandan hala Rekonstrüksiyonu tartışırken, Afganistan'ın lazer Buddha heykelleri gibi 'Reprodüksiyon' ları ve belkide daha fazlası müdahalelere ilerleyen zamanlarda şahit olacak gibiyiz.

Şekil 6.15 Bamiyan Buddha Heykelinin 2015 yılında hayata geçirilen 3-D canlandırılması [95].

BÖLÜM 7

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mimar Ayas Cami ve bulunduğu tarihi çevre İstanbul'un Fethi ile oluşmaya başlayan yeni kent kimliğinin ve mimarisinin kendisini göstermesiyle, imparatorluğun mimari formlarının henüz yeni oturmaya başladığı dönemde inşa edilen yapılardandır. Cami ve çevresinin değeri; yükseliş döneminde olan bir imparatorluk ve onun henüz kendisini bulma aşamasında olan mimari kimliğinin gelişim sürecini anlatması açısından önemlidir.

Tez kapsamında yok olma süreci ele alınan yapının bulunduğu Saraçhane semti de İstanbul'un kültürel mirası açısından günümüz kimliğinin oluşmasında büyük öneme sahip bir dönemde kurulan ilk semtlerdendir. Hemen yanıbaşında, 500 metre içerisinde yapılmış görkemli Fatih Külliyesine rağmen, bir mahalle camisi olarak, İstanbul'un yeni sakinlerine hizmet etmesi amacıyla inşa edilmiştir, mimar Ayas cami.

Söz konusu yok olmuş eserler; çağdaş koruma kavramının geniş anlamda uygulanması ile ilgili sorunların yaşandığı, yapıların belge niteliği özelliğiyle, yerinde korunması gerekliliğinin uygulanmadığı bir dönemde ve yalnızca anıtsal selatin camiler gibi simgesel değeri olan büyük ölçekli yapıların korunmaya değer bulunduğu bir dönemde yok edilmiştir. O dönemde henüz tarihi çevreyi korumanın önemi anlaşılamamış, mahallelerin ve büyük anıtsal eserlerin yanında nispeten küçük ölçekli tarihi eserlerin modern mimari eserler, yollar, viyadükler, köprüler yapımında engel oluşturduğu takdirde, korunması yerine feda edilebildiği görülmektedir. Mimar Ayas Cami'de; tarihi kimliği ve önemi bilindiği, ve bu durum yasal koruma statüsünün hakkındaki Anıtlar Yüksek Kurulu'nun yapının taşınarak korunmasına ilişkin kararı ile deklare edildiği ve

yöntem önerildiği halde karar uygulanamayarak yıkılmıştır, (Şekil A. 31) (1957). Modern koruma kuramında koruma eylemi olarak bir kültür varlığının taşınması 1964 yılı Venedik tüzüğünde de bahsedilmektedir. Venedik tüzüğü ilgili maddede bu durumun çerçevesi şöyle çizilmiştir;

''Madde 7: Bir anıtın tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır. Kültür varlığının tümünün, ya da bir parçasının başka bir yere taşınmasına anıtın korunması bunu gerektirdiği, ya da çok önemli ulusal veya uluslararası çıkarların bulunduğu durumlar dışında izin verilmemelidir.''

Günümüzde de korunmasına ilişkin yasal statü belirlenmiş olmasına rağmen birçok yapı ya uygun argümanlar üretilerek yok edilmekte ya da yıkılarak yeniden inşa yöntemi bir koruma metodu olarak önerilebilmektedir. Bu durum özellikle yasa kapsamında korunması gerekli yapılarda yürürlükte olan bir yasanın icrası açısından da önemli sorunlar olduğunu göstermektedir.

Günümüzde uzun zaman önce yok olmuş ve kısıtlı belgelere sahip bir yapının rekonstrüksiyonunu bir koruma yöntemi olarak ortaya konması temel yaklaşımının altında yatan en önemli nedenin; kentin bir dönemini yansıtan ve yok olan belleğinden bir kesitin yeniden yaratılması yoluyla, kamunun tarihi kimliği ve hafızasının korunacağı düşüncesinin olduğu görülmektedir. Fakat bu tez kapsamında yapılan incelemeler sonucunda ulaşılan veriler ve uluslararası çağdaş koruma yaklaşımına ilişkin metinlerde yeniden inşa konusundaki yaklaşımlara bakıldığında; yapılabilecek rekonstrüksiyonun, eldeki verilerin ışığında eserin hangi dönemini yansıtacağının meçhul olacağı, belli bir dönemde bulunduğu tarihi çevrenin de mevcut olmadığından doğruluğu tartışmalıdır. Rekonstrüksiyon sonucunda çıkacak esere özellikle özgünlük değeri üzerinden bakıldığında; konum, malzeme ve yapım teknolojisinin özgünlüğü açısından önemli problemlerinin olacağı açıktır. Böyle bir durumda ortaya çıkacak yapının, 15.Yüzyılda yapılan bir özgün eser olmadığı, farklı bir yapı olacağı da bellidir.

Rekonstrüksiyon'un bir koruma projesi olarak ele alınmasına ilişkin önemli sorunlardan birisi de; genellikle kamu projeleri nedeniyle alınan rekonstrüksiyon kararlarında anıt eserlerin karşılaştığı ana sorunlar ve bunu takip eden geri dönüşü olmayan anıt eser kayıplarıdır. Kamu tarafından restorasyon projesi olarak ihaleye açılan ve gerçekten de

yapının rölöve, restitüsyonu ile, restorasyon projelerinin hazırlandığı, fakat akabinde nasıl olsa projesi var denilerek yok edilen eserlere şahitlik etmekteyiz.

Koruma açısından en önemli bir diğer sorun da özellikle rantın yüksek olduğu kent parçalarında bulunan kültür varlıklarının kentin imarında yeni projeleri engellediği argümanı ile yasal koruma statüsü olmasına rağmen yıkılması ya da yıkımının önünü açacak teknik dayanakların oluşturulmasıdır. Bunun kronolojik en yakın örneklerinden birisi Galataport projesi kapsamında yıktırılan, 1940 tarihli cumhuriyet dönemi tescilli anıt eserlerinden biri olan Karaköy Yolcu Salonu'dur. Bu proje sebebiyle kaybettiğimiz diğer bir yapı ise 1. Derece tarihi eser olan, 1907-1911 yıllarında inşa edilen Osmanlı'nın son dönem eserlerinden Eski Paket Postanesi'dir (Gümrük Binası). Bu yıkımlar kamu projesi kapsımında restorasyon yapılacağı niyetiyle mesleki etik çerçevesinde mimari firmalar tarafından projeleri çizilen, daha sonra kamu tarafından yıkılan ve belki de halihazırda dokümantasyonunun bulunmasından cesaret alınarak yok edilen eserlerdir.

Bu tezin sonucunda, bir tarihi çevrede bulunan kültürel varlıklarımızın yok olma süreçleri incelenmiştir. Günümüzde varlığı ancak arşiv belgeleri üzerinden tanımlanabilen bir yapı ve bu eserin mimarı Ayas Ağa'nın verdiği mimari eserler üzerinden incelenmesine çalışılmış ve bu bağlamda yok oluş ve bir koruma yaklaşımı olarak düşünülen yeniden inşa süreci günümüz koruma ilkeleri bağlamında tartışılmaya çalışılmıştır.

Tarih boyunca yapılar; savaşlar, afetler, vandalizm gibi gerekçelerle yıkılmış, yok olmuşlardır. Bunun yanında politik, sosyo-kültürel ve ekonomik nedenler gibi beşeri nedenlerle de anıtsal değeri olan kültür varlıkları zarar görmüş veya yok olmaya yüz tutmuştur. Restoratör Mimar, şehir plancısı ve kültür varlıklarının korunması ile alakalı doğrudan etkisi olan disiplinlerarası meslek dallarının birinci önceliği bir anıt eseri özgününe bağlı kalarak korumak ve gelecek nesillere birer kültürel kimlik, miras olarak aktarımını sağlamaktır. Savaşlar veya doğal afetler gibi insanın aciz kaldığı uç olaylarda yapının kaderine etki edebilecek koruma eylemleri sınırlıdır. Her yapının arşiv belgelerini ve güncel durumunu gösterecek şekilde belgelenmesi, korumanın önemli bir parçası olarak kabul edilmelidir. Koruma kuramcısı her zaman için yapının özgünlüğünü, mimari değerini, tarihsel değerini ve çevre bütünlüğünü korumak ile

yükümlü ve bu bağlamda eyleme geçmekte sorumludur. Buna rağmen tarihi bir mahallenin, çevrenin veya tek yapının korunması ve fiziksel çevrenin geleceğini tayin etmek mimar ve plancıların kararlarına bağlı olmamaktadır. Çağdaş koruma yaklaşımında kültür varlığı olan bir yapının tarihi belge niteliği ve estetik değerleri dikkate alındığında yerinde ‘’in situ’’ korunması yönündedir. Teoride bu şekilde olması gereken durum fiilde böyle olmamakta, çeşitli sebeplerle taşınmaz kültür varlıkları yok olmaktadır.

Tahrip olan bu değerlerimiz için zaman zaman rekonstrüksiyon kararları alınmaktadır. Fakat şu açıktır ki, yıkılan bir yapının yeniden yapımı geçmişin gerçek mirası olmayacağı gibi belge değeri de tartışılır olacaktır. Çağdaş koruma kavramının temel tüzüğü olan Venedik Tüzüğü’nün 2. Maddesinde rekonstrüksiyon istisnai bir koruma eylemi olarak tanımlanarak, temel uygulama yöntemi olmaması gerekliliği açıkça vurgulanmıştır. Rekonstrüksiyonun koruma eylemi olarak uygulanması sadece özel durumlarda kabul edilebilir ve tarihi bir değer taşımayacak, taklitten öteye gidemeyecektir. Bir taklit; tarihi kültür varlığını sadece biçimsel, kütlesel olarak canlandıracağını ve yapıldığı zamanın ruhunu yansıtmayacağı da açıktır. Bunun yanında rekonstrüksiyonu haklı çıkaran ve uygulanmasına engel teşkil etmeyen durumlar da vardır. Bunlar; savaş, afet gibi toplumsal travmalar ve bir topluluğun kültürel kimliğinin yansıtılmasını destekleyici özel durumlar olarak özetlenebilir.

Türkiye’de rekonstrüksiyon konusunda bugün geçerli olan mevzuat uyarınca konuya yaklaşıldığında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 660 sayılı ilke kararına göre yıkılma, yanma, izinsiz yıktırma gibi nedenler sonucunda korunması gereken kültür varlığı bir yapının yok olması durumunda “Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon)” başlığı altında mevcut belgelerden yararlanmak suretiyle ve kapsamlı bir restitüsyon etüdüne dayalı olarak, parselde daha önce yer aldığı konumda ve yapı oturma alanında, eski cephe özellikleriyle, aynı gabaride, özgün malzeme ve yapım tekniği kullanılarak rekonstrüksiyon uygulamasına izin verildiği görülmektedir [96].

Gerekli bütün şartları karşılayan ve rekonstrüksiyonu düşünülen projelerde özgünlük değeri en önemli etkendir. Özgünlük ölçütleri şunlardır;

- Form
- Özgün Konum
- Malzeme
- İşçilik
- İşlev

Yukarıdaki ölçütleri tam olarak karşılayan bir yapıda aynı cins malzeme, aynı yapım tekniği kullanıldığında bile ortaya çıkan yapı farklı bir yapı olacaktır. Yapı, bulunduğu çevrede bir dekor olarak kalacak ve özgün dönemindeki çevreden kopuk bir işlevden öteye gidemeyecektir. Tüm ölçütleri karşılayan ve yeniden yapımı konusunda uzmanlarca kollektif bir görüş birliği olan bir yapının rekonstrüksiyonuyla alakalı aşağıdaki öneriler de dikkate alınmalıdır.

- Belirtilen özgünlük niteliklerinin tam olarak sağlanması gerekmektedir. (Form, Özgün Konum, Malzeme ,İşçilik ,İşlev)
- Kültürel varlığın tarihi belge niteliğinin olduğunu ve anıt eserleri bunun bilincine dikkat çekerek titizlik ve bilimsellik ilkesine bağlı kalarak belgelemek ve bunları ulaşılabilir hale getirmek.
- Kurur kararlarının bağlayıcılığını yasalar çerçevesinde artırarak uygulanabilirliğini artırmak.
- Yıkılan, yok olan bir yapının rölövesi olamayacağı için, restitüsyonunun eksiksiz yapılabilmesi amacıyla; arşiv belgelerinden, haritalardan, fotoğraflardan yararlanarak detaylı restitüsyonu ortaya koymak ve bunu bir hipotez olarak değerlendirmek.
- Rekonstrüksiyon projesinin yalnızca bir taklit olduğu, anıt eser niteliği taşımadığı, bilimsel değeri ve tescil değeri olmadığı kamuoyuyla paylaşmak.

KAYNAKLAR

[1] Aydın, M., İstekli, S., Er, Y. ve Hacıoğlu, H., (2001). Dünden Bugüne Fatih, Fatih Belediyesi Yayını, İstanbul.

[2] Çelik, Z., (1996). 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

[3] Akın, O., Yakar, H. ve Hatipoğlu, H., (1999). '' Kent Kültürümüzün Dünü ve Bugününün Değerlendirilmesi Işığında Eyüp'', Kent Yönetimi İnsan ve Çevre Sorunları Sempozyumu 17-19 Şubat 1999, İstanbul, 267-268.

[4] Ülgen, A.S., (1939). Fatih Devrinde İstanbul 1453-1481, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul.

[5] Wiener, W.M., (2002). İstanbul'un Tarihsel Topografyası: 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion-Konstantinopolis-İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

[6] Altar, C.M., Fatih Devrinde İmar Faaliyetleri ve Fikir Hareketleri, http://cevadmemduhaltar.com/fatih-doneminde-imar-faaliyeti-ve-fikir-hareketleri.html, 19 Ocak 2017.

[7] Mayer, R., (1943). Byzantion,Konstantinopolis,İstanbul, Hölder-Pichler-Tempsky, Viyana.

[8] Ökten, S. ve Can, A., (2002). Fetih'ten Günümüze İstanbul Kent Mekânının Oluşumu, Mimar Sinan Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, 5-7.

[9] İnan, K., (?). Fatih Sultan Mehmed- İstanbul'un Fethi ve Etkileri, İstanbul.

[10] Hammer, J., (1333). Hammer: Devlet-i Osmaniye Tarihi, İstanbul Matbaa-i Amire, İstanbul.

[11] Braun, G. ve Hogenberg, F., (1572). Byzantium Nunc Constantinopolis, Vavassore, Venedik.

[12] Adıvar, A.A., (1943). Osmanlı Türklerinde İlim, Maarif Matbaası, İstanbul.

[13] Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, (1994). Saraçhane, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 6, İstanbul.

[14] Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, (1994). Bozdoğan Kemeri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 1, İstanbul.

[15] Çeçen, K., (1994). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi-Su Kemerleri, İstanbul.

[16] Özer, D.N., (2003). ‘’Bizans’ta Kadın Olmak: Anikia İuliana’’, İstanbul Dergisi, 112: 44-46.

[17] Göncüoğlu, S.F., (2009). ‘’İstanbul’un Fethi Sonrası Kurulan İlk Semt: ‘Saraçhane’ ‘’, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 22: 27-82.

[18] Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, (1994). Saraçlar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 6, İstanbul.

[19] Genim, S., (1980). Fetih’ten Lale Devrine Kadar İstanbul’un İskânı İskân Özellikleri ve Mesken Tipleri, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü, İstanbul

[20] Dağlı, M.Y., (1948). İstanbul Mahalle Bekçilerinin Destan ve Mani Katarları, CHP Eminönü Halkevi Yayınları, İstanbul

[21] Uluçay, M.Ç., (1951). “İstanbul Saraçhanesi ve Saraçlar”, Tarih Dergisi, 5: 130-149.

[22] Sakaoğlu, N. ve Akbayar, N., (1999). Osmanlı’da Zanaatten Sanata Esnaf ve Zanaatkârlar, Körfezbank Yayıncılık, İstanbul

[23] Eyice, S., (2007). “Vesayetimi Açıklıyorum”, 1453 İstanbul Sanat ve Kültür Dergisi, 1: 121-131.

[24] Ünsal, B., (1968). İstanbul’un İmarı ve Eski Eser Kaybı, Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, İstanbul.

[25] Kuban, D., (2000). İstanbul Bir Kent Tarihi: Bizantion Kostantinopolis İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

[26] Koçu, R.E., ve Akbay, M.A., (1959). İstanbul Ansiklopedisi- Bozdoğan Kemeri, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul.

[27] Saner, T., Ar, B., Göçmen, D., Kümet, E., Denktaş, E, ve Özışık, S., (2007). “Saraçhane Bölgesinde Kentsel Dönüşüm, Tarihsel ve Sosyal Topografya”, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1:1-5.

[28] Kuban, D., (1996). İstanbul Ansiklopedisi-Şehzade Külliyesi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

[29] Corbett, S., (1962). “Sinan; Kanuni Süleyman’ın Baş Mimarı”, Vakıflar Dergisi, 5: 193-198.

[30] Ahunbay, Z., (1988). Mimar Sinan’ın Eğitim Yapıları ; Medreseler, Darülkurralar, Mektepler, Mimarbaşı Koca Sinan; Yaşadığı Çağ ve Eserleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.

[31] Ayvansarayi, H.H., (1987). Hadikatü’l Cevami-Camilerimiz Ansiklopedisi, Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı, İstanbul.

[32] Öz, T., (1962). İstanbul Camileri, Türk Tarih Kurumu, İstanbul.

[33] TDV, (1987). Eminönü Camileri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

[34] Önge, Y. ve Erdem, Y., (1966). "Amca Hüseyin Paşa Külliyesi", Arkitekt, 35: 181-187.

[35] Ayverdi, E.H., (1961). Fatih Devri Mimarisi, İstanbul Fetih Cemiyeti Neşriyatı, İstanbul.

[36] Çobanoğlu, A.V., (1993). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi- Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

[37] Özcan, T., (2003). İslam Ansiklopedisi- Mehmed Emin Efendi Ankaravi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

[38] Kütükoğlu, M., (2000). XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri, Türk Tarih Vakfı Yayınları, Ankara.

[39] Ahunbay, Z., (1994). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi- Ankaravi Medresesi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

[40] Koçu, R.E., ve Akbay, M.A., (1959). İstanbul Ansiklopedisi- Abdülhalim Medresesi, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul.

[41] Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Hakkımızda, http://turan.org.tr/turk-dunyasi-arastirmalari-vakfi/ , 3 Ekim 2017.

[42] Harrison, M., (1986). Excavations at Saraçhane in İstanbul, Princeton University Press, Princeton.

[43] Kuban, D., (1959). İstanbul Ansiklopedisi- Polieuktos (Ayios) Kilisesi, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul.

[44] Hayalet Yapılar, Yapılar-Polyeuktos Kilisesi-3D Model, http://www.hayal-et.org/ , 3 Ocak 2017.

[45] Haskan, M.N., (1995). İstanbul Hamamları, Turing yayınları, İstanbul.

[46] Glück, H., (1921). Die Bader Konstantinopels, Wien Halm & Goldmann Publisher, Viyana.

[47] Hayalet Yapılar, Yapılar-Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı-3D Model, http://www.hayal-et.org/ , 3 Ocak 2017.

[48] Eyice, S., (1959). "Kazasker Ebu'1-fazl Mahmud Efendi Medresesi'', Tarih Dergisi, 14: 147-162.

[49] Eyice, S., (2006). Eski İstanbul'dan Notlar, Küre Yayınları, İstanbul.

[50] Öztürk, N., (1995). Türk yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

[51] T.C Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti Dahilindeki Cevami ve Mesacid'in Tasnifi ve Kadrolarının Tesbiti Hakkındaki Kararname. (2305), 25.12.1932, 1-2.

[52] Tekeli, İ., (2009). Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

[53] Tapan, M., (1994). İstanbul'un İmar Sorunları, Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

[54] Özler, Ş., (2007). Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995, TMMOB Mimarlar Odası Büyükkent Şubesi, İstanbul.

[55] Bilsel, C. ve Pinon, P., (2010). "Imperial Capital to the Rebuplican Modern City'', Istanbul Research Institute, 305-313.

[56] Altınay, A.R., (1977). Türk Mimarları, Sander Yayınları, İstanbul.

[57] Konyalı, İ.H., (1953). Fatih'in Mimarlarından Azatlı Sinan (Sinan-I Atik), İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı, İstanbul.

[58] Tayşi, M.S., (1944). İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Katalogları- vakıfnameler, İstanbul Maarif Matbaası, İstanbul.

[59] Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, (1994). Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 1, İstanbul.

[60] Çavuşoğlu, Ç., (2015). "Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii (İmaret Camii) (1472-1475) Üzerine Bir Deneme'', Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 305-313.

[61] Ayverdi, E.H., (1974). Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, (3), İstanbul Fetih Cemiyeti Neşriyatı, İstanbul.

[62] Paşa, A., (1991). Gedik veya Gedik Ahmet Paşa, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 1, 193-199.

[63] Tanman, M.B., (1991). Gedik Ahmet Paşa Külliyesi, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 13, 544-547.

[64] Topbaş, A., (1985). '' Gedik Ahmet Paşa Vakfı'', Vakıf Haftası Dergisi, 2: 179-181.

[65] Fatih Belediyesi Kent Rehberi, Coğrafi Bilgi Sistemi-Ortofoto, http://gis.fatih.bel.tr/webgis/, 5 Aralık 2017.

[66] Ayverdi, E.H., (1970). İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953/1546 Tarihli, İstanbul Fetih Cemiyeti Neşriyatı, İstanbul.

[67] Ayverdi, E.H., (1958). Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri Şehrin İskanı ve Nüfusu, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara.

[68] Ayverdi, E.H., (1958). 19. Asırda İstanbul Haritası, İstanbul Fetih Cemiyeti Neşriyatı, İstanbul.

[69] Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi, Saraçhane ve Bozdoğan Kemeri, http://eski.istanbulium.net/post/109290600823/sara%C3%A7hane-ve-bozdo%C4%9Fan-kemeri , 3 Mart 2017.

[70] Konyalı, İ.H., (1937). İstanbul Abideleri, Yedigün Neşriyat, İstanbul.

[71] Kala, A., (2014). İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş, İstanbul.

[72] Kala, A., (2009). 1910-1918 İstanbul Şehir Rehberi (Necip Bey Haritalarına Dayalı), Dijital Yayın, İstanbul.

[73] Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, (1994). Ayas Bin Abdullah, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 1, İstanbul.

[74] Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi, Fevzipaşa Caddesi Yol Çalışmaları, http://eski.istanbulium.net/post/121416848373/edirnekap%C4%B1-fevzipa%C5%9Fa-caddesi-d%C3%BCzenlenmesi , 3 Mart 2017.

[75] Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi, Aksaray Meydanı Haşim İşcan Geçidi Yapımı, http://eski.istanbulium.net/post/114323755297/aksaray-meydan%C4%B1, 3 Mart 2017.

[76] Jokilehto, J., (1999). A History of Architectural Conservation, Butterworth-Heinemann Publications, Oxford.

[77] Kuban, D., (2000). Tarihi Çevreyi Korumanın Mimarlık Boyutu, Yem Yayınları, İstanbul.

[78] Ahunbay, Z., (1996). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayınları, İstanbul.

[79] Erder, C., (1977). "Venedik Tüzüğü Tarihi Anıt Gibi Korunmalıdır", ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 3:2-167.

[80] Binan, C., (1999). Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişmenin Uluslararası Evrim Süreci, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

[81] Mazlum, D., (2014). "Koruma Kuramının Mimari Rekonstrüksiyona Bakışı", Mimarlık Dergisi, 380:72-75.

[82] Karahan, A., (2010). "Ethem Paşa Konağı Rekonstrüksiyon Projesi ve İrdelenmesi", Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 47-75.

[83] Curator Museo, The City of Ruins Warsaw 1944, https://curatormuseo.wordpress.com/2011/06/26/the-city-of-ruins-warsaw-1944-a-digital-reconstruction/, 23 Aralık 2016.

[84] The Guardian, Andrzej Ring Lech Sandzewicz, https://www.theguardian.com/cities/2016/apr/22/story-cities-warsaw-rebuilt-18th-century-paintings, 23 Aralık 2016.

[85] The Guardian, Daryl Mersom, https://www.theguardian.com/cities/2016/apr/22/story-cities-warsaw-rebuilt-18th-century-paintings, 23 Aralık 2016.

[86] Die Welt, Ypres, https://www.welt.de/kultur/article133971988/Die-Pest-das-Gas-und-der-Tod-von-Ypern.html , 26 Aralık 2016.

[87] Daily Mail, Ypres World War One Wasteland,

http://www.dailymail.co.uk/news/article-2282108/World-War-One-wasteland-Haunting-rare-images-apocalyptic-destruction-Western-Front.html , 26 Aralık 2016.

[88] Pasic, A., (2006). The Old Bridge in Mostar, Ircica Yayınları, Mostar.

[89] Pasic, A., (2005). Celebrating Mostar, Ircica Yayınları, Mostar.

[90] Karahan, A., (2011). “Ethem Paşa Konağı Rekonstrüksiyon Projesi ve İrdelenmesi”, Kagir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri II, İBB KUDEB, İstanbul, 150-215.

[91] Westminister Koleji Arşivi, 50th Anniversary Church Rebuilt, http://www.fultonsun.com/news/local/story/2016/oct/02/50th-anniversary-church-rebuilt/642909/ , 31 Aralık 2016.

[92] Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi, Soğukçeşme Sokak 1950, http://eski.istanbulium.net/post/114323755297/aksaray-meydan%C4%B1, 3 Ocak 2017.

[93] Kabaoğlu, A., (2013). “Hobyar Mescidi’’, Vakıf Restorasyon Yılıığı, 6:90-98.

[94] The Atlantic, International Archive 3d Buddhas Afghanistan,

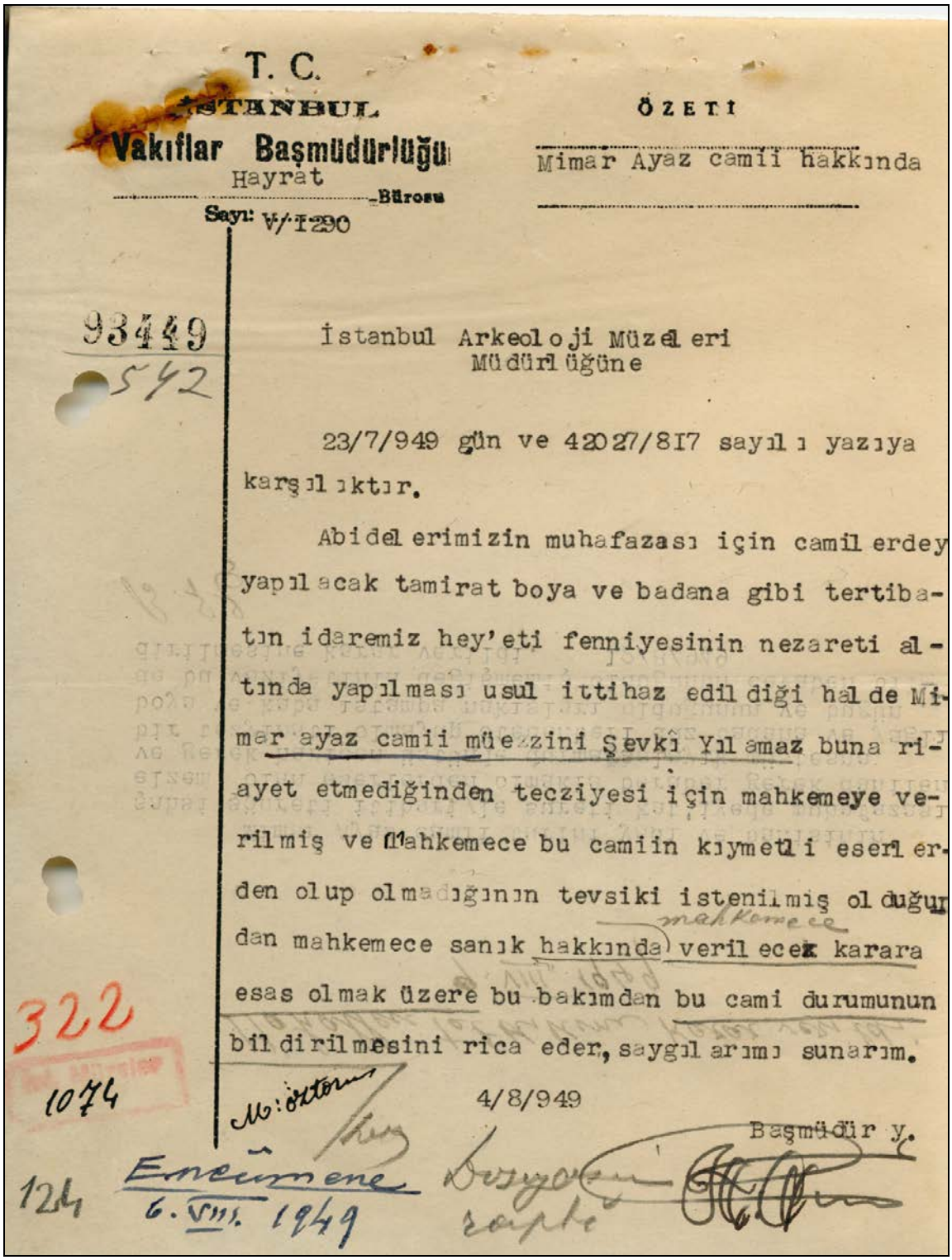
http://www.theatlantic.com/international/archive/2015/06/3d-buddhas-afghanistan/395576/ , 02 Ocak 2017.

[95] Kamran Shafayel, (2015), Buddha Heykeli Fotoğrafı, Agence France Presse.

[96] Madran, E. ve Özgönül N., (1982). “Planlı Dönemde (1963-81) Tarihsel Çevrenin Korunması ve Değerlendirilmesinde Kamu’nun Yaklaşımı”, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi 2. Kitap, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara, 150-215.

EK-A

YAZIŞMALAR VE KURUL KARARLARI

T. C.
İSTANBUL
Vakıflar Başmüdürlüğü
Hayrat Bürosu
Sayı: V/1290

ÖZETİ
Mimar Ayaz camii hakkında

93449
542

İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Müdürlüğüne

23/7/949 gün ve 42027/817 sayılı yazıya karşılıktır.

Abidelerimizin muhafazası için camilerde yapılacak tamirat boya ve badana gibi tertibatın idaremiz hey'eti fenniyesinin nezareti altında yapılması usul ittihaz edildiği halde Mimar ayaz camii müezzini Şevki Yılamaz buna riayet etmediğinden tecziyesi için mahkemeye verilmiş ve mahkemece bu camiin kıymetli eserlerden olup olmadığının tevsiki istenilmiş olduğundan mahkemece sanık hakkında verilecek karara esas olmak üzere bu bakımdan bu cami durumunun bildirilmesini rica eder, saygılarımı sunarım.

4/8/949

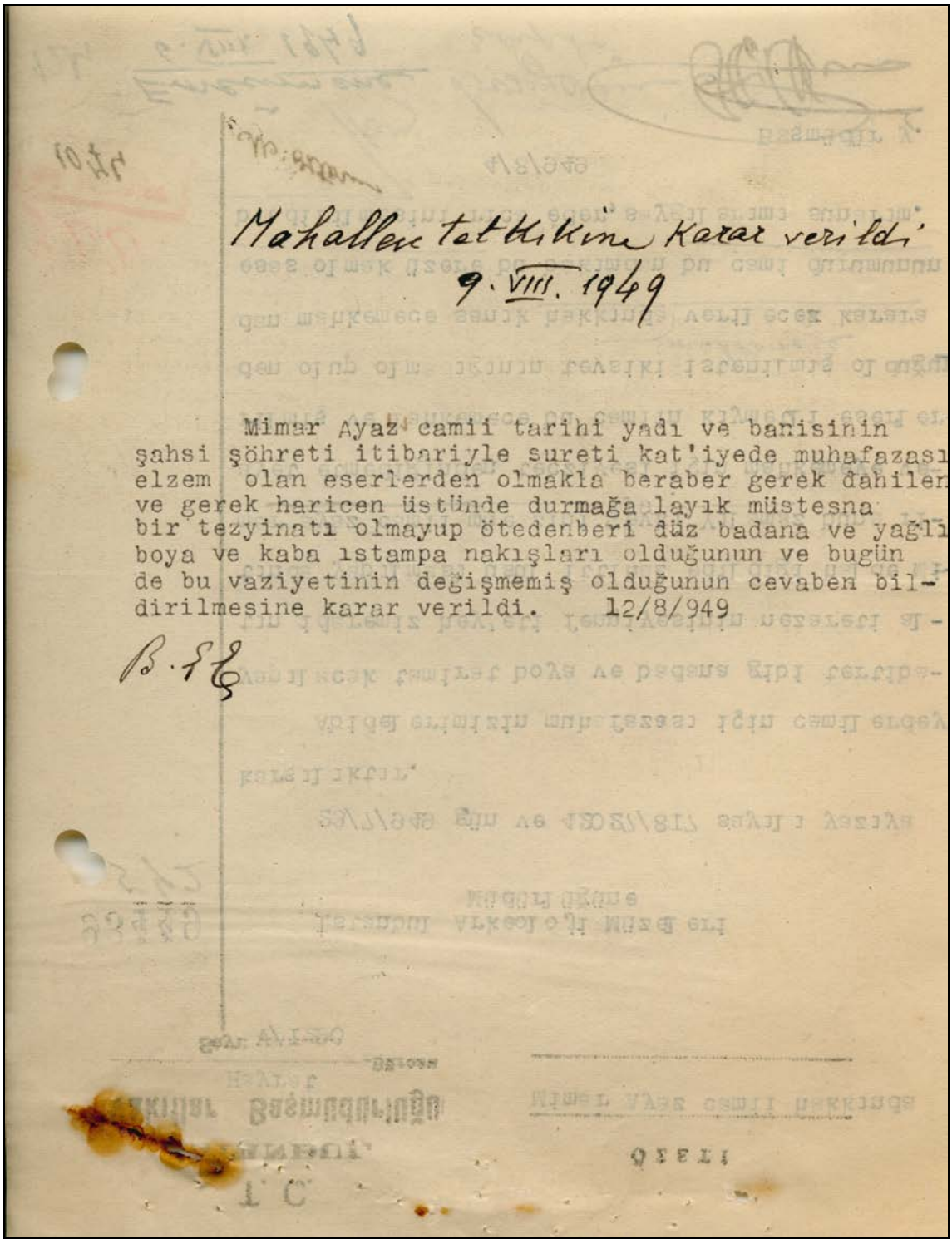
Başmüdür y.

322
1074

124

Ermeni
6. VIII. 1949

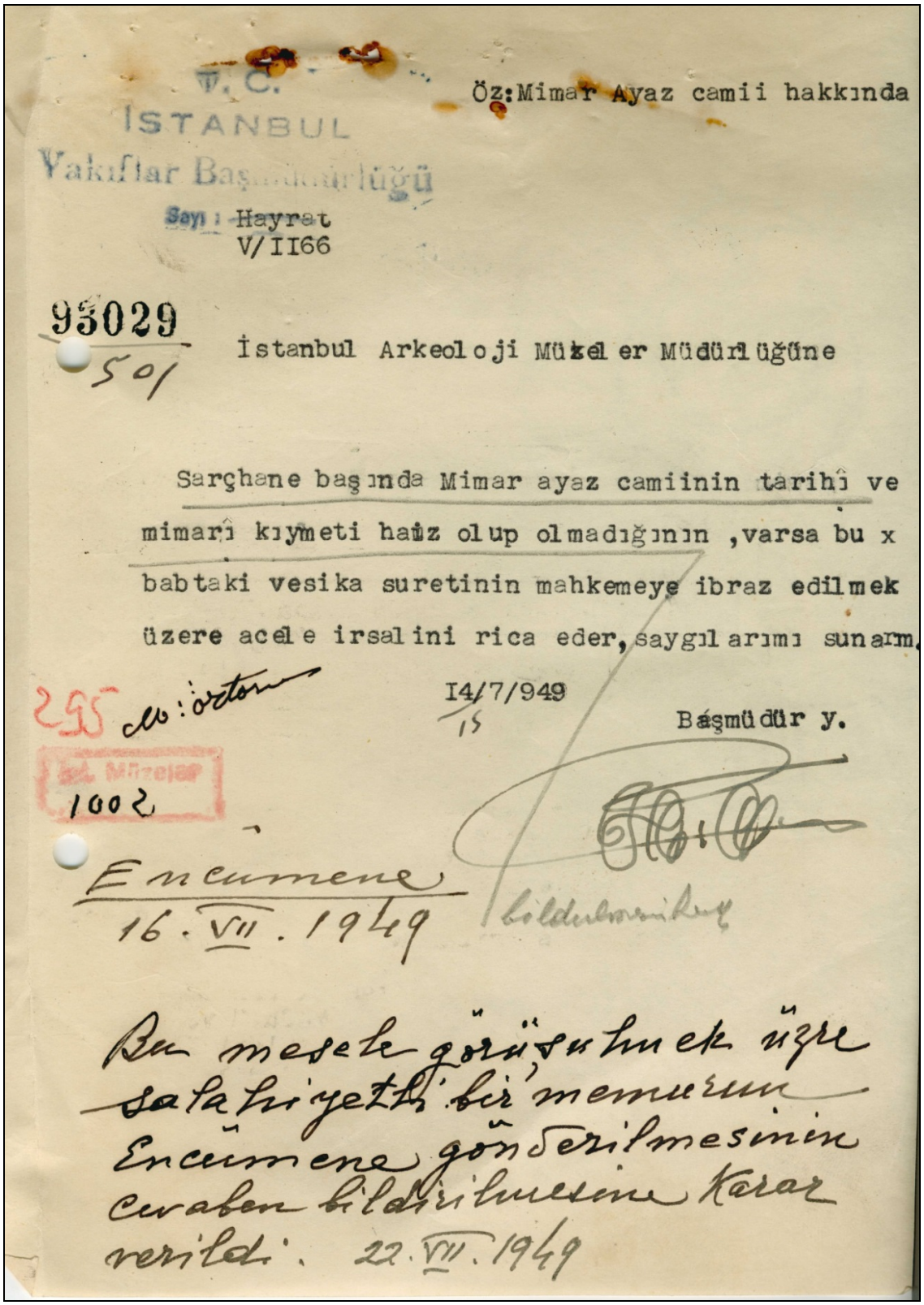
Şekil A. 1 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belge, 4/8/1949

Mahallen tetkikine karar verildi
9. VIII. 1949

Mimar Ayaz camii tarihi yadı ve banisinin şahsi şöhreti itibariyle sureti kat'iyede muhafazası elzem olan eserlerden olmakla beraber gerek dahilen ve gerek haricen üstünde durmağa layık müstesna bir tezyinatı olmayup ötedenberi düz badana ve yağlı boya ve kaba ıstampa nakışları olduğunun ve bugün de bu vaziyetinin değişmemiş olduğunun cevaben bildirilmesine karar verildi. 12/8/949

Şekil A. 2 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belgenin devamı, 12/8/1949

T. C.
İSTANBUL
Vakıflar Başmüdürlüğü
Sayı : Hayrat
V/II66

Öz: Mimar Ayaz camii hakkında

93029
501

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğüne

Sarçhane başında Mimar ayaz camiinin tarihî ve mimarî kıymeti haiz olup olmadığının ,varsa bu x babtaki vesika suretinin mahkemeye ibraz edilmek üzere acele irsalini rica eder, saygılarımı sunarım.

14/7/949
15

Başmüdür y.

295 Mv: Ortaç

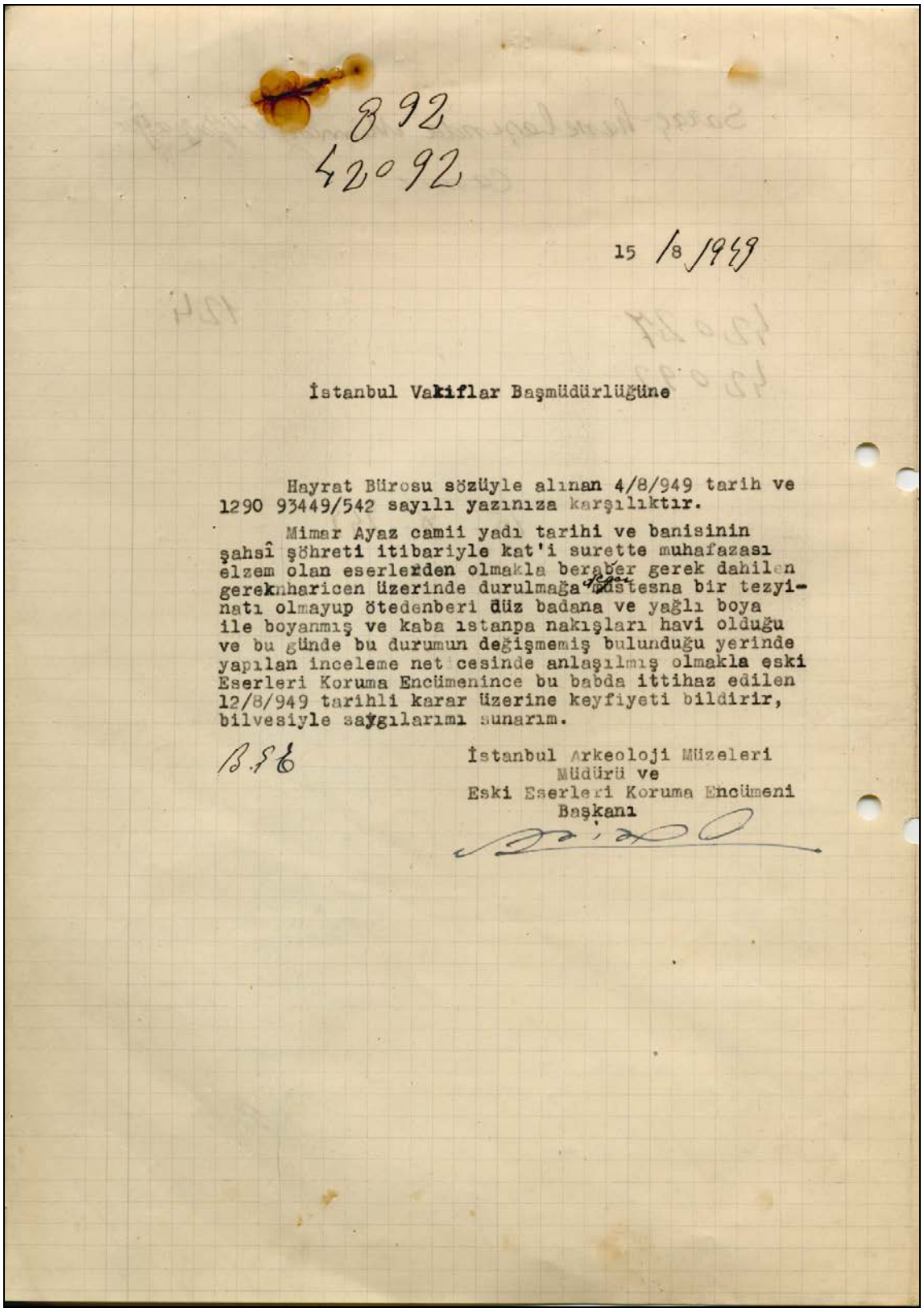
Ist. Müzeleri
1002

Encümene
16. VII. 1949

bildirilmesine

Bu mesele görüşülmek üzere salahiyetli bir memurun Encümene gönderilmesinin cevaben bildirilmesine karar verildi. 22. VII. 1949

Şekil A. 3 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belge, 14/7/1949

892
42092

15/8/949

İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğüne

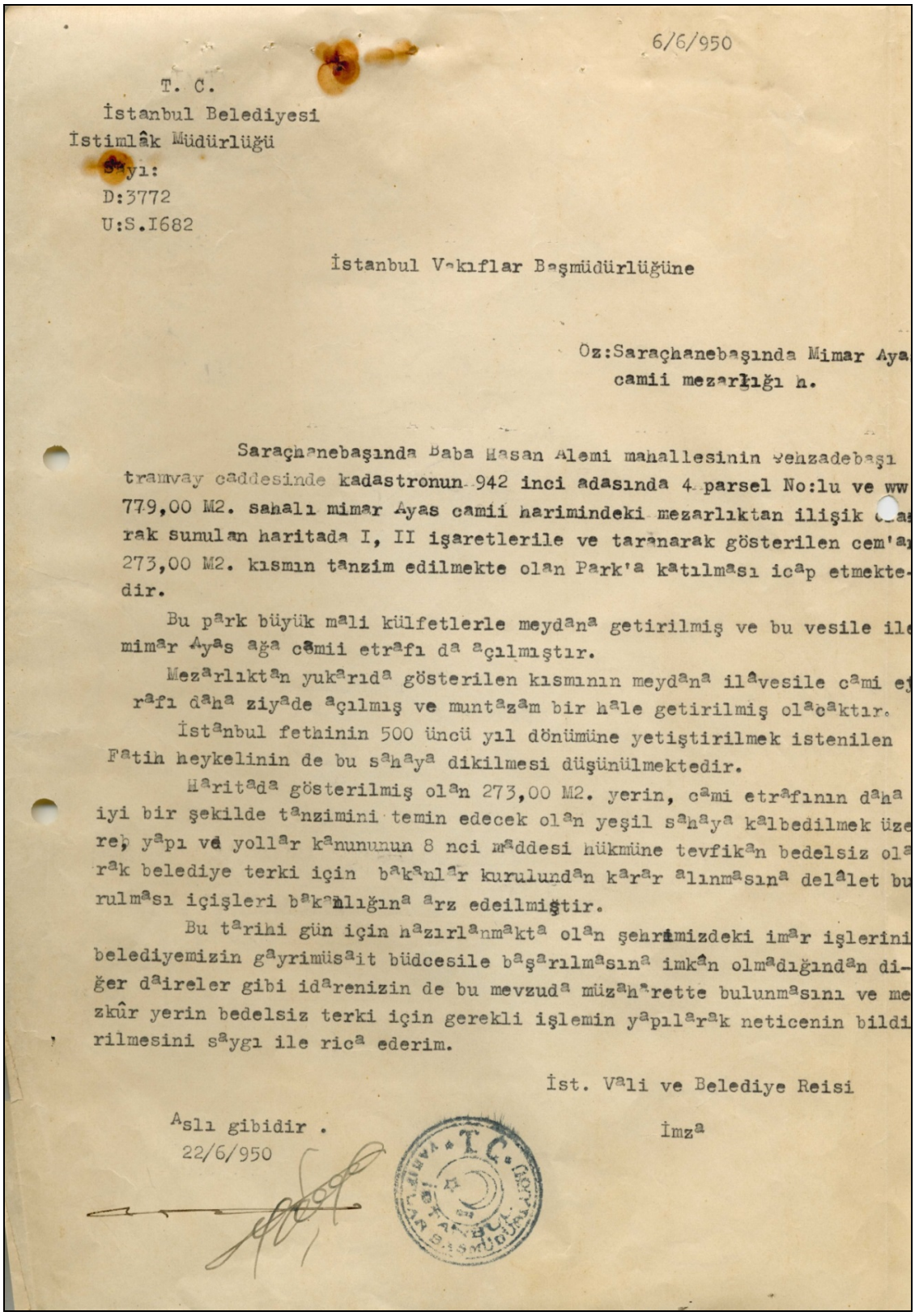
Hayrat Bürosu sözüyle alınan 4/8/949 tarih ve 1290 93449/542 sayılı yazınıza karşılıktır.

Mimar Ayaz camii yadı tarihi ve banisinin şahsî şöhreti itibariyle kat'i surette muhafazası elzem olan eserlerden olmakla beraber gerek dahilen gerekhariçen üzerinde durulmağa müstesna bir tezyinatı olmayup ötedenberi düz badana ve yağlı boya ile boyanmış ve kaba ıstanpa nakışları havi olduğu ve bu günde bu durumun değişmemiş bulunduğu yerinde yapılan inceleme net cesinde anlaşılmış olmakla eski Eserleri Koruma Encümenince bu babda ittihaz edilen 12/8/949 tarihli karar üzerine keyfiyeti bildirir, bilvesiyle saygılarımı sunarım.

B.86

İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Müdürü ve
Eski Eserleri Koruma Encümeni
Başkanı

Şekil A. 4 İstanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğünden, vakıflar başmüdürlüğüne yazılan resmi belge, 15/8/1949

6/6/950

T. C.
İstanbul Belediyesi
İstimlâk Müdürlüğü
Sayı:
D:3772
U:S.I682

İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğüne

Öz:Saraçhanebaşında Mimar Aya
camii mezarlığı h.

Saraçhanebaşında Baba Hasan Alemi mahallesinin Vezirzadebaşı tramvay caddesinde kadastronun 942 inci adasında 4 parsel No:lu ve ww 779,00 M2. sahalı mimar Ayas camii harimindeki mezarlıktan ilişik ç...rak sunulan haritada I, II işaretlerile ve taranarak gösterilen cem'an 273,00 M2. kısmın tanzim edilmekte olan Park'a katılması icap etmektedir.

Bu park büyük mali külfetlerle meydana getirilmiş ve bu vesile ile mimar Ayas ağa camii etrafı da açılmıştır.

Mezarlıktan yukarıda gösterilen kısmının meydana ilâvesile cami etrafı daha ziyade açılmış ve muntazam bir hale getirilmiş olacaktır.

İstanbul fethinin 500 üncü yıl dönümüne yetiştirilmek istenilen Fatih heykelinin de bu sahaya dikilmesi düşünülmektedir.

Haritada gösterilmiş olan 273,00 M2. yerin, cami etrafının daha iyi bir şekilde tanzimini temin edecek olan yeşil sahaya kalbedilmek üzere yapı ve yollar kanununun 8 nci maddesi hükmüne tevfikan bedelsiz olarak belediye terki için bakanlar kurulundan karar alınmasına delâlet buyurulması içişleri bakanlığına arz edilmiştir.

Bu tarihi gün için hazırlanmakta olan şehrimizdeki imar işlerini belediyemizin gayrimüsait büdcesile başarılmasına imkân olmadığından diğer daireler gibi idarenizin de bu mevzuda müzaharette bulunmasını ve mezkûr yerin bedelsiz terki için gerekli işlemin yapılarak neticenin bildirilmesini saygı ile rica ederim.

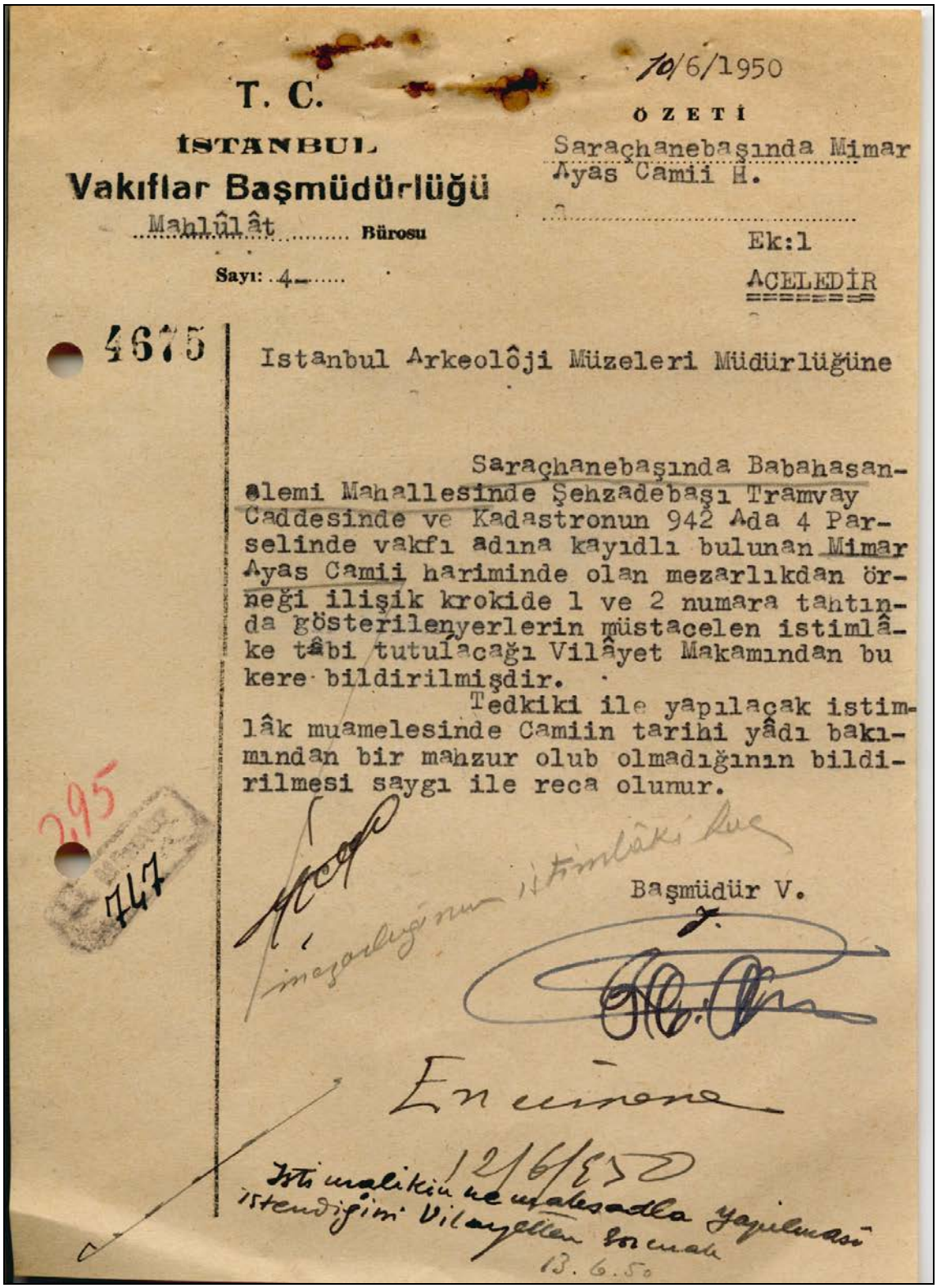
İst. Vali ve Belediye Reisi

İmza

Aslı gibidir .
22/6/950

T.C. İSTANBUL VAKIFLAR BAŞMÜDÜRLÜĞÜ

Şekil A. 5 İstanbul belediyesi istimlak müdürlüğünden, vakıflar başmüdürlüğüne yazılan resmi belge, 6/6/1950

T. C.
İSTANBUL
Vakıflar Başmüdürlüğü
Mahlûlât Bürosu
Sayı: 4

10/6/1950
ÖZETİ
Saraçhanebaşında Mimar Ayas Camii H.
Ek:1
ACELEDİR

4675

Istanbul Arkeolôji Müzeleri Müdürlüğüne

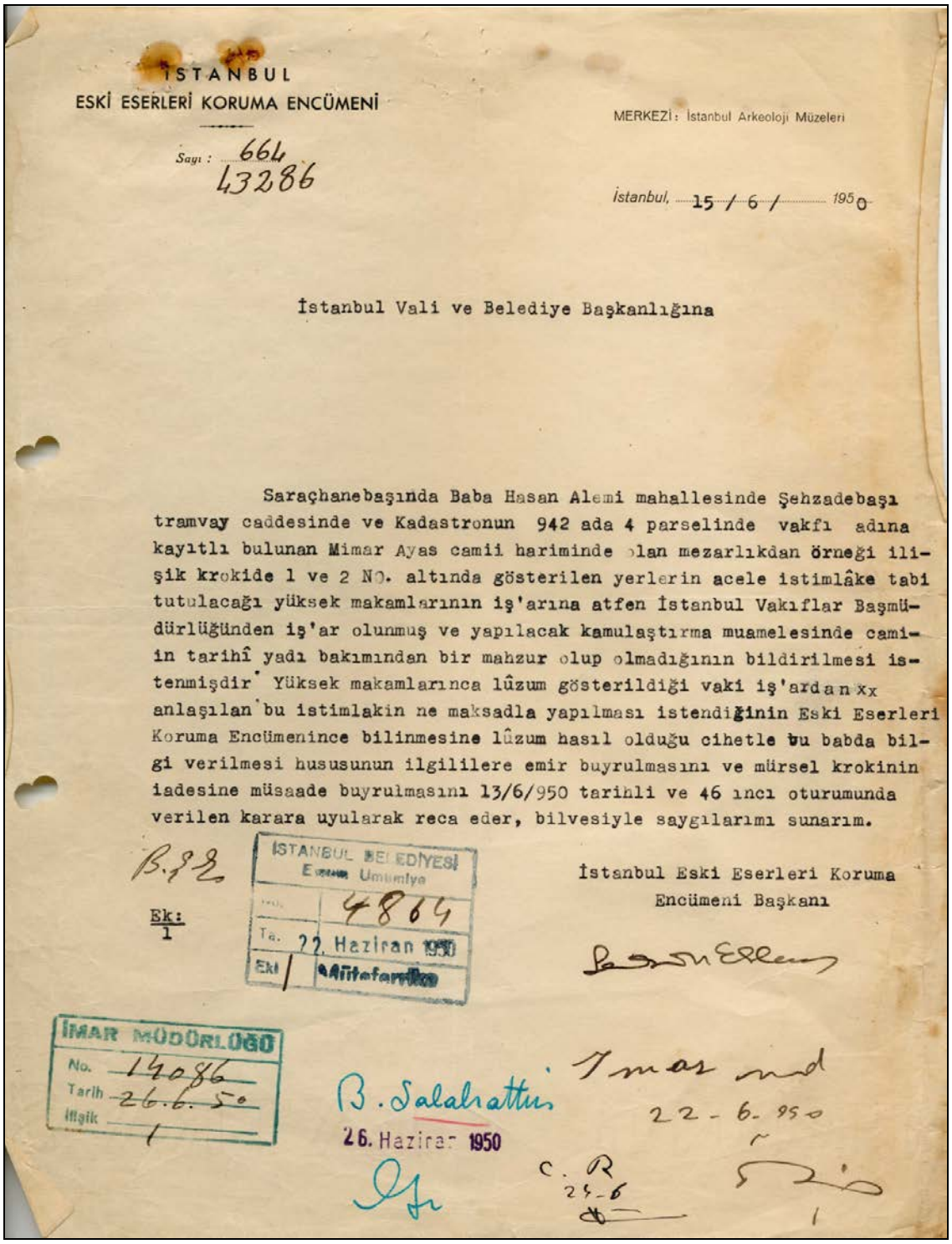
Saraçhanebaşında Babahasan-alemi Mahallesinde Şehzadebaşı Tramvay Caddesinde ve Kadastronun 942 Ada 4 Parselinde vakfı adına kayıdlı bulunan Mimar Ayas Camii hariminde olan mezarlıkdan örneği ilişik krokide 1 ve 2 numara tahtında gösterilenyerlerin müstacelen istimlâke tâbi tutulacağı Vilâyet Makamından bu kere bildirilmişdir.

Tedkiki ile yapılaçak istimlâk muamelesinde Camiin tarihi yâdı bakımından bir mahzur olub olmadığının bildirilmesi saygı ile reca olunur.

Başmüdür V.

295
747

Şekil A. 6 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belge, 10/6/1950

İSTANBUL
ESKİ ESERLERİ KORUMA ENCÜMENİ

MERKEZİ: İstanbul Arkeoloji Müzeleri

Sayı: 664
43286

İstanbul, 15 / 6 / 1950

İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığına

Saraçhanebaşında Baba Hasan Alemi mahallesinde Şehzadebaşı tramvay caddesinde ve Kadastronun 942 ada 4 parselinde vakfı adına kayıtlı bulunan Mimar Ayas camii hariminde olan mezarlıkdan örneği ilişik krokide 1 ve 2 NO. altında gösterilen yerlerin acele istimlâke tabi tutulacağı yüksek makamlarının iş'arına atfen İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğünden iş'ar olunmuş ve yapılacak kamulaştırma muamelesinde caminin tarihî yadı bakımından bir mahzur olup olmadığının bildirilmesi istenmişdir. Yüksek makamlarınca lûzum gösterildiği vaki iş'ardan xx anlaşılan bu istimlakin ne maksadla yapılması istendiğinin Eski Eserleri Koruma Encümenince bilinmesine lûzum hasıl olduğu cihetle bu babda bilgi verilmesi hususunun ilgililere emir buyrulmasını ve mürsel krokinin iadesine müsaade buyrulmasını 13/6/950 tarihli ve 46 ıncı oturumunda verilen karara uyularak reca eder, bilvesiyle saygılarımı sunarım.

Ek: 1

İSTANBUL BELEDİYESİ Umumiye
No. 4864
Ta. 22 Haziran 1950
Ekl Mütefarrika

İstanbul Eski Eserleri Koruma
Encümeni Başkanı

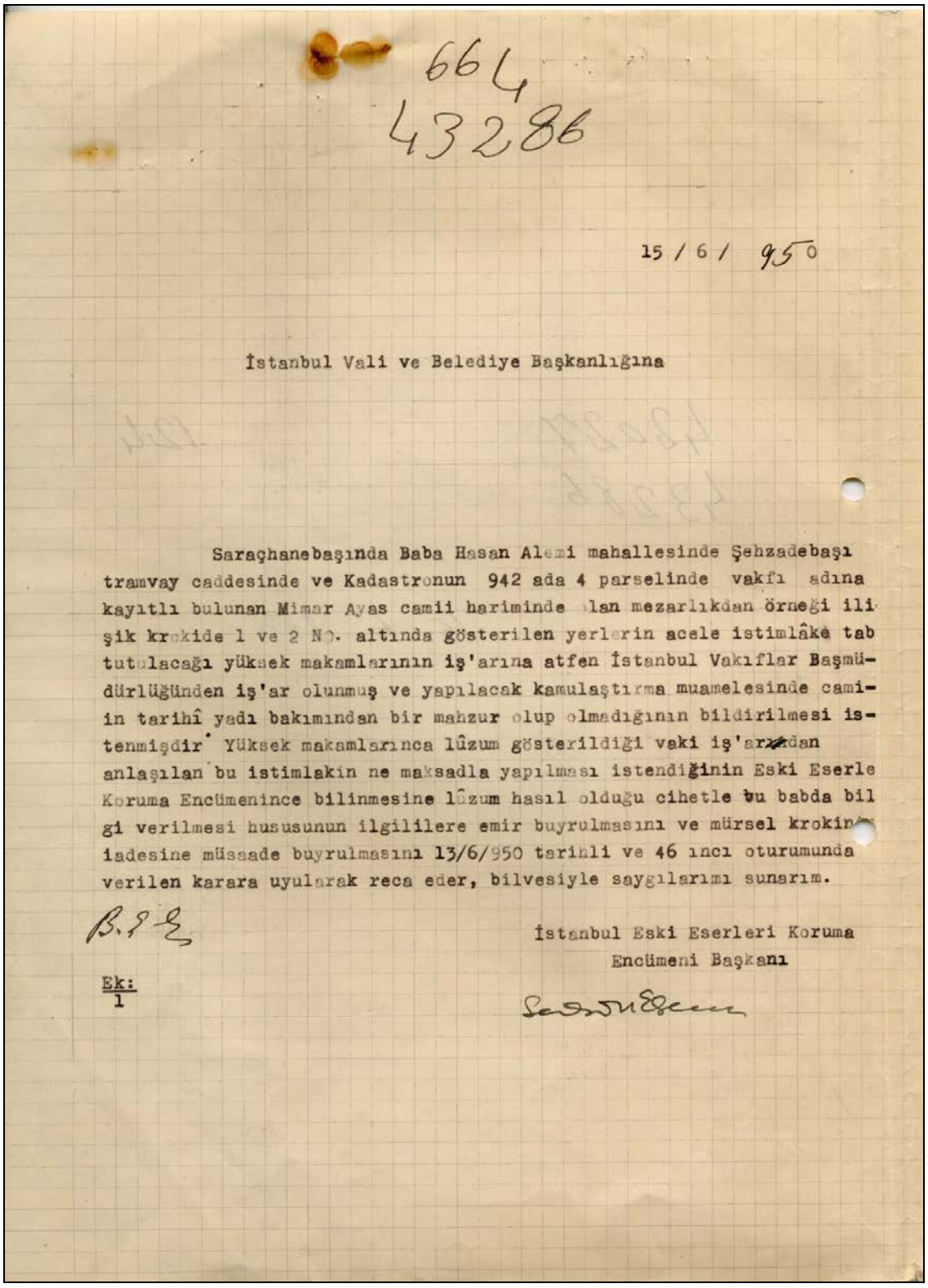
İMAR MÜDÜRLÜĞÜ
No. 14086
Tarih 26.6.50
İlgik 1

B. Salahattin
26. Haziran 1950

İmar md
22-6-950

C. R
24-6

Şekil A. 7 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanlığından, istanbul vali ve belediye başkanlığına, 15/6/1950

664
43286

15 / 6 / 950

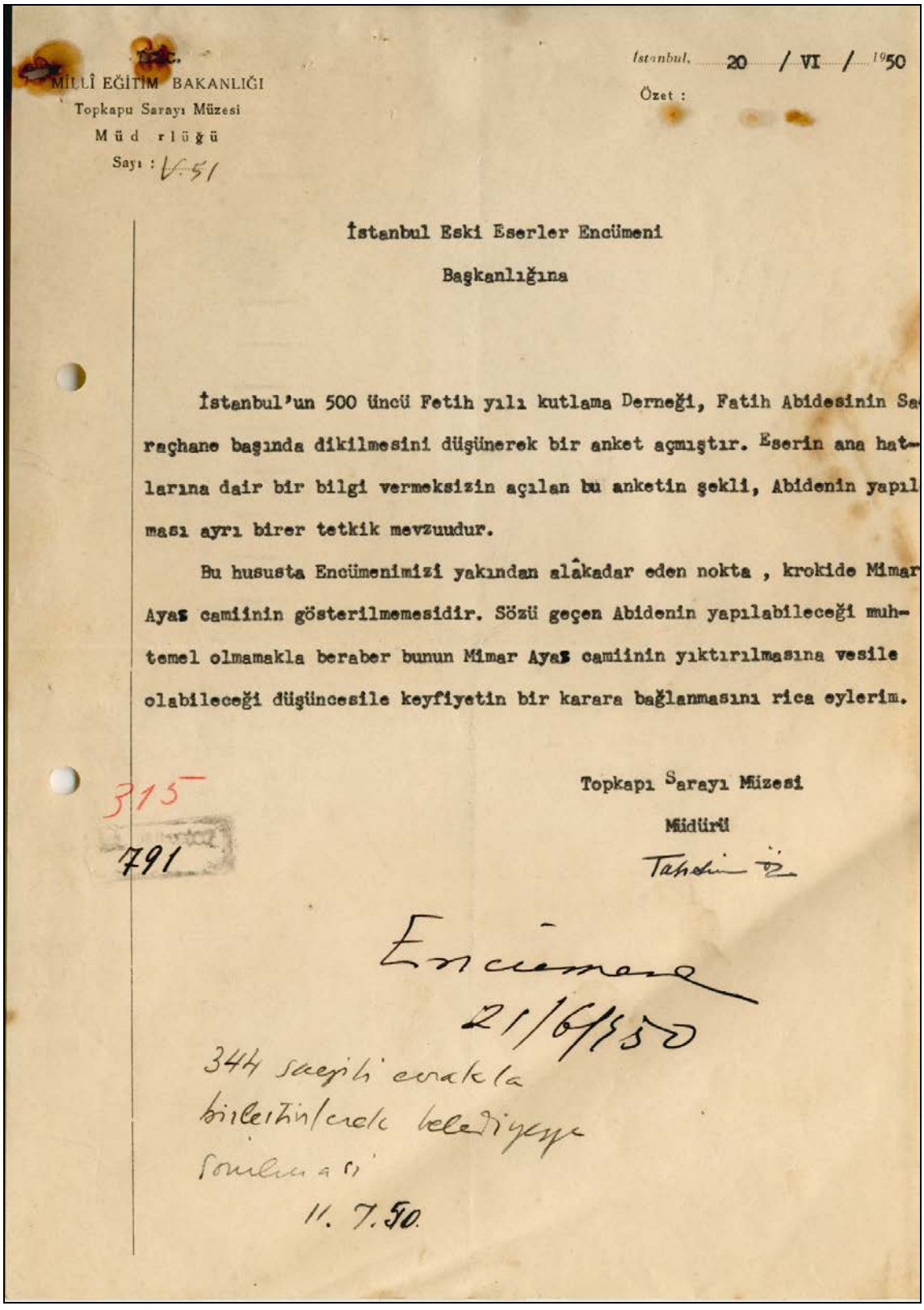
İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığına

Saraçhanebaşında Baba Hasan Alemi mahallesinde Şehzadebaşı tramvay caddesinde ve Kadastronun 942 ada 4 parselinde vakfı adına kayıtlı bulunan Mimar Ayas camii hariminde olan mezarlıkdan örneği ilişik krokide 1 ve 2 No. altında gösterilen yerlerin acele istimlâke tab tutulacağı yüksek makamlarının iş'arına atfen İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğünden iş'ar olunmuş ve yapılacak kamulaştırma muamelesinde caminin tarihî yadı bakımından bir mahzur olup olmadığının bildirilmesi istenmişdir. Yüksek makamlarınca lûzum gösterildiği vaki iş'ardan anlaşılan bu istimlakin ne maksadla yapılması istendiğinin Eski Eserle Koruma Encümenince bilinmesine lûzum hasıl olduğu cihetle bu babda bilgi verilmesi hususunun ilgililere emir buyrulmasını ve mürsel krokinin iadesine müsaade buyrulmasını 13/6/950 tarihli ve 46 ıncı oturumunda verilen karara uyularak reca eder, bilvesiyle saygılarımı sunarım.

İstanbul Eski Eserleri Koruma
Encümeni Başkanı

Ek:
1

Şekil A. 8 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanından, istanbul vali ve belediye başkanlığına, 15/6/1950

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Topkapu Sarayı Müzesi
M ü d r l ü ğ ü
Sayı : V-51

İstanbul, 20 / VI / 1950
Özet :

İstanbul Eski Eserler Encümeni
Başkanlığına

İstanbul'un 500 üncü Fetih yılı kutlama Derneği, Fatih Abidesinin Sa-
raçhane başında dikilmesini düşünerek bir anket açmıştır. Eserin ana hat-
larına dair bir bilgi vermeksizin açılan bu anketin şekli, Abidenin yapıl
ması ayrı birer tetkik mevzuudur.

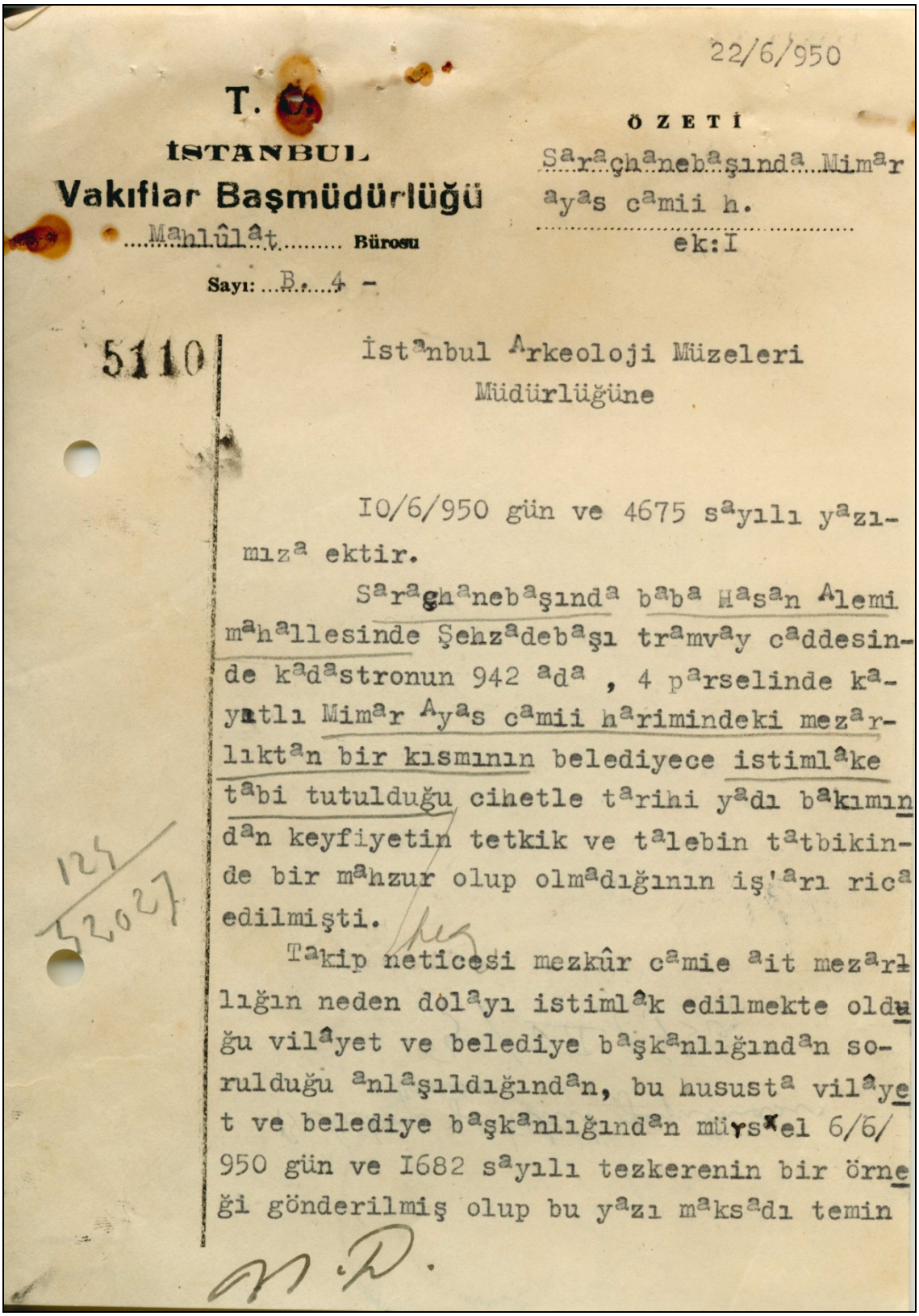
Bu hususta Encümenimizi yakından alâkadar eden nokta , krokide Mimar
Ayas camiinin gösterilmemesidir. Sözü geçen Abidenin yapılabileceği muh-
temel olmamakla beraber bunun Mimar Ayas camiinin yıktırılmasına vesile
olabileceği düşüncesile keyfiyetin bir karara bağlanmasını rica eylerim.

315
791

Topkapı Sarayı Müzesi
Müdürü
Tahsin Öz

Encümene
21/6/1950
344 sayılı evrakla
birlikte/evrak belediyeye
sorulması
11. 7. 50.

Şekil A. 9 Topkapı sarayı müzesi müdürlüğünden, istanbul eski eserleri koruma encümeni başkanlığına 20/6/1950

22/6/950

T. C.
İSTANBUL
Vakıflar Başmüdürlüğü
Mahlûlât Bürosu
Sayı: B.4 -

ÖZETİ
Sarachanebaşında Mimar
ayas camii h.
ek:I

5110

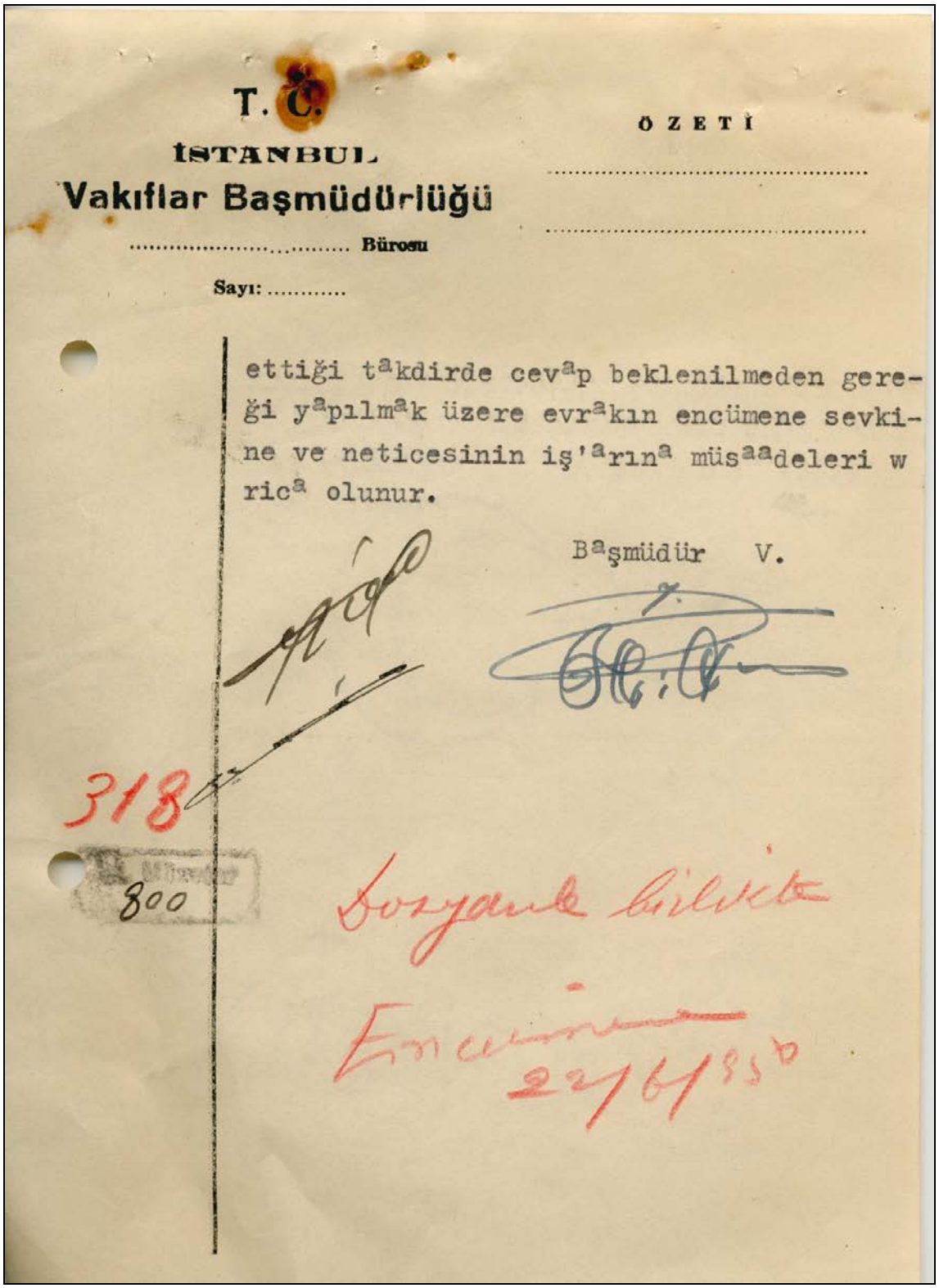
İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Müdürlüğüne

10/6/950 gün ve 4675 sayılı yazı-
mıza ektir.

Saraghanebaşında baba Hasan Alemi
mahallesinde Şehzadebaşı tramvay caddesin-
de kadastronun 942 ada , 4 parselinde ka-
yıtlı Mimar Ayas camii harimindeki mezar-
lıktan bir kısmının belediyece istimlâke
tabi tutulduğu cihetle tarihi yadı bakımın
dan keyfiyetin tetkik ve talebin tatbikin-
de bir mahzur olup olmadığının işarı rica
edilmişti.

Takip neticesi mezkûr camie ait mezarlı
ğın neden dolayı istimlâk edilmekte oldu
ğu vilâyet ve belediye başkanlığından so-
rulduğu anlaşıldığından, bu hususta vilâye
t ve belediye başkanlığından mürsel 6/6/
950 gün ve I682 sayılı tezkerenin bir örne
ği gönderilmiş olup bu yazı maksadı temin

Şekil A. 10 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belge, 22/6/1950

T. C.
İSTANBUL
Vakıflar Başmüdürlüğü
..... Bürosu
Sayı: .....

ÖZETİ
.....
.....

ettiği takdirde cevap beklenilmeden gereği yapılmak üzere evrakın encümene sevkine ve neticesinin iş'arına müsaadeleri w rica olunur.

Başmüdür V.

318

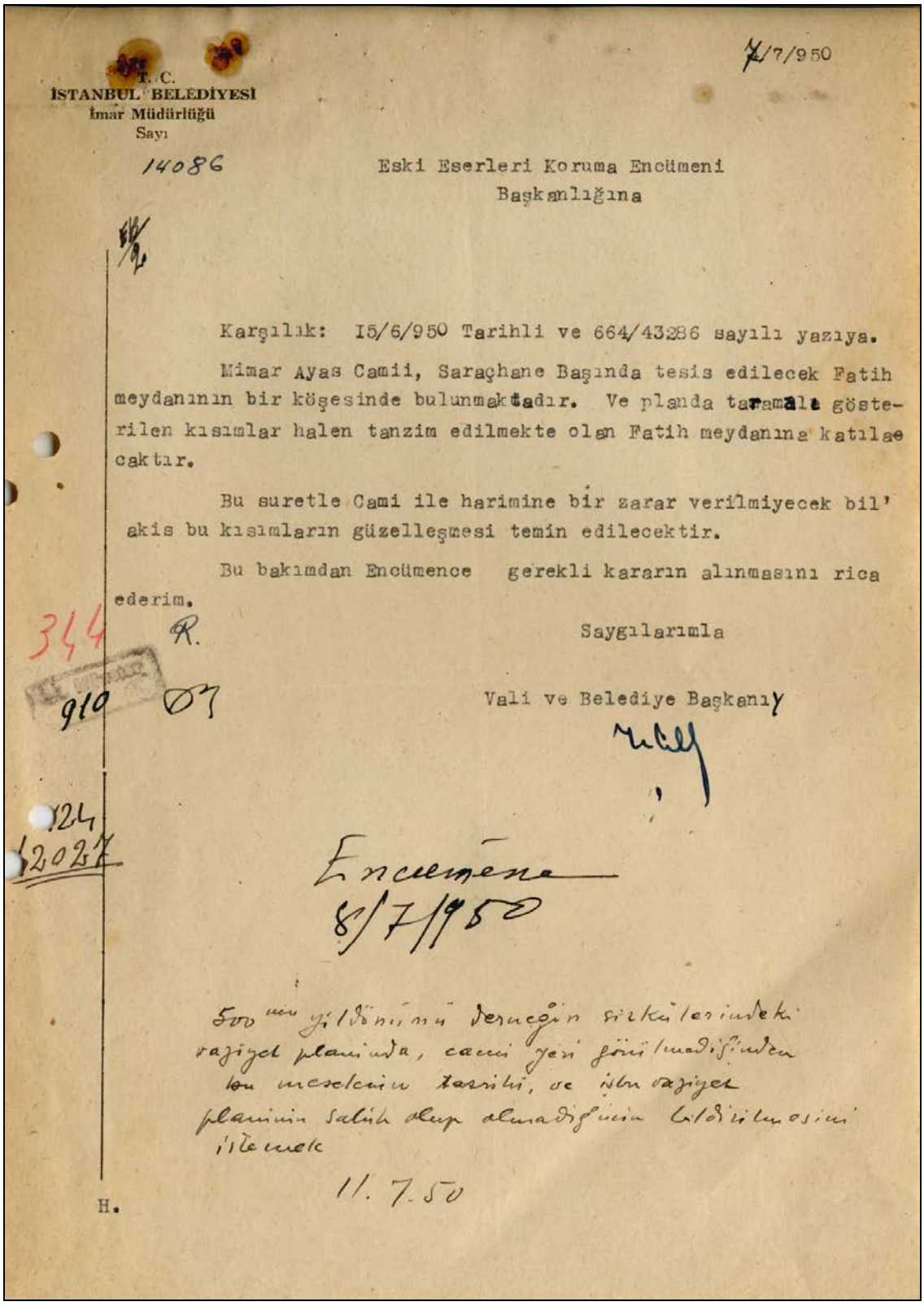
800

Dosyasıyla birlikte

Encümene

22/6/950

Şekil A. 11 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belgenin devamı, 22/6/1950

T. C.
İSTANBUL BELEDİYESİ
İmar Müdürlüğü
Sayı
14086

7/7/950

Eski Eserleri Koruma Encümeni
Başkanlığına

Karşılık: 15/6/950 Tarihli ve 664/43286 sayılı yazıya.

Mimar Ayas Camii, Saraçhane Başında tesis edilecek Fatih meydanının bir köşesinde bulunmaktadır. Ve planda taramalı gösterilen kısımlar halen tanzim edilmekte olan Fatih meydanına katılacaktır.

Bu suretle Cami ile harimine bir zarar verilmiyecek bil' akis bu kısımların güzelleşmesi temin edilecektir.

Bu bakımdan Encümence gerekli kararın alınmasını rica ederim.

Saygılarımla

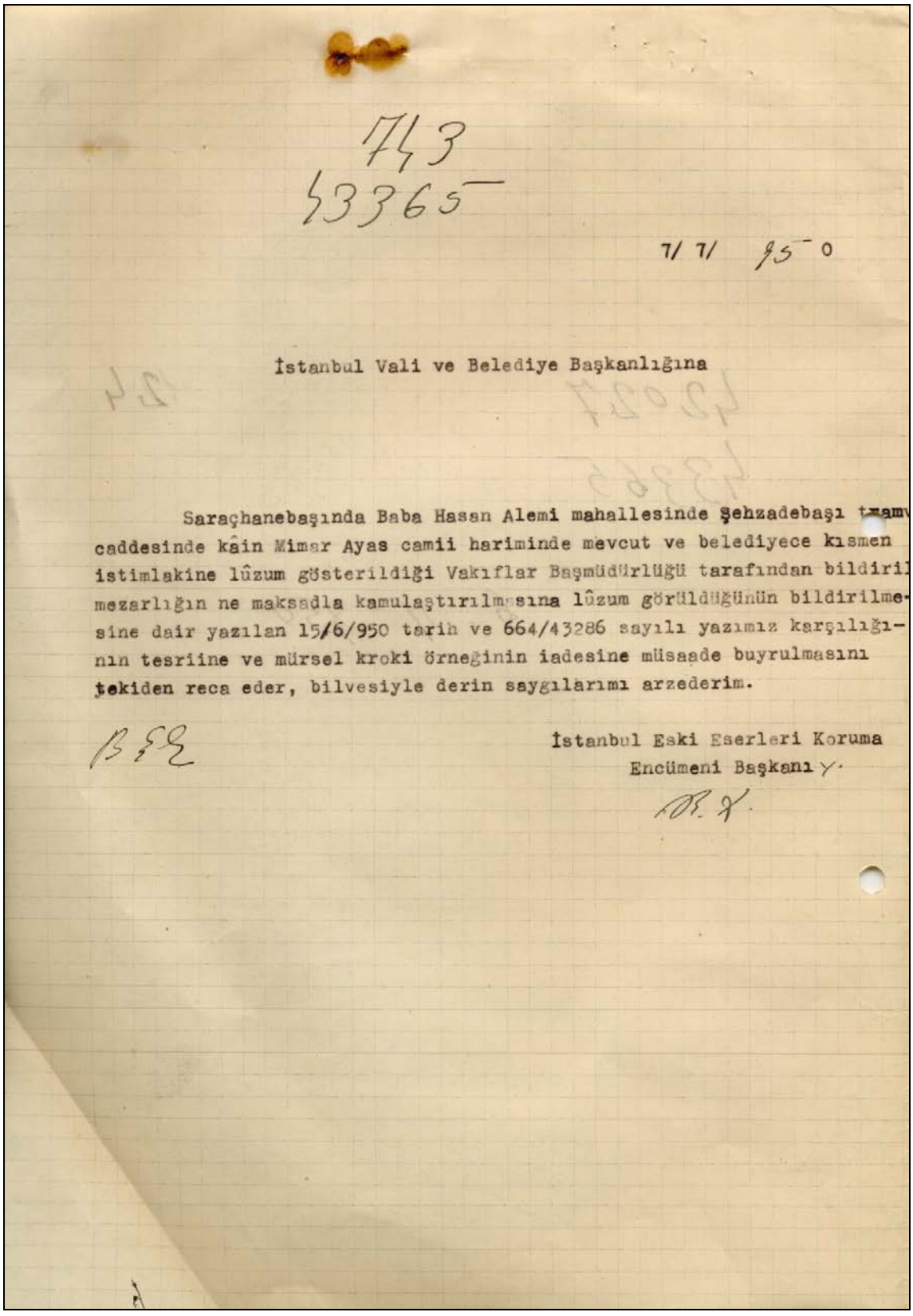
Vali ve Belediye Başkanı

Encümene
8/7/950

500 üncü yıldönümü dolayısile civarındaki vaziyet planında, camii yeri görülmediğinden bu meselenin tasrihi, ve işbu vaziyet planının tasdik olup olunmadığının bildirilmesini istemek
11. 7. 50

H.

Şekil A. 12 İstanbul belediyesi imar müdürlüğünden, istanbul eski eserleri koruma encümeni başkanlığına yazılan resmi belge, 7/7/1950

743
43365

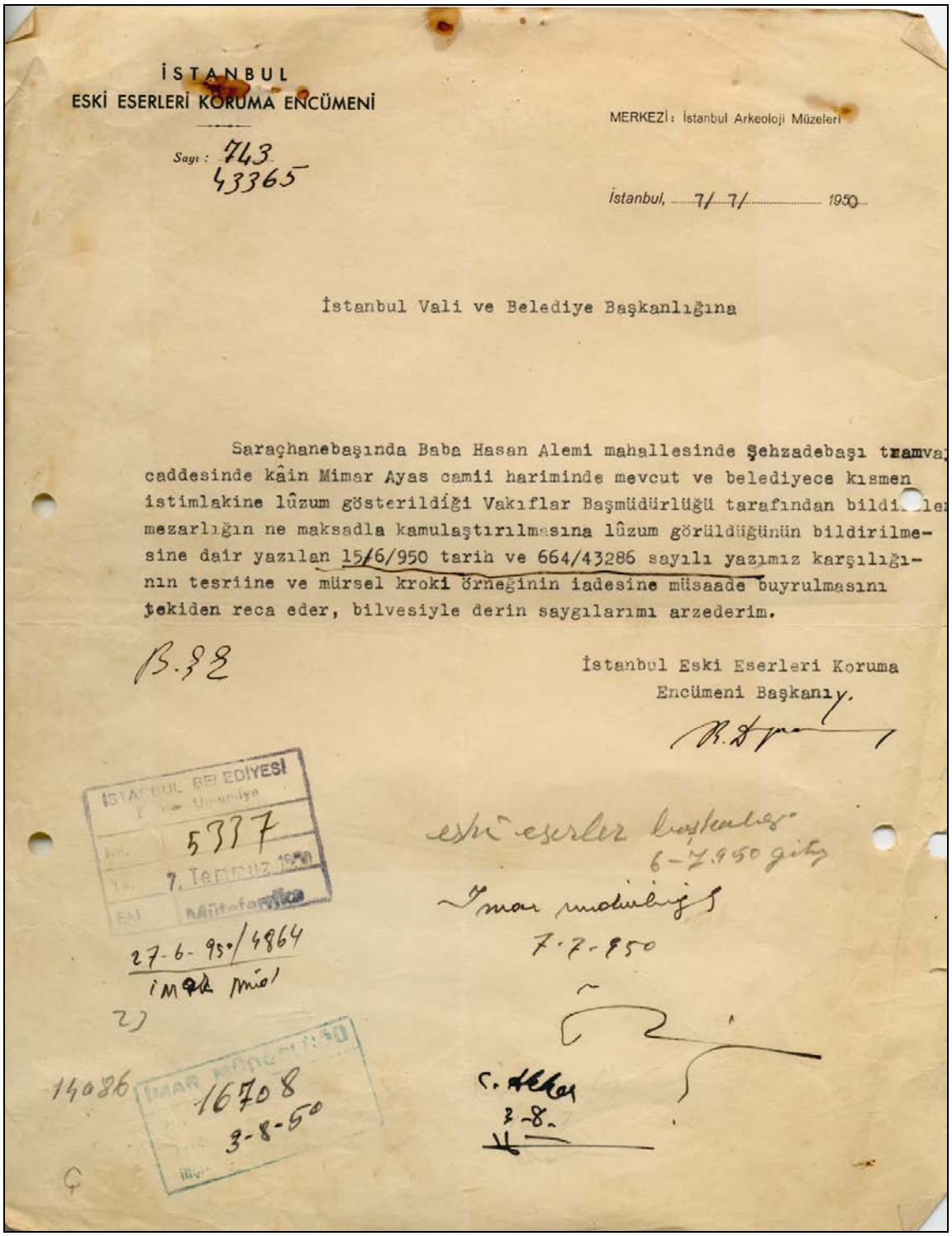
7/7/950

İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığına

Saraçhanebaşında Baba Hasan Alemi mahallesinde Şehzadebaşı tramv
caddesinde kâin Mimar Ayas camii hariminde mevcut ve belediyece kısmen
istimlakine lûzum gösterildiği Vakıflar Başmüdürlüğü tarafından bildiril
mezarlığın ne maksadla kamulaştırılmasına lûzum görüldüğünün bildirilme-
sine dair yazılan 15/6/950 tarih ve 664/43286 sayılı yazımız karşılığı-
nın tesriine ve mürsel kroki örneğinin iadesine müsaade buyrulmasını
tekiden reca eder, bilvesiyle derin saygılarımı arzederim.

İstanbul Eski Eserleri Koruma
Encümeni Başkanı

Şekil A. 13 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanından, istanbul vali ve belediye başkanlığına yazılan resmi belge, 7/7/1950

İSTANBUL
ESKİ ESERLERİ KORUMA ENCÜMENİ

MERKEZİ: İstanbul Arkeoloji Müzeleri

Sayı: 743
43365

İstanbul, 7/7/1950

İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığına

Saraçhanebaşında Baba Hasan Alemi mahallesinde Şehzadebaşı tramvay caddesinde kâin Mimar Ayas camii hariminde mevcut ve belediyece kısmen istimlakine lûzum gösterildiği Vakıflar Başmüdürlüğü tarafından bildirilen mezarlığın ne maksadla kamulaştırılmasına lûzum görüldüğünün bildirilmesine dair yazılan 15/6/950 tarih ve 664/43286 sayılı yazımız karşılığının tesriine ve mürsel kroki örneğinin iadesine müsaade buyurulmasını tekiden reca eder, bilvesiyle derin saygılarımı arzederim.

İstanbul Eski Eserleri Koruma
Encümeni Başkanlığı

İSTANBUL BELEDİYESİ
5377
7 Temmuz 1950

27-6-950/4864

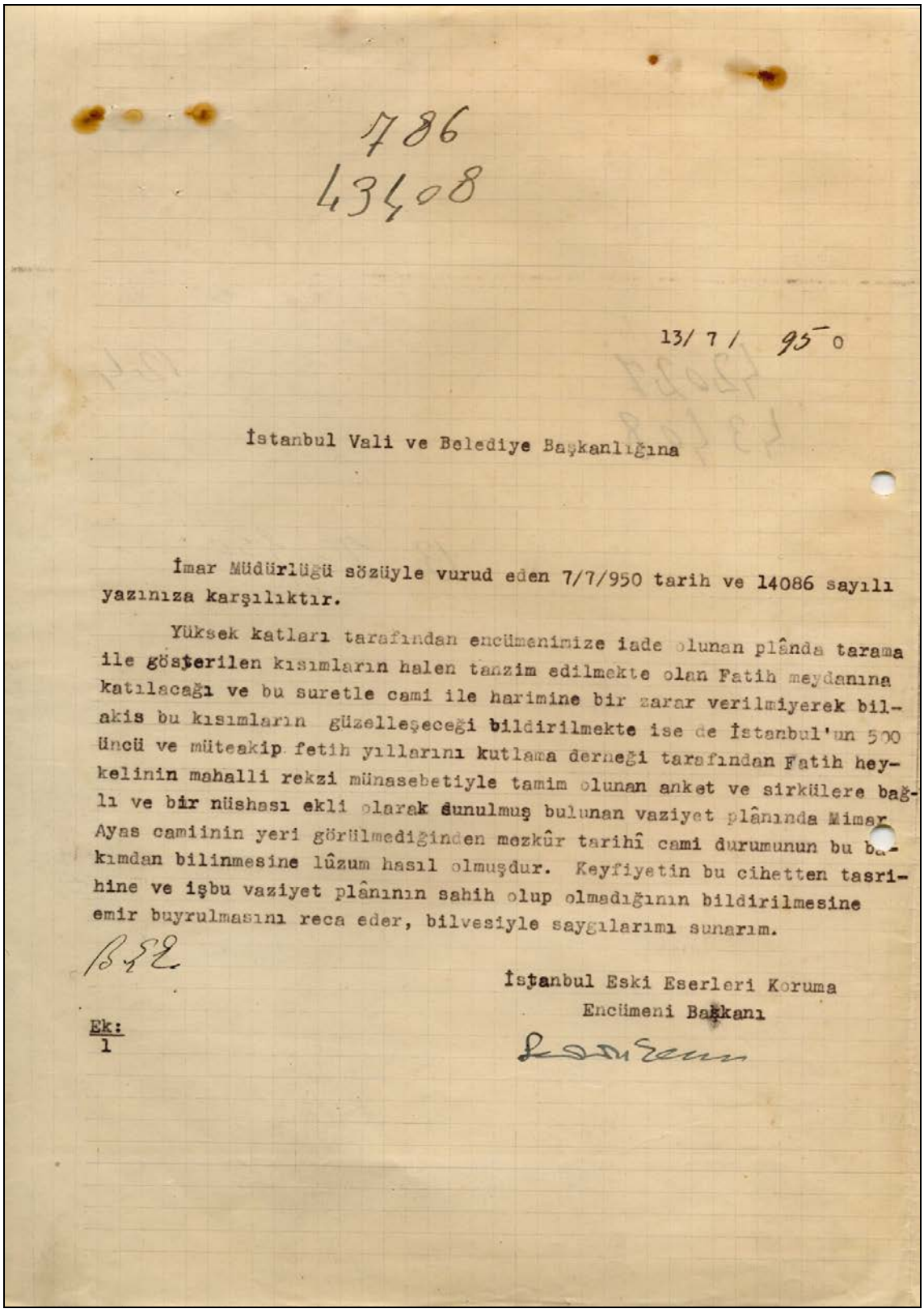
eski eserler başkanlığı
6-7.950 gitti

İmar müdürlüğü
7.7.950

14086
16708
3-8-50

3-8.

Şekil A. 14 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanlığından, istanbul vali ve belediye başkanlığına yazılan resmi belge, 7/7/1950

786
4340 8

13/ 7 / 950

İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığına

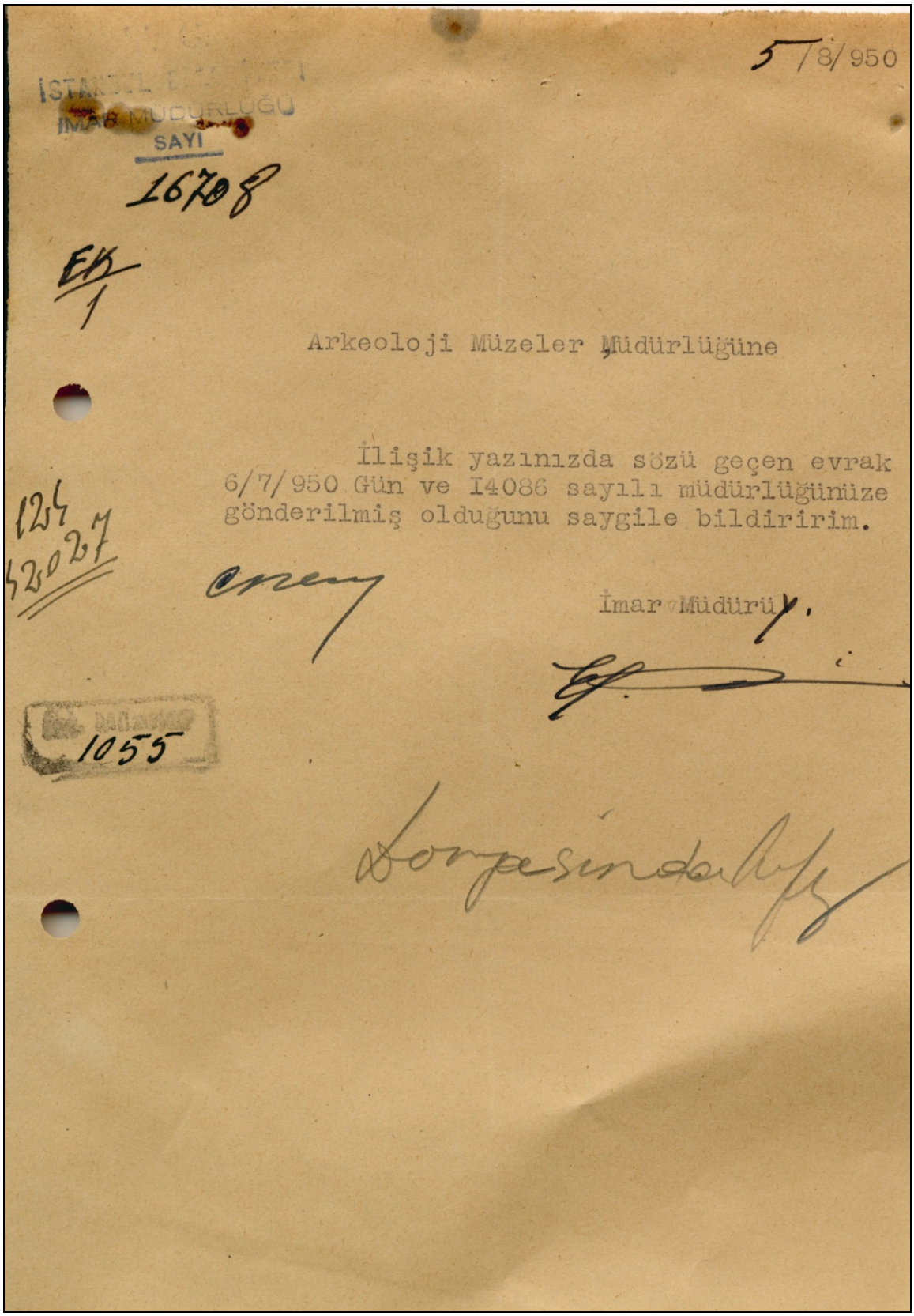
İmar Müdürlüğü sözüyle vurud eden 7/7/950 tarih ve 14086 sayılı yazınıza karşılıktır.

Yüksek katları tarafından encümenimize iade olunan plânda tarama ile gösterilen kısımların halen tanzim edilmekte olan Fatih meydanına katılacağı ve bu suretle cami ile harimine bir zarar verilmiyerek bilakis bu kısımların güzelleşeceği bildirilmekte ise de İstanbul'un 500 üncü ve müteakip fetih yıllarını kutlama derneği tarafından Fatih heykelinin mahalli rekzi münasebetiyle tamim olunan anket ve sirkülere bağlı ve bir nüshası ekli olarak sunulmuş bulunan vaziyet plânında Mimar Ayas camiinin yeri görülmediğinden mezkûr tarihî cami durumunun bu bakımdan bilinmesine lûzum hasıl olmuşdur. Keyfiyetin bu cihetten tasrihine ve işbu vaziyet plânının sahih olup olmadığının bildirilmesine emir buyrulmasını reca eder, bilvesiyle saygılarımı sunarım.

İstanbul Eski Eserleri Koruma
Encümeni Başkanı

Ek:
1

Şekil A. 15 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanından, istanbul vali ve belediye başkanlığına yazılan resmi belge, 13/7/1950

5/8/950

İSTANBUL BELEDİYESİ
İMAR MÜDÜRLÜĞÜ
SAYI
16708

EK
1

Arkeoloji Müzeler Müdürlüğüne

İlişik yazınızda sözü geçen evrak 6/7/950 Gün ve I4086 sayılı müdürlüğünüze gönderilmiş olduğunu saygile bildiririm.

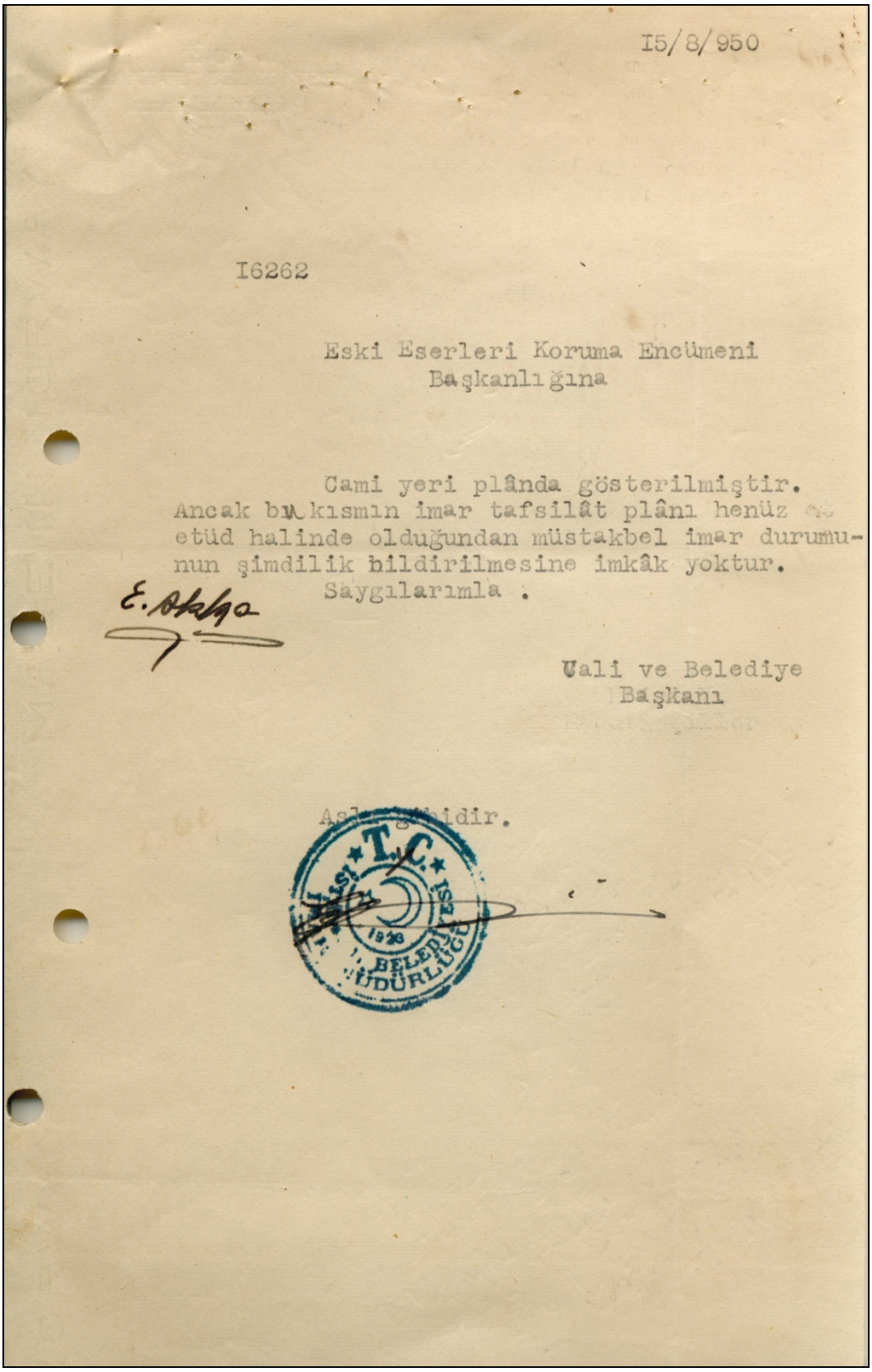
İmar Müdürü

124
42027

1055

Komşusundaki

Şekil A. 16 İstanbul belediyesi imar müdürlüğünden, arkeoloji müzeler müdürlüğüne yazılan resmi belge , 5/8/1950

15/8/950

I6262

Eski Eserleri Koruma Encümeni
Başkanlığına

Cami yeri plânda gösterilmiştir.
Ancak bu kısmın imar tafsilât plânı henüz
etüd halinde olduğundan müstakbel imar durumu-
nun şimdilik bildirilmesine imkâk yoktur.
Saygılarımla .

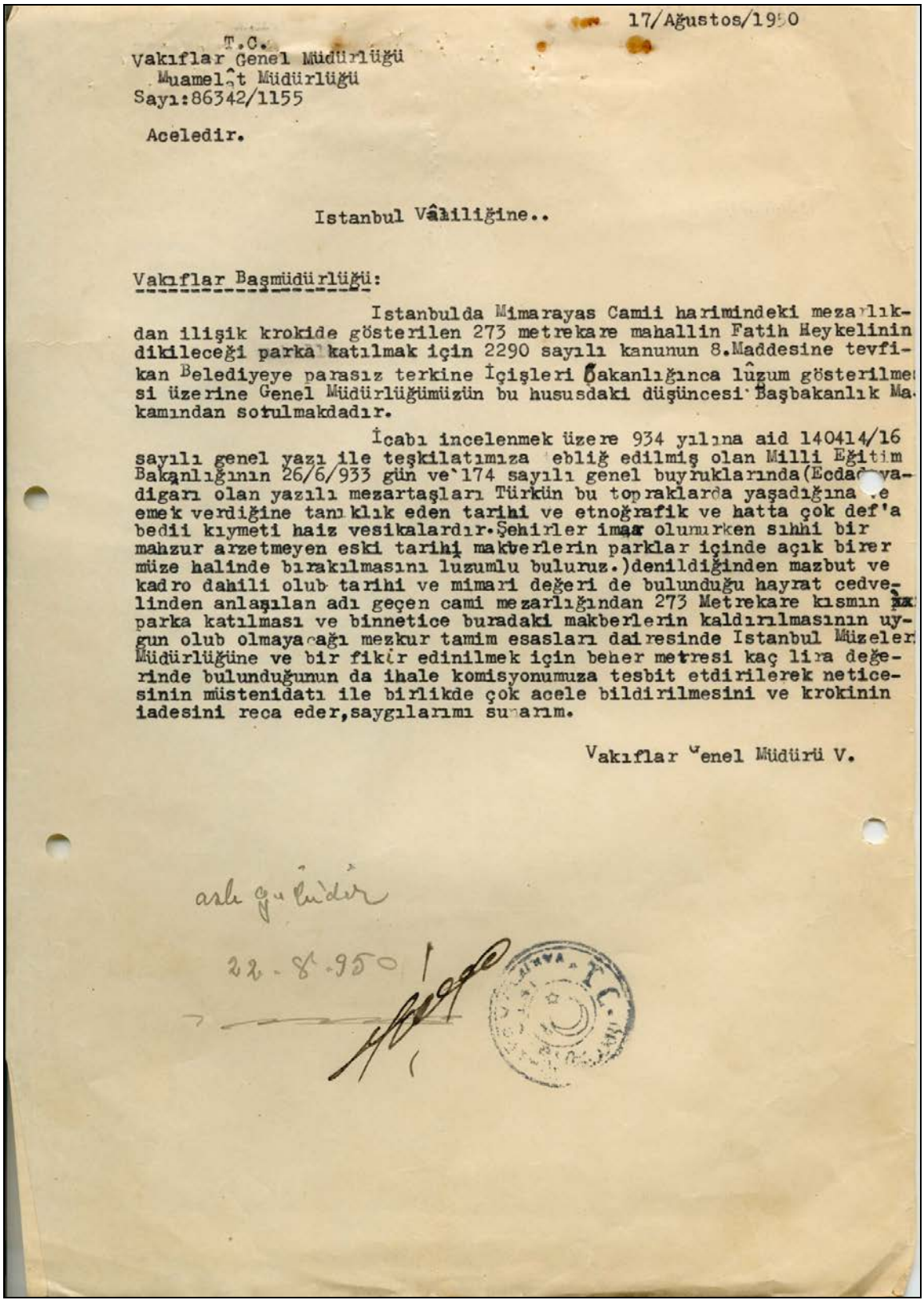
E. Akça

Vali ve Belediye
Başkanı

Aslı gibidir.

T.C.
BELEDİYE
MÜDÜRLÜĞÜ

Şekil A. 17 Vali ve belediye başkanından, eski eserleri koruma encümeni başkanlığına yazılan resmi belge ,15/8/1950

17/Ağustos/1950

T.C.
Vakıflar Genel Müdürlüğü
Muamelât Müdürlüğü
Sayı:86342/1155

Aceledir.

Istanbul Vâliliğine..

Vakıflar Başmüdürlüğü:

Istanbulda Mimarayas Camii harimindeki mezarlıkdan ilişik krokide gösterilen 273 metrekare mahallin Fatih Heykelinin dikileceği parka katılmak için 2290 sayılı kanunun 8.Maddesine tevfikan Belediyeye parasız terkine İçişleri Bakanlığınca lûzum gösterilmesi üzerine Genel Müdürlüğümüzün bu hususdaki düşüncesi Başbakanlık Makamından sorulmakdadır.

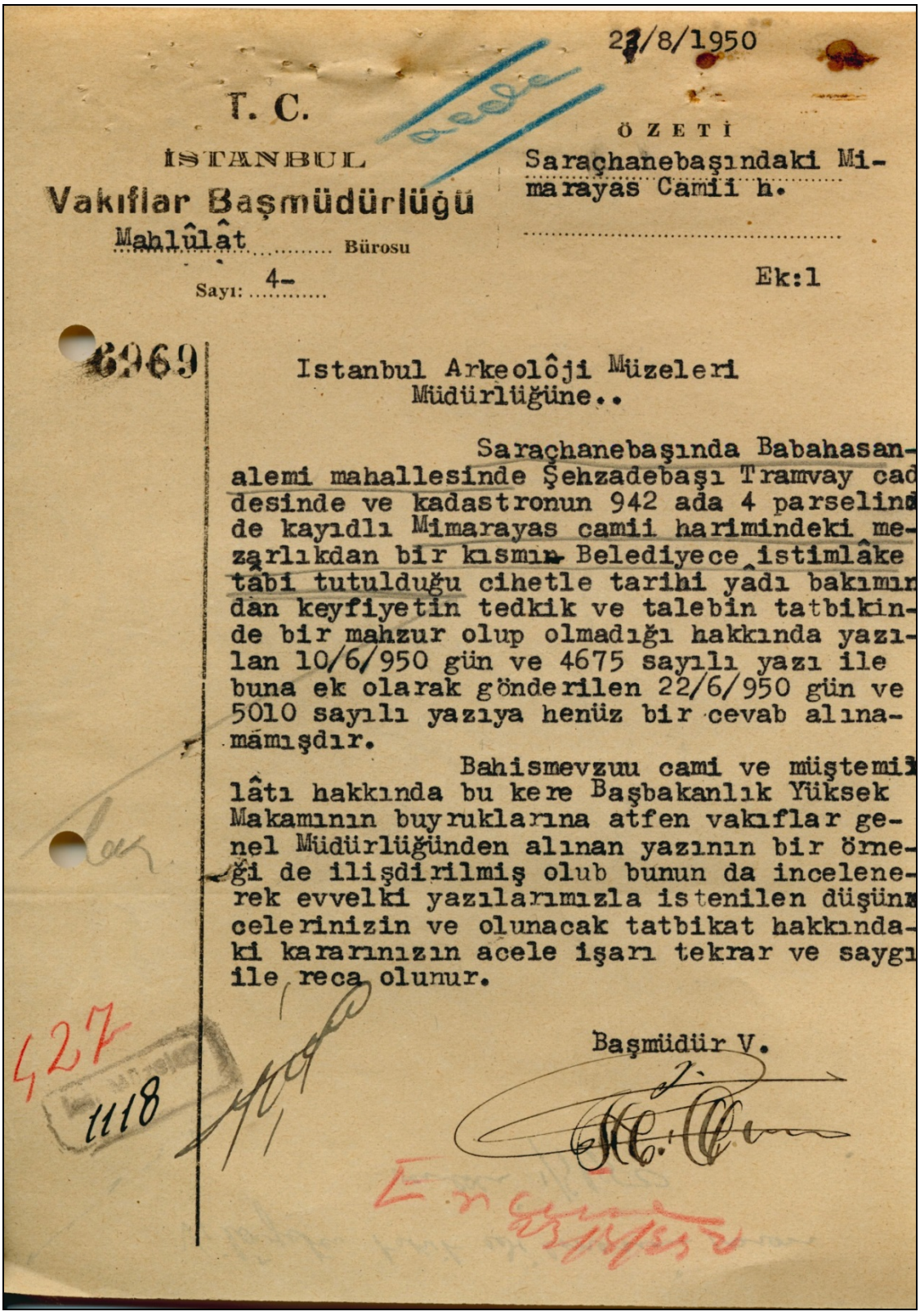
İcabı incelenmek üzere 934 yılına aid 140414/16 sayılı genel yazı ile teşkilatımıza ebliğ edilmiş olan Milli Eğitim Bakanlığının 26/6/933 gün ve 174 sayılı genel buyruklarında(Ecdadı vadigarı olan yazılı mezartaşları Türkün bu topraklarda yaşadığına ve emek verdiğine tanıklık eden tarihi ve etnoğrafik ve hatta çok def'a bedii kıymeti haiz vesikalardır.Şehirler imar olunurken sıhhi bir mahzur arzetmeyen eski tarihi makberlerin parklar içinde açık birer müze halinde bırakılmasını lüzumlu buluruz.)denildiğinden mazbut ve kadro dahili olub tarihi ve mimari değeri de bulunduğu hayrat cedvelinden anlaşılan adı geçen cami mezarlığından 273 Metrekare kısmın parka katılması ve binnetice buradaki makberlerin kaldırılmasının uygun olub olmayacağı mezkur tamim esasları dairesinde Istanbul Müzeler Müdürlüğüne ve bir fikir edinilmek için beher metresi kaç lira değerinde bulunduğunun da ihale komisyonumuza tesbit etdirilerek neticesinin müstenidatı ile birlikde çok acele bildirilmesini ve krokinin iadesini reca eder,saygılarımı sunarım.

Vakıflar Genel Müdürü V.

arsa gu[illegible]dür

22-8-950

Şekil A. 18 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul valiliğine yazılan resmi belge, 17/08/1950

23/8/1950

T. C.

İSTANBUL

Vakıflar Başmüdürlüğü

Mahlûlât ..... Bürosu

Sayı: 4-

ÖZETİ

Saraçhanebaşındaki Mimarayas Camii h.

Ek:1

6969

Istanbul Arkeolôji Müzeleri
Müdürlüğüne..

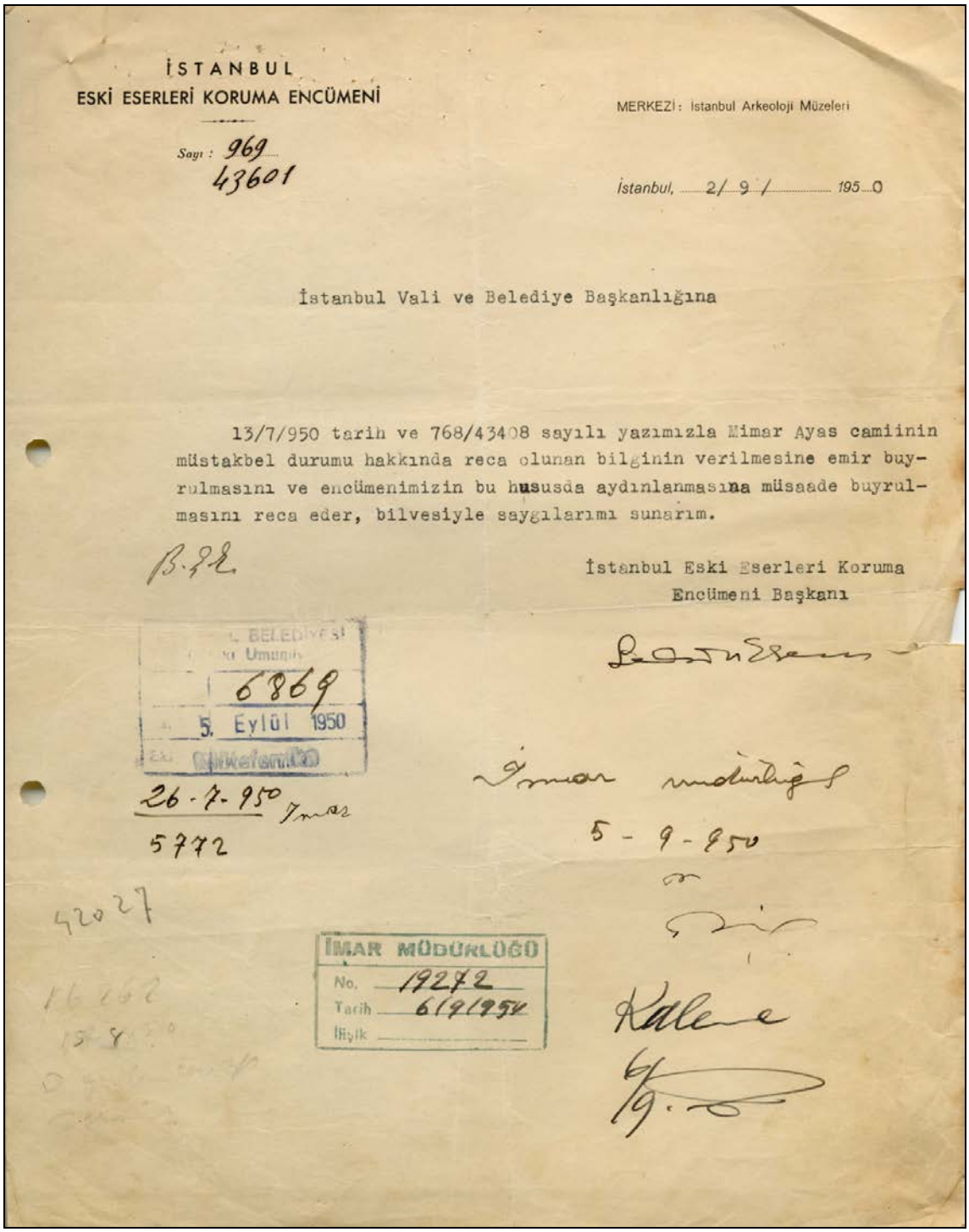
Saraçhanebaşında Babahasanalemi mahallesinde Şehzadebaşı Tramvay caddesinde ve kadastronun 942 ada 4 parselinde kayıdlı Mimarayas camii harimindeki mezarlıkdan bir kısmın Belediyece istimlâke tabi tutulduğu cihetle tarihi yâdı bakımından keyfiyetin tedkik ve talebin tatbikinde bir mahzur olup olmadığı hakkında yazılan 10/6/950 gün ve 4675 sayılı yazı ile buna ek olarak gönderilen 22/6/950 gün ve 5010 sayılı yazıya henüz bir cevab alınamamışdır.

Bahismevzuu cami ve müştemilâtı hakkında bu kere Başbakanlık Yüksek Makamının buyruklarına atfen vakıflar genel Müdürlüğünden alınan yazının bir örneği de ilişdirilmiş olub bunun da incelenerek evvelki yazılarımızla istenilen düşüncelerinizin ve olunacak tatbikat hakkındaki kararınızın acele işarı tekrar ve saygı ile reca olunur.

Başmüdür V.

427
1118

Şekil A. 19 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belge, 23/08/1950

İSTANBUL
ESKİ ESERLERİ KORUMA ENCÜMENİ

MERKEZİ: İstanbul Arkeoloji Müzeleri

Sayı: 969
43601

İstanbul, 2/ 9 / 1950

İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığına

13/7/950 tarih ve 768/43408 sayılı yazımızla Mimar Ayas camiinin müstakbel durumu hakkında reca olunan bilginin verilmesine emir buyrulmasını ve encümenimizin bu hususda aydınlanmasına müsaade buyrulmasını reca eder, bilvesiyle saygılarımı sunarım.

İstanbul Eski Eserleri Koruma
Encümeni Başkanı

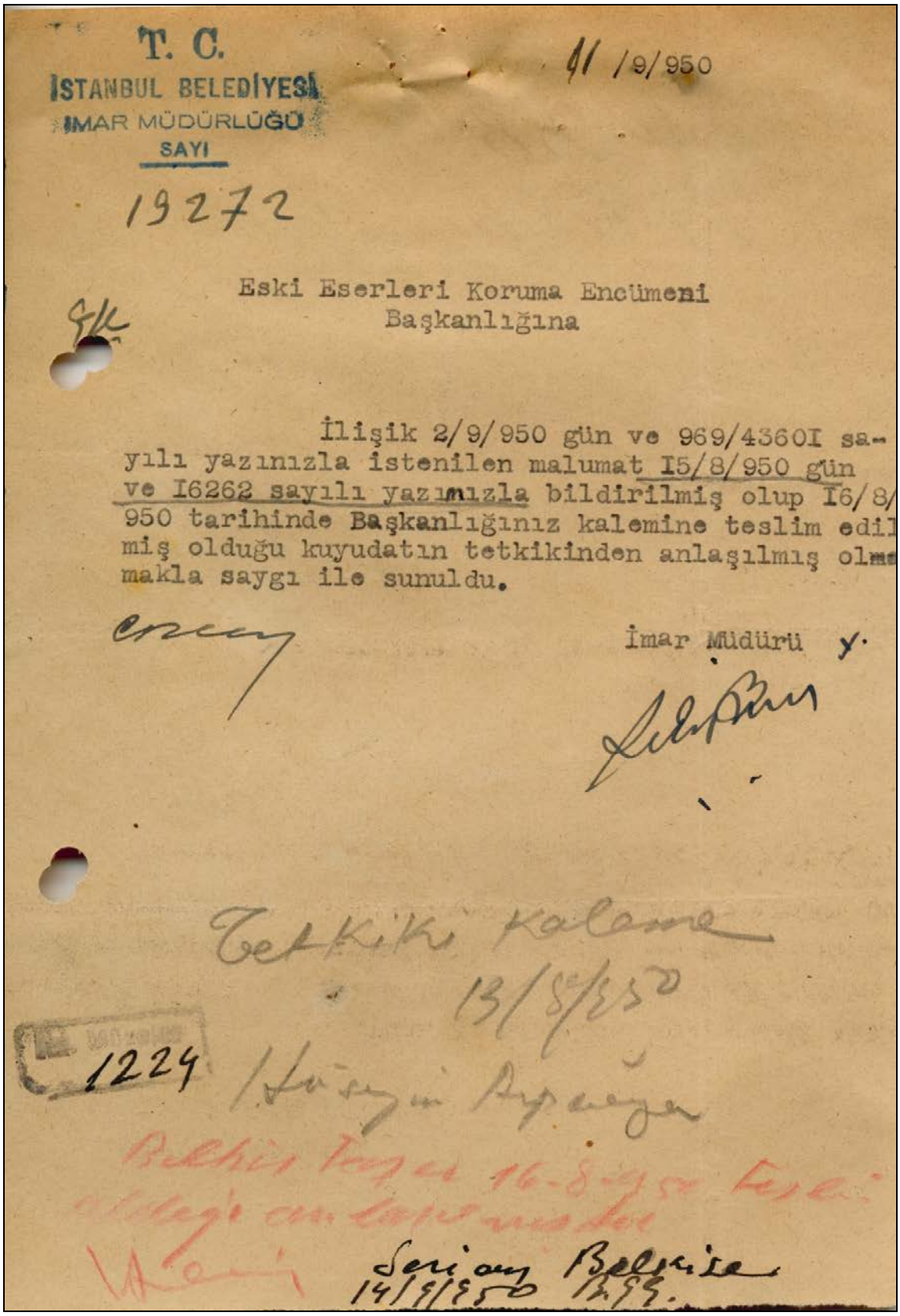
BELEDİYESİ
Umumi
6869
5 Eylül 1950
Müdürlüğü

26-7-950 İmar
5772

İmar müdürlüğü
5-9-950

İMAR MÜDÜRLÜĞÜ
No. 19272
Tarih 6/9/950
İlişik

Şekil A. 20 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanından, istanbul vali ve belediye başkanlığına yazılan resmi belge, 2/9/1950

T. C.
İSTANBUL BELEDİYESİ
İMAR MÜDÜRLÜĞÜ
SAYI
19272

11/9/950

Eski Eserleri Koruma Encümeni
Başkanlığına

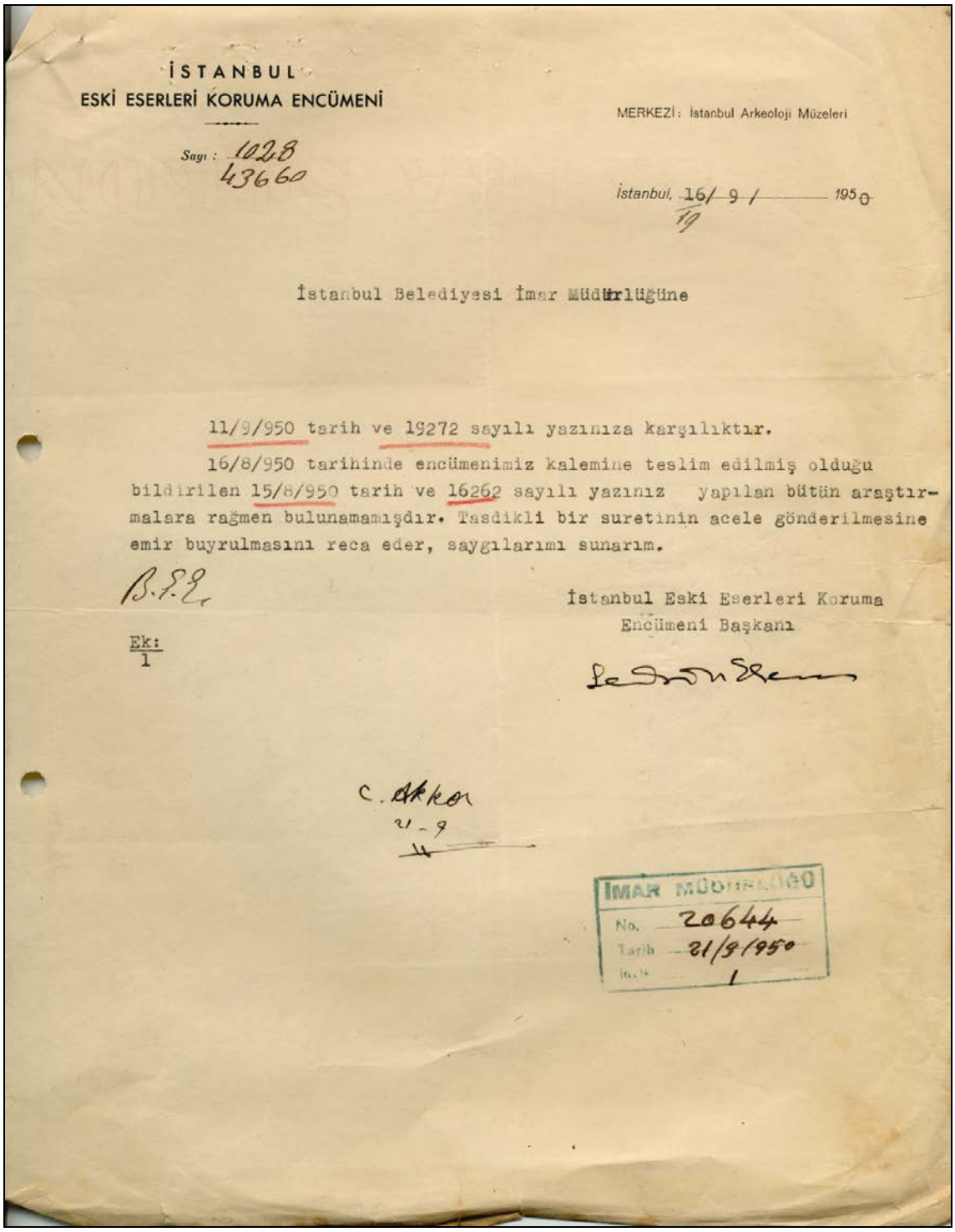
İlişik 2/9/950 gün ve 969/43601 sayılı yazınızla istenilen malumat I5/8/950 gün ve I6262 sayılı yazımızla bildirilmiş olup I6/8/950 tarihinde Başkanlığınız kalemine teslim edilmiş olduğu kuyudatın tetkikinden anlaşılmış olmakla saygı ile sunuldu.

İmar Müdürü y.

Tetkiki kalem
13/9/950

1224

Şekil A. 21 İstanbul belediyesi imar müdürlüğünden, istanbul eski eserleri koruma encümeni başkanlığına yazılan resmi belge, 11/9/1950

İSTANBUL
ESKİ ESERLERİ KORUMA ENCÜMENİ

Sayı : 1028
43660

MERKEZİ: İstanbul Arkeoloji Müzeleri

İstanbul, 16/ 9 / 1950
19

İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğüne

11/9/950 tarih ve 19272 sayılı yazınıza karşılıktır.

16/8/950 tarihinde encümenimiz kalemine teslim edilmiş olduğu bildirilen 15/8/950 tarih ve 16262 sayılı yazınız yapılan bütün araştırmalara rağmen bulunamamışdır. Tasdikli bir suretinin acele gönderilmesine emir buyrulmasını reca eder, saygılarımı sunarım.

B.T.E.

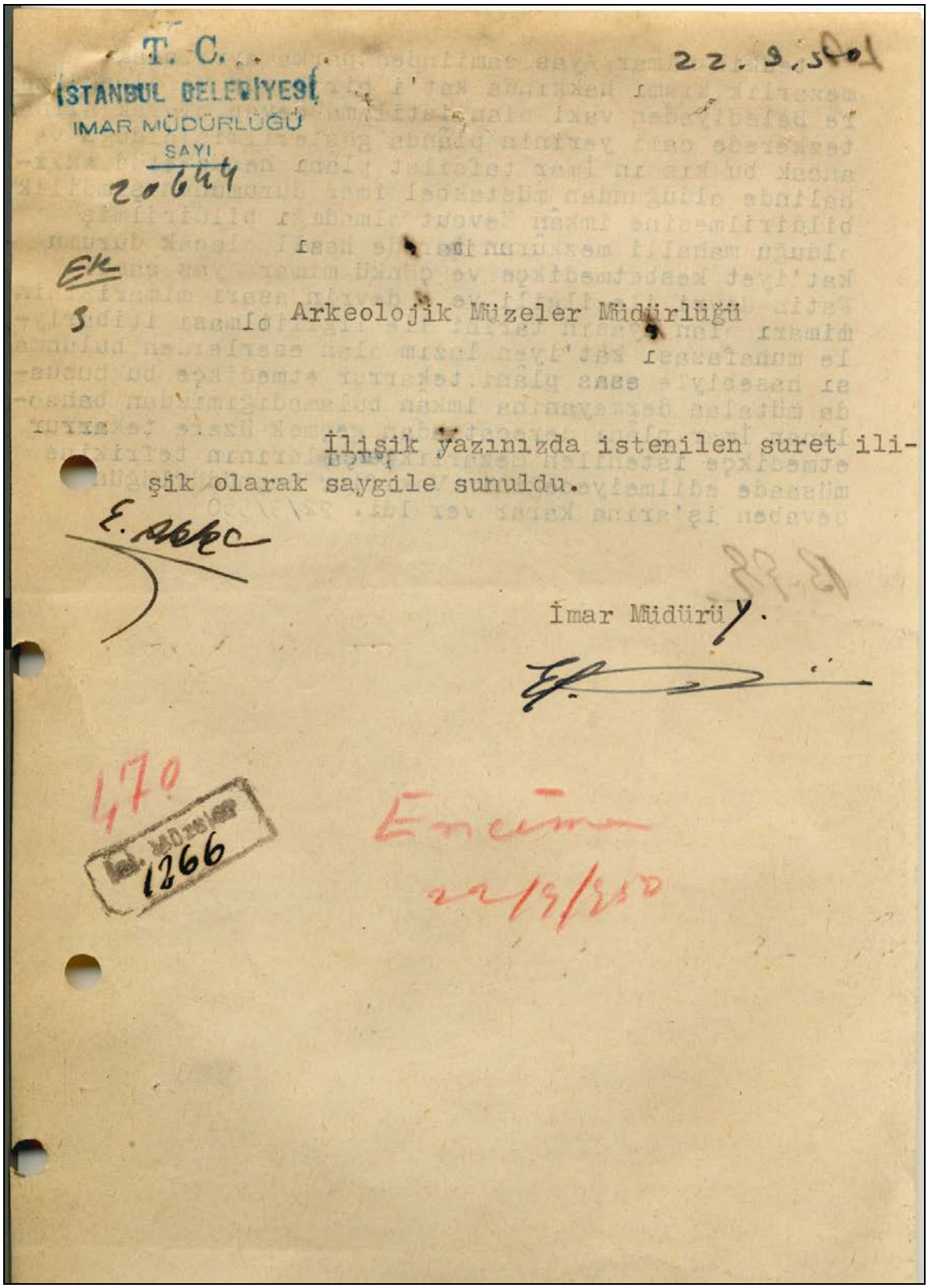
İstanbul Eski Eserleri Koruma
Encümeni Başkanı

Ek:
1

C. Akkor
21-9

İMAR MÜDÜRLÜĞÜ
No. 20644
Tarih 21/9/1950
1

Şekil A. 22 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanından, istanbul belediyesi imar müdürlüğüne yazılan resmi belge, 16/9/1950

T. C.
İSTANBUL BELEDİYESİ
İMAR MÜDÜRLÜĞÜ
SAYI
20644

22. 9. 1950

Ek
3

Arkeolojik Müzeler Müdürlüğü

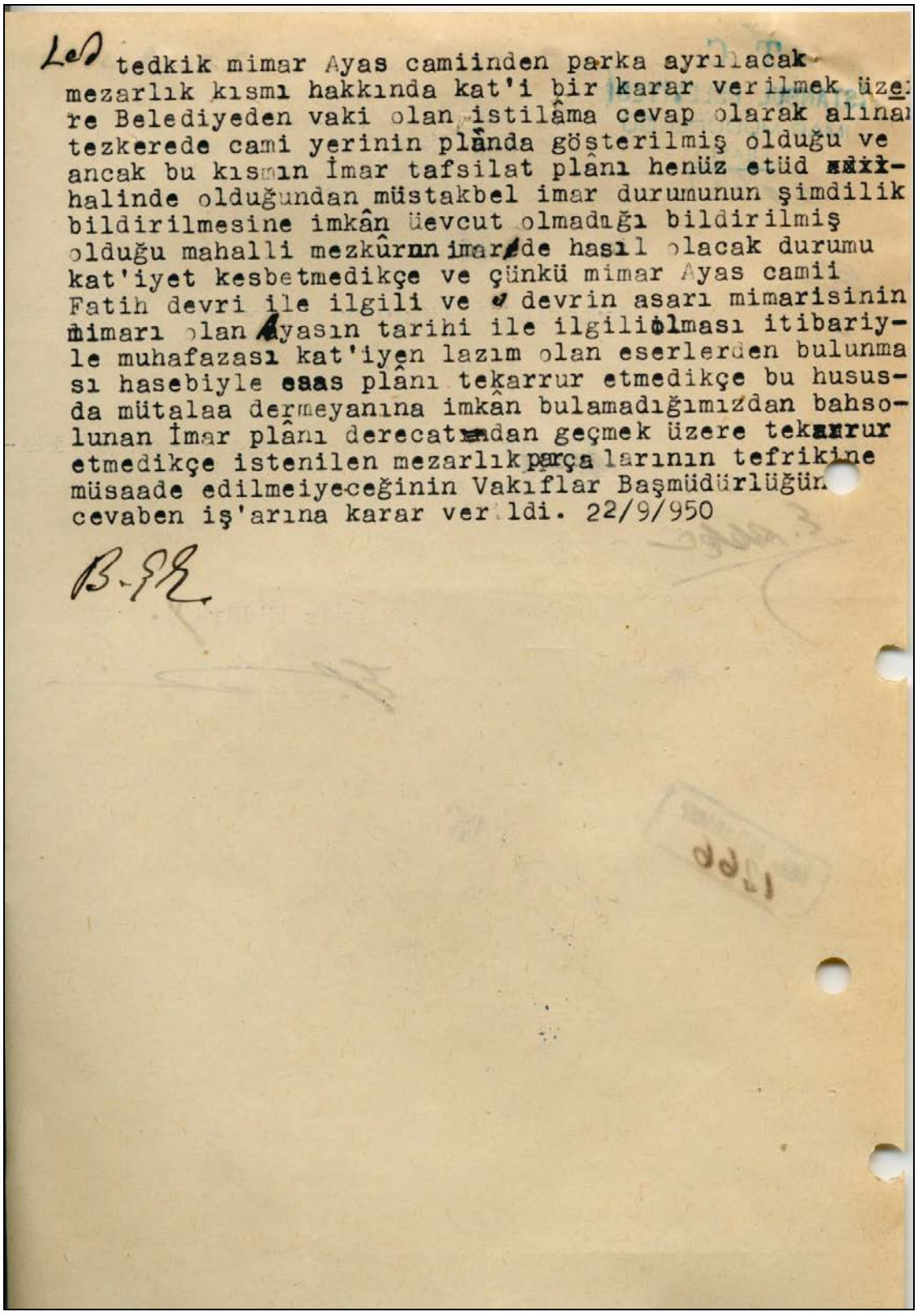
İlişik yazınızda istenilen suret ilişik olarak saygile sunuldu.

İmar Müdürü

470
Müzeler
1266

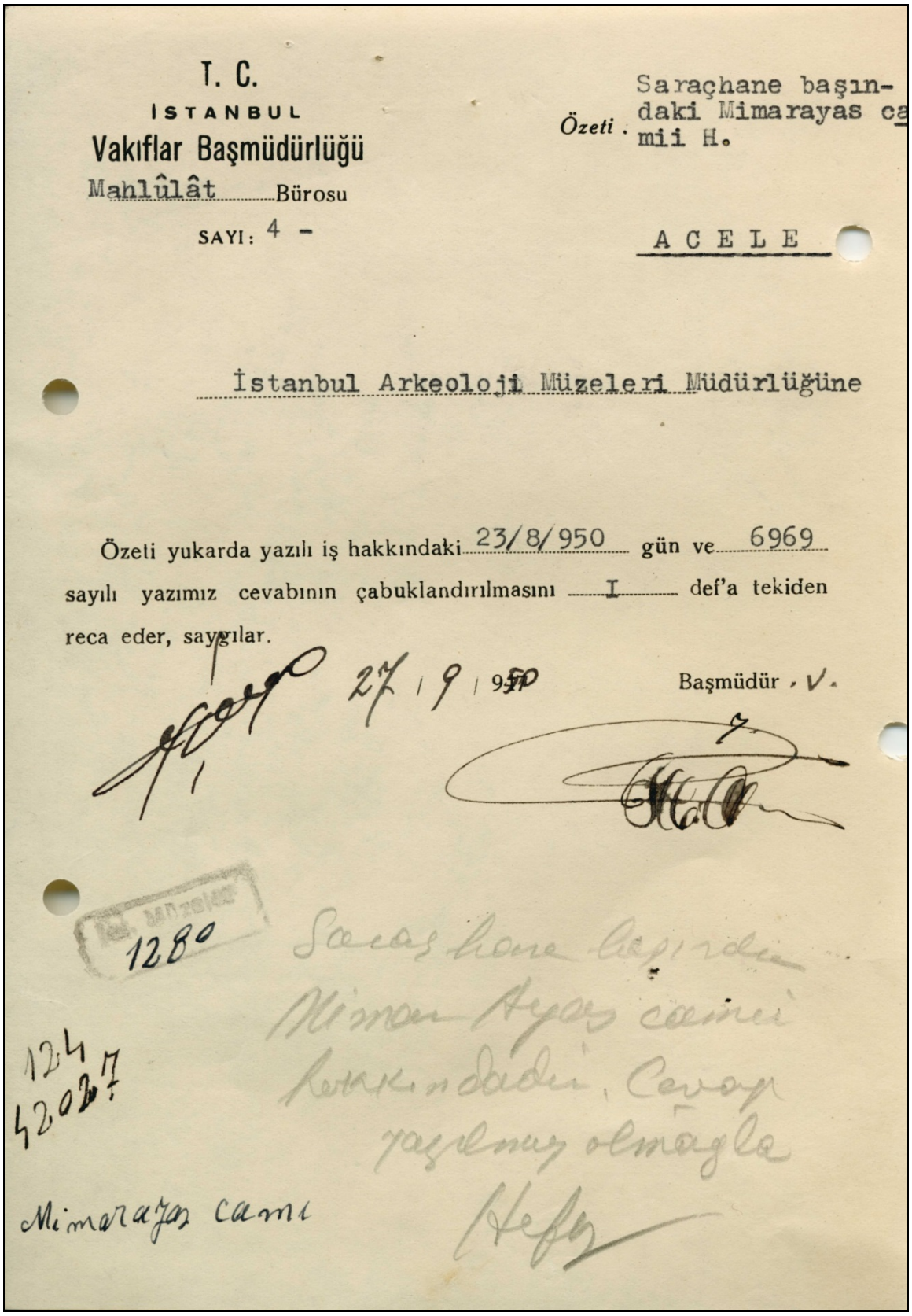
Encümen
22/9/950

Şekil A. 23 İstanbul belediyesi imar müdürlüğünden, arkeoloji müzeler müdürlüğüne yazılan resmi belge, 22/9/1950

tedkik mimar Ayas camiinden parka ayrılacak mezarlık kısmı hakkında kat'i bir karar verilmek üzere Belediyeden vaki olan istilâma cevap olarak alınan tezkerede cami yerinin plânda gösterilmiş olduğu ve ancak bu kısmın İmar tafsilat plânı henüz etüd halinde olduğundan müstakbel imar durumunun şimdilik bildirilmesine imkân bevcut olmadığı bildirilmiş olduğu mahalli mezkûrun imarda hasıl olacak durumu kat'iyet kesbetmedikçe ve çünkü mimar Ayas camii Fatih devri ile ilgili ve o devrin asarı mimarisinin mimarı olan Ayasın tarihi ile ilgili olması itibariyle muhafazası kat'iyen lazım olan eserlerden bulunması hasebiyle esas plânı tekarrur etmedikçe bu hususda mütalaa dermeyanına imkân bulamadığımızdan bahsolunan İmar plânı derecatından geçmek üzere tekarrur etmedikçe istenilen mezarlık parçalarının tefrikine müsaade edilmeiyeceğinin Vakıflar Başmüdürlüğüne cevaben iş'arına karar verildi. 22/9/950

Şekil A. 24 İstanbul belediyesi imar müdürlüğünden, arkeoloji müzeler müdürlüğüne yazılan resmi belgenin devamı, 22/9/1950

T. C.
İSTANBUL
Vakıflar Başmüdürlüğü
Mahlûlât Bürosu
SAYI: 4 -

Özeti. Saraçhane başındaki Mimarayas camii H.

ACELE

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğüne

Özeti yukarda yazılı iş hakkındaki 23/8/950 gün ve 6969 sayılı yazımız cevabının çabuklandırılmasını I def'a tekiden reca eder, saygılar.

27/9/950

Başmüdür V.

1280

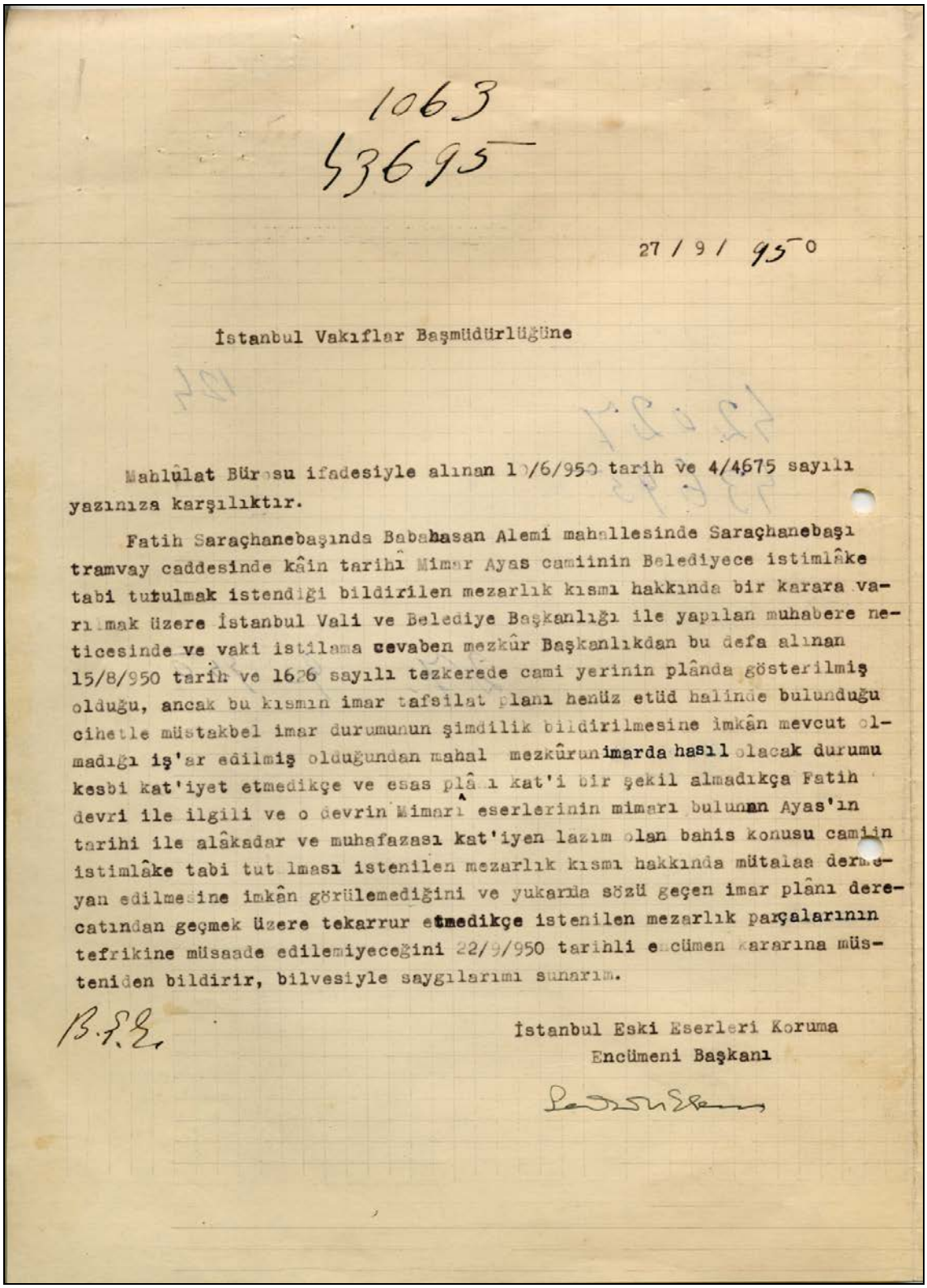
Saraçhane başında Mimar Ayas camii hakkındadır. Cevap yazılmış olmağla

Hefs

124
42027

Mimarayas camii

Şekil A. 25 Vakıflar başmüdürlüğünden, istanbul arkeoloji müzeleri müdürlüğüne yazılan resmi belge, 27/09/1950

1063
4/3695

27 / 9 / 950

İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğüne

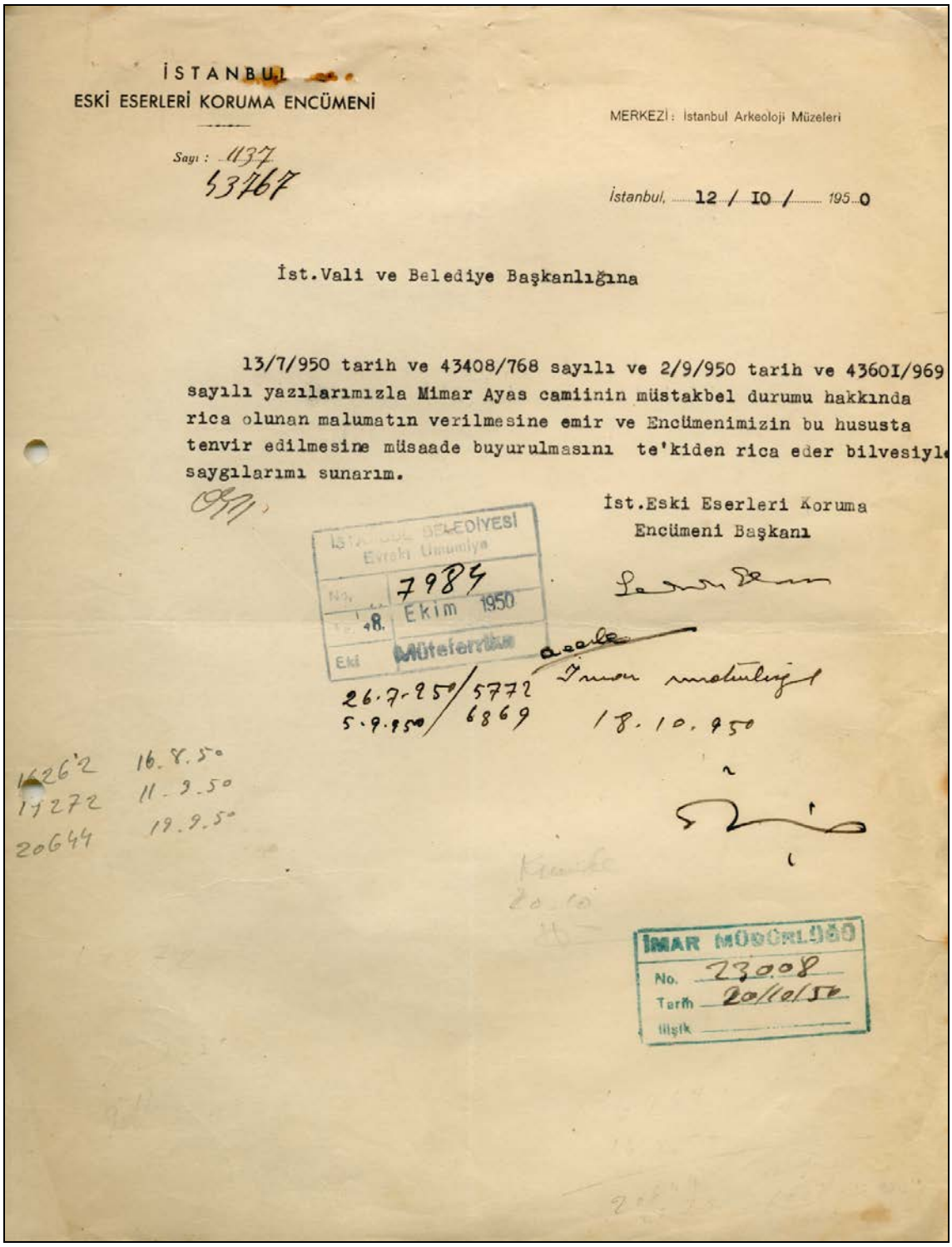
Mahlûlat Bürosu ifadesiyle alınan 1?/6/950 tarih ve 4/4675 sayılı yazınıza karşılıktır.

Fatih Saraçhanebaşında Babahasan Alemi mahallesinde Saraçhanebaşı tramvay caddesinde kâin tarihî Mimar Ayas camiinin Belediyece istimlâke tabi tutulmak istendiği bildirilen mezarlık kısmı hakkında bir karara varılmak üzere İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığı ile yapılan muhabere neticesinde ve vaki istilama cevaben mezkûr Başkanlıkdan bu defa alınan 15/8/950 tarih ve 1626 sayılı tezkerede cami yerinin plânda gösterilmiş olduğu, ancak bu kısmın imar tafsilat planı henüz etüd halinde bulunduğu cihetle müstakbel imar durumunun şimdilik bildirilmesine imkân mevcut olmadığı işaar edilmiş olduğundan mahal mezkûrun imarda hasıl olacak durumu kesbi kat'iyet etmedikçe ve esas plânı kat'i bir şekil almadıkça Fatih devri ile ilgili ve o devrin Mimarî eserlerinin mimarı bulunan Ayas'ın tarihi ile alâkadar ve muhafazası kat'iyen lâzım olan bahis konusu camiin istimlâke tabi tutulması istenilen mezarlık kısmı hakkında mütalaa dermeyan edilmesine imkân görülemediğini ve yukarıda sözü geçen imar plânı derecatından geçmek üzere tekarrur etmedikçe istenilen mezarlık parçalarının tefrikine müsaade edilemiyeceğini 22/9/950 tarihli encümen kararına müsteniden bildirir, bilvesiyle saygılarımı sunarım.

B.E.E.

İstanbul Eski Eserleri Koruma
Encümeni Başkanı

Şekil A. 26 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanından, vakıflar başmüdürlüğüne yazılan resmi belge, 27/09/1950

İSTANBUL
ESKİ ESERLERİ KORUMA ENCÜMENİ

MERKEZİ: İstanbul Arkeoloji Müzeleri

Sayı: 1137
53767

İstanbul, 12 / IO / 1950

İst.Vali ve Belediye Başkanlığına

13/7/950 tarih ve 43408/768 sayılı ve 2/9/950 tarih ve 43601/969 sayılı yazılarımızla Mimar Ayas camiinin müstakbel durumu hakkında rica olunan malumatın verilmesine emir ve Encümenimizin bu hususta tenvir edilmesine müsaade buyurulmasını te'kiden rica eder bilvesiyle saygılarımı sunarım.

İst.Eski Eserleri Koruma
Encümeni Başkanı

İST. BELEDİYESİ
Evrakı Umumiye
No. 7984
18. Ekim 1950
Eki Müteferrika

26.7.950/5772
5.9.950/6869

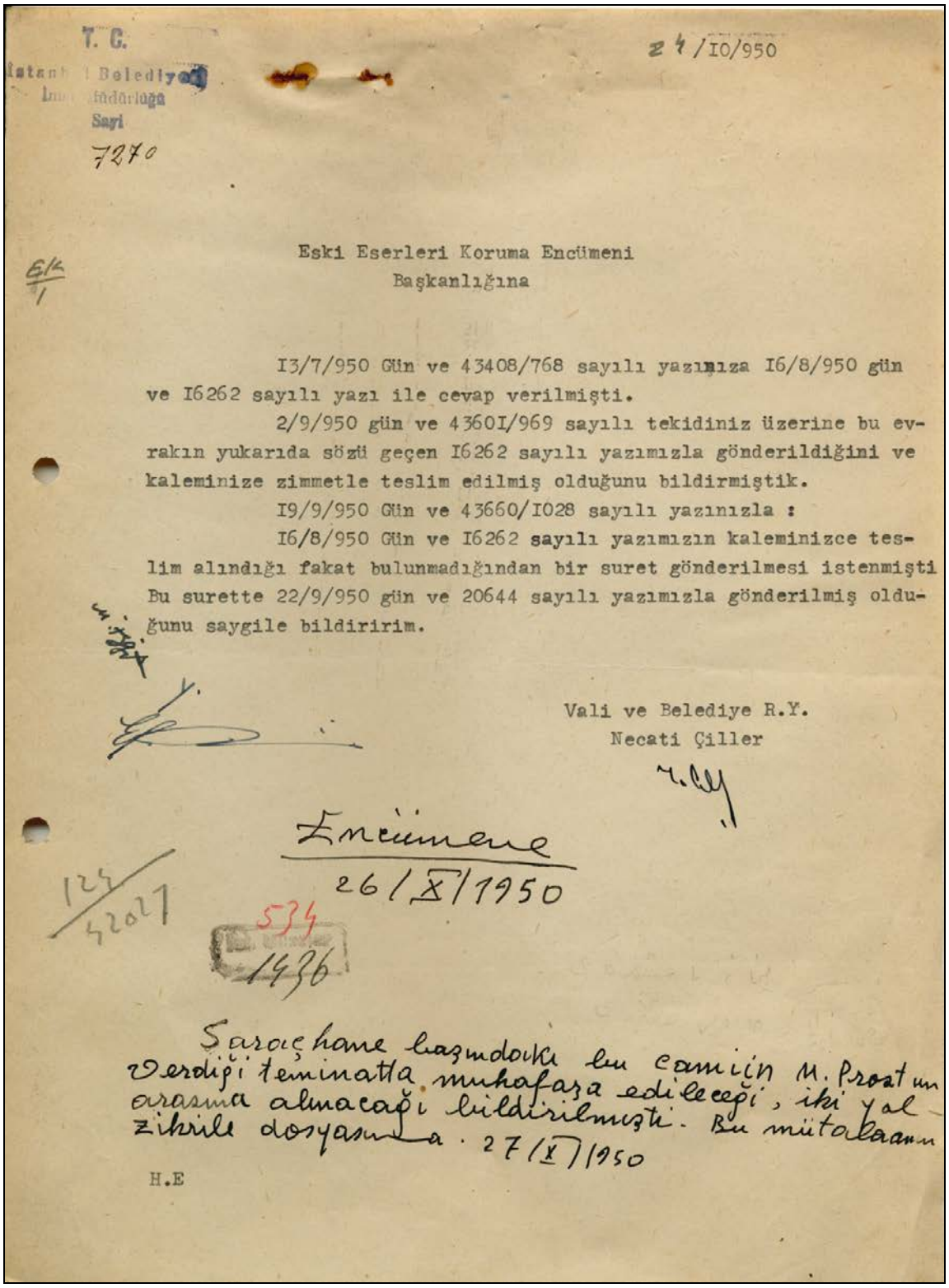
İmar müdürlüğü

18.10.950

16.8.50
11.9.50
19.9.50

İMAR MÜDÜRLÜĞÜ
No. 23008
Tarih 20/10/50
İlişik

Şekil A. 27 İstanbul eski eserleri koruma encümeni başkanından, istanbul vali ve belediye başkanlığına yazılan resmi belge, 12/10/1950

T. C.
İstanbul Belediyesi
İmar Müdürlüğü
Sayı
7270

24/IO/950

Eski Eserleri Koruma Encümeni
Başkanlığına

I3/7/950 Gün ve 43408/768 sayılı yazımıza I6/8/950 gün ve I6262 sayılı yazı ile cevap verilmişti.

2/9/950 gün ve 4360I/969 sayılı tekidiniz üzerine bu evrakın yukarıda sözü geçen I6262 sayılı yazımızla gönderildiğini ve kaleminize zimmetle teslim edilmiş olduğunu bildirmiştik.

I9/9/950 Gün ve 43660/I028 sayılı yazınızla :

I6/8/950 Gün ve I6262 sayılı yazımızın kaleminizce teslim alındığı fakat bulunmadığından bir suret gönderilmesi istenmişti Bu surette 22/9/950 gün ve 20644 sayılı yazımızla gönderilmiş olduğunu saygile bildiririm.

Vali ve Belediye R.Y.
Necati Çiller

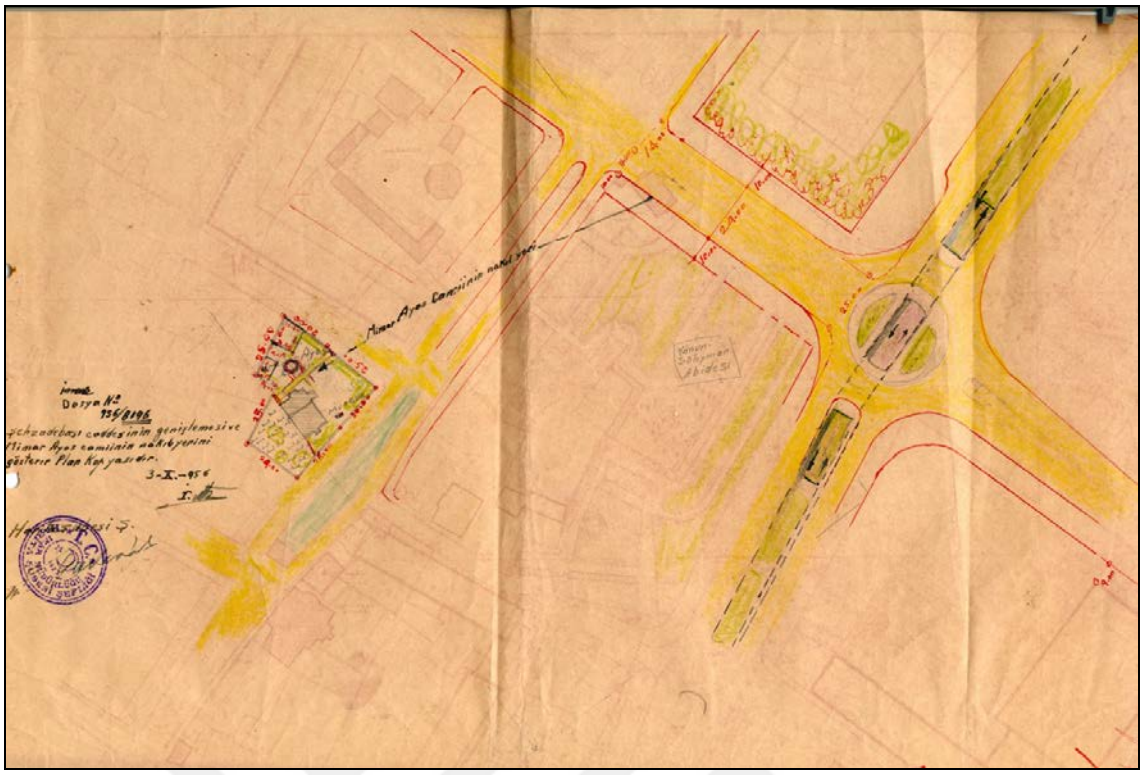
Encümene
26/X/1950

534
1936

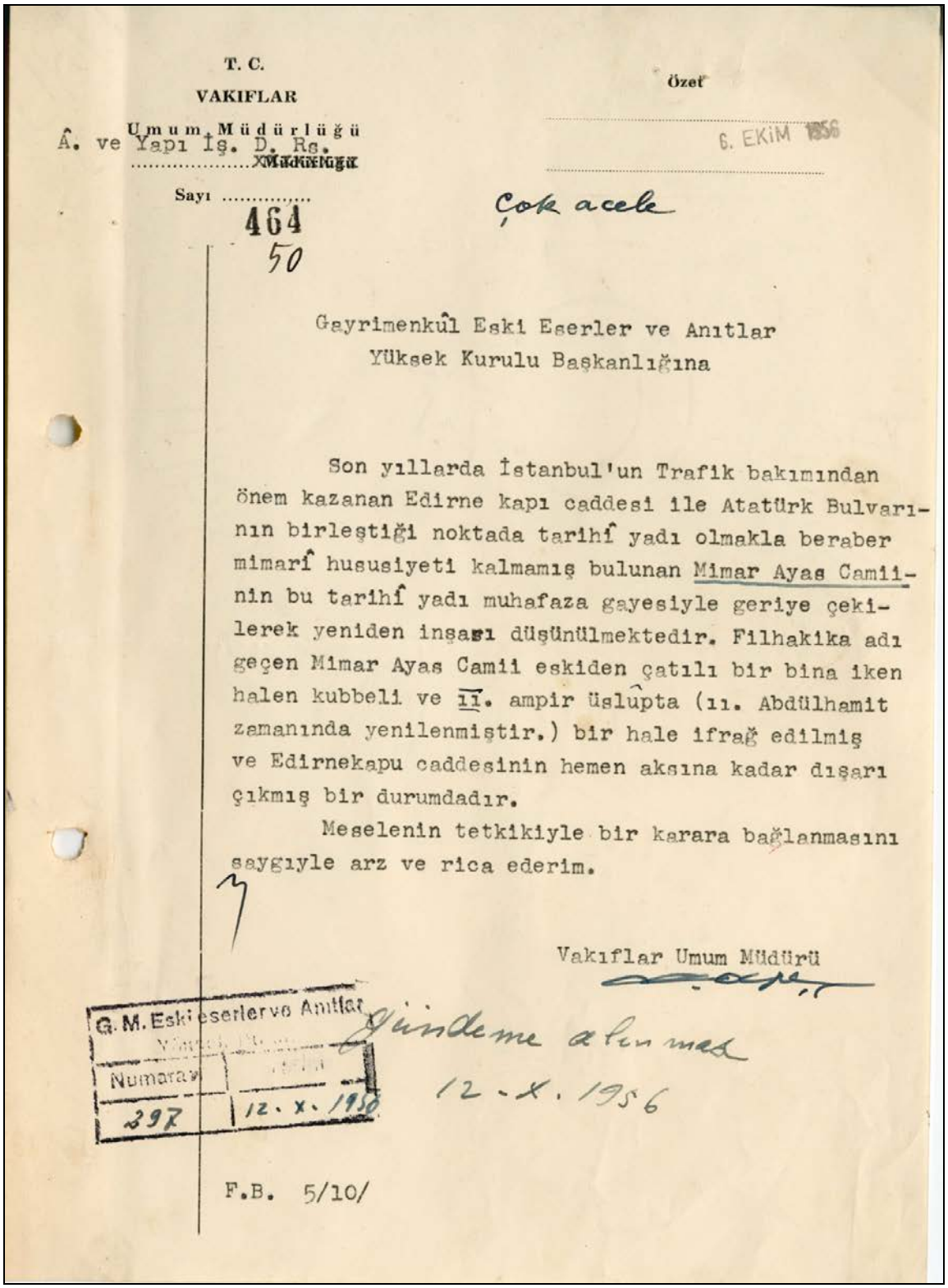
Saraçhane başındaki bu camiin M. Prost un verdiği teminatla muhafaza edileceği, iki yıl arasına alınacağı bildirilmişti. Bu mütalaanın zikrile dosyasına. 27/X/1950

H.E

Şekil A. 28 Vali ve belediye başkanından, eski eserleri koruma encümeni başkanlığına yazılan resmi belge ,24/10/1950

Şekil A. 29 İmar müdürlüğü harita şubesi şefliği tarafından çizilen, mimar ayas camiinin nakledileceği yeri gösteren kroki, 3/10/1956

T. C.
VAKIFLAR
Umum Müdürlüğü
Â. ve Yapı İş. D. Rs.
.....Müdürlüğü

Sayı .....
464
50

Özet
.....
6. EKİM 1956
.....

Çok acele

Gayrimenkûl Eski Eserler ve Anıtlar
Yüksek Kurulu Başkanlığına

Son yıllarda İstanbul'un Trafik bakımından önem kazanan Edirne kapı caddesi ile Atatürk Bulvarının birleştiği noktada tarihî yadı olmakla beraber mimarî hususiyeti kalmamış bulunan Mimar Ayas Camiinin bu tarihî yadı muhafaza gayesiyle geriye çekilerek yeniden inşası düşünülmektedir. Filhakika adı geçen Mimar Ayas Camii eskiden çatılı bir bina iken halen kubbeli ve II. ampir üslûpta (II. Abdülhamit zamanında yenilenmiştir.) bir hale ifrağ edilmiş ve Edirnekapu caddesinin hemen aksına kadar dışarı çıkmış bir durumdadır.

Meselenin tetkikiyle bir karara bağlanmasını saygıyla arz ve rica ederim.

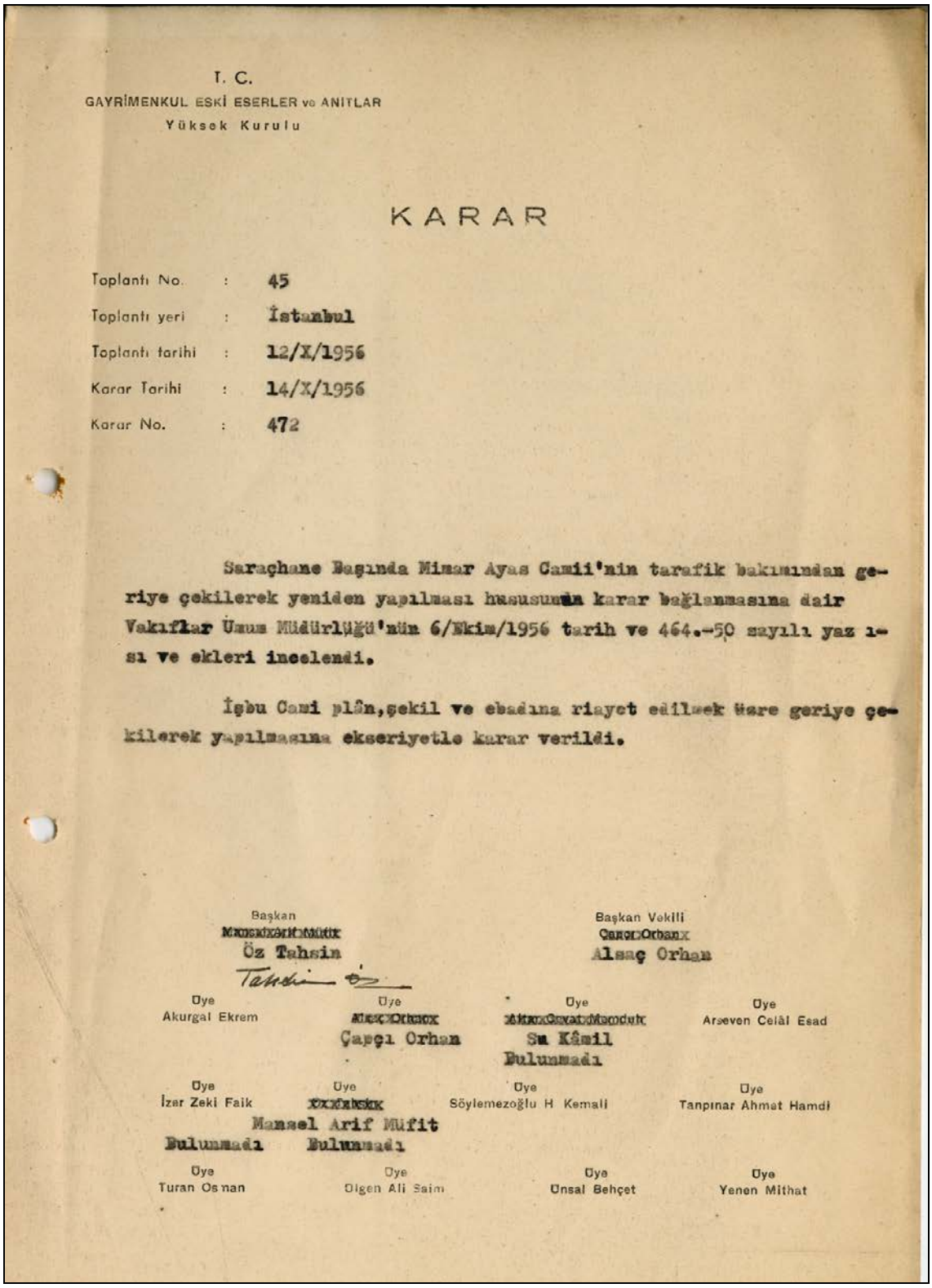
Vakıflar Umum Müdürü

G.M. Eski eserler ve Anıtlar
Yüksek Kurulu
Numara
297
12. X. 1956

Gündeme alınmak
12.X.1956

F.B. 5/10/

Şekil A. 30 Vakıflar umum müdürlüğünden, gayrimenkul eski eserler ve anıtlar yüksek kurulu başkanlığına yazılan resmi belge, 6/10/1956

T. C.
GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER ve ANITLAR
Yüksek Kurulu

KARAR

Toplantı No. : 45
Toplantı yeri : İstanbul
Toplantı tarihi : 12/X/1956
Karar Tarihi : 14/X/1956
Karar No. : 472

Saraçhane Başında Mimar Ayas Camii'nin tarafik bakımından geriye çekilerek yeniden yapılması hususunda karar bağlanmasına dair Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün 6/Ekim/1956 tarih ve 464.-50 sayılı yazısı ve ekleri incelendi.

İşbu Cami plân,şekil ve ebadına riayet edilmek üzere geriye çekilerek yapılmasına ekseriyetle karar verildi.

Başkan
Öz Tahsin

Başkan Vekili
Alsaç Orhan

Üye Akurgal Ekrem
Üye Çapçı Orhan
Üye Su Kâmil Bulunmadı
Üye Arseven Celâl Esad
Üye İzer Zeki Faik
Üye Mansel Arif Müfit Bulunmadı
Üye Söylemezoğlu H Kemali
Üye Tanpınar Ahmet Hamdi
Üye Turan Osman
Üye Ülgen Ali Saim
Üye Ünsal Behçet
Üye Yenen Mithat

Şekil A. 31 Gayrimenkul eski eserler ve anıtlar yüksek kurulu'nun mimar ayas cami'nin geriye çekilerek yapılmasına ilişkin kararı, 14/10/1956

EK-B

RESTİTÜSYON ÖNERİSİ

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

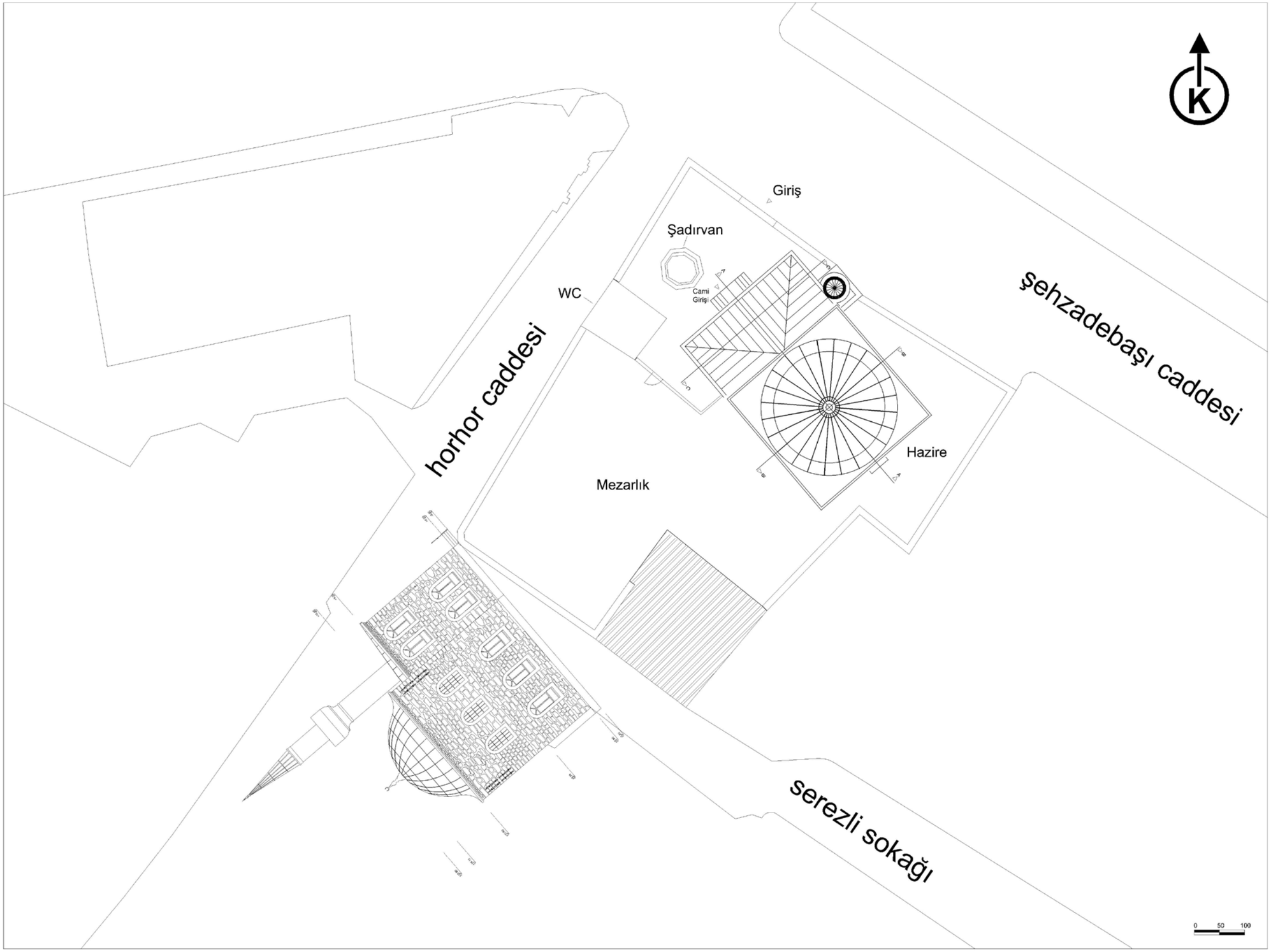
RÖLÖVE RESTORASYON
LİSANSÜSTÜ PROGRAMI

BİR 15. YÜZYIL ANITSAL YAPISININ
YOK OLMA SÜRECİ:
MİMAR AYAS CAMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Hazırlayan
Mim. Taha Zahid ÖZDEMİR

VAZİYET PLANI

RESTİTÜSYON

Ölçek : 1 / 100

Şekil B. 1 Restitüsyon vaziyet planı

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

RÖLÖVE RESTORASYON
LİSANSÜSTÜ PROGRAMI

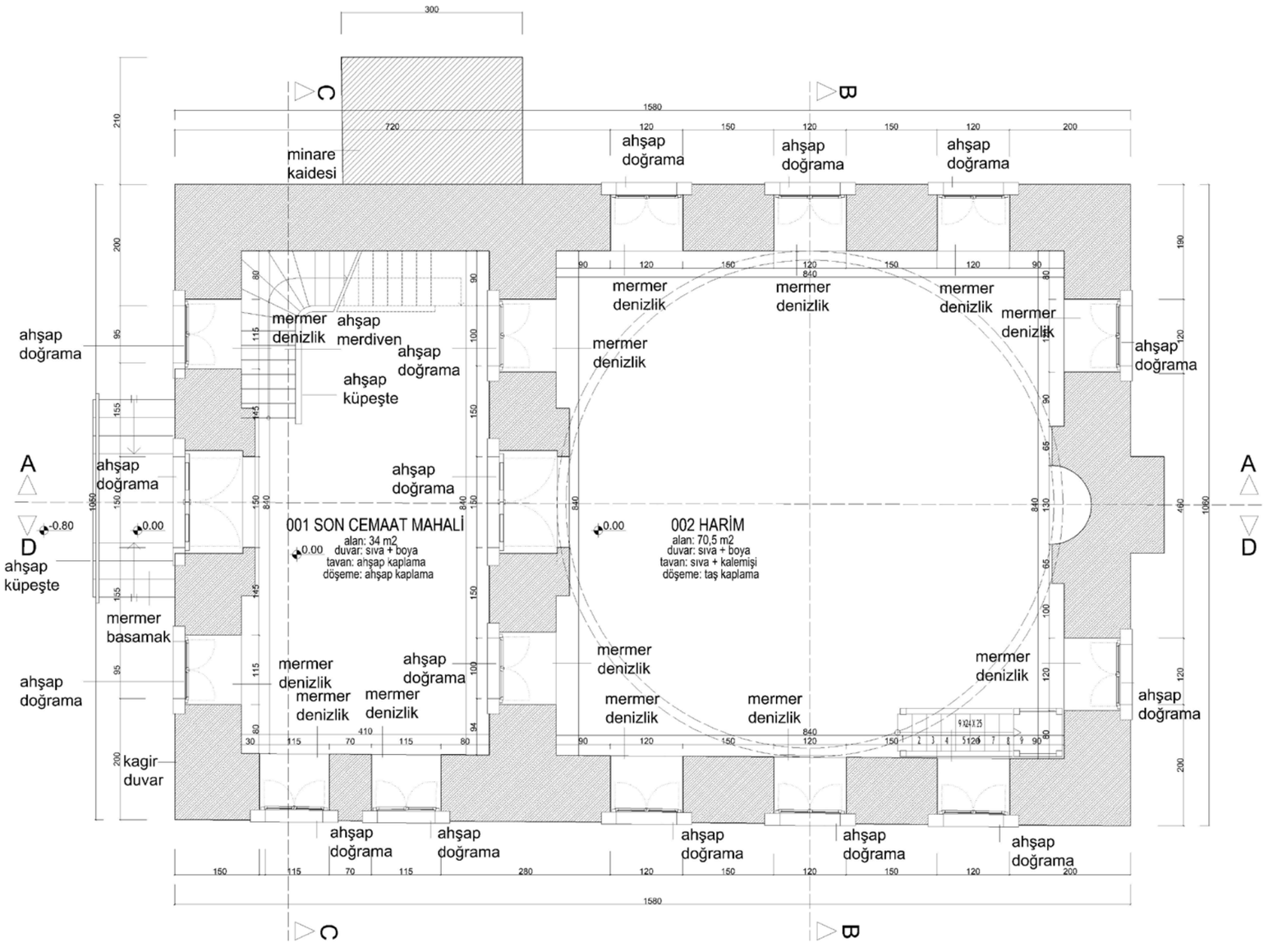
BİR 15. YÜZYIL ANITSAL YAPISININ
YOK OLMA SÜRECİ:
MİMAR AYAS CAMİ

KAGİR DUVAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Hazırlayan
Mim. Taha Zahid ÖZDEMİR

HARİM PLANI

RESTİTÜSYON

Ölçek : 1 / 100

Şekil B. 2 Restitüsyon harim kat planı

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

RÖLÖVE RESTORASYON
LİSANSÜSTÜ PROGRAMI

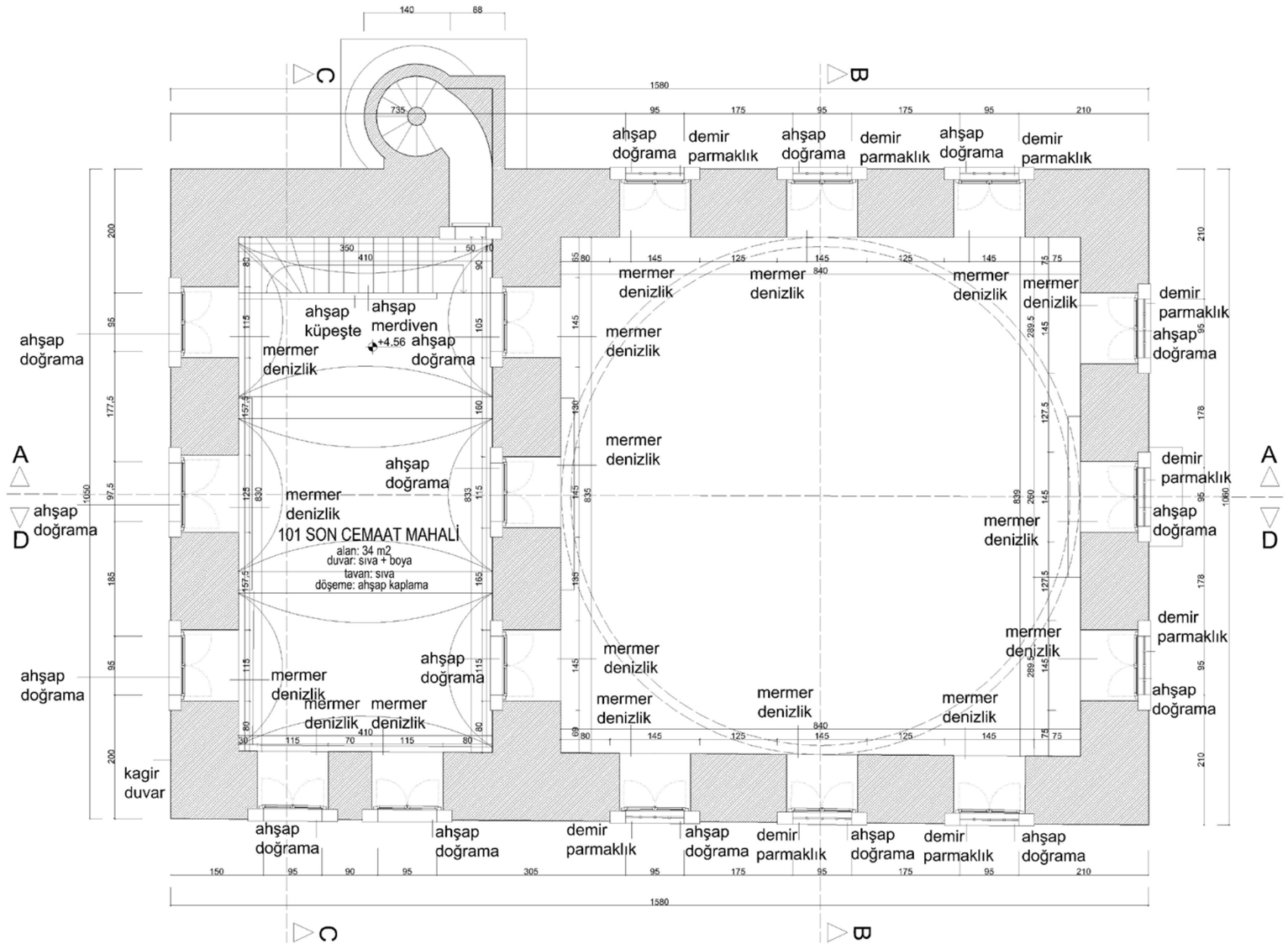
BİR 15. YÜZYIL ANITSAL YAPISININ
YOK OLMA SÜRECİ:
MİMAR AYAS CAMİ

KAGİR DUVAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Hazırlayan
Mim. Taha Zahid ÖZDEMİR

MAHFİL PLANI

RESTİTÜSYON

Ölçek : 1 / 100

Şekil B. 3 Restitüsyon mahfil kat planı

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

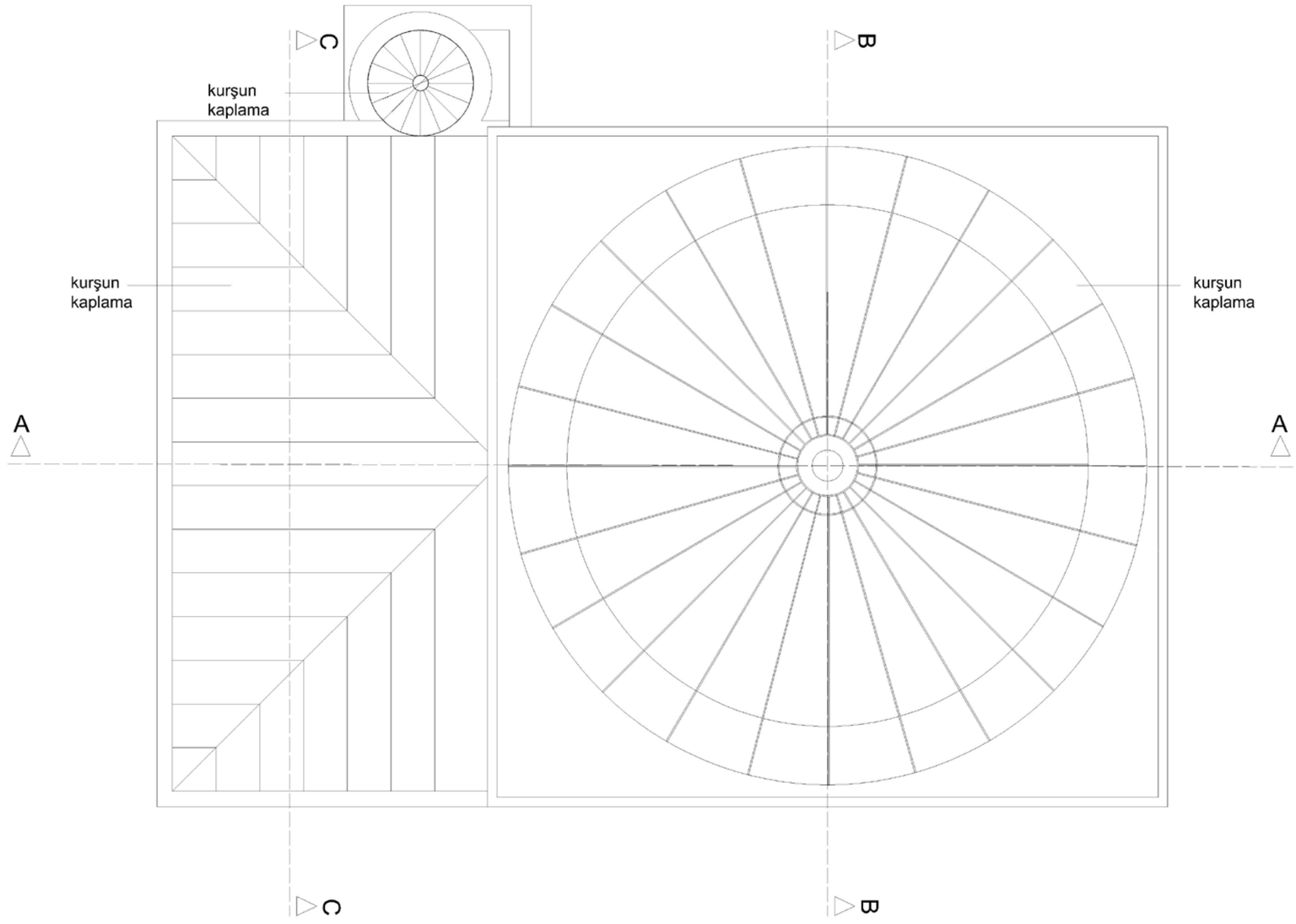
RÖLÖVE RESTORASYON
LİSANSÜSTÜ PROGRAMI

BİR 15. YÜZYIL ANITSAL YAPISININ
YOK OLMA SÜRECİ:
MİMAR AYAS CAMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Hazırlayan
Mim. Taha Zahid ÖZDEMİR

CATI PLANI

RESTİTÜSYON

Ölçek : 1 / 100

Şekil B. 4 Restitüsyon çatı planı

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

RÖLÖVE RESTORASYON
LİSANSÜSTÜ PROGRAMI

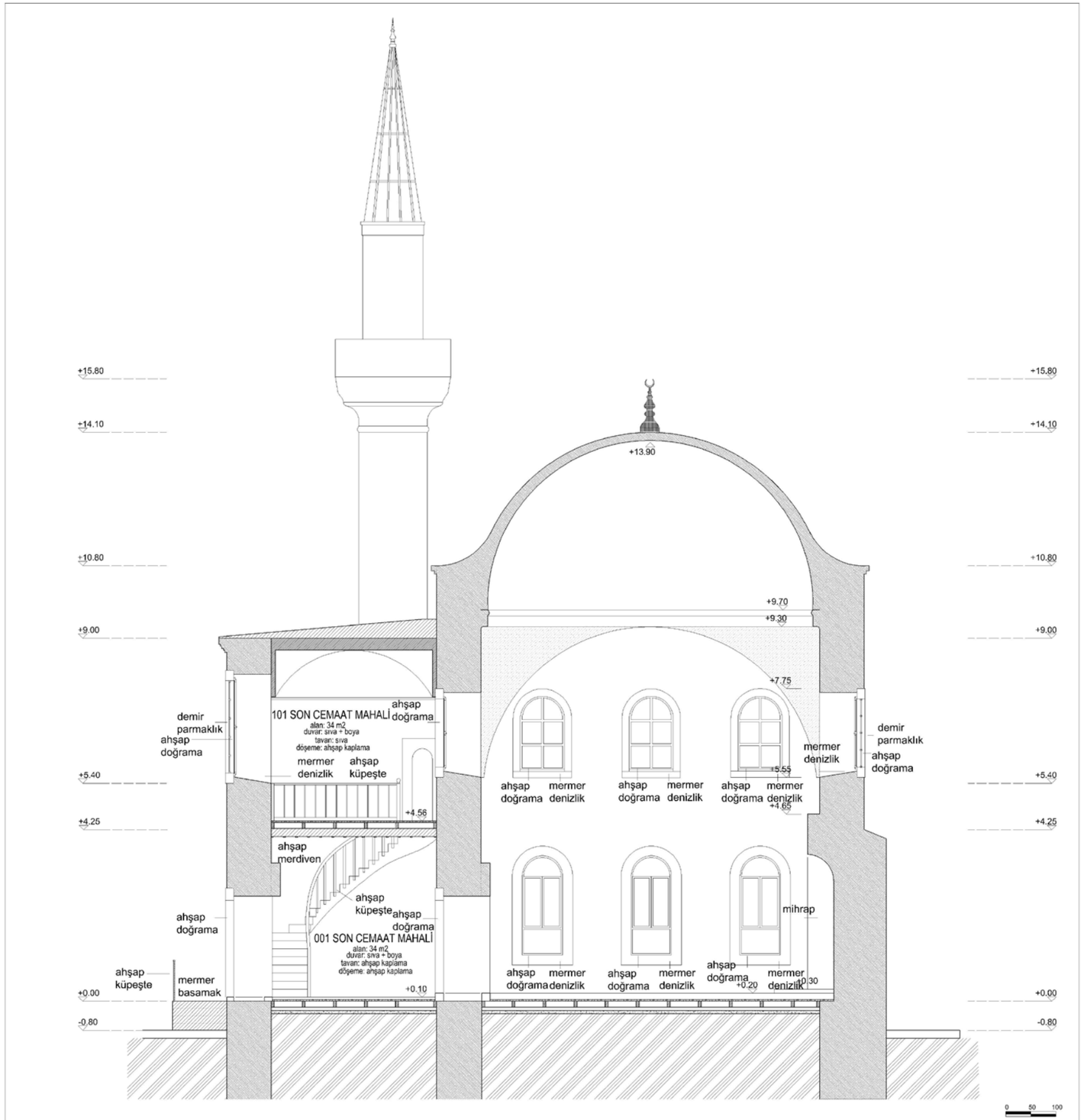
BİR 15. YÜZYIL ANITSAL YAPISININ
YOK OLMA SÜRECİ:
MİMAR AYAS CAMİ

KAGİR DUVAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Hazırlayan
Mim. Taha Zahid ÖZDEMİR

A-A KESİT | RESTİTÜSYON | Ölçek : 1 / 100

Şekil B. 5 Restitüsyon a-a kesiti

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

RÖLÖVE RESTORASYON
LİSANSÜSTÜ PROGRAMI

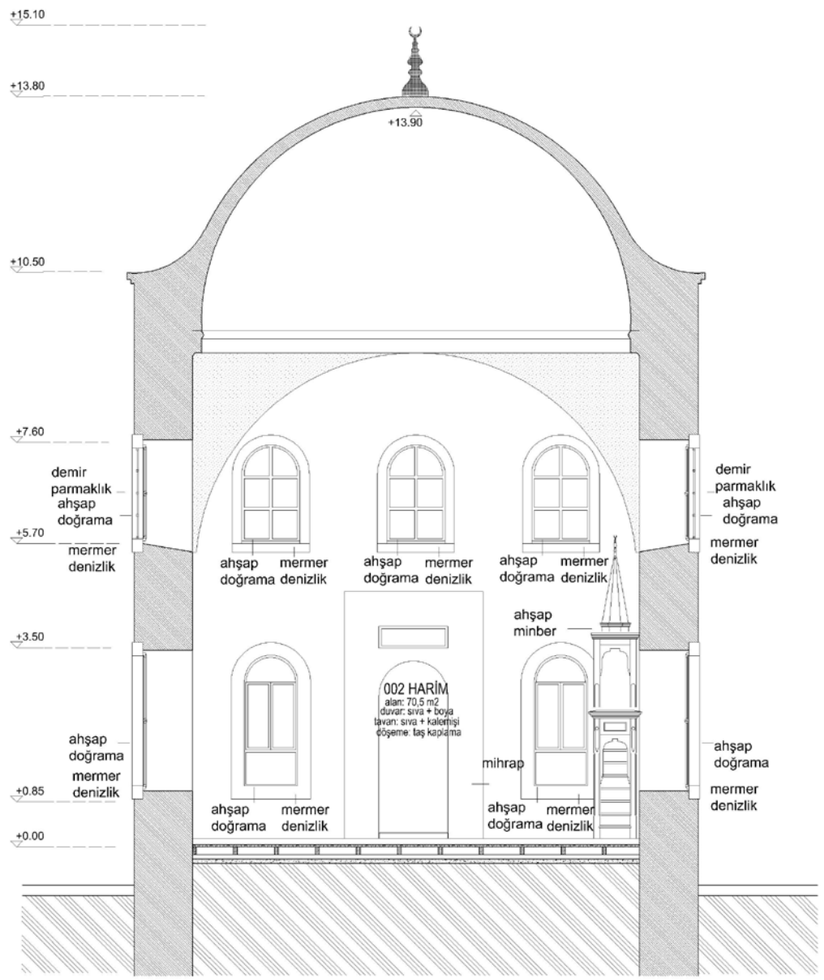
BİR 15. YÜZYIL ANITSAL YAPISININ
YOK OLMA SÜRECİ:
MİMAR AYAS CAMİ

KAGİR DUVAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Hazırlayan
Mim. Taha Zahid ÖZDEMİR

B-B KESİT | RESTİTÜSYON | Ölçek : 1 / 100

Şekil B. 6 Restitüsyon b-b kesiti

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

RÖLÖVE RESTORASYON
LİSANSÜSTÜ PROGRAMI

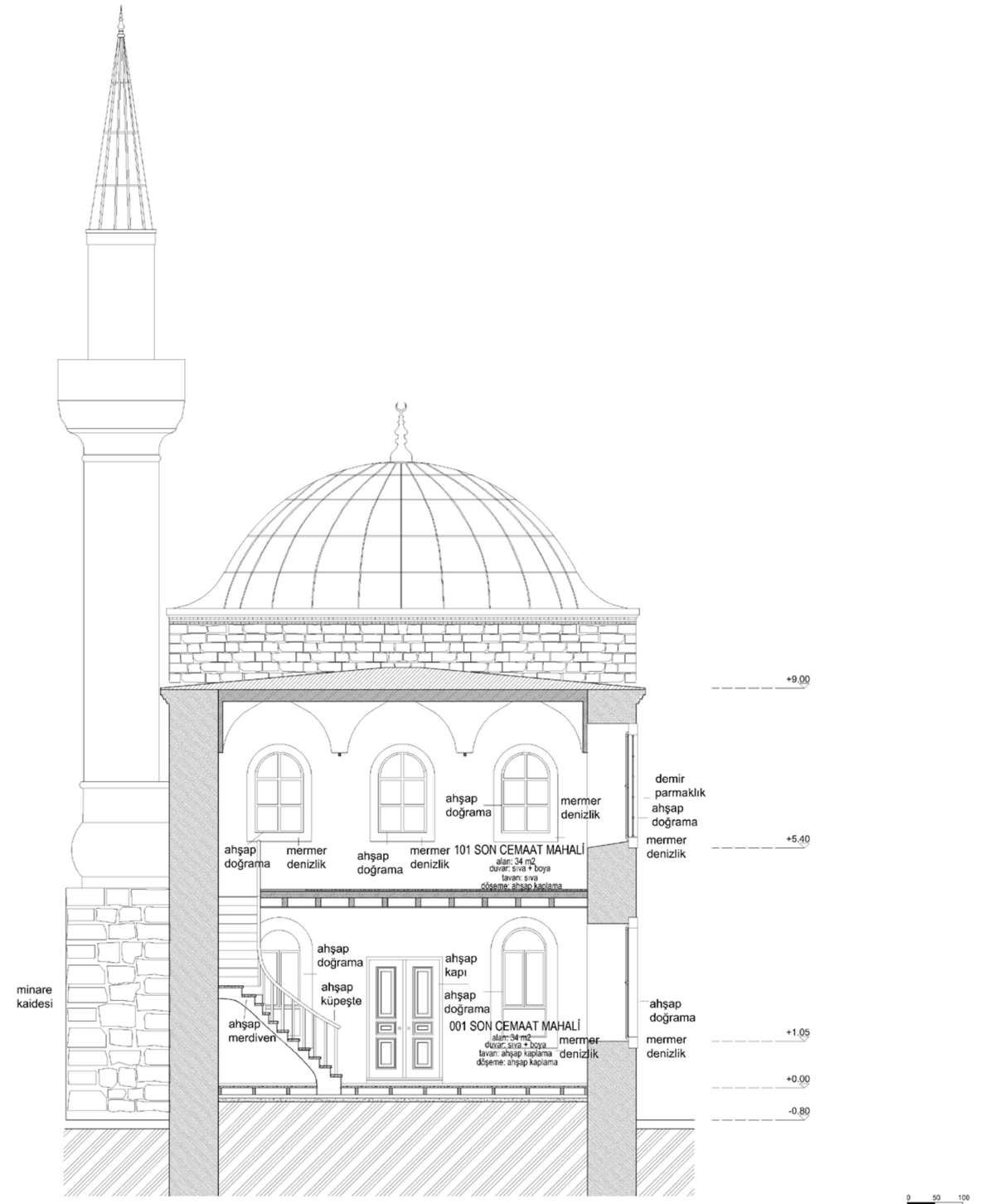
BİR 15. YÜZYIL ANITSAL YAPISININ
YOK OLMA SÜRECİ:
MİMAR AYAS CAMİ

KAGİR DUVAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Hazırlayan
Mim. Taha Zahid ÖZDEMİR

C-C KESİT | RESTİTÜSYON | Ölçek : 1 / 100

Şekil B. 7 Restitüsyon c-c kesiti

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

RÖLÖVE RESTORASYON
LİSANSÜSTÜ PROGRAMI

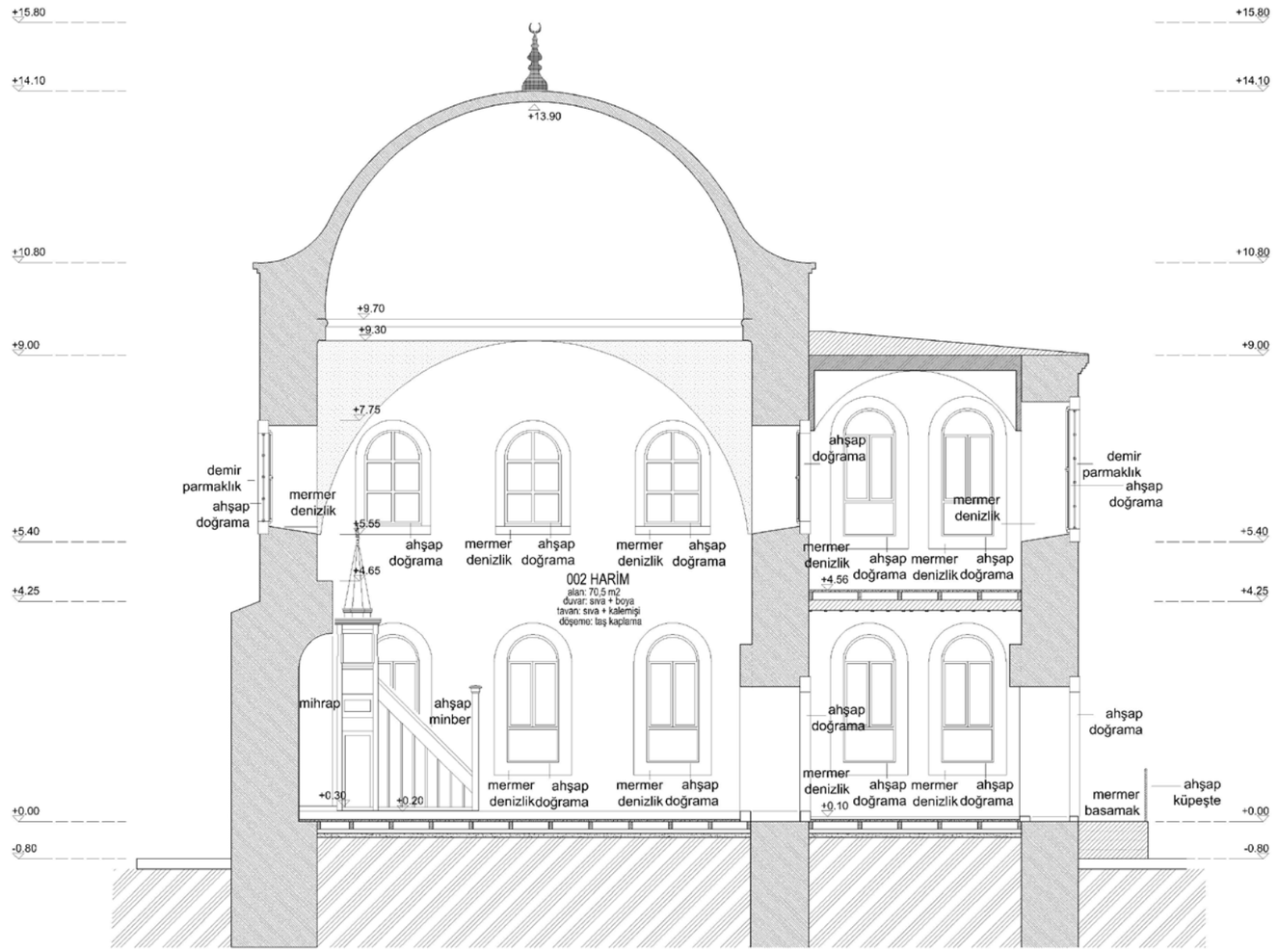
BİR 15. YÜZYIL ANITSAL YAPISININ
YOK OLMA SÜRECİ:
MİMAR AYAS CAMİ

KAGİR DUVAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Hazırlayan
Mim. Taha Zahid ÖZDEMİR

D-D KESİT | RESTİTÜSYON | Ölçek : 1 / 100

Şekil B. 8 Restitüsyon d-d kesiti

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

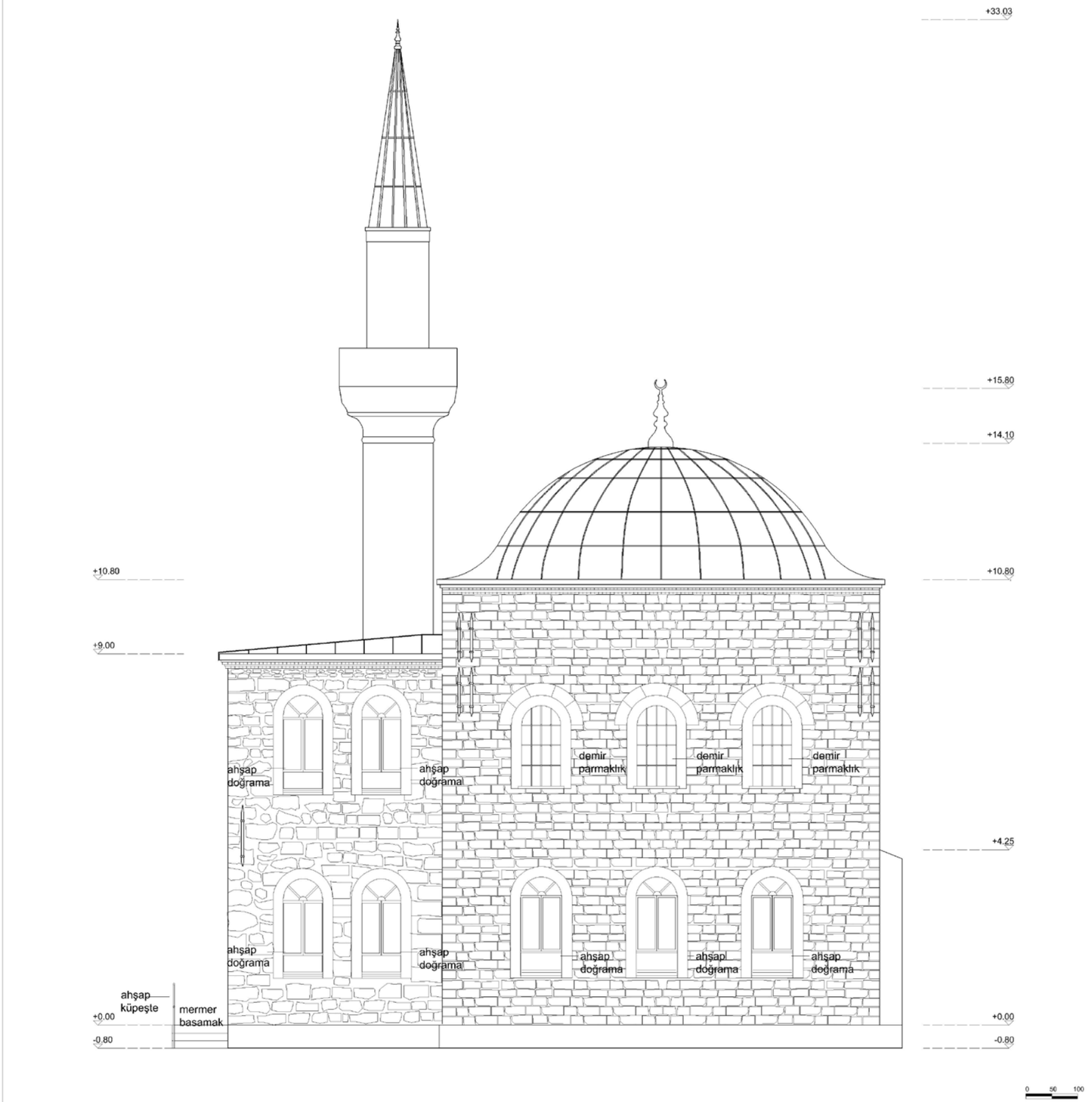
RÖLÖVE RESTORASYON
LİSANSÜSTÜ PROGRAMI

BİR 15. YÜZYIL ANITSAL YAPISININ
YOK OLMA SÜRECİ:
MİMAR AYAS CAMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Hazırlayan
Mim. Taha Zahid ÖZDEMİR

CEPHE - BATI

RESTİTÜSYON

Ölçek : 1 / 100

Şekil B. 9 Restitüsyon batı cephesi

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

RÖLÖVE RESTORASYON
LİSANSÜSTÜ PROGRAMI

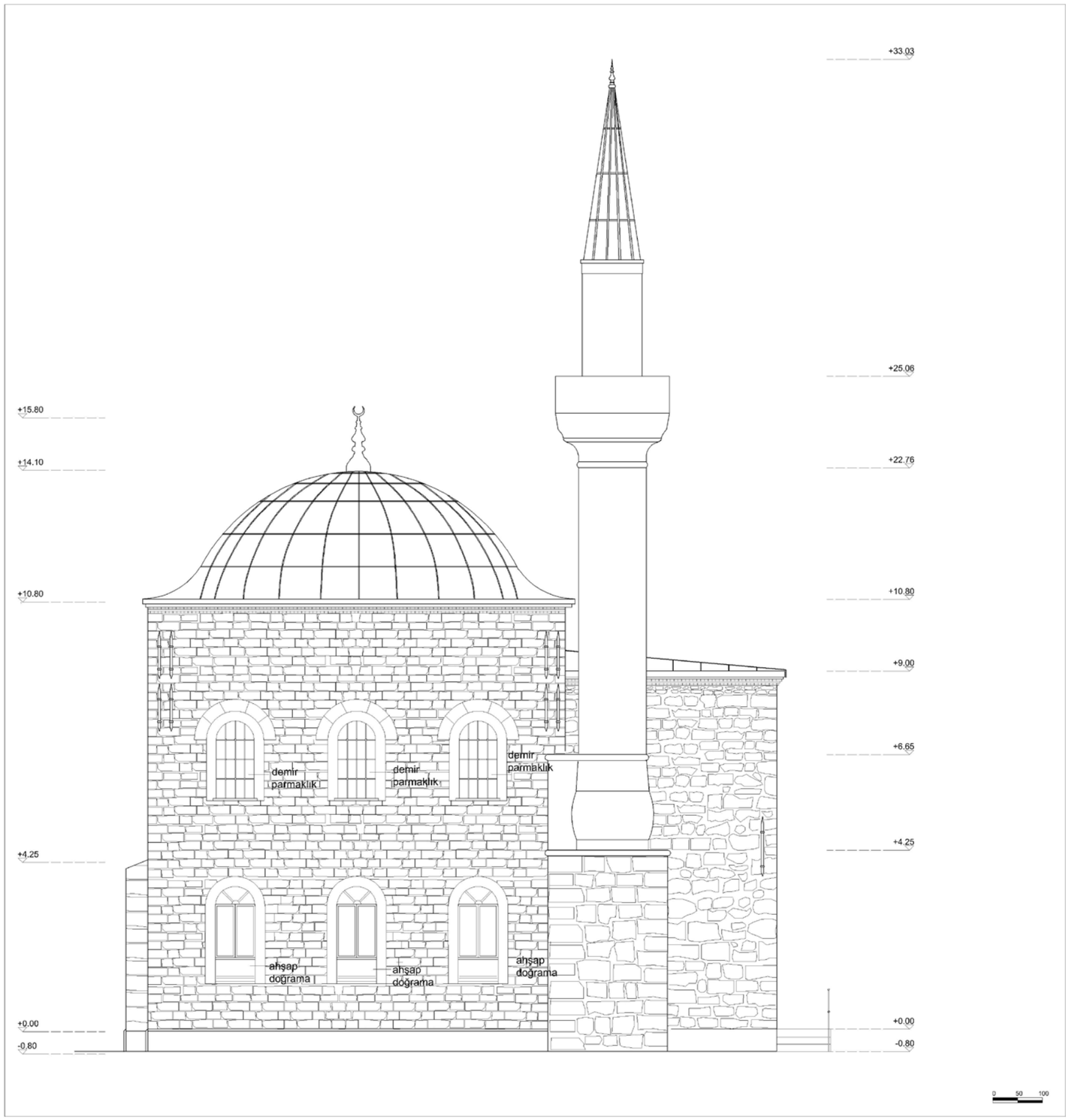
BİR 15. YÜZYIL ANITSAL YAPISININ
YOK OLMA SÜRECİ:
MİMAR AYAS CAMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Hazırlayan
Mim. Taha Zahid ÖZDEMİR

MİMAR AYAS CAMİ RESTİTÜSYONU 10

CEPHE - DOĞU | RESTİTÜSYON | Ölçek : 1 / 100

Şekil B. 10 Restitüsyon doğu cephesi

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

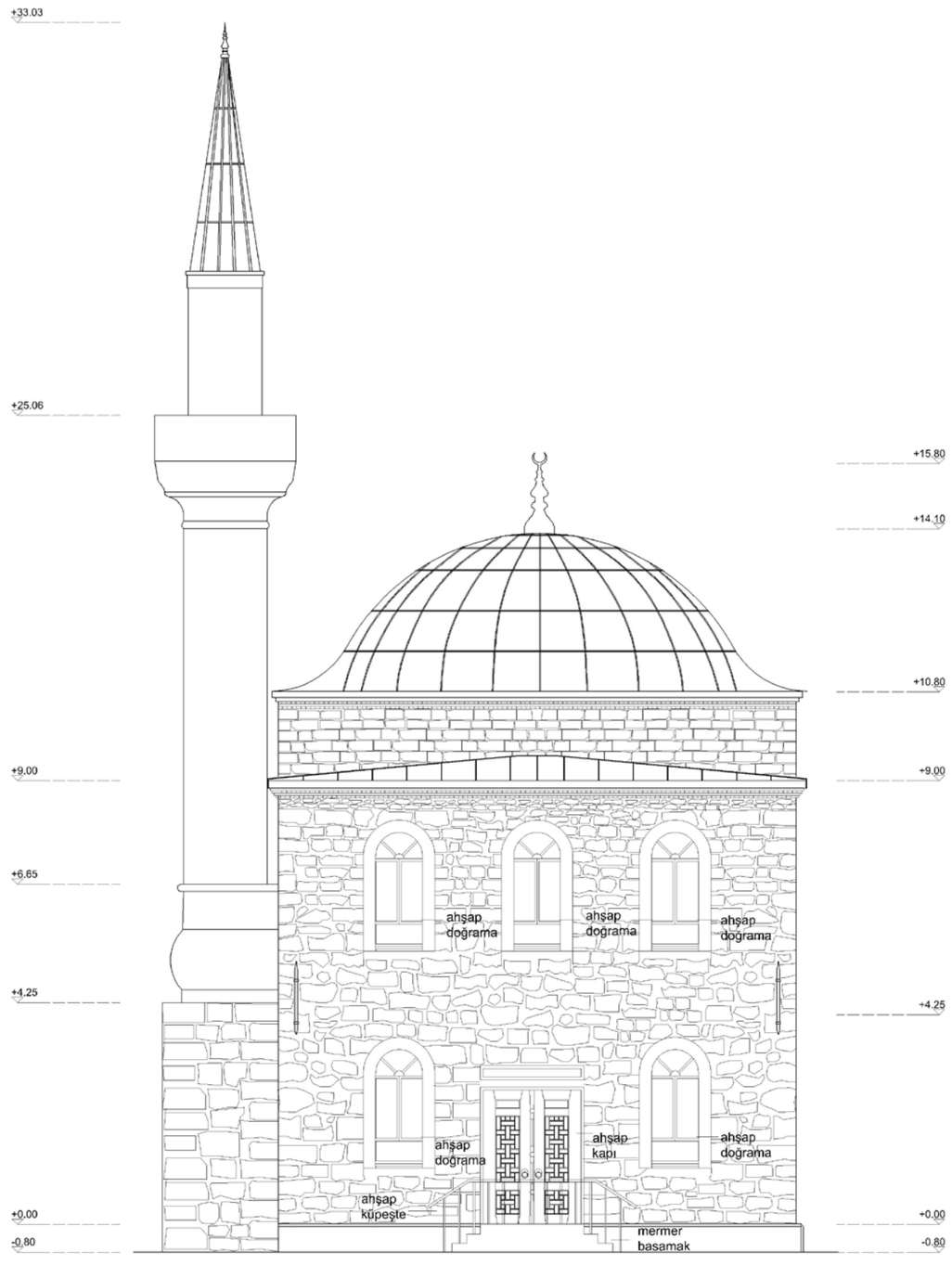
RÖLÖVE RESTORASYON
LİSANSÜSTÜ PROGRAMI

BİR 15. YÜZYIL ANITSAL YAPISININ
YOK OLMA SÜRECİ:
MİMAR AYAS CAMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Hazırlayan
Mim. Taha Zahid ÖZDEMİR

CEPHE - KUZEY (GİRİŞ) | RESTİTÜSYON | Ölçek : 1 / 100

Şekil B. 11 Restitüsyon kuzey/giriş cephesi

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

RÖLÖVE RESTORASYON
LİSANSÜSTÜ PROGRAMI

BİR 15. YÜZYIL ANITSAL YAPISININ
YOK OLMA SÜRECİ:
MİMAR AYAS CAMİ

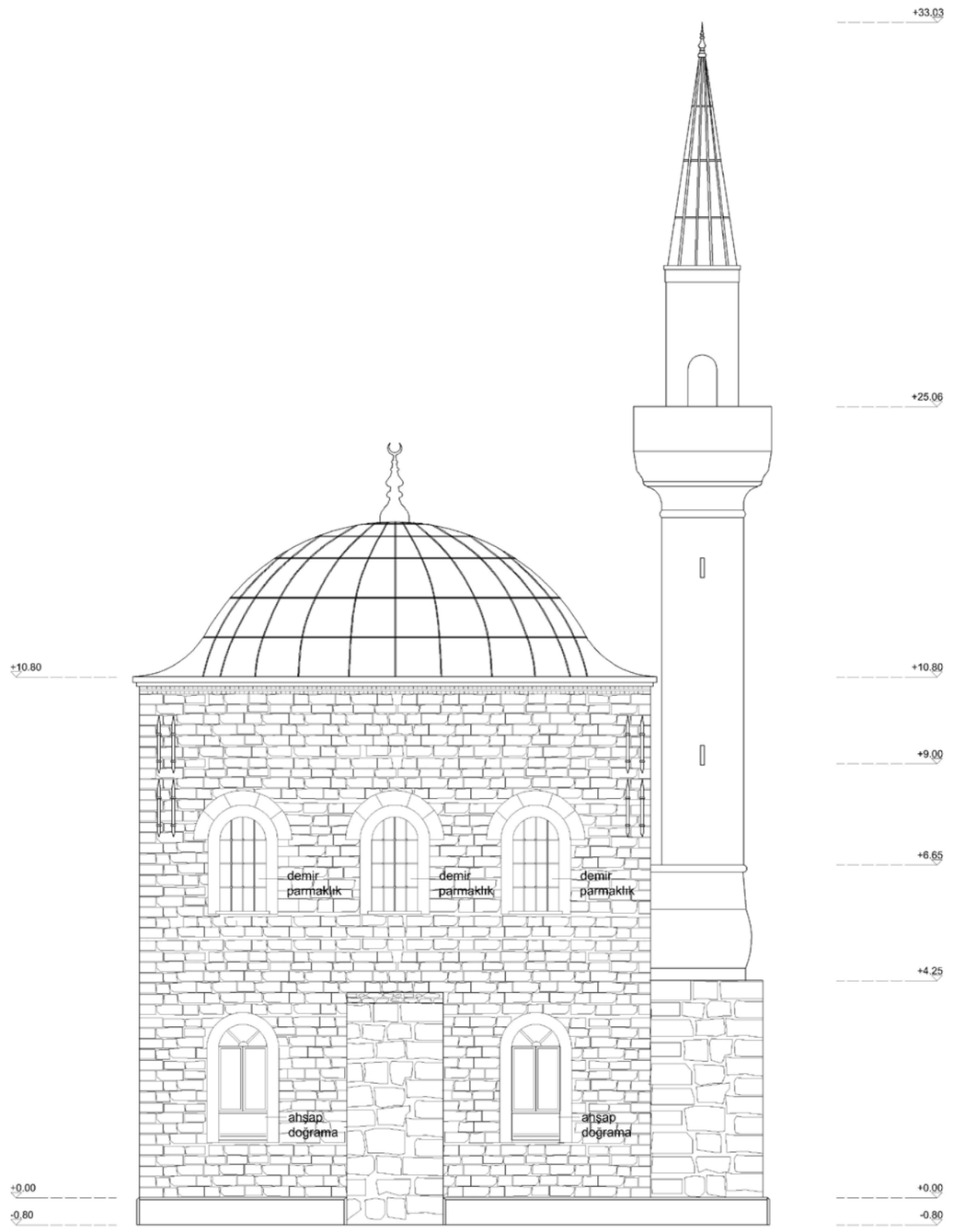
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Hazırlayan
Mim. Taha Zahid ÖZDEMİR

MİMAR AYAS CAMİ RESTİTÜSYONU

12

CEPHE - GÜNEY (KIBLE)

RESTİTÜSYON

Ölçek : 1 / 100

Şekil B. 12 Restitüsyon güney/kıble cephesi

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

RÖLÖVE RESTORASYON
LİSANSÜSTÜ PROGRAMI

BİR 15. YÜZYIL ANITSAL YAPISININ
YOK OLMA SÜRECİ:
MİMAR AYAS CAMİ

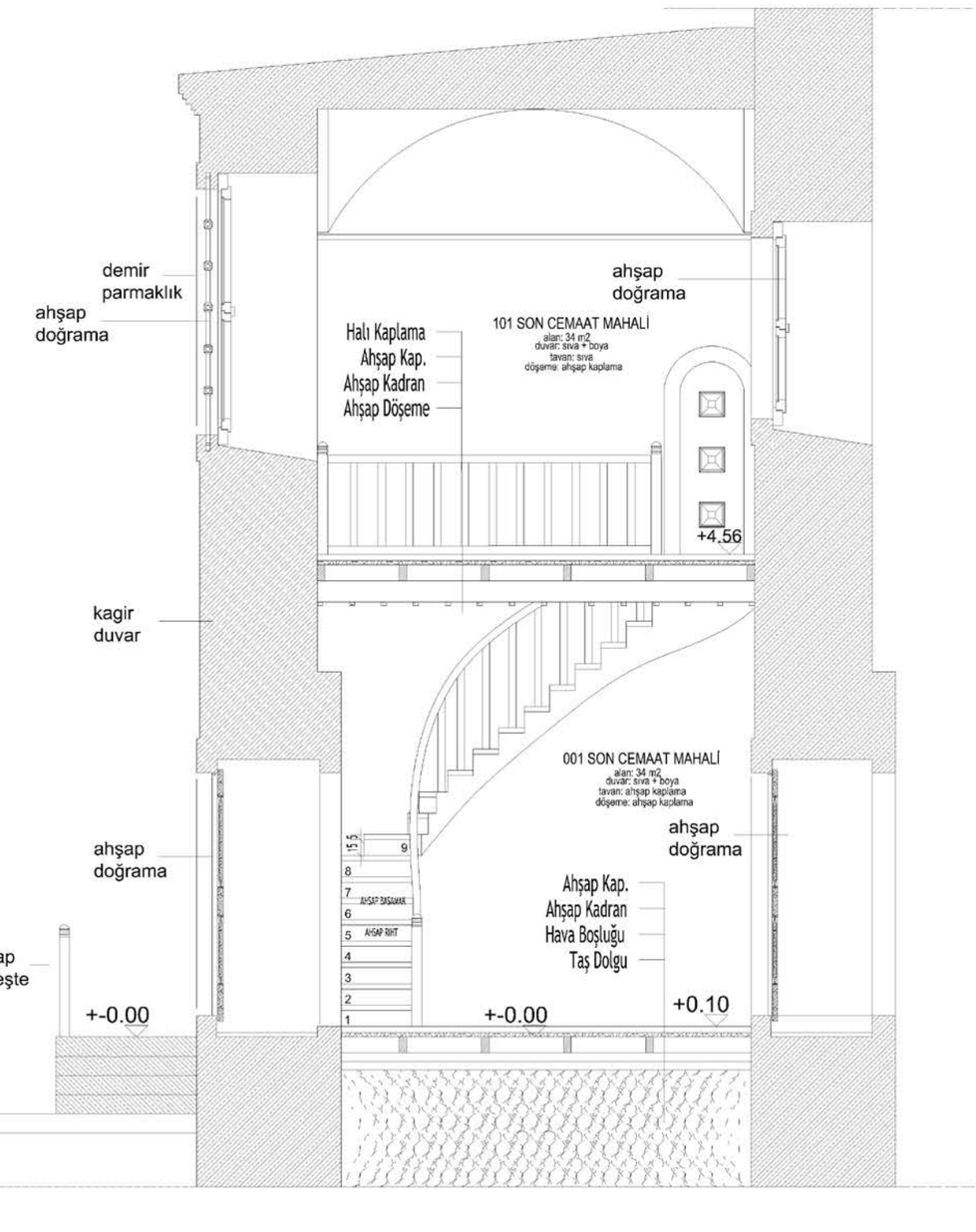
KAGİR DUVAR

TAŞ DOLGU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Hazırlayan
Mim. Taha Zahid ÖZDEMİR

KISMİ KESİT | RESTİTÜSYON | Ölçek : 1 / 100

Şekil B. 13 Restitüsyon kısmi kesit

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı :Taha Zahid ÖZDEMİR

Doğum Tarihi ve Yeri :08.04.1990, İstanbul

Yabancı Dili :İngilizce,Arapça,Boşnakça

E-posta :tahazahidozdemir@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Restorasyon	Yıldız Teknik Üniversitesi	2019
Lisans	Mimarlık	Uluslararası Saraybosna Üniversitesi	2013
Lise	Fen Bilimleri	Çağrıbey Anadolu Lisesi / İstanbul	2008

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2015-Halen	İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)	Koordinatör Mimar
2013-2015	Güryapı Restorasyon	Şantiye Mimarı
2013-2013	Örnek Mimari Yapılar	Mimar

YAYINLARI

Bildiri

1. Taha Zahid Özdemir- Prof.Dr Zeynep Gül Ünal / Destructions of Monuments in Sarachane and Today's Innovative Technique to Protect Monuments ''Re-Locate and Preserve'' / 1st International Symposium on Graduate Research in Science / 2018 / Istanbul-Turkey